fondată în 1895
bpt
serie nouă

heinrich mann

orășelul

Ilustrația copertei : *Damian Petrescu*

heinrich mann

orășelul

ROMAN

TRADUCERE, PREFAȚĂ ȘI
TABEL CRONOLOGIC DE ION ROMAN

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI • 1973
EDITURA MINERVA • BUCUREȘTI

Pentru versiunea românească, toate drepturile rezervate
Editurii Minerva (B.P.T.)

Heinrich Mann, *Die kleine Stadt*, Roman,
Aufbau-Verlag, Berlin, 1956

PREFAȚĂ

De la Winckelmann și Goethe încoace, Italia a exercitat o atracție deosebită asupra oamenilor de litere, artiștilor și eruditilor germani. Explicația principală stă desigur în admirația față de arta și cultura ce-au înflorit aici în antichitate și în timpul Renașterii. Dar, totodată, pentru locuitorii ținuturilor nordice peninsula însorită a fost un paradis prin însăși natura ei exuberantă ca și oamenii ce-o populează. Sobri și reflexivi, ei s-au simțit întotdeauna bine printre meridionalii cu inimă aprinsă și locvaci, și chiar cînd i-au privit cu ironie, zîmbetul le-a fost amical.

Heinrich Mann a plecat în Italia în 1893, avea douăzeci și doi de ani, își scrisese primul roman, *Într-o familie*, era nemulțumit de strădaniile sale literare deocamdată anevoioase și, la fel ca marele înaintaș, dorea să învețe aici pictura. A locuit în țara cu lămîi în floare pînă în 1898 și a revenit și după aceea. Dar oricît zel a pus în exercițiile sale de desen, nu pictorul, ci scriitorul a avut de profitat de pe urma ședерii în Italia, care i-a oferit nu numai subiecte și personaje, ci și o nouă modalitate de a întruchipa literar reacția sa față de mediul social. „Am locuit mult în Italia — scrie el într-o notă manuscrisă datată Florența, 21/22 februarie 1911 — mai întîi de

dragul culorilor și al liniilor, pe care le au aici țara și arta, apoi, treptat, din ce în ce mai mult din interes față de popor. Mai înainte, în romanele mele aveam nevoie de o ființă individuală sensibilă, pentru a o opune unei lumi nesatisfăcătoare. Pînă la urmă am găsit o plăcere în a face purtător al formelor mele de sensibilitate dintr-un popor, dintr-o comunitate de oameni mijlocii, comunitate din care acești oameni urcă la suprafață șovăind și frîngînd limitele cotidianului. Sînt la mine acasă pretutindeni unde prosperă omenia, această moștenire în continuă creștere a Europei. Poporul italian mi s-a oferit pentru înfățișarea preocupărilor mele prin sensibilitatea sa promptă și naivă, precum și prin gesturile sale libere."

Tot în Italia, Heinrich Mann a îndrăgit muzica de operă, făcînd o adevărată pasiune pentru creația lui Puccini. Maestrul dăduse *Manon Lescaut* (1893) și *Boema* (1896), dar tînărul german din Lübeck nu le cunoștea. A auzit muzica celei din urmă într-o împrejurare relatată de el cu o căldură pe care n-o întîlnim decît în paginile despre Italia. „Nu mă gîndeam la nimic — povestește — cînd în noiembrie 1900, dată de neuitat, călătoream pe platforma din spate a unui lent tramvai cu cai de la Florența în sus spre Fiesole. Mă duceam acolo în fiecare zi cu tramvaiul sau pe jos, de astă dată în marginea drumului cînta o flașnetă. Pentru ca banalitatea să fie deplină, o flașnetă a fost aceea care mi l-a făcut cunoscut pe maestrul Puccini. Pînă atunci nu aflasem de existența lui, nici nu auzisem *Boema*. Puținele măsuri, pe care vîntul le-a adus pînă la mine, m-au determinat să sar din tramvaiul meu. Am stat locului și m-am lăsat cuprins de vrajă; cea mai fermecătoare acrobată, care și-ar fi arătat membrele goale pe un covor așternut în praf, cu greu ar fi fost în stare să mă înlănțuiască atîta vreme. Aceasta este întîia mea întîlnire cu artistul care a ex-

primat desăvîrșit pătimașa simțire a vieții din acele zile : cu dulceața, avîntul și dorul ei de moarte." Și mai departe : „Am urmat dintr-un oraș în altul trupele de operă care-l interpretau pe Puccini. Cu treburi la Florența, îmi făceam timp să mă duc la Milano, ca să ascult încă o dată *Tosca* și să revăd o actriță — numele ei era Livia..."

Am reprodus aceste pasaje [1], deoarece aruncă o lumină edificatoare asupra genezei, tematicii și atmosferei din *Orășelul*. Un roman scris cu surîsul pe buze, în autorul căruia la prima vedere aproape că nu-l recunoști pe vehementul scriitor satiric din *Supusul*, sau pe evocatorul înțelept din *Henric IV*.

S-a făcut observația că atitudinea față de personaje și mediul lor social diferă la Heinrich Mann după locul acțiunii. Sarcasmul prozatorului se revarsă fără cruțare cînd e vorba de realități din Germania, dar se stinge cînd scena și eroii se află sub cerul azuriu al Italiei. Și nu avem a face cu o schimbare de criterii datorită unei evoluții în aprecierea lumii. O asemenea schimbare s-a produs, ce-i drept, în cariera de scriitor a lui Heinrich Mann, însă ea se situează mult înainte de redactarea *Orășelului*. Primul său roman, *Într-o familie*, publicat în 1893, indică un punct de pornire de pe o poziție conformistă, părăsită numaidecît. Autorul nici nu va mai reedita această carte de debut decît o singură dată, după trei decenii, iar atunci o va prefața cu o epistolă critică adresată tînărului de odinioară. Pînă la data reeditării — 1924 — nuvelele și romanele, culegerile de publicistică și manifestările civice conturaseră puternic și definitiv profilul unui scriitor militant. Heinrich Mann publicase din „trilogia imperiu-

[1] Din *Postfața editorului* (prof. dr. Alfred Kantorowicz) la ediția folosită de noi pentru traducerea romanului.

lui" *Supusul* și *Săracii*, iar acum definitiva pentru tipar ultima parte, *Capul*. Cele trei romane compuneau o frescă amplă, completă a societății din Reichul lui Wilhelm al II-lea, stăruind succesiv asupra burgheziei, proletariatului, monarhiei. Aria investigației era foarte largă, scriitorul ajunsese la o cunoaștere mai adîncă a fenomenelor social-politice, dar el mînuise același condei ascuțit și în 1900, cînd scrisese romanul *Țara huzurului*, un tablou în trăsături aspre al descompunerii „lumii bune" din Berlinul de la răspîntia veacurilor. În aceeași serie se înscrie, evident, și romanul *Profesorul Unrat*, al cărui personaj titular este, s-ar putea spune, în chiar calitatea lui de tiran, o variantă anterioară a „supusului". Dacă vom menționa că și povestea acestei jalnice și odioase figuri a fost dată la tipar în 1905, așadar tot înainte de *Orășelul*, vom putea conchide că într-adevăr nu „perioada de creație", ci mediul social explorat și reconstituit epic explică atitudinea și tonalitatea diferită din excelentul roman italian.

Locuitorii din „orășel" se fac vinovați de multe păcate, pe care nu numai păstorul lor sufletesc don Taddeo ar fi avut motive să le anatemizeze. Dacă Heinrich Mann, atît de exigent ca moralist în scrierile sale cu subiect german, le istorisește de data aceasta cu un haz aproape complice, faptul se datorează neîndoielnic și simpatiei sale declarate pentru poporul italian, dar, mai ales, sensului pe care în mod deliberat l-a conferit imaginii artistice a micii comunități urbane italiene. Într-o mărturie din 1910 [1], el declară : „Educatorii mei au fost cărțile franceze, boala, viața în Italia și două femei. Acum sînt în vîrstă de treizeci și nouă de ani și văd în urma mea drumul care a dus, străbătînd șase romane, de la afirmarea individualismului la respectul

[1] *Franța — dintr-un eseu*, fragment din eseul *Voltaire — Goethe*.

față de democrație. În *Ducesa de Assy*[1] am ridicat un templu pentru trei zeițe, pentru întreita personalitate liberă, frumoasă și dedată plăcerilor. *Orășelul* meu l-am edificat însă pentru popor, pentru omenire." La fel a interpretat *Orășelul* și Thomas Mann într-un articol scris tot în 1910 despre romanul său *Alteță regală:* „În destinul celor trei frați princiari creați de mine, Albrecht, Klaus Heinrich și Ditlinden, este zugrăvită simbolic criza individualismului, în care ne aflăm, acea cotitură spre democrație, spre comunitate, spre înfrățire, spre dragoste, care și-a aflat expresia într-un mod încă mai furtunos și mai fără rezerve în romanul lui Heinrich Mann *Orășelul*, apărut aproape concomitent."[2]

Așadar, în intenția lui Heinrich Mann, avatarurile personajelor din *Orășelul* au menirea să întrupeze un proces social-politic pozitiv, definit de el și prin „evoluția de la liberalism la democrație". Semnificația simbolică a imaginii e subliniată o dată mai mult și în răspunsul autorului la prima analiză critică a *Orășelului* apărută în presa germană: „Dificultatea consta în aceea că voiam să concentrez într-o acțiune desfășurată în cîteva zile un proces ce se întinde pe o perioadă de peste o sută de ani"[3]. Procesul, real și esențial, a fost parcurs, desigur, nu numai de Italia. Dar era indicat un orășel din Italia de pe la 1900 să furnizeze elementele concrete pentru construirea imaginii simbolice? Întrebarea ar fi otioasă — un adevăr despre realitatea socială se poate exprima și într-un cadru inventat de fantezie. Dacă ne-o punem, e pentru că, într-o relatare

---

[1] *Zeițele sau Cele trei romane ale ducesei de Assy* (1902/1903)

[2] Despre *„Alteță regală"*, în Thomas Mann, *Opere complete*, Aufbau-Verlag, XII, p. 362.

[3] Răspunsul, sub forma unei scrisori deschise, a apărut în numărul din 19 februarie 1910 al revistei *Die Zukunft*, în coloanele căreia recenzia, semnată de Lucia Dora Frost, se tipărise la 22 ianuarie același an.

autobiografică din 3 martie 1943, Heinrich Mann adaugă precizarea : „În cursul unui deceniu, fără obligații și fără vreo lucrare, am putut cunoaște destul de bine poporul italian, astfel că în deceniul următor — din 1907 pînă în 1909 — am putut scrie *Orășelul* : Italia absolut autentică dinainte de fascism". Aici nu mai e vorba de adevărul procesului întruchipat prin imagine, ci de însăși autenticitatea veșmîntului concret-istoric al acesteia. „Orășelul" cu atmosfera lui senină e realmente reprezentativ pentru Italia dinainte de fascism și un cadru adecvat pentru a concentra în el procesul de trecere de la liberalism, de la individualism la democrație ? După ce în 1870 se desăvîrșise unirea țării, Italia cunoscuse mari frămîntări. Chiar în perioada cînd Heinrich Mann locuise acolo și îndată după aceea, se petrecuseră destule evenimente ce interziceau o viziune idilică : în 1896, trupele italiene fuseseră învinse în Etiopia, în 1898, aceleași trupe trăseseră în muncitorii ce ridicaseră baricade la Milano, în 1900, regele Umberto murea în urma unui atentat, în 1904 avea loc prima grevă generală a muncitorilor italieni. O viață social-politică agitată, punctată de evenimente grave, ale căror umbre nu par a ajunge pînă în paginile romanului. Și totuși trebuie să spunem că Heinrich Mann s-a orientat foarte bine, atunci cînd a ales un tîrg de provincie italian ca loc al acțiunii din romanul său cu semnificație simbolică. În această apreciere ținem seama de două aspecte. Mai întîi, viața publică din orășel nu este propriu-zis ruptă de contextul național și în contradicție cu el ; în al doilea rînd, e absolut normal ca între zidurile „orășelului" ecoul evenimentelor să ajungă estompat. Ceea ce se întîmpla în Italia după unire, ca și în Europa din perioada de după revoluția de la 1848, jalona o etapă succesivă, de fapt, trecerii de la individualism la democrație, și anume îndepărtarea burgheziei de propriile ei poziții democra-

tice. Pe teritoriul peninsulei, speranțele trezite și alimentate de acțiunile lui Garibaldi începuseră să pălească, eroul însuși se dovedise inconsecvent în urmărirea țelurilor sale, burghezia pactiza cu aristocrația și cu partidul clerical. În comportarea monarhului, pe care aceeași burghezie îl înscăunase în luptă deschisă cu papalitatea, cotitura spre o politică reacționară, conservatoare și de alianță cu biserica era de asemenea foarte vădită. Observator avizat, Heinrich Mann a cunoscut toate acestea, iar personajele din *Orășelul* știu și ele pe ce lume trăiesc. Bătrînul farmacist Romolo Acquistapace, invalid din vremea cînd luptase pentru republică sub steagul lui Garibaldi, răspunde cu mîhnire cuiva care constatase că populația orășelului se înghesuie iar la liturghie: „Asta se-ntîmplă nu numai la noi. Pretutindeni se mișcă reacțiunea, iar guvernul, în teama lui de democrație, din care totuși a luat ființă, o sprijină. La reprezentația de gală, pe care regele a dat-o la Roma în cinstea împăratului Germaniei, aristocrația papală n-a ocupat rîndul întîi în întregime? Burghezia liberală a fost bună ca să instaureze monarhia: onorurile acesteia nu le primim noi, ci vechii ei dușmani. Există clipe, cînd ar trebui să ne căim. Căci, să spunem adevărul, cu Garibaldi așa ceva n-ar fi fost posibil; și poate că eroul a fost prea mare, atunci cînd și-a dat demisia și ne-a părăsit." Spusele farmacistului sînt perfect adevărate și proiectează stările de lucruri din orășel pe marele fundal social-politic al Italiei dintre Garibaldi și primul război mondial. Tîrgoveții din mica localitate meridională [1], în marea comunitate a țării lor, au totuși o situație spe-

[1] Modelul real al „orășelului" a fost Palestrina, unde frații Heinrich și Thomas Mann au petrecut o vară. Mica așezare din munții Sabini va fi evocată și de ultimul în *Doctor Faustus*.

cială care-i face apți să devină purtătorii intențiilor artistice ale scriitorului. Și între ei se aprind conflicte de sorginte socială și politică, ajungînd pînă la ciocniri de stradă. Totul e însă o furtună într-un pahar cu apă, ceea ce e verosimil, deoarece ca și în alte țări europene, mai ales în cele oarecum rămase în urmă, măruntele centre provinciale din Italia cunoșteau un mod de viață mai tihnit, patriarhal, la periferia marilor evenimente. Sub toate aspectele, „orășelul" e mai înapoiat, parcurge abia acum o fază depășită de capitală și de celelalte așezări urbane importante. În pitorescul tîrg situat departe de calea ferată se ajunge cu poștalionul, mica uzină electrică abia a fost instalată și produce curent numai pentru iluminatul public, ulițele zac în întuneric și pe caldarîmul murdar dorm caprele, produsele alimentare sînt furnizate de fermele din vecinătate, reprezentații teatrale nu s-au mai dat de cîteva decenii, cetățenii au la dispoziție ca unic mijloc de informare ziarul local *Clopotul poporului*. Sub aspect social, tabloul are aceeași tentă patriarhală. Cei din marea aristocrație și-au părăsit castelele și posesiunile, ca să ducă viață de rentieri în metropole, baronul e un fel de pierde-vară care-și împarte timpul între vînătoare și o legătură amoroasă ; burghezia și „pătura de mijloc", cum i se spune în roman micii burghezii, sînt foarte apropiate prin venituri și interese, muncitorimea, puțin numeroasă (orășelul, în afara uzinii electrice, mai are doar o mică fabrică de ciment), e formată din oameni tineri, proveniți din satele învecinate și încă lipsiți de conștiință de clasă.

Prin coordonatele sale geografice și social-politice, orășelul este un „loc unde nu se întîmplă nimic". Secretarul comunal Camuzzi are dreptate, cînd repetă : „eu nu cred că la noi se întîmplă ceva sau se poate întîmpla ceva". Formula, aplicată tîrgurilor de provincie, ne îndrumă spre Mihail Sadoveanu. Și în orășelul

italian timpul se scurge domol, ritmul lent al activităților îngăduie lungi popasuri în piață și la cafenea. Fiecare știe totul despre ceilalți. Cafeneaua cu mesele plasate în stradă e un loc de întîlnire cotidiană, unde se comentează pe îndelete evenimentele de aiurea, dar mai ales cele dintre zidurile orașului. Aici se bîrfește și tot aici se pun la cale treburile comunei. Similitudinea, pînă la un punct, dintre tîrgurile sadoveniene și acest orășel italian provine poate și din unele înrudiri psihologice : temperamentul oriental are comun cu cel meridional impulsul spre dulcele *făr-niente*, spre taifas și visare. Dar sîngele eroilor lui Heinrich Mann e mai fierbinte, mai exploziv, în acord cu clima și peisajul. Destinul lui Neculai Manea se împlinește sub un cer de plumb. Avocatul Belotti nu și-ar recunoaște o rudă în el, ci mai curînd în Cațavencu. De altfel, prin tonalitatea generală, *Orășelul* ni-l amintește în mai mare măsură pe Caragiale decît pe Sadoveanu. Sînt și paralelisme de caractere, de situații și chiar de limbaj. Avocatul, demagog, guraliv, amator de gesturi teatrale, împestrițîndu-și necontenit vocabularul cu vorbe mari — popor, progres, lumină — e, ca și confratele său întru profesie de sub Carpați, un fruntaș al partidului ce sprijină înnoirile. Ca și Cațavencu, se laudă la tot pasul cu înfăptuirile sale, mărunte ce-i drept, dar utile, și tot ca el cunoaște momente de înfrîngere, cînd platforma ce și-a edificat-o în orășel pare a se prăbuși pentru totdeauna. Paralelismul nu continuă însă pînă la capăt. Poate că părerea pe care ne-am format-o îndeobște despre Cațavencu e prea negativă, poate că ar trebui să vedem în afirmațiile și realizările sale și un grăunte de nesimulată aderiune la ideea de progres și democrație. Totuși nu-l vom putea scoate de sub acuzația de malonestitate. Lipsit de scrupule, el nu ezită să încerce a-și face drum spre putere prin șantaj. Avocatul Belotti, fanfaron, ridicol adesea în viața publică

şi particulară, conducîndu-se după principii foarte apropiate de libertinaj în relaţiile sale cu femeile, are un fond respectabil de seriozitate în preocupările obşteşti şi în convingeri. Într-o măsură mult mai mare decît Caţavencu, de care se diferenţiază net şi prin probitate, el întruchipează tipul burghezului liberal din perioada cînd clasa sa era solidară cu poporul. „Poporul sînt eu !" afirmă el ritos şi suferă enorm dacă se vede dezminţit. Se simte fericit, puternic şi mare, numai atunci cînd mulţimea îl înconjoară cu afecţiune şi-l aplaudă. E mînat, firește, şi de ambiţii personale, orgoliul se numără printre stimulentele activităţii sale. Ceea ce înfăptuieşte are menirea să-l ridice în ochii masei, dar, obiectiv, satisface şi cerinţele acesteia. Din acest motiv, cuvîntul său are greutate, chiar şi printre tinerii muncitori care, deşi cu şovăieli, văd în el un conducător, un tribun şi-l urmează. Fără îndoială, ca orice reprezentant al burgheziei se şi teme de popor, cu atît mai mult de socialişti, pe care-i combate în consiliul comunal. Personaj complex, avocatul Belotti e o figură pregnantă şi vie. Heinrich Mann l-a creionat cu simpatie, nu i-a tăinuit slăbiciunile, dar i-a recunoscut şi măreţia. „Dacă există ceva de care să fiu mîndru în această carte — spune el în scrisoarea deschisă către Lucia Dora Frost — e că avocatul Belotti, ridicol cum este, apucă să-şi trăiască ora tragică ; nu încetează a fi un politician redus şi miop, dar totodată în el se naşte ceva ce ţine de un om mare." Într-adevăr, în momentul prăbuşirii sale — care e trecătoare, dar el nu ştie atunci asta — de sub caricatură iese la iveală un profil demn, învestit cu reală grandoare. Învins, Caţavencu e lamentabil, Belotti, emoţionant şi impunător. Acuzat de o ticăloşie, pe care n-a comis-o el, avocatul ar avea motive să se desolidarizeze la rîndu-i de cei mulţi. Dar pentru un om de felul său, legătura cu poporul e singura raţiune a existenţei. „Noi toţi — se

adresează el subprefectului — sîntem mandatari ai poporului, iar dacă poporul ne demite... ne vom sluji cel mai bine demnitatea, mulțumindu-i și retrăgîndu-ne." Nu revoltă, ci căința îi copleșește sufletul. Dreptatea nu poate fi decît a poporului, pe care nu încetează a-l admira : „Poporul acesta vi se pare puțin cam îndărătnic, puțin cam neînfrînat. Dar dacă ar fi plin de umilință, n-aș putea fi mandatarul său, fiindcă l-aș disprețui — și nici stăpînul său, fiindcă stăpînul e încă mai vrednic de dispreț decît sluga de pe urma căreia trage foloase." Dacă, deși mereu pe o muchie de cuțit, popularitatea avocatului Belotti dăinuie totuși și îi revine în final, pare-se, pentru multă vreme, aceasta se explică prin faptul că între el, ca reprezentant al burgheziei liberale, și mase există încă puncte ferme de contact pe un drum deocamdată comun.

Tratat caricatural, însă nu șarjat ca personajele din *Țara huzurului* sau *Supusul*, Don Juanul cu perucă strîmbă și palavragiul amic al poporului e oricum preferabil acrului secretar comunal Camuzzi, care nu se face niciodată de rîs, însă e mereu sceptic, blazat și conservator prin pasivitate. Celălalt adversar al avocatului, preotul don Taddeo, pune tot atîta patimă ca și el în lupta lor directă, în afirmarea credințelor sale și în strădania de a cîștiga adeziunea mulțimii. Poate tocmai de aceea scriitorul, notînd și căderile clericului, torturat în secret de ispitele cărnii, punîndu-l și pe el în situații comice, evită să-l judece cu prea multă asprime și pînă la urmă îi conferă și lui o prestanță pe care i-o refuză secretarului comunal Camuzzi. Poate că prin aceasta Heinrich Mann vrea să sublinieze că a crede în ceva e mai omenește, mai bine decît a nu crede în nimic. Strădaniile spre un țel, chiar dacă eșuează, sînt mai de laudă decît inactivitatea. Camuzzi are psihologia specifică funcționarului administrativ lipsit de inițiativă și veleități. Simpatiile sale înclină

spre partidul clerical, dar nu și le declară prea fățiș, după cum nici opoziția față de avocat nu și-o manifestă în genere vehement. Principalii factori polarizatori ai opiniei publice rămîn Belotti și don Taddeo. În jurul celui dintîi se grupează un cerc de prieteni, dintre care unul singur îi e cu adevărat devotat — farmacistul Acquistapace, garibaldian convins, adept al republicii și vrăjmaș al clericalilor. Invalid, greoi, el este gata și la bătrîneţe să se bată la propriu cu inamicul. Însă Acquistapace nu e un om al zilei, vremurile lui au trecut, forul aparţine avocatului. Ceilalţi „amici" ai acestuia — tutungiul Polli, cumătrul Achille, patronul cafenelei, agentul de asigurări Giocondi, negustorul Mancafede și alţii — sînt alături de el cîtă vreme îl știu puternic și adorat de mulţime. Poltroni, grijulii cînd e vorba de propriile lor afaceri, își schimbă atitudinea după cum bate vîntul. Teama de popor îi stăpînește într-o măsură mult mai mare decît pe avocat, fiindcă, spre deosebire de acesta, ei n-au preocupări obștești și nu văd în concetăţeni altceva decît niște clienţi ce trebuie menajaţi. „Poporul — cugetă într-o împrejurare critică negustorul Mancafede — n-ar trebui descătușat niciodată. Mai întîi pare pornit împotriva preoţilor, apoi, adio, se preocupă de locurile noastre din loji și de banii noștri."

Conflictul dintre avocat și preot se întreţese cu alt conflict, acela dintre Belotti și falsul avocat Savezzo, tînăr foarte ambiţios, figură antipatică nu numai pentru că insul e sumbru și are un fizic dezagreabil, ci, mai ales, pentru că ambiţiile lui izvorăsc din pură vanitate. Frazele lui sforăitoare despre binele pe care-l visează pentru popor nu au nici o acoperire. Incapabil să iubească, se lasă tîrît de ură și admite violenţa ca mijloc de exercitare a puterii, ceea ce avocatul Belotti nu face nici chiar atunci cînd o intervenţie drastică pare necesară. Pentru el, poporul e o simplă masă de

manevră cu ajutorul căreia încearcă să parvină. Cum ceasul lui încă n-a sunat, se vede silit să părăsească, deocamdată, arena.

În jurul protagoniștilor se agită, se aliază și se ciocnesc nenumărate alte personaje, individualizate și aduse de repetate ori în scenă, sau surprinse doar ocazional. Hotelierul Malandrini, bărbierii Nonoggi și Bonometti, croitorul Chiaralunzi, baronul Torroni, subprefectul Fiorio, arendașul Galileo Belotti, fratele avocatului, mama Paradisi, fiicele acesteia și domnișoarele Pernici, Lucia găinăreasa, dementă, ca și moșneagul Brabrà, apariție fantomatică, meșteșugari, slujnice și băieți de prăvălie, muncitori și săteni, misterioasa fiică a lui Mancafede — „Nevăzuta" — se perindă de-a lungul paginilor ca niște fâpturi distincte, cu trăsăturile lor fizice și morale, cu biografia lor. Pe bună dreptate s-a spus că adevăratul erou al romanului e orășelul însuși, și nu numai prin chipurile nominalizate, ci și prin mulțimea anonimă ce-i umple piețele și ulițele. Este inegalabilă măiestria cu care Heinrich Mann pune în mișcare masa și-i înregistrează reacțiile sufletești. Mulțimea e o lavă fierbinte și labilă, care se poate orienta într-un sens sau altul, dar întotdeauna motivat. Îl ovaționează pe avocat sau pe preot, pentru ca după un ceas să-i huiduiască, nu fiindcă e capricioasă, ci fiindcă vede în ei sprijinitori sau, dimpotrivă, trădători ai intereselor ei. Dacă greșește în aprecieri, vina nu-i aparține, e a celor ce-au profitat de buna ei credință, înșelînd-o. Masa amorfă tălăzuiește și ca atare, pestriță și gălăgioasă, dar din mulțimea fără contur se detașează necontenit grupuri și persoane, ca elemente componente și definitorii ale colectivității.

Manevrînd un număr considerabil de protagoniști și o figurație imensă — de fapt, toată populația orășelului — romancierul avea nevoie efectiv de o scenă. În genere, el a făcut uz de mijloacele specifice teatrului,

datorită cărora a obținut efecte pe care proza epică, pur narativă, nu i le-ar fi îngăduit. De altfel, tehnica împrumutată din dramaturgie e și foarte adecvată într-un roman oarecum static despre un „loc unde nu se întîmplă nimic". Heinrich Mann va scrie și piese de teatru, unele de succes *(Variété, Actrița, Madame Legros, Drumul spre putere)*. Încă mai înainte, teatrul l-a interesat îndeaproape, și nu numai prin lumea lui aparte, în care cabotinismul și imoralitatea își găseau un sol propice, ci și prin posibilitatea de a folosi episodul unei reprezentații teatrale în scopul caracterizării personajelor unui roman. Astfel, în *Țara huzurului*, premiera dramei *Răzbunarea* e valorificată în două direcții : pentru întregirea portretului moral al „lumii bune" din care sînt recrutați spectatorii și pentru criticarea exagerărilor naturaliste în teatru.

Miezul fiecăruia dintre capitolele romanului *Orășelul* e plasat, ca un act dintr-o piesă, într-un cadru scenic : cafeneaua, sala teatrului, piața din centru etc. Aici se întîlnesc, se înfruntă, își dezvăluie firea personajele de prim-plan, tot aici se manifestă mulțimea. „Scenele" sînt regizate magistral. Amintim numai două : aceea din sala teatrului — înainte de ridicarea cortinei, în timpul reprezentației și în antract — și aceea din piață, cînd se desfășoară bătălia. În amîndouă, Heinrich Mann tratează ansamblul după principii orchestrale. Din rumoarea generală se desprind pe rînd, ca scurte intrări de instrumente solo sau grupuri de instrumente, un spectator, o pereche, o familie, mai multe persoane din aceeași categorie. Însăși așezarea în spațiu se face organizat, tot ca într-o orchestră. Criteriile orînduirii sînt sociale : în sala teatrului, notabilitățile și burghezia ocupă lojile, pătura de mijloc umple parterul cu locuri în picioare, „poporul" se înghesuie la galerie. E un mod foarte ingenios de a face radiografia socială a orășelului. Comentariile, participarea la cele ce se întîmplă în

sală şi pe scenă sînt concludente pentru fiecare personaj şi pentru fiecare grup social. Un gest surprins în treacăt, o frîntură de dialog scot la vedere, ca un fulger de magneziu, o mentalitate, o psihologie, un destin, o dramă intimă. Pe un spaţiu întins se succed un număr mare de studii de caracter, în care un psiholog experimentat beneficiază de mijloacele de expresie ale unui admirabil artist. Vraja muzicii îi învăluie pe spectatori şi le spulberă reţinerile, făcîndu-i să fie ei înşişi mai mult ca niciodată. Îndeosebi oamenii simpli se lasă purtaţi de valurile melodiilor care-i determină să-şi manifeste spontan sentimentele de adeziune sau de respingere. Galeria ia cu ingenuitate partea celor oropsiţi de pe scenă, apostrofează violent personajele nedrepte şi crude, recunoaşte în asupritori figuri reale din aristocraţia regiunii. Paralel cu spectacolul interpretat de artişti, persoanele din sală îşi joacă spectacolul lor, mai amplu şi nu mai puţin emoţionant. Nici nu mai există vreo separaţie între cele două planuri, vreo distanţă între „contemplatori" şi opera de artă. Muzica e un acompaniament pentru propriile elanuri sentimentale, nostalgii şi dureri. „Rufini, ce crezi tu ? — întreabă o femeie. Eu am venit la oraş să vînd un viţel, nu să plîng din pricina unor lucruri născocite. Şi nici nu plîng din pricina lor, plîng pentru casa mea care a ars acu' trei ani, şi-mi plîng băieţaşul mort în casă. Muzica face toate astea ? Parcă m-aş căţăra din nou pe dărîmături şi le-aş răscoli. Şi totuşi nu vreau să plec, fiindcă asta-i întîia mîngîiere adevărată pe care mi-o dă cineva". Bătrînul literat orb Ortensi întreabă : „Ce dă măreţie lucrurilor acestora ?" Îi răspunde Beatrice, prietena de aceeaşi vîrstă : „Faptul că un popor întreg simte împreună cu eroii piesei, Orlando, un popor pe care-l iubim ! Fiindcă e acelaşi popor căruia i-am dăruit tinereţea noastră. Ai auzit cum îi îmbărbătau oamenii pe cei doi nefericiţi să execute sentinţa lui, a poporului,

împotriva domnului, a aristocratului cu barbă blondă ?“ „Un semn, aşadar ! Un semn pentru ceea ce am făcut noi ! Dar şi ceea ce am făcut noi e doar un semn că omenirea trebuie să-i răstoarne mereu pe domni, că spiritul trebuie să se măsoare mereu cu forţa.“ Heinrich Mann, admirator al lui Puccini, aduce în aceste pagini din *Orăşelul* un elogiu vibrant operei ca spectacol popular şi, implicit, oricărei creaţii artistice ce se adresează celor mulţi prin conţinutul ei şi prin accesibilitatea formei.

Umorul, existent din belşug şi în „scena“ primei reprezentaţii cu *Sărmana Tonietta*, se revarsă fără interludii sentimentale în scena bătăliei din piaţă. Bătălia aceasta este şi ea un spectacol, un episod de epopee comică, de *Ţiganiadă*, dramatizat. Ca şi în sala teatrului, participanţii acţionează şi reacţionează în grup sau individual. Taberele adverse, cu postul de comandă la cafeneaua „La progres“ şi, respectiv, „La sfîntul Agapitus“ — firme grăitoare pentru apartenenţa politică a patronilor şi a clienţilor — fierb într-un moment de tensiune maximă, pe care tîrgoveţii o vor mai cunoaşte numai în cîteva răbufniri cu prilejul incendiului. E o revărsare de ură, de violenţă, ce par a fi nu numai verbale. Combatanţii pornesc la asalturi colective, sau, ca în orice epopee, se înfruntă cîte doi, cu injuriile şi aţîţările de rigoare. După atîtea izbituri şi încleştări, te-ai aştepta ca pe caldarîm să rămînă mormane de cadavre, cum şi spune cu dispreţul ei cinic primadona Flora Garlinda. Însă am uitat oare că ne aflăm într-un loc unde nu se întîmplă nimic ? Forţa publică, sosind din prudenţă în piaţă abia cînd aceasta s-a golit, culege de pe teatrul operaţiunilor doar un guler de cămaşă şi o cravată. Vor mai fi fost şi nişte fulgi de găină, amintind modul neaşteptat şi grotesc în care s-a încheiat lupta. De-a lungul întregului roman, cînd un deznodămînt grav pare iminent, ca în această bătălie, lucrurile

iau deodată o întorsătură nebănuită, altminteri foarte firească, alunecînd pe panta comicului şi ducînd la împăcare.

Opinia secretarului comunal Camuzzi referitoare la imposibilitatea unei „întîmplări" efective nu e dezmințită nici de rezolvarea, în întregul său, a conflictului dintre partida lui Belotti şi aceea a lui don Taddeo. Finalul e o sinteză de sublim şi ridicol, fără a avea nimic fortuit. Orăşelul, înviorat de prezența cîntăreților, îşi trăieşte mai intens pornirile — de dragoste şi ură, de generozitate şi egoism, de avînt spiritual liber şi fanatism religios — dar pe un fond de simpatie reciprocă, întocmai ca într-o familie, unde echilibrul şi buna înțelegere se pot reinstaura cu uşurință. Împăcarea generală — pecetluită prin predarea solemnă a cheii atît de disputate şi prin masa comună — are şi motivări practice egoiste. „A sosit momentul să facem pace — constată tutungiul Polli în pragul bisericii. E mai bine şi pentru afaceri." O asemenea replică ne-ar duce din nou spre Caragiale, care a consemnat cu atîta artă şi fină pătrundere caracterul superficial al polemicii dintre politicienii burghezici. Dacă însă am aplica înfrățirii din piața orăşelului italian formula caragialiană „pupat toți piața endependenți", am greşi cel puțin prin simplificare. Hazul situației de aici nu trebuie să ne înşele. De la pupitrul său de regizor, Heinrich Mann rîde împreună cu noi, dar ne atrage atenția că episodul are şi un subtext. Şi, într-adevăr, împăcarea se statornicește între vîrfuri sub presiunea masei şi în folosul ei. De altfel protagoniştii sînt stingheriți şi au încă rezerve, dar nu se pot opune curentului ce-i împinge unul spre celălalt, aşa cum nici Salvatori, patronul fabricii de ciment, nu s-a putut opune să mărească salariile muncitorilor săi, chiar în timpul ospățului, la cererea zgomotoasă şi imperativă a mulțimii. Avocatul Belotti, care se şi resemnase să se retragă din viața publică, nu smulge

puterea, cum încercase s-o facă șașiul Savezzo, ci primește un rol pe care i-l încredințează poporul. Avem deci a face cu o manifestare a voinței populare, cu un act democratic : poporul își atestă conducătorii, aceștia capătă învestitura de la popor. În răspunsul adresat recenzentei Lucia Dora Frost, Heinrich Mann tălmăcea astfel scena împăcării din finalul romanului său : „Vrem să credem în propășirea omenirii, în ciuda a ceea ce știm despre om, în viitorul poporului, în ciuda trecutului său. Nu dorim să ne amăgim în ceea ce privește animalitatea, dar vrem să contăm și pe orele bune ale istoriei, cînd animalul, atins de o scînteie de spirit, parcă intuind confuz omul ce trebuie să devină, înalță capul ceva mai sus de la pămînt. Ea asta prea mult ? Vorbesc despre un mic avocat ridicol, care din dragoste pentru micul său oraș ridicol devine un fel de erou. Vorbesc doar despre un mic popor, plin de toate viciile și de josnicie, care, într-o clipă de iubire, înfrățit în piața plină de praf a orașului său, face totuși un pas ireversibil în sus, spre măreție."

Înfrățirea din piață nu e pledoarie pentru „împăcarea între clase", ci imaginea unei democrații reale, în care poporul și conducătorii sînt una. Imaginea aparține trecutului, dar ea prefigurează și o situație din viitor, cînd atît masele, cît și conducătorii lor se vor afla la un nivel superior, pe treapta acelei măreții cîndva abia intuite.

*

În îasoritul loc unde nu se întîmplă nimic, unde de treizeci de ani adăparea la fîntînă a păsăretului Luciei găinăreasa este un spectacol savurat zi de zi de toată lumea, ceea ce se întîmplă totuși se declanșează prin venirea trupei de cîntăreți. Un suflu nou, irezistibil răzbate nu numai în viața publică, ci și în cea per-

sonală. Nu atît artiștii, cît mai ales ceea ce cred tîrgoveții despre ei incită la libertate, chiar la libertinaj în moravuri, spre dezaprobarea declarată a oaspeților înșiși. Patimile dezlănțuite, în vîltoarea cărora e gata să se prăvălească pînă și don Taddeo, scot la iveală o vitalitate pînă atunci înfrînată. Nici în privința aceasta viața tîrgoveților nu va cunoaște seisme cu consecințe grave. Aventurile amoroase ale avocatului Belotti, ale lui Polli și ale altora, crizele de libidinie ale preotului nu încruntă fruntea scriitorului, dispus să glumească pe seama lor, precum glumește pe seama manifestărilor publice ale acelorași. Tonul umoristic piere, făcînd loc expresiei sentimentale și patetice, atunci cînd este vorba despre artă, despre artiștii adevărați și despre sentimente adevărate. Această fațetă a romanului aparține unui plan epic secund. Însă tocmai din această direcție a primit Heinrich Mann imboldul de a-și scrie cartea, cum ne informează în paginile despre întîlnirea sa cu muzica lui Puccini : „A face să cînte un singur «orășel» este un lucru plin de consecințe : în romanul meu cu acest titlu realizarea îi aparține dirijorului Enrico Dorlenghi. Maestrul Puccini a făcut lucrul acesta pentru o lume întreagă, mai înainte ca tot cîntecul ei să piară. Tînărul meu dirijor, cu dorul lui aprins de a crea muzică pentru un întreg popor, este imaginea mea despre Puccini în devenire : altminteri nici nu mi-aș fi scris romanul."

Dacă Dorlenghi este un Puccini în devenire, Viviani, imaginarul autor al operei *Sărmana Tonietta* reprezentată de trupă în orășel, este un Puccini realizat. Muzica, receptată cu atîta intensitate în sala teatrului, se răspîndește pe ulițe și în case. Toată lumea, pînă și partizani ai lui don Taddeo, fredonează acorduri, cîntă melodii memorate, uneori cu text adaptat.

Raportul dintre artă și viață este o temă pe care Heinrich Mann a reluat-o adesea, în diverse variante,

de la romanele *Țara luxurului*, *Zeițele*, *Goana după dragoste*, nuvelele *Pippo Spano*, *Branzilla* și altele, pînă la *Orășelul*. Spre deosebire de Thomas Mann, la care aceeași temă e dezvoltată sub aspecte mai complexe și subtile (*Tonio Kröger*, *O moarte la Veneția*, *Doctor Faustus*), autorul *Orășelului* reține mai ales dificultatea artistului de a-și trăi cu sinceritate viața, sau chiar incapacitatea lui de a trăi ca om. Din trupa de comedieni sosiți în orășel, unii sînt simpli meșteșugari, dotați cu însușiri native, dar fără chemare — Italia Molesin, tenorul Nello Gennari, baritonul Gaddi, acesta din urmă avînd însă o solidă experiență în ale teatrului. Pentru aceștia nu se pune problema vreunui conflict între artă și viață, „arta" lor fiind o profesie ca oricare alta, un mijloc de trai. Este o asociere de ordin inferior a artei cu viața. Altfel stau lucrurile în privința Florei Garlinda, a lui cavaliere Giordano și a lui Enrico Dorlenghi. Fiecare întruchipează altă ipostază a raportului dintre artă și viață. Primadona, cu o înfățișare neînsemnată — doar părul ei e de o frumusețe tulburătoare — trăiește numai pentru artă ; cînd nu e pe scenă, se simte stingheră, săracă și nefericită : „Îndată ce nu cînt, devin sărmană. Părul ăsta e prea frumos pentru mine, e doar împrumutat de la aceea care cîntă. Îl urăsc, fiindcă nu-mi aparține, fiindcă trebuie să-l îngrijesc pentru privirile cele mai îndepărtate în spațiu și în timp și nu pot să primesc pe el sărutul cuiva de lîngă mine." Chemarea dragostei o face să-și piardă echilibrul numai pentru o clipă, aducîndu-i înainte spectrul înfricoșător al singurătății. Prin iubire, destinul ei ar deveni poate mai ușor, dar : „Ar fi un destin ușor pentru alții, nu pentru mine. Destinul meu e aspru, iar eu sînt mîndră de asprimea lui." În relațiile sale cu oamenii, Flora Garlinda nu face nici o concesie, le refuză orice afecțiune și nu vrea să comunice cu ei altfel decît de la artist la spectator : „Ah ! des-

tul. Acuma e destul. Nu vă cunosc și vreau să rămîn singură. Înțelegeți ? Vă cînt, ce mai vreți de la mine ?" Și totuși, acesta nu este destinul inevitabil al artistului. Cîntăreț renumit, cavaliere Giordano a făcut o carieră mare, care i-a adus satisfacții și ca om. A iubit și a fost iubit, s-a bucurat din plin de admirația semenilor săi și nu poate renunța la societatea lor. Acum e septuagenar, vocea i s-a voalat, cînd vrea să fie tragic, iscă rîsul, ar fi putut să se retragă de mult, fiindcă e bogat. Gloria lui nu mai are nimic de cîștigat, dimpotrivă, dar el nu părăsește scena, și acceptă situații umilitoare, deoarece se simte bine între oameni și e gata oricînd să le dea o mînă de ajutor. Cavaliere Giordano e și ridicol în galanteriile lui, însă chiar și această trăsătură îl umanizează.

Al treilea personaj, prin mijlocirea căruia Heinrich Mann reia problema raportului dintre artă și viață, în termeni mai explicîți, mai direcți, este Enrico Dorlenghi. Tînărul dirijor, care compune o operă, mărturisește : „eu simt în mine o muzică, pe care o dorește un popor întreg, iar uneori, în febra lucrului, mi se pare că aud în depărtare vuietul surd al acestui popor, care așteaptă". Marele succes de public al operei *Sărmana Tonictta* îl confirmă : „Am văzut așadar poporul ! Poporul, pentru care maestro Viviani și-a scris opera. Știam eu că nu sîntem singuri ; ne ascultă un popor ! Noi îi trezim sufletul, noi... Iar el ni-l dăruiește pe al lui ! Acum știu ce voci îmi pătrund în odaie odată cu vîntul albastru, atunci cînd compun. El creează pentru noi, poporul acesta, el simte și el cîntă în noi. În muzica *Sărmanei Tonietta* și-a regăsit propria-i modulație, gesturile, ritmul... Personajele care cîntau erau mai puternice și mai pure decît ei, și totuși ei înșiși. Atunci se simțeau fericiți că sînt oameni. Se iubeau unii pe alții." Artistul trebuie să răspundă tot prin iubire : „Noi, care putem crea din bogăția unui popor, cum mai tre-

buie să-l iubim !" Nu există altă fericire mai mare pentru un artist decît ca opera pe care a creat-o să-i facă fericiți pe oameni : „Da, voi fi binefăcătorul vostru ! Prin mine veți deveni mai fericiți și vă veți iubi unul pe altul. O fată, care cîntă aria mea la fereastră ! Un tînăr, care tîrăște prin praf un coș umplut cu figurine de ghips și pentru care o melodie de-a mea face strada mai puțin fierbinte ! N-am să fiu eu atunci ca un rege, al cărui chip e pe toate monedele, în toate mîinile — și al cărui chip e un simbol al întregului popor ?" Gloria, aplauzele, admirația nu sînt decît manifestări ale comunității de simțire dintre artist și mulțime. Heinrich Mann obișnuia să facă din cîte un personaj purtătorul său de cuvînt. Solilocurile lui Dorlenghi exprimă de fapt opinia la care ajunsese el însuși în privința relației dintre artă și viață, dintre artist și popor. Pe alt plan decît cel politic, pe planul artei, care e tot social, Dorlenghi parcurge același drum ca avocatul Belotti, de la individualism la democrație.

Din admirație și respect față de operă ca spectacol muzical și dramatic popular, Heinrich Mann n-a fost șocat, se pare, de convenționalismul obișnuit al libretelor. De aceea, probabil, s-a pus fără șovăială în postura unui libretist, atunci cînd a imaginat ceea ce am putea numi al doilea subiect al romanului *Orășelul*, povestea de amor dintre frumosul tenor Nello Gennari și serafica Alba, tînără sortită mînăstirii de un bunic aspru și habotnic. Nu lipsește nimic din ceea ce prescrie tipicul unui libret de operă : o dragoste fulgerătoare, împărtășită de ambii parteneri de la prima vedere, întîlniri tainice sub pavăza nopții, declarații și îmbrățișări pătimașe, însă inocente, leșinuri, jurăminte de devotament, îndoieli, manevre din umbră ale unor răuvoitori. Apare, desigur, și rivalul, violent, vindicativ, dar nevrednic și nerod, se produce și deznodămîntul, care nu poate fi altul decît cel al oricărei opere, cînd

nu e bufă. Intriga ce duce la acest deznodămînt, ale cărei fire le țese doamna Camuzzi, jignită de lipsa de atenție a tenorului, aparțin melodramei discreditate de mult chiar și la 1900. Doamna Camuzzi trăiește o dramă reală, aceea a personalității ce se consideră superioară mediului : ea se crede neînțeleasă și oropsită, lîngă soțul ei și în orășel se simte ca în surghiun. Trădată de la prima tentativă de evadare din banalitate, acționează ca un geniu al răului și ca un Iago feminin.[1] Prin datele ei sufletești, prin cupriga dorință de răzbunare pe care i-o inspiră mîndria rănită, e un personaj verosimil. Neverosimil este modul pueril în care își recrutează răzbunătorii și felul în care aceștia se lasă manevrați de ea. Dar oricît de artificioasă ar fi, cu atmosfera sa de romantism desuet, melodrama se transformă, prin contrast cu ambianța comică, într-o odă a iubirii și într-o elegie. Cititorul acceptă jocul și e uimit să constate că ultima pagină a romanului îl emoționează cum nu-și închipuise. Marele regizor, care e Heinrich Mann, n-a ratat efectul final. Ajuns aici, recunoști că reușita lui e deplină.

Orășelul oferă o lectură foarte atractivă, deși substanța epică a romanului e subțire. Un singur episod, mai exact un tablou — „scena" premierei, în teatrul de la castel, a *Sărmanei Tonictta*, asupra căreia am stăruit — ocupă un sfert din carte ! În ansamblu, narațiunea propriu-zisă se limitează la strictul necesar, intervențiile autorului constau adesea dintr-un fel de indicații scenice. Scriitorul — care se dorise pictor — e foarte parcimonios și în utilizarea mijloacelor plastice. Descrierile și portretele sale sînt sumare. În caracterizarea personajelor și a situațiilor se folosește cu dibăcie de dialog și monolog, ca și în alte scrieri ale

[1] Personajul va fi reluat de Heinrich Mann într-un fel de epilog al romanului, nuvela *Ambițioasa* (1914), în care reapare și Savezzo.

sale, unele dintre ele transformate cu ușurință în piese de teatru (nuvelele *Nevinovata* și *Tiranul*). Impresia de viață, de mișcare se degajă din firescul și vioiciunea replicilor. Paralel cu procedeele dramaturgului, Heinrich Mann recurge și la cele ale muzicianului, nu numai în arătata armonizare a partiturilor, ci și în portretizări. Un epitet, o trăsătură fizică sau morală dă relief prin repetare, ca un refren, ca un leit-motiv. Dacă scriitorul le omite la o revenire a personajului în scenă, cititorul le introduce involuntar în text.

Valorificînd experiența fertilă acumulată în Italia, *Orășelul* încheie și încununează strălucit prima etapă din cariera literară a lui Heinrich Mann. Scrierile lui de mai tîrziu vor răspunde prin tonul grav solicitărilor unei realități tot mai întunecate. El își va reaminti mereu cu plăcere de cartea din 1909, nu numai ca de o realizare din vremi mai senine, ci și ca de una încurajatoare prin optimismul ei. Cititorul de astăzi îi confirmă aprecierea, făcînd constatarea că acest optimism era întru totul îndreptățit.

ION ROMAN

TABEL CRONOLOGIC

1871 *27 martie* Se naşte la Lübeck Luiz Heinrich Mann, primul copil al senatorului Thomas Johann Heinrich Mann, şeful unei case de comerţ cu grîne, şi al Julici, născută da Silva-Bruhns, originară din Brazilia.

Roma devine capitala Italiei, a cărei unificare se desăvîrşise la 19—20 septembrie 1870 prin înfrîngerea ultimei rezistenţe papale de către trupele italiene conduse de Garibaldi.

1875 Se naşte Thomas Mann. Ceilalţi copii ai familiei Mann: Julia — 1877, Carla — 1881, Viktor — 1890.

Este creat Partidul Muncitoresc Socialist din Germania (din 1890: Partidul Social-Democrat German).

1877 Se naşte Hermann Hesse, unul dintre cei mai mari scriitori germani contemporani cu fraţii Mann; cei trei vor fi şi buni prieteni.

1878—1889 Heinrich Mann urmează cursul elementar şi liceul la Lübeck. Primele încer-

cări literare, timpurii, ale viitorului scriitor: dramatizarea basmului *Cenușăreasa*, prelucrarea pentru teatrul său de păpuși a piesei *Kätchen von Heilbronn* de Heinrich von Kleist.

1882 Moare Garibaldi.

1885 Ia ființă la München revista *Die Gesellschaft (Societatea)*, cu program protestatar puternic înrîurit de naturalismul lui Zola. În același an apare versiunea germană a romanului *Germinal*. Operele scriitorului francez au un deosebit ecou în rîndurile tineretului german. Pe Heinrich Mann, Emile Zola îl va captiva și prin temerara lui atitudine cetățenească.

1888 15 iunie Wilhelm al II-lea devine împărat al Germaniei; guvernarea lui va inspira lui Heinrich Mann pagini de critică necruțătoare.

1889 În posesia diplomei de bacalaureat, Heinrich Mann e trimis de tatăl său la Dresda, pentru a-și face ucenicia în profesiunea de librar.
După scurtă vreme, tînărul trece la Berlin, unde lucrează la editura S. Fischer, ceea ce îl pune în contact cu lumea literară și artistică a capitalei. Dorind să-și completeze studiile, se înscrie la Universitate.

Are loc marea grevă a muncitorilor din Ruhr.

1890 Datorită neînțelegerilor cu împăratul, cancelarul Otto von Bismarck se vede obligat să demisioneze.
Revendicările muncitorești suscită un viu interes

în cercurile oamenilor de litere și artă, fapt ilustrat și de crearea teatrului Freie Volksbühne, destinat anume muncitorilor.

1891 *octombrie.* Moare senatorul Th. J. H. Mann. Familia sa, nevoită să-și restrîngă cheltuielile, se mută într-o casă mai modestă din marginea orașului Lübeck, apoi se instalează la München. Aici o va urma, după terminarea liceului, și Thomas Mann. Heinrich Mann va veni și el la München, încercînd, o vreme fără succes, să scrie literatură.

1892 Se reprezintă drama *Țesătorii* de Gerhart Hauptmann.

1893 Heinrich Mann își publică primul roman: *Într-o familie.* Întreprinde o călătorie la Paris, apoi pleacă în Italia.

1893—1898 Cu unele întreruperi, locuiește în Italia, la Roma. Din 1896 îl are alături de el și pe fratele său Thomas, cu care vizitează Veneția, Florența, Neapole.
Intenționînd să devină pictor, Heinrich Mann se exersează în arta desenului.

1895 Puccini crecază opera *Boema.*

1897 Frații Mann petrec vara la Palestrina, localitate care va deveni scena romanului *Orășelul.*
Heinrich Man publică întîia sa culegere de povestiri : *Miraculosul.*

1898 O nouă culegere : *O crimă și alte povestiri.*

La Milano au loc lupte pe baricade între muncitori și armată.

1900 Din nou în Italia, la Florența, este entuziasmat de muzica lui Puccini, ceea ce-l determină să urmeze prin diferite orașe italiene trupele ce reprezentau operele maestrului.
La Riva încheie romanul *Țara huzurului,* pe care-l va da la tipar în același an.

1901 Apare primul roman al lui Thomas Mann, *Casa Buddenbrook,* în care se reflectă atmosfera și situații reale din casa Mann.

1902—1903 Tipărește romanul în trei volume *Zeițele sau Cele trei romane ale ducesei de Assy.*

1903—1904 Un nou roman : *Goana după dragoste.*

1904 Muncitorii italieni declară prima grevă generală.

1905 Romanul care-l va face celebru pe scriitor, dar mult mai tîrziu : *Profesorul Unrat (Sfîrșitul unui tiran).*

1906 O culegere de povestiri : *Dimineți furtunoase.*

1907 Romanul *Între rase,* despre care autorul va nota în 1943 : „Încă în romanul *Între rase,* scris între 1905 și 1907, îl înfățișam pe fascist fără s-o știu, dar aveam o anumită

sensibilitate pentru a detecta fenomenul". Începe redactarea romanului *Orășelul.*

Mihail Sadoveanu tipărește *Însemnările lui Neculai Manea.*

1909 Apare *Orășelul.*

1910 februarie. Publică în revista *Die Zukunft* o scrisoare deschisă către Lucia Dora Frost, care tipărise într-un număr din ianuarie al aceleași reviste o analiză a *Orășelului.*
Eseul *Voltaire-Goethe,* culegerea *Inima* sînt noile scrieri publicate de Heinrich Mann. La Kleines Theater din Berlin i se reprezintă trei piese într-un act : *Tiranul, Nevinovata* și *Variété.*

1911 Scrie piesa *Actrița,* inspirată de tragedia surorii sale, actrița Carla Mann, care se sinucisese.

1912 Thomas Mann publică *Moartea la Veneția.*

1913 Heinrich Mann scrie o nouă piesă, *Madame Legros,* a cărei premieră va avea loc la Berlin în 1917.

1914 Începe publicarea în revista *Weisse Blätter* din Berlin a unor părți din romanul *Supusul.* Editarea în volum a romanului este interzisă de cenzură. La izbucnirea războiului — 1 august — se întrerupe și apariția fragmentelor în revistă.

1915 Scriitorul colaborează la revista *Weisse Blätter* cu eseul *Zola.*

1916 Anul în care — cum constată H. Meyer, directorul editurii Kurt Wolff — Heinrich Mann devine dintr-o dată un scriitor cu mare succes de librărie. Cele șase romane publicate pînă acum în tiraje mici se difuzează rapid în 750 000 de exemplare !

1917 Apare romanul *Săracii,* al doilea din trilogia inaugurată prin *Supusul.*

1918 *Drumul spre putere,* o nouă piesă de Heinrich Mann.

11 noiembrie Capitularea Germaniei.
10—12 decembrie Primul congres general al sovietelor de muncitori și soldați din Germania.
decembrie Heinrich Mann ia cuvîntul în Consiliul politic al muncitorilor intelectuali, ținut la München, vorbind despre *Sensul și ideea revoluției.*

1919 Apare în volum *Supusul ;* scriitorul mai tipărește culegerea de eseuri *Putere și om.*

11 februarie Statul german devine republică : Republica de la Weimar.
14 aprilie Se proclamă la München Republica Sovietică Bavareză.

1923 Volumul de publicistică *Dictatura rațiunii* și comedia cu accente satirice *Casa ospitalieră.*

1924 Culegerea de povestiri *Adolescentul* și *Răfuieli.*

Thoman Mann tipărește capodopera *Muntele vrăjit.*

1925 Ultimul roman din „trilogia imperiului" : *Capul.*

Militant pentru înțelegerea, pe baze progresiste, cu scriitorii francezi și de alte naționalități, Heinrich Mann participă la congresul PEN-clubului convocat la Paris.

1926 Devine membru al secției de literatură a Academiei din Berlin, al cărei președinte va fi ales în 1931.

1927 Publică romanul *Mama Marie*. Participă la comemorarea lui Victor Hugo în Franța, unde rostește o alocuțiune.

1928 Tipărește romanul *Eugénie sau vremea burgheziei*.

1929 Un volum de povestiri, cuprinzînd și pagini autobiografice : *Sînt tineri*, altul de eseuri : *Șapte ani. Cronica ideilor și a evenimentelor*.

Thomas Mann este distins cu Premiul Nobel.

1930 Romanul *Chestiunea cea mare*. Alarmat de evoluția situației politice interne, intervine prin publicistica sa în apărarea principiilor democratice.
Filmul *Îngerul albastru*, cu Marlene Dietrich în rolul Rosei Frölich și Emil Jannings în acela al profesorului, readuce în actualitate romanul *Profesorul Unrat*.

1931 De pe o poziție democratică, nu încetează în a pleda pentru instaurarea rațiunii, pentru respectul față de cultură, pentru înțelegerea

între popoare : eseurile din *Spirit și faptă* și *Viața publică* (1932).

1932 Ultimul roman tipărit în Germania : *O viață serioasă*.

1933 Reorganizată de naziștii veniți la putere în ianuarie, Academia germană de literatură îl exclude dintre membrii săi în ședința din 15 februarie.

Thomas Mann, aflat peste hotare, este informat că autoritățile hitleriste i-au anulat toate titlurile și i-au confiscat bunurile ; rămîne în exil, staționînd-se pentru cîțiva ani în Elveția.

Ca și alți confrați, amenințați în însăși existența lor — Bertolt Brecht, Alfred Döblin, Johannes Becher etc. — Heinrich Mann părăsește Germania și se stabilește la Paris. Mai întîi aici, apoi la o editură din Amsterdam tipărește pamfletul *Ura. Privire de ansamblu asupra Reichului de o mie de ani.* Pamfletul e completat prin șase scurte dialoguri intitulate *Scene din viața nazistă*.

Mihail Sadoveanu publică *Locul unde nu s-a întîmplat nimic*.

1935 Heinrich Mann este președinte al „Bibliotecii germane libere", care, între altele, informează opinia publică internațională asupra prigoanei dezlănțuite de hitleriști împotriva scriitorilor și a literaturii : pînă la 10 mai 1935 fuseseră puse la index cca 4 000 de cărți.

Ca șef al delegației germane, face parte, împreună cu Johannes Becher, din prezidiul primului Congres internațional al uniunii scriitorilor pentru apărarea culturii, organizat la Paris. Alți membri ai prezidiului: Henri Barbusse, Romain Rolland, Maxim Gorki, Aldous Huxley, Thomas Mann, George Bernard Shaw.

Este membru al Uniunii pentru protecția scriitorilor germani, constituită în capitala Franței sub președinția lui R. Leonhard; printre vicepreședinți se numără și Thomas Mann.

Cel mai de seamă rod al activității creatoare în emigrație: romanul istoric despre Henric al IV-lea, din care în acest an apare prima parte: *Tinerețea regelui Henric IV.*

Se tipărește în limba română romanul *Goana după dragoste.*

1936 februarie Se constituie la Paris, sub președinția lui Thomas Mann, Comitetul pentru pregătirea unui front popular în Germania.

1938 Apare la Amsterdam al doilea volum din marele roman istoric: *Împlinirea și sfîrșitul lui Henric IV.*

Thomas Mann se stabilește la Princeton, în Statele Unite. În anul următor va tipări romanul *Lotte la Weimar.*

1940 După ocuparea Parisului de către trupele hitleriste, Heinrich Mann se refugiază în sudul Franței, regiune totuși nesigură, ceea ce îl determină să părăsească Europa. Ajuns

la Lisabona, cu ajutorul lui Lion Feuchtwanger, se îmbarcă pentru America. Mai trec oceanul, între alții, Anna Seghers, Alfred Döblin, Bertolt Brecht, Erwin Piscator, Max Reinhardt, Ludwig Renn, Egon Erwin Kisch, Stefan Zweig. Heinrich Mann va locui în California, unde, din acest an, venise și Thomas Mann.
Sub conducerea directă a grupului de scriitori germani stabiliți în Mexic, iau ființă asociația și revista *Freies Deutschland (Germania liberă)*, precum și editura El libro libre (Cartea liberă). În această editură, Heinrich Mann va tipări romanul *Lidice*, scris curînd după sălbatica acțiune represivă întreprinsă de hitleriști (1942).

1941 Heinrich Mann începe redactarea memoriilor sale.

1943 *3 martie*. O relatare autobiografică, sub formă de scrisoare, tipărită la Los Angeles.

1946 Își publică memoriile, sub titlul impersonal *Privire asupra unei epoci.*

1947 Apare *Doctor Faustus* de Thomas Mann.

1949 Ultimul roman apărut antum : *Suflul.*
Republica Democrată conferă scriitorului Premiul național pentru literatură.

1950 Creîndu-se Academia artelor din Berlin, guvernul Republicii Democrate Germane oferă lui Heinrich Mann președinția înaltului for. Scriitorul acceptă cu satisfacție func-

ția și se pregătește să plece la Berlin.
12 martie Heinrich Mann moare la Santa Monica, în California.
Apare postum romanul *Primire în lume*, cea din urmă operă a prozatorului.

*

1954 Editura de stat pentru literatură și artă din București tipărește traducerea romanului *Supusul*.

1956 În aceeași editură apare versiunea românească a romanului *Profesorul Unrat* (reeditată în 1961, în „Biblioteca pentru toți"). Alte opere de Heinrich Mann publicate în limba română : *Tinerețea lui Henric IV*, *Împlinirea și sfîrșitul lui Henric IV (1963* ; reeditate în 1968) ; *Țara huzurului* (Editura Univers, 1971).

1961 *25 martie*.. Rămășițele pămîntești ale lui Heinrich Mann sînt aduse în Republica Democrată Germană și reînhumate la Berlin.

I.R.

I

Avocatul Belotti se apropie cu mersul său legănat de masa din fața cafenelei „La Progres", își șterse cu batista, de jur-împrejur, gîtul scurt și spuse sugrumat :

— Iar a întîrziat poștalionul.

— Iarăși, făcură farmacistul și secretarul comunal, și fiindcă nu mai aveau nimic important de zis tăcură amîndoi.

Călătorul aruncă o vorbă :

— Doar nu s-o fi întîmplat ceva ?

Ceilalți pufniră indignați. Fiind vorba de un străin, locotenentul de carabinieri îl informă cu indulgență despre marea siguranță cu care se circulă pe șosele. Doi dintre oamenii săi însoțesc întotdeauna călare poștalionul și n-au avut de intervenit decît o singură dată. Un țăran nu voise să-și plătească locul și scosese cuțitul să-l înjunghie pe surugiu.

— Oamenii ăștia sînt cam lipsiți de educație, lămuri locotenentul.

— Plictisitoare meserie, asta a voastră, strigă farmacistul Acquistapace cu vocea lui puternică.

— Să scoți bețivanii de prin șanțuri și să mîni-

înapoi cîte-o vacă răzleţită. Pe vremea noastră, altfel stăteau lucrurile. Ce zici, cumetre Achille ?

Patronul cafenelei strigă dinăuntru :

— Prezent !

Ieşi ţopăind, îşi sprijini povara burţii de spetoaza unui scaun şi aşteptă cu gura deschisă, învîrtindu-şi limba.

— Ce zici, bătrîne ? — şi farmacistul îl bătu pe burtă — la picioarele noastre au plesnit ceva obuze. Eram la Bezzecca ; lîngă noi se afla generalul în persoană. Obuzul plesneşte, Achille şi cu mine, se-nţelege, facem un salt înapoi ; generalul însă nici nu clinteşte ; se uita prin fum, de parcă s-ar fi gîndit la ceva. „Nu vă fie teamă, prieteni", zice, şi nu ne-a mai fost deloc.

— Ăsta-i adevărul curat, spuse patronul cafenelei şi întări : Generalul era un leu.

— Era un leu, repetă celălalt bătrîn ; îşi trecu mîna prin mustaţa uriaşă şi-i privi pe toţi ceilalţi de sus. Deodată se făcu mic şi schiţă un gest, de parcă ar fi mîngîiat un copil. Dar totodată era şi un înger : da, neştiutor în unele privinţe, ca un înger. S-a întîmplat o poveste, ce zici, cumetre ? de care n-a aflat niciodată. Toată lumea ştia că acel Nino era femeie, numai generalul nu.

Avocatul Belotti întrebă :

— Oare acel Nino să fi fost cu adevărat o femeie frumoasă ?

Farmacistul şuieră încetişor.

— Femei ca ea nu mai există astăzi ! S-a dat pe faţă că-i femeie abia cînd i-a căzut în luptă iubitul. Dar nici după aceea nu ne-a părăsit. Dacă-l pierduse pe cel de dragul căruia venise acolo, ne avea acum pe noi. Şi ne-a iubit pe toţi !

Ochii lui căprui de cîine se aprinseră la aducerea aminte. Patronul cafenelei rîdea mulţeşte, încît

burta îi făcea să joace scaunul. Fiul său, frumosul Alfò, se apropie de grup ; tînărul Savezzo, cu cîlionții proaspăt ondulați de bărbier, cu fierul, venise și el tăind piața ; iar cînd bătrînul termină, pe chipurile tuturor se putea citi un sentiment de invidie.

Dar numaidecît își amintiră că povestea era tare veche și că ei toți, chiar și călătorul, o cunoșteau la fel de bine ca și pe Lucia găinăreasa. De altfel, ora acesteia sosise : saboții i se și auzeau bocănind pe ulița din latura cafenelei. Cu cotcodăceala ei mai zgomotoasă decît aceea a găinilor, cu nasul ei mai ascuțit decît ciocul acestora, agitîndu-și ca pe niște aripi brațele lungi, ea mînă cîrdul de păsări spre fîntînă și le lăsă să se adape din băltoacă. Copiii țipau în jurul ei, o loveau, o ciupeau și țopăiau de bucurie, pe cînd bătrîna, în zdrențele ei pestrițe, se rotea neroadă încolo și-ncoace ca o găină mare și slabă. De jur-împrejur se deschiseră obtoanele ferestelor ; în colțul de peste drum de cafenea și pieziș, trei slujbași se înghesuiră deasupra arcadelor primăriei în cadrul uneia dintre vechile ferestre cu coloane ; mama Paradisi, o femeie grasă, privea în jos din casa ei ; în spate, pe Corso, Rina, slujnicuța tutungiului, scoase și ea capul, iar avocatului i se păru că fata purta la gît o basma nouă. Nu fără neliniște se întrebă cine i-o mai fi dăruit-o. Între timp, micuța închise fereastra, iar mama Paradisi pe a sa ; Lucia găinăreasa și toată larma ei pieriră pînă a doua zi pe uliță ; piața adormi din nou sub soarele-i alb, linsă de umbre colțuroase. Palazzo Torroni, la intrarea pe Corso, se prelungea în unghi ascuțit spre dom, iar în fața frontului ghebosat al bisericii cei doi lei susținători de coloane își zugrăveau pe caldarîm silueta neagră. Adînc zimțuită,

umbra clopotniței se întindea pînă la fîntînă. Alături de clopotniță, însă, întunericul se retrăgea mult pînă în colțul unde se știa că se află casa negustorului Mancafede. Contururile ferestrelor acesteia abia se puteau distinge ; înapoia uneia dintre ele se afla cu siguranță și acum, ca întotdeauna, nevăzuta, enigma orașului : Evangelina Mancafede, care nu ieșea niciodată, dar afla totuși înaintea oricui tot ce se întîmpla. Și oricine ar fi făptuit ceva în oraș, făptuia sub ochii nevăzutei. Din colțul ei de umbră părea că poate să vadă prin pereții tuturor caselor din jurul pieței ; o singură clădire îi era acoperită de clopotniță : palazzo Torroni. Se spunea că nici nu voia să audă despre ce se petrecea acolo, că tatăl și slujnica ei — căci nimeni altcineva n-o vedea — nu aveau voie să pronunțe în fața ei nici numele baronului, de cînd acesta, omul pe care-l iubise, se însurase cu alta. Din acea zi nu mai ieșise din casă ! Avea pe atunci douăzeci și patru de ani — acum împlinise treizeci și trei.

— O femeie frumoasă, șopti avocatul în urechea călătorului. De-atita ședere în casă o fi căpătat forme de lunonă.

Voi să schițeze aceste forme, dar lăsă repede mîinile jos, căci fără îndoială ca îl vedea. Călătorul întrebă :

— De cînd am fost eu ultima oară aici, tot n-a ieșit din casă ?

— Cum îți trece prin minte așa ceva !

Cu toții făcură o mină jignită.

— Ori de cîte ori bătrînul i-o cere, ea făgăduiește că va ieși ; atunci Mancafede îi comandă rochii frumoase, chiar și de la Roma, fiindcă la urma urmei e cea mai bogată fată de pe-aici și ar fi primit o zestre de o sută de mii de lire ; își invită

prietenele de odinioară, dă poruncă să i se pregătească trăsura, ca să iasă în oraș... Soseşte ora, trăsura cu prietenele sale aşteaptă în faţa casei, Evangelina îmbrăcată în rochiile ei frumoase coboară scara. La mijlocul scării, însă, se opreşte, spune „Astăzi nu, altă dată" şi se întoarce în odaia ei.

Mai mulţi dintre cei de faţă traseră cu coada ochiului spre casa cea misterioasă. Jos, ca într-o văgăună neagră, ardea o lumină palidă, iar negustorul se plimba încolo şi-ncoace prin faţa prăvăliei lui : încet, mereu încolo şi-ncoace. Urmărindu-i mişcarea, clienţii cafenelei „La Progres" ar fi putut să măsoare trecerea timpului.

Farmacistul se ridică de pe scaun, fiindcă la el intrase un client : fiul hotelierului Malandrini. Ce s-o fi întîmplat la alde Malandrini ? Cu siguranţă că era vorba de doamna Malandrini, pe care chiar ieri tutungiul o văzuse purtînd o convorbire cam suspectă cu baronul Torroni. Cine ştie de ce avea nevoie femeia acum de la farmacie.

— Ei ? — şi toate privirile se aţintiră curioase asupra bătrînului Acquistapace, care se întorcea săltîndu-şi piciorul de lemn.

— Soacra are arsuri la stomac.

Toate capetele se plecară.

— Pe-aici se face puţină mişcare, spuse locotenentul de carabinieri, adresîndu-se călătorului şi arătînd cu o smucitură a capului spre negustorul Mancafede, care se plimba de colo pînă colo.

Călătorul, politicos, vru să găsească scuze pentru localnici, dar avocatul Belotti zise cu glas hîrîit :

— Ce poţi să faci, dacă blestematul ăsta de poştalion întîrzie o oră ! Altminteri poate că totul ar arăta altfel pe-aici. Fiindcă la urma urmei — hai să spunem adevărul ! — în fiecare zi s-ar

putea petrece lucrurile cele mai grozave. Orașul se află în ajunul unor evenimente, care...

— ... nu se produc, conchise secretarul comunal și se lăsă pe spate, ca să-și arate talia.

— Cine-ți spune dumitale asta ? Înainte de a putea vorbi, avocatul își agită mîinile. Oare nu-s eu președintele comitetului și nu trebuie să știu eu cel dintîi dacă se întîmplă ceva, dacă, zic eu, poate să se întîmple ceva ?

— Mai înainte de a sosi poștalionul ?

— Poștalionul ! Poștalionul, domnul meu, a mai fost deseori pe-aici ! Poștalionul, de-o pildă, mi-a adus mie — pricepe, domnul meu — mie, președintele comitetului, o scrisoare a excelenței-sale doamnei principese Cipolla, conținînd binevoitoarea permisiune a doamnei principese de a folosi teatrul de la castel pentru reprezentațiile trupei pe care noi, comitetul, aveam de gînd s-o invităm aici. Iar însuși faptul acesta n-a fost un succes mărunt, dacă te gîndești — avocatul se răsuci spre călător ; unul dintre degetele lui moi, care-l făceau mai bătrîn decît îl arăta fața, se îndreptă spre spatele lui, unde ulița în trepte se încovoia în sus, spre castel — că teatrul stă nefolosit de cincizeci, să fim exacți, de patruzeci și opt de ani și nouă luni, anume de la căsătoria bietului prinț...

— Reprezentanția de atunci a fost reușită, avocatule ? întrebă sarcastic secretarul comunal. Făceai și pe atunci pe impresarul ? Căci fost-ai parcă vreodată inactiv ? ! Cu siguranță că nici în scutece !

Dar avocatul continuă, cu o mișcare disprețuitoare din umeri :

— .... a bietului prinț, după care excelența-sa mai poartă și acum doliu. De aceea pot considera și faptul că am obținut aprobarea cererii noastre

drept un merit strict personal, datorat și împrejurării că sînt mandatarul doamnei principese.

— Dan dirijorul ? întrebă adversarul său. N-o fi avînd și el un oarecare merit ? Alfò, spune-i prietenului nostru dacă tu și toți ceilalți din *Sărmana Tonietta* v-ați pricepe să cîntați la instrumentele voastre de n-ar fi maestro Dorlenghi al nostru !

— Cine-i contestă capacitatea ? De altfel comuna îi plătește o sută de lire pe lună, iar biserica cincizeci. Dar nu vi se pare oare, domnilor, că de prea multă vreme așteptăm artiștii pe care voia să ni-i aducă ?

— Fac prinsoare că artiștii se află în poștalionul de astăzi ! strigă farmacistul.

Avocatul se îndoia.

— Probabil că în calitatea mea de președinte al comitetului va trebui să-i caut tot eu. Cine știe pînă unde voi fi nevoit să mă duc după ei, poate pînă la Roma.

— Dar, avocatule, zise secretarul comunal, ce te pricepi dumneata în ale teatrului ?

— Eu ? Uiți, domnule Camuzzi, că am făcut studii într-un oraș ca Perugia. Acolo aveam destul de des cîte o trupă de artiști, iar noi, studenții, vă pot spune, domnilor, ne aflam în relații cu ei, întocmai așa cum sînt eu cu dumneavoastră. Coristele : ah ! numai cînd pronunț acest singur cuvînt, coristele... Firește, primadona își avea și ea adoratorul ei, dar trebuia să fii bogat, foarte bogat ; îmi amintesc, un domn din oraș îi dădea trei sute de lire pe lună. Pricepeți ? Trei sute de lire pentru o femeie !

Cum pe chipurile din juru-i observă o expresie de atenție încordată, avocatul se umflă în pene. Își descheie surtucul negru, deși n-avea vestă pe

dedesubt. Rotindu-și în aer brațele cu manșete grosolane, galbene, care-i ieșeau din mîneci pînă la butonii de coral, și cu o voce șoptită, din care răzbătea uneori un hîrîit ca un lătrat răgușit, urmă :

— Dar așa-i lumea asta largă : trebuie s-o cunoști. Domnii artiști sînt oamenii cei mai grozavi care există. Habar n-avem noi de viața pe care o duc acești actori și literații. În fiecare noapte șampanie, femei frumoase, cît le stă în putere, și niciodată nu se dau jos din pat înainte de douăsprezece.

— Cînd mă găseam la Forli, spuse locotenentul de carabinieri, mi-a fost arătat un pictor, care putea să bea două fiaschi. Firește, era un neamț.

— Și de ce n-ar face-o, conchise avocatul, de vreme ce jucînd cîștigă mai mulți bani decît le trebuie și n-au nici o grijă. Pentru noi, burghezii, lucrurile sînt altfel orînduite pe lume. Dar nu-i rău că există și oameni care duc o viață atît de ușoară, își pot face de cap după pofta inimii și sînt întotdeauna bine dispuși. Dacă am avea cîțiva din ăștia pe-aici, ar fi o veselie !...

— Și n-ar strica deloc ! strigă farmacistul. Îndată însă închise gura și trase cu ochiul în sus, spre casa lui. Cei de față zîmbiră. El se scuză. Întotdeauna se află prin preajmă oameni care țin cu preoții.

Avocatul întări :

— Dacă nu i-am fi chemat pe artiști pentru plăcerea noastră, ar fi trebuit s-o facem ca să-i necăjim pe preoți.

Secretarul comunal ridică din umeri, cafegiul însă zise cu o voce bubuitoare :

— Ce, tot ne mai aflăm sub domnia papii ?

Răsunară strigăte :

— Bravo, Achille ! — după care o siluetă neagră

fu văzută ieşind din catedrală, traversînd peste Corso şi lunecînd în palazzo Torroni.

Farmacistul oftă :

— Sărmanul baron ! Şi pe el îl ţin în gheare prin mijlocirea femeii. În situaţia asta nu poţi face nici o mişcare fără să suferi. Credeţi-mă, băieţi, să nu luaţi niciodată o nevastă care să ţină cu preoţii !

Avocatul duse mîna la gură.

— Şi totuşi don Taddeo e tras pe sfoară, iar baronul mi-a trimis contribuţia lui pentru teatru în taină, pricepeţi : sub un nume fals. Luă act cu ochi scînteietori de efectul produs, îşi puse degetul pe buze şi făcu o pauză. Apoi : Contribuţia e chiar destul de importantă, ca să ne consolăm de lipsa aceleia a bătrînului Nardini.

— Halal familie, asta, a Nardinilor ! — şi farmacistul izbi cu bastonul în caldarîm.

— Îşi socotesc concetăţenii nevrednici să se afle în relaţii cu ei : n-au vrut niciodată să treacă pragul clubului, iar pe nepoată o vîră în mînăstire !

— Încă n-a ajuns acolo, spuse tînărul Savezzo, rezemat cu o eleganţă greoaie de zidul clădirii. Iar cînd mi-am ţinut la club conferinţa despre prietenie, şi-a trimis acolo slujnica şi a pus-o să-i povestească.

— Ah, Totò tare ar vrea s-o păstreze în afara zidurilor mînăstirii.

Sub privirile batjocoritoare, ochiul stîng al tînărului se aţinti asupra nasului său ciupit de vărsat.

Frumosul Alfò, fiul cumătrului Achille, spuse :

— Frumoasă fată, Alba !

Apoi îşi roti ochii sigur de sine şi mîndru.

— Voi doi n-o să aveţi nici un succes — şi secretarul comunal izbucni în rîs. N-a putut-o ob-

ține nici Severino Salvatori, deși îi tot da tircoale cu docarul lui. Poate doar dacă n-o să cereți zestre. Fiindcă bătrînul vrea să scape de ea ieftin. E încă mai zgîrcit decît pios.

— E și pios, îi încredință Savezzo. Și milostiv. Bătrînul Brabră trăiește numai de pe urma lui, de aproape treizeci de ani. În fiecare duminică după liturghie acolo jos, în Villascura, se împarte săracilor făină. O face Alba însăși.

— Alba însăși, repetă Alfò.

— Dar cînd i-am dus lista, spuse avocatul, întinzînd un deget țeapăn, știți voi ce mi-a răspuns Nardini ?

Știau cu toții, dar îl lăsară cu plăcere s-o spună pentru a zecea oară.

— Mi-a răspuns că dacă ar trebui să plătească pentru ca nici un artist să nu ajungă aici, atunci ar fi gata s-o facă.

Farmacistul bătu cu pumnul în masă ; în tăcerea celorlalți mocnea furtuna. Atunci vorbi frumosul Alfò, și zîmbetul cel mai nerod îi dezveli dinții albi :

— Cu toate astea, eu vreau să mă-nsor cu Alba.

Nimeni nu-l învrednici cu o replică.

— Și căderea lui de apă, își aminti cumătrul Achille, a arendat-o orașului nițeluș cam scump.

— E vina noastră — și secretarul comunal ridică din umeri ; eu am fost împotriva uzinei electrice și încă sînt. Dar nimeni nu m-ascultă, spuse el, aruncînd o privire avocatului, care-și azvîrli brațele în aer.

— Vrem noi progresul, da sau ba ? strigă acesta gîfiind.

— Și cui i-l datorăm, răspunse tînărul Savezzo, decît numai și numai avocatului ?

— Se cade oare ca un oraș ca al nostru, întrebă mai departe avocatul, să-și lumineze pieţele publice cu petrol ? Și cum ne-am prezenta noi străinilor, care ne vor vizita, cînd va începe stagiunea noastră teatrală ?

— Se-nţelege, făcură ceilalţi ; numai secretarul comunal își agită mîinile împreunate.

— Asta-i. Fiindcă avem o stagiune teatrală, trebuie să instalăm lumină electrică, și fiindcă sărbătorim Ziua Constituţiei la fel ca Veneţia sau Torino, trebuia să ardem într-un foc de artificii cinci mii de lire. În felul ăsta, o faptă pornită din grandomanie aduce după sine alta, iar sfîrșitul pe care-l prevăd e falimentul. Ah, domnilor, primarul nostru, onorabilul domn Augusto Salvatori, care nu-și mai părăsește casa, nu are nici o vină : vina e a unuia singur !

Și secretarul comunal își repezi degetul, arătîndu-l pe avocat, care se răsuci pe scaun.

— Vrem noi progresul, da sau ba ?

În clipa aceea, locotenentul își duse mîna căuș la ureche :

— Mi se pare că-l aud huruind.

Pe dată cu toţii luară înfăţișarea unor oameni ce trag cu urechea. Savezzo și Alfò se repeziră la colţul clădirii și-și aruncară privirea în jos pe uliţă. Deodată începură să strige cu palmele făcute pîlnie la gură :

— Hei ! Masetti ! Mai încet !

Și sub pocnetele turbate de bici, poștalionul fu auzit cum trece în goană, jos, pe șosea. În vreme ce cotea spre poartă, cei de la cafenea evocau fantasticele întîrzieri ale lui Masetti ; omul nu se grăbea să se-ntoarcă la nevasta lui ; iar acum, cînd

cîrmea în piață, cu toții începură să fluiere. Cei doi carabinieri descălecară și-și scoaseră tricornurile, ca să-și zvînte capetele asudate. Diligența trase trosnind în fața Oficiului poștal : în clipa aceea se văzu că era plină ochi. În ea ședeau opt persoane, iar una tocmai cobora de pe capră : un bărbat îndesat cu profil de Cezar, pe care voiajorul comercial aproape că l-ar fi socotit un tovarăș de breaslă. Numai că străinul avea obrajii rași cu perdaf și mișcări de-o suplețe și formă necunoscute.

Abia se opriră caii, că două călugărițe se repeziră peste picioarele celorlalți și coborîră din poștalion, luînd-o spre drumul în trepte ce ducea la mînăstire, atît de grăbite, încît crucile mătăniilor de pe șoldurile lor săltau în aer. Apoi coborî un tînăr frumos și palid, care privi cu indiferență în juru-i.

— Nello ! strigă o voce de femeie. Ajută-mă să ies de aici.

— Dă-mi voie mai bine s-o fac eu, spuse un bătrîn uscățiv, îmbrăcat în alb și mai iute în mișcări decît un tînăr, și-i întinse o mînă cu pielea numai cute, pe care fulgera un briliant mare.

Avocatul remarcă :

— Dar aceștia sînt ei ! Sînt artiștii. Ca președinte al comitetului, trebuie să le urez bun-venit.

Se ridică de pe scaun și o porni cu mersu-i fandosit de-a curmezișul pieței. Ceilalți îl urmară la oarecare distanță.

Din poștalion era săltată o doamnă brună și rîzătoare, iar cel ce-o ținea din spate în brațe — avocatul încremeni la jumătatea drumului — acela, cu mustața lui blondă pe fața roșcovană, nu era altul decît baronul Torroni ! Baronul se întoarse ; din țașca lui de vînătoare, se vedeau niște ciocuri de păsări ; depuse pe caldarîm încă o fe-

meie : o făptură micuță și neînsemnată, cu o mantie de-o culoare murdară, ca un sac, și cu părul plin de praf. După aceea, cu o figură încîntată și totuși buimacă, ieși tutungiul Polli.

— Hei ! Polli ! strigă farmacistul. Ce-i cu tine ?

Tutungiul se alătură grupului lor.

— Ah, da, întrebați-mă numai ! Una era mai-mai să mă sărute : aia mare și brună.

— O femeie splendidă. Asta trebuie să aibă o voce ! fu de părere avocatul.

— Vă spun eu, ce mai poate să strige ! S-au povestit niște istorii azi în diligență ! Tare-aș vrea să știu dacă cele două călugărițe le cunoșteau mai dinainte. Se rugau cu voce mereu mai tare — și, uitați-le, cum mai fug !

— De ce-o fi trebuind fustele astea sfinte să bată mereu drumurile ? întrebă avocatul. Pe toate șoselele nu dai decît de ele.

Polli spuse în șoaptă :

— Și uitați-vă la bătrîn : e fardat !

Grupul tîrgoveților trăgea cu ochiul spre artiști. Avocatului îi venea mai greu decît în amintirile lui din studenție să ia legătura cu ei. Bărbatul îndesat de pe capră, care-i inspira mai multă încredere decît ceilalți, îi ceruse surugiului să dea jos bagajele. Celorlalți, baronul Torroni le strîngea mîinile. Le făgădui că le va trimite păsările la hotel, făcu o plecăciune de cavaler, frîngîndu-se în unghi, și-și deschise drum printre copiii și slujnicele ce stăteau împrejur. În vreme ce se îndrepta, cu jambierele lui de piele, spre casă, o siluetă neagră ieși de-acolo și lunecă în biserică.

Mai mulți comercianți se prezentară, să se intereseze de pachetele lor. Negustorul Mancafede se trudi mult cu ale lui. În ciuda arșiței de vară tîrzie, purta haina lui groasă cafenie. Ochiul său

bulbucat pe profilul bătrîn de iepure căuta cu teamă şi stăruinţă pe sub coşurile de-acolo de sus.

— Şi petrolul ? întrebă el calm, îndreptîndu-şi degetul uscat spre surugiul Masetti.

Acesta făcu un salt mînios. Strigă în jos că nu e plătit pentru atîta osteneală ; străinii ăştia au bagaje pentru un tren întreg ; mai vine o trăsură cu geamantane şi oameni ; dac-o vrea Dumnezeu, acolo o fi şi petrolul. Mai roşu ca de obicei din pricina primirii neprietenoase ce i se pregătise, surugiul îşi azvîrli mînios braţele întinse pe deasupra mulţimii spre cerul albastru.

Negustorul îl cercetă cu privirea, clipind, şi se întoarse spre tutungiu.

— Polli, slujnica ta n-a fost acasă noaptea trecută.

Tutungiul roşi.

— Ţi-a spus-o Evangelina ?

— Da, declară Mancafede cu linişte şi siguranţă. Şi pe urmă fiica mea mi-a mai spus că vor veni artiştii... Sînt ăştia, nu ? — şi pentru prima dată păru că se uită în juru-i. Lina mea ştie că printre ei se află celebrul tenor Giordano.

Bătrînul îmbrăcat în alb se întoarse brusc.

— Eu sînt acela : cavaliere Giordano.

O clipă, şi avocatul se repezi spre mîna bătrînului cîntăreţ.

— Dumneavoastră, cavaliere ! Ce revedere ! Vă mai amintiţi oare cum ne-am cunoscut la Perugia ? Belotti, avocatul Belotti. Frecventam amîndoi cafeneaua „La vechiul devotament". Jucam domino şi vă băteam întotdeauna, dumneavoastră îmi plăteaţi toate punciurile. ...Cum, nu mai ştiţi ? Ah, da, desigur, au trecut de-atunci treizeci de ani, şi cîte aţi mai trăit între timp ! Celebritatea, femeile, lungile călătorii ! Asta numesc eu viaţă.

Aici, în orășel — ei, o să ne cunoașteți ; și noi putem fi veseli, și noi știm să prețuim arta. Amicii mei vor fi bucuroși să vă facă cunoștința.

Îi îndemnă printr-un semn să se apropie.

— Domnul Acquistapace, farmacistul nostru ; domnul Polli, cu care ați călătorit ; domnul Cantinelli, bravul comandant al forței noastre armate...

Și pentru a nu fi obligat să-l prezinte pe adversarul său, secretarul comunal, alese dintre cei ce stăteau împrejur pe un altul.

— ...Domnul Chiaralunzi, croitor extrem de priceput, care va cînta în orchestră la cornul-tenor.

— Și încă cum ! behăi micuța voce perfidă a bărbierului Nonoggi.

Dar lunganul și ciolănosul croitor păși în față, îi învălui pe străini cu o privire domoală și onestă, apoi se înclină cu atîta violență, că vîrfurile mustăților lui pleoștite, roșii ca rugina, se legănară în fața făpturii micuțe și neînsemnate în mantie de-o culoare murdară. În vreme ce colegii săi șușoteau între ei și rîdeau, aceasta stătea singură de tot ; prin stofa buzunarelor se vedea că ține pumnii strînși ; ochii ei mult îndepărtați unul de altul se plimbau reci pe deasupra mulțimii ce creștea mereu, ca și cînd o forță o cîntărea pe cealaltă. La vederea croitorului încovoiat din mijloc înaintea ei, pe față îi apăru un neașteptat surîs de copil, după care îi întinse o mînă mică și cenușie.

Croitorul scutură apoi mîna bătrînului tenor, care schiță un gest pe deasupra celorlalți cîntăreți, fără să-i privească : întocmai ca un prinț ce-și prezintă suita.

— Domnul Virginio Gaddi, bariton.

Bărbatul cel îndesat, cu profil de Cezar, ţinînd o mînă în buzunarul pantalonilor, se amestecă printre tîrgoveţi.

— Domnişoara Italia Molesin, soprană.

Bruneta cea voinică rîse cu dinţii ei mari către toţi cei de faţă şi-şi mişcă cu cochetărie umerii, ca să lepede pe spate şalul ; fiindcă purta şal, ca fetele de rînd, nu pălărie.

— Domnul Nello Gennari, tenor liric.

Femeile văzură atunci chipul de-o paloare mată a celui mai tînăr dintre bărbaţi întorcîndu-se spre ele. Fiindcă acest chip era dăltuit în trăsături simple şi viguroase, pînă şi cele mai de departe îşi dădură seama şi spuseră tare, îndreptîndu-şi spinarea :

— Oh ! Ce frumos e !

Ochii lui mulţumiră tuturor, fără surpriză şi fără ardoare, cu o ironie cam melancolică.

Acum însă cavaliere Giordano se întoarse spre fata care stătea singură, se înclină uşor în faţa ei şi spuse cu o voce încălzită de extaz :

— Iar dînsa este primadonna assoluta a trupei noastre, domnişoara Flora Garlinda, o cîntăreaţă de foarte mare viitor, speranţa scenei lirice a Italiei.

După aceea, tenorul se uită în aşteptare la tîrgoveţi. Avocatul, care se afla cel mai aproape de el, se trase puţin înapoi ; apoi o omagie pe primadonă cu atît mai multă veneraţie, cu cît mai puţin o luase în seamă înainte. O întrebă dacă a şi cîntat la Scala. Fata ridică din umeri şi-şi strîmbă gura, de parcă ar fi vrut să-şi arate dispreţul faţă de Scala. Avocatul făcu o reverenţă.

— O domnişoară ca dumneavoastră trebuie să aibă mulţi adoratori, atît de mulţi cîţi vrea.

Primadona rîse şi-l lăsă baltă. Avocatul trase cu ochiul în dreapta şi-n stînga, să vadă dacă atitudinea cîntăreţei fusese observată ; dar în aceeaşi clipă mulţimea începu să se agite : cineva îşi făcea drum prin mijlocul ei, vîslind furtunos cu braţele pe deasupra umerilor celor de faţă.

— Maestro !

Ajunsese ; gîfîia. Pielea albă a obrazului său înfăţişa un nor trandafiriu adunat sub barba-i blondă şi rară, zîmbetul lui stingherît şi ambiţios se stingea uneori, iar atunci îşi dădură seama că era mînios. Izbucni :

— Asta-i bună... Cred totuşi că eu sînt aici dirijorul... Artiştii angajaţi de mine au sosit, şi nimeni nu mă cheamă ? Domnule avocat, trebuie să...

Avocatul îl bătu pe spate.

— Dragul meu Dorlenghi, totul e-n regulă, ca preşedinte al comitetului, am şi luat legătura cu aceşti domni.

— Dar nu pot înţelege, cum fără mine... Atunci mînuiţi dumneavoastră bagheta de dirijor !

— Ţine-ţi firea, Dorlenghi ! spuse farmacistul, iar Polli tutungiul fu de părere :

— Toată povestea asta nu merită atîta osteneală.

Muzicianul îşi azvîrli braţele încă mai sus.

— Nu merită osteneală ! Ah ! cavaliere : căci nu mă-nşel, dumneavoastră sînteţi cavaliere Giordano, iar eu mă numesc Enrico Dorlenghi şi sînt dirijorul unei orchestre sătești, nimic mai mult. Şedeam în odaia mea, colo, într-un colţ al oraşului, unde nici nu se aude, nici nu se vede nimic, şi scriam la o misă, pe care vreau s-o execut încă în toamna asta la biserică. Între timp, domnii aceştia recoltau roadele ostenelilor mele : fiindcă sînt mîndru de

a vă fi cîştigat, cavaliere, pentru scena noastră, pe dumneavoastră şi pe colegii dumneavoastră. Nu merită osteneală ! Dacă v-aţi da seama ce eveniment pentru un surghiunit, pentru un sacrificat...

O porni cu bătrînul cîntăreţ în jurul poştalionului ; vocea-i gîfîitoare scădea uneori, căci mulţimea striga după el. Mulţi exclamau într-un glas : „Bravo, maestro !" alţii : „Ia te uită, a înnebunit !" Iar cei mai mulţi nici nu ştiau despre cine era vorba şi ţipau : „Hei, Masetti !" adresîndu-se surugiului, care, pierzîndu-şi vocea de cît înjurase, trăgea de dîrlogi caii. Se împotmolise cu ei acolo ; băieţii se tîrau în faţă printre picioarele mulţimii şi-l ciupeau. El izbea cu biciul... Între timp dirijorul se arătă din nou la vedere, continuînd să gesticuleze. Deodată se opri înaintea primadonei. Cînd cavaliere îi spuse numele, cei doi se priviră unul pe altul. Muzicianul amuţise brusc, tînăra cîntăreaţă arăta de parcă ar fi şovăit, şi mîinile, care ar fi trebuit să se întindă una spre alta, aflate în aer, se traseră amîndouă puţin înapoi. Pe urmă cei doi se salutară : el trandafiriu de o mîndrie stingherită, ea cu o privire hotărîtă, de la putere la putere, ca şi aceea pe care o îndreptase asupra poporului. Dirijorul spuse :

— N-aş fi cutezat să mă apuc de „Sărmana Tonietta", dacă nu aş fi obţinut colaborarea dumneavoastră pentru rolul principal, domnişoară Flora Garlinda.

Ea zîmbi cu îngăduinţă.

— Şi numele dumitale, maestro, începe să fie foarte cunoscut. Chiar acum de curînd, la Sogliaco, directorul Cremonesi spunea...

Dorlenghi avea figura unui înfometat. Dar cuvintele ei se stinseră, cînd el abia începuse să le înghită. Hotelierul Malandrini îi oferi primadonei

una dintre cele două camere libere ale lui. Bărbatul acesta trupeș străbătuse tăcut, nu se știe cum, prin înghesuială, surîdea larg și onctuos și-i și cunoștea pe toți pe nume.

— Dumneavoastră, cavaliere, salonul meu de onoare ! Tocmai trebuie să-l găzduiesc pe voiajorul comercial, care vine mereu pe-aici ; pe deasupra, se mai află un străin care taie frunză la cîini : altminteri aș fi poftit la mine pe toate aceste doamne și pe toți acești domni. Dumneavoastră însă, domnișoară Flora Garlinda...

Primadona refuză ; e prea săracă, nu-și poate permite să tragă la un hotel.

— Directorul Cremonesi, spuse cu teamă maestro, trece drept un om priceput.

Peruchierul Nonoggi se arătă și el, făcu o reverență într-un picior și-și oferi artiștilor serviciile. Ținea în mînă o calotă și strigă cu o voce dulce :

— Oh ! ce perucă frumoasă ! Cum să aibă insuccces cel ce poartă asemenea perucă !

— Ce-aud ? întrebă hotelierul. Domnul cavaliere a și închiriat o odaie la domnul secretar comunal. Dar domnișoara Italia Molesin ? O să ne înțelegem, domnișoară ! Sînteți cea mai frumoasă dintre toate...

— Aprecierea lui contează, zise dirijorul, cred că astăzi, ca director de teatru...

— Și pe dumneavoastră, domnilor, stăruia strident micul bărbier, vă rog doar să vă treceți numai o dată palma peste obrazul meu, pe urmă să-mi spuneți dacă s-ar putea crede că pe pielea asta a crescut cîndva vreo barbă. Așa bărbieresc eu !

— Ah ! prea bine : și dumneavoastră, domnule Nello Gennari. Domnișoara Italia și domnul Nello, strigă hotelierul, aceștia sînt stimații oaspeți ai

hotelului „La Lună". Masetti, bagajul dumnealor ! Ei, oameni, faceți loc !

Bruneta cea voinică îl izbi în cap cu evantaiul pe un ins pe jumătate beat, care o pipăia. În același timp rîse cu vocea ei groasă, guturală.

— Ei, ia priviți-o pe hazlia asta ! se strigă din mulțime. Ce simpatică e !

— Dar uitați-vă la mutra rea a ăleilalte ! Cum poți fi atît de rău ! Asta o să joace rolurile de vrăjitoare ; — iar femeile se înghesuiră aproape de tot de primadonă și se holbară în ochii ei, cu o privire dușmănoasă și animalică.

— N-am să mă cunun cu tine, declară Alfò, fiul cafegiului, cu zîmbetul lui nerod.

Ea îl privi fără batjocură, ținînd mîinile în buzunarele mantiei.

— Nici eu cu tine, frumosule !

— Nu mai e el frumosul, zise o femeie și se plesni peste sîni. Frumosul e acum tenorul vostru.

— Ai zice, un sfînt tînăr.

— De-ar fi el fiul meu ! Fiu-meu e urît și mă bate.

— Arată-ne fața ! Vreau să te sărut.

— O, neruşinato.

Și adînc, în mulțime, răsună o palmă.

— Bravo ! ziseră cîteva voci de bărbați. Sînt nebune, muierile astea.

— Dar și eu m-aș înamora ! răcni basul sincer al farmacistului Acquistapace ; și multe voci ascuțite, din toate părțile și pînă departe, tulburate, fericite, pe un ton visător :

— Ah ! ochii lui. Se uită la mine !

Stătea singur ; colegii lui se îndepărtaseră de el, ca pe scenă, cînd aplauzele i se adresau numai

lui ; cu brațele încrucișate, cu umerii ridicați, își purta surîsul ușor și totuși umbrit pe fețele din mulțime. Aceasta îi răspunse :

— Trăiască Gennari !

Tinerii zbierară :

— Trăiască ! — și aplauzele, pornite de undeva, se întinseră, cuprinzînd piața.

Le sfîșie o grea bătaie de clopot ; iar cum din clopotniță se înălța acum chemarea pentru Ave, cu toții se întoarseră într-acolo. Cu un vuiet, mulțimea desfășură două aripi largi ; între ele, la capătul unei ulițe mute de oameni, în fața tînărului cîntăreț se afla zidul golaș al bisericii. Numai pe acest zid mai stăruia o dungă de soare. Sunetele singuratice în înălțimi ; jos, uimirea liniștii — și iată, dincolo de dunga soarelui și de-a lungul acesteia, trecea, singură și grăbită, o femeie în negru. Era mică și subțire, din pricina grabei pășea ușor încovoiată, iar în vălul negru, străluminat de ultimele raze ale soarelui, Nello Gennari zări un profil alb, alb, a cărui pleoapă era coborîtă și nu se ridică. Femeia ajunse la portal și urcă treptele printre lei ; în fața întunericului, care o înghițea, mai plutea doar marele ei coc roșu ca arama și luminat de soare — și iat-o că se întoarse, se întoarse cu totul și privi de-acolo în jos ulița deschisă între oameni. El, aflat la capătul acesteia, nu mai ținea brațele încrucișate, iar surîsul său șovăielnic încerca să pătrundă prin voal, către acel oval din alabastru, estompat de distanță...

O clipă, căci bătaia clopotelor încetă, mulțimea se închise ca o poartă, iar tenorul, tresărind ca din somn, văzu cum revin toate acele chipuri, pe care le uitase.

Colegul său, baritonul, stătea în fața lui și spuse :

— Am colindat prin orăşel, după locuinţe pentru noi. Cine n-are pretenţii, plăteşte puţin.

— Gaddi, cine era femeia aceea ?

— S-a şi ivit o femeie ? Mereu femei ! Ah, Nello ăsta. Nu-şi pierde timpul.

— Cine era ?

— N-am văzut nimic, bietul meu Nello. Ce vrei tu : eu sînt un tată de familie împovărat de griji. În curînd ai mei vor fi aici, patru capete, iar eu înseamnă că trebuie să le fac rost de adăpost. Îl caut pe un anume Savezzo, despre care am aflat că are odăi de închiriat.

— N-ai văzut nimic ! Şi trebuie — nu, stai ! Altceva e important : trebuie să fi trecut foarte aproape de ea.

— Pe lîngă cîte femei am trecut eu ! Şi tu, Nello, ai să treci fără să-ţi pese pe lîngă asta, ca pe lîngă oricare alta. Rămîi cu bine.

Şi bărbatul cu profil de Cezar îşi reluă cu un mers liniştit drumul. Tenorul pătrunse la întîmplare în mulţime. „Să trec pe lîngă ea, gîndea el. Niciodată n-am să ajung în preajma ei. Dacă aş regăsi-o, m-aş îndrăgosti de ea : pentru totdeauna, totdeauna." În clipa aceea, un uriaş evantai de pene îi azvîrli în faţă o adiere parfumată. Mama Paradisi, flancată de cele două fiice ale ei, îi închidea tînărului calea.

— Uite-l ! şoptiră tare toate trei : îl priviră ţintă şi ademenitor cu chipurile lor late, flasce, pudrate, lăsară evantaiele să se odihnească şi bluzele străvezii să salte şi să se umfle. Mai înainte de a-şi da seama, tînărul bărbat le zîmbise prevenitor. Cu voci moi ca pernele de puf, femeile îl asigurară că aveau de gînd să meargă la teatru de dragul lui.

— Îndrăgim foarte mult arta. Dacă vom aplauda tare de tot, o să repetați pentru plăcerea noastră vreo arie ?

Le făgădui, cu entuziasm, ducînd mîna la inimă și privind adînc în toate trei perechile de ochi.

O tresărire de spaimă a mulțimii îl despărți de doamne. Mai încolo, unde o pereche de mîini palide ca de ceară se agitau în aer, izbucni o tînguire ascuțită, mînioasă.

— Vă veți căi ! Plecați acasă, plecați ! Ah ! adunătură de păcătoși, alergați după artiști, de parcă v-ați ține de coada Satanei, ca să fiți cu atît mai siguri c-o să ajungeți în iad.

— Don Taddeo nu-i bine dispus azi, spuse cineva, iar tenorul văzu o figură cu cîrlionți răsuciți artificial, cu nasul ciupit de vărsat și cu un ochi stîng în continuă mișcare.

— Eu sînt Savezzo ; colegul dumneavoastră Gaddi va locui la noi. De altfel, și eu sînt artist, o să ne înțelegem bine.

Nello Gennari îi întinse distrat mîna. „Ce voiau de la mine, muierile alea ? Ah, întotdeauna același lucru. Și întotdeauna le cad în cursă. Începe să-mi fie silă. Dar ea ? Cine era ea ?"

— Ascultă, domnule Savezzo, mai adineauri am văzut...

Dar se interpuse vocea aceea slabă, furioasă, vocea mîinilor înălțate în văzduh, încovoiate spre înapoi ; vocea răsuna, de parcă ar fi răsturnat totul în cale, într-un acces de oftică.

— Plecați de-aici, mai înainte de a fi prea tîrziu ! Altminteri vă înghite păcatul, ardeți în focul lui ! Vai celor ce i-au chemat pe oamenii aceștia ! Și afurisiți fie cei care-i vor primi sub acoperișul lor !

Mai multe voci de femeie răspunseră :

— Are dreptate, nu vrem să fim afurisite.

Tînărul Savezzo ridică din umeri.

— Ce vrea ăsta ? De ce un bărbat cumsecade ca domnul Gaddi...

— Domnule Savezzo, mai adineauri am văzut intrînd în dom o femeie, cine era ?

— În dom ? Intră atîtea în dom...

— Un voal negru, cu coc roşu ca arama.

— Aici n-avem nici un coc roşu ca arama. Cum mai strigă preotul ăsta ! şi mereu acelaşi lucru, nu te mai poţi înţelege.

— Foarte zveltă, cu pielea foarte albă, zise pe un ton de implorare tenorul.

Chipul celuilalt rămase ferecat. Brusc, Savezzo se întoarse cu spatele şi făcu printre dinţi „oho !"

— Ce tot staţi şi vă frecaţi de viciu ! Căraţi-vă ! Oh ! de-ar vrea cerul să vă dea un semn că vă paşte primejdia, voi, orbilor !

Iar mîinile săltate acolo deasupra capetelor părură că se luptă cu cerul în ceasul din urmă, ca fecioarele sfinte cînd îşi dau duhul.

— Un asemenea fanatism te dezgustă, spuse avocatul Belotti sugrumat. Desigur, doamnele nu se îndoiesc că, în ciuda acestui trist domn din sacristie, noi ştim foarte bine ce datorăm artei. În ceea ce mă priveşte, abia acum îmi voi lua libertatea să vă pun casa mea la dispoziţie, domnişoară Flora Garlinda.

Primadona replică :

— Vă mulţumesc. Dar pentru mine nu s-ar cădea.

Atunci farmacistul Acquistapace îşi luă inima în dinţi.

— Dacă domnişoara nu vrea să locuiască sub acoperişul unui holtei : eu sînt căsătorit, sîntem

o familie foarte onestă și știm firește că arta și viciul sînt două lucruri cu totul diferite...

— Romolo ! strigă un glas strident în spatele lui.

— Da, draga mea ! — iar vocea bătrînului războinic încercă să rămînă vitează.

Deodată se auziră de pretutindeni țipete ; mulțimea șovăi și se despică ; vreo cîțiva băieți o luară la fugă urlînd.

— Preotul i-a lovit peste fund, spuse avocatul. Trece la acte de violență. Oare trebuie să ne lăsăm copiii maltratați de acest mizerabil ?

Zicînd acestea, el însuși se retrase încetișor spre prăvălia bărbierului Nonoggi. Farmacistul plecase, iar mulți dintre cei din apropiere se amestecaseră pe neobservate în poporul rărit. În fața cîntăreților se întindea un semicerc gol. Singurul care-l mai măsura cu pașii era croitorul Chiaralunzi. Acesta se îndreptă spre primadonă ; dar, mai înainte de a sfîrși ultimul pas, pe jumătate plutind, ca și cum ar fi vrut să-și facă prezența ușoară, începu să vorbească. Își freca podul palmelor mari și albe, iar mustața lui de lăncier se legăna.

— Pentru că domnișoara, cum se zice, e singura dintre dumnealor care încă n-a închiriat vreo odaie, și cu toate că nu sînt, firește, vrednic, dar ceea ce gătește nevastă-mea se poate mînca cu plăcere, fiindcă gătește în felul genovezilor, deoarece are o mătușă la Genova...

— Iar eu să locuiesc la dumneata ?

— Da, domnișoară, asta voiam să spun.

— Cu plăcere. Așadar să mergem ! Aici e tot ce am.

Croitorul săltă geamantanul ușor pe umeri, ca pe un turn, și o porni, înaintea micuței femei ciufulite și iuți în mișcări, peste piața de pe care poporul își lua tălpășița.

— E-adevărat, exersez la cornul-tenor, zise el. Dar ca să n-o deranjez pe domnișoara, am să mă duc s-o fac sus pe Acropole.

— Dumneavoastră, cei de-aici, cîntați cu toții la un instrument ! Și maestro vă instruiește ?

— Oh ! pe mine n-are nevoie să mă instruiască. Fiindcă eu însumi sînt șeful unei mici orchestre și cînt duminicile prin sate. Trăim cum putem. De n-ar fi concurența răuvoitoare ! Domnișoara a auzit cu siguranță ce-a spus despre mine bărbierul Nonoggi. E dușmanul meu. Fiindcă și el are o asemenea mică orchestră...

— Dar maestro, cum e cu el ?

— Maestro, cu el e altceva. A studiat la conservator.

— Ah, a studiat.

— E un foarte mare muzician și un om bun.

— Poate că-i un foarte mare muzician — dar un om bun ? Mie nu mi-a plăcut. Arată ca unul care trage spuza numai pe turta lui. N-aș avea prea mare încredere în el.

Croitorul se întoarse surprins și se uită cercetător de la înălțimea lui spre chipul ce rostea asemenea lucruri nebănuite. Cîntăreața clipi din ochi, cu o privire atît de fermă și de aspră, încît un fior îi trecu prin ceafă.

— Dacă asta-i părerea domnișoarei, spuse el docil. Niciodată nu cunoști oamenii pe de-a-ntregul. Odată, cînd îmi făceam armata, aveam un prieten...

Pătrunseră pe ulița Luciei găinăreasa. Piața rămase în urmă, aproape goală. Un ultim grup ce stătea la palavre fu spulberat de femei : „Haideți la masă !“ și oamenii fură împinși în toate direcțiile, în întuneric. Un bătrîn lipăi spre primărie, aprinse două felinare cu petrol și o luă peste piață

spre al treilea de la palazzo Torroni. La al patrulea, de la dom, nu mai ajunse : tenorul Nello Gennari tăie deodată calea bătrînului şi-l sperie.

— Ascultă ! dumneata cunoşti toţi oamenii de pe aici ? Spune-mi cine era femeia aceea îmbrăcată în negru. A intrat în dom, cînd a sunat de Ave.

Bătrînul doar rînji.

— Vrei bani ? Ah, e-n zadar. Mi se-ntîmplă ceva de neînţeles. A intrat, ea singură, în faţa întregului popor, şi nimeni n-a văzut-o. Noapte bună, moşule, toată lumea-i mută.

Făcînd un gest larg, o luă la picior, ridică draperia de la uşa domului, se strecură înăuntru.

„Dacă o mai fi aici ? Poate că mă aşteaptă ! Poate că a fost o vedenie şi n-am avut-o decît eu ?"

Lăsîndu-şi privirea să rătăcească prin spaţiile umbrite :

„O, Alba ! Dulce lumină a dimineţii, răsari pentru mine ! Te iubesc. Dacă te-aş găsi, aş vrea să ard la flacăra ta. Oare sînt sortit să nu iubesc niciodată ? Urăsc femeile pe care le-am avut. Am douăzeci de ani, şi vreau să te iubesc, o, Alba, mereu, mereu."

Se clătină, în beţia inimii lui. Cînd ieşi apoi afară, pe lîngă clopotniţă, unde întunericul era cel mai de nepătruns, cineva păşea încolo şi-ncoace, încet, mereu încolo şi-ncoace. Tenorul se precipită spre necunoscut.

— Hei, om bun, spune...

— Cum ? întrebă negustorul Mancafede şi se opri.

— Iertaţi-mă, domnule...

Tînărul se trezi buimac. De-o oră trăia într-o lume de aventuri, la care asista tot poporul şi care totuşi existau numai pentru el. Oraşul acesta şi minunea din el îl aşteptaseră. Zbura de la

unul la altul, ca singurul suflet simțitor între pietre vrăjite, și întreba de femeia cea minunată.

— Voiam doar... se bîlbîi el. Domnule, sînt străin pe-aici...

— Se știe, spuse negustorul. Domnul e unul dintre artiști.

— Veți înțelege, domnule, că la vîrsta mea nu întotdeauna... că... Oh, domnule, ea a intrat în dom.

— Ah ! ea a intrat în dom.

— O cunoașteți ?

— N-am spus asta. Dar ca să vă fiu pe plac, am să mă interesez la fiica mea.

— Vreți s-o faceți... Oh !

Negustorul intră în casă. Tînărul nu întrebă cine era fiica aceasta, care cunoștea aventura inimii lui. Lăsă ca vălul vrăjii să coboare din nou. Își strînse cu amîndouă mîinile tîmplele, făcu doi pași grăbiți și se zgudui tot. „O, Alba ! Dulce lumină a dimineții !"

Negustorul se întoarse.

— Fiica mea știe desigur la cine vă referiți, dar nu vă spune.

— De ce nu ?

— Fiica mea trebuie să știe și asta.

— Dar femeia s-a uitat la mine ! S-a întors, în ușa domului, și s-a uitat la mine, numai la mine.

— Așadar s-a uitat la dumneata.

Tînărul bătu din picior.

— Pe cine altul, decît numai pe mine, îl privesc toate astea ! Ce amestec are fiica dumneavoastră ! Dar ea nu știe nimic, fiica dumneavoastră !

— Oho ! Negustorul își pierdu cumpătul. Dacă fiica mea nu știe nimic, atunci ai visat, tinere, și nu s-a întîmplat nimic. Cînd s-a întîmplat ceva, ea știe.

— Atunci de ce nu spune ?

— Ca să pună pe urmele acelei nefericite un om care s-o înșele ? Fiica mea nu e prea înclinată spre asemenea lucruri. Dar de știut, oh, ea știe totul.

— Domnule — și vocea lui Nello deveni lingușitoare — am aici un inel frumos. Sînteți negustor. O să vă pricepeți să evaluați valoarea acestui rubin. Știți pe ce preț vi-l ofer ? Pentru numele ei, domnule, pentru numele ei !

— Dă-mi voie să-l văd !

Mancafede îl trase pe tînăr de inelar pînă sub felinarul din fața domului. Brusc se uită încolo, peste ramele de os ale ochelarilor, cu fruntea brăzdată de cute negre.

— De la cine ai un asemenea inel, tinere ?

Nello roși violent, își retrase degetul și se îndepărtă mormăind.

— Sînt nevrednic de ea ! Încă mai port inelul primit de la nevasta giuvaergiului !

Și porni în căutarea întunericului.

Dar întunericul se risipi. De pe Corso, peste piață și spre poartă, năvăli o mulțime de băieți cu lumînări aprinse apărate de cornete din hîrtie. Cu toții strigau :

— Vin ! Încă mai vin !

Îndată, obloanele de la ferestre clămpăniră de jur împrejurul zidurilor și lumina căzu pe stradă. Casele începură să se golească din nou de curioși, care se mai ștergeau încă la gură. Se aduna cu toții la ieșirea din piață, întinseră brațele spre poarta orașului și se amestecară în larmă. Căci mereu mai puternic devenea acolo în fund vălmășagul de rîsete și de țipete, de bătăi de tobă pe scînduri, de cîntece... Și cu zăngănituri, pocnituri și zarvă, înconjurată nebunește de felinarele de vînt ale băieților, plină de strigăte de spaimă femeiești, o trăsură nemaipomenit de pes-

triță — nimeni nu-nțelegea nimic din toată pestrițătura asta — o trăsură pătrunse pînă în mijlocul pieței și se opri acolo. De-ndată, o mulțime de tineri o înconjurară, plecați pe spate, și întinzînd brațele, peste tot numai brațe ce se legănau ; iar pe toate laturile diligenței înalte se umflară rochii și bluze multicolore, în timp ce fetele săreau jos în brațele întinse, cu ochii închiși, de parcă de jur-împrejur ar fi fost apă. Apoi coborîră bărbații.

— Au sosit coriștii ! se striga în sus spre case, iar cei ce se mai găseau încă înăuntru veniră în piață. La cafenea se aprinseră toate luminile. Cofetarul Serafini de pe Corso trebuie că-și deschisese din nou prăvălia, deoarece căruciorul cu înghețată suna din clopoțel prin înghesuială. Avocatul Belotti se sucea încolo și-ncoace, gîfîia.

— Avem locuințe, doamnelor, noi sîntem comitetul.

— Noi sîntem comitetul, urlau băieții, imitîndu-l.

Avocatul își agita mereu mai convulsiv lista pe deasupra capetelor. Croitorul Chiaralunzi și tînărul Savezzo strigară prietenilor lor să-și aducă instrumentele muzicale.

— Dumnezeule ! Mai ajută-ne și de data asta ! se tîngui o bătrînă, strivită de mulțime ; iar nevasta lui Pipistrelli, sacristanul :

— A venit sfîrșitul lumii : are dreptate don Taddeo. O, noi, păcătoșii.

În cafeneaua „La Progres“ nu aveai unde să mai arunci un ac.

— Cumetre Achille ! Un punci negru ! strigau cei din față ; dar cafegiul era zăvorît înapoia tejghelei lui și nu-și putea împinge peste ea nici măcar burta. Paharele pline pe care le întindea

erau trecute din mînă în mînă. Fu cuprins de înflăcărare și vesti cu o voce bubuitoare :

— Pentru trei consumații, una gratis !

Afară, fiul său, frumosul Alfò, se lăsa împins în toate părțile de gloată și nu mai putea da îndărăt. Zîmbea prosteşte, îndată ce-i ieșea în drum o femeie ; dar, în vreme ce trimitea un sărut micuței Rina, slujnica tutungiului Polli, cineva se răsti la el cu asprime din spate. Călcase pe cineva pe picior, era tenorul Nello Gennari, care stătea rezemat de perete, pe ulicioara Luciei găinăreasa, și-și mușca buzele în întuneric. Frumosul Alfò se scuză cu amabilitate.

— Asta-i din pricina tuturor fetelor ăstora, domnule. Ai atîtea de făcut, cînd ești frumos.

Tenorul se uită la el.

— Trebuie să fie strașnică viața, zise izbucnind în rîs, cînd ești frumos.

— Nu întotdeauna, domnule. Fiindcă toate vor să se mărite, iar eu n-am să mă însor decît cu cea mai frumoasă : Alba Nardini, frumoasa Alba.

— Cum o cheamă pe cea mai frumoasă ?

În clipa aceea se porni muzica, de parcă ar fi plesnit toate trompetele.

— O cheamă Alba ? Spune !

Frumosul Alfò nu mai avu timp decît să dea din cap. Un talaz al norodului îl duse mai departe. Mulțimea se repezi înainte. În jurul muzicii se porni o horă : orașul dansa. Lărmuia în noapte, era pestriț și dansa. Nello Gennari se urni din loc, cu capul între umeri, cu mîinile întinse și răsucite înainte, pătrunzînd încet în ulița Luciei găinăreasa.

— O cheamă Alba !

Brusc se prăbuși cu pieptul și fața peste zidul negru și umed și începu să plîngă înfiorat de minune.

II

La cinci, mai înainte de a se înstăpîni căldură, avocatul Belotti, îmbrăcat de pe acum în jachetă neagră, ale cărei pulpane formau în spate un unghi ascuţit îşi făcea plimbarea de dimineaţă. Ca de obicei, pentru a ajunge pe şosea, voia să coboare prin grădina palatului Torroni ; dinapoia unei coloane din pridvor îi ieşi însă înainte Saverio, majordomul, camerierul şi grădinarul, şi-şi duse mîna la gură.

— Domnule avocat !

— Ce-i, Saverio ?

Fiindcă servitorul vorbise în şoaptă, avocatul făcu la fel.

— Domnul baron n-a fost acasă azi-noapte. Nu s-a întors nici acum.

— Ah ! vînătorii ăştia ! Vînătoarea, amice, e o patimă care pune cu totul stăpînire pe un bărbat. Dacă ar trebui să-ţi vorbesc despre mine însumi...

— Dar nu-i vorba de vînătoare, domnule avocat. S-a dus la hotelul „La lună“ şi n-a ieşit nici acum de-acolo.

Avocatul deschise gura şi ridică degetul arătător.

— Ia te uită, zise el şi începu să rîdă, mai întîi un rîs mut, apoi unul ca o horcăială răguşită, încheiată cu tuse şi un scuipat.

Cînd se linişti, întrebă cu ochii holbaţi :

— O să iasă scandal, Saverio ?

Şi-i întinse servitorului tabachera.

— Doamna baroană doarme. Am dat toate peste cap în dormitorul domnului, ca şi cum ar fi plecat de-acasă în zori, iar toată noaptea am vegheat la uşa casei.

— Dacă n-ai fi dumneata, Saverio ! De n-ar împinge lucrurile prea departe şi s-ar întoarce acasă, mai înainte de a ieşi toată lumea pe stradă. Plec, să nu ne vadă nimeni împreună. Acum se cere cea mai deplină tăcere, Saverio.

Avocatul ieşi de-a-ndaratelea din casă. Uitase de plimbarea de dimineaţă ; scena extraordinarei întîmplări îi solicita prezenţa. În urma lui, pe Corso se auzea un pas grăbit : don Taddeo. Avocatul îl salută cu cordialitate.

— Frumoasă dimineaţă, nu, reverendo ?

Preotul îl privi cu ochii foarte roşii, îşi strînse mai tare sutana în jurul trupului slab, ca şi cum s-ar fi temut de-o atingere, şi — lipa, lipa — pieri după colţ. Avocatul rămase cu ochii aţintiţi pe urmele lui.

„Abia şi-a dus mîna la pălărie. O fi ştiind... ? Şi e tot timpul cu baroana. O să avem un scandal."

Stăpînit de o însufleţire neobişnuită, îşi continuă drumul cu mersu-i legănat pe încă liniştitul Corso, iar peste drum de ultima fereastră a domului o coti brusc, după colţ, ca s-o ia la vale spre hotel. Iată-l : pe jumătate încă adormit, cu apa fîntînii curgînd în mica-i piaţă presărată cu paie, cu grajdurile în stînga, cu bolta de viţă în dreapta — şi cu o fereastră deschisă la al doilea cat. „Ia

te uită — își spuse avocatul — le place aerul proaspăt. Dar acuma ar fi timpul să se trezească.“ Se aplecă, luă o pietricică și, gemînd din greu, o azvîrli în fereastră. Par să fie foarte obosiți și or fi știind de ce.“ În vremea ce alegea a doua pietricică, în ușa clădirii apăru, alături de hotelierul Malandrini, baronul Torroni însuși. Purta ca întotdeauna costumul de vînătoare cu carouri cafenii, avea flinta pe umeri și dădea de dușcă un pahar mare de vin.

— Ah ! strigă numaidecît avocatul. Domnule baron, ce ocupație frumoasă și sănătoasă e asta a dumneavoastră ! Dacă n-aș fi încătușat în odaia mea de studiu... Și încotro în dimineața asta strălucitoare ? Pe cîmp, după ciocîrlii ? Sau poate chiar la munte, după mistreți ?

— Am venit, declară celălalt, să-l iau cu mine pe tînărul care locuiește aici, pe cîntărețul acela...

— ... pe domnul Gennari, întregi hotelierul. Voi avea grijă să nu-l lase pe domnul baron să aștepte. Nu vă deranjați !

— Mi-a promis că va fi gata îndată. Între timp, am s-o iau înainte.

Strînse mîna moale a avocatului și dispăru repede.

Hotelierul își drese cu prudență glasul.

— Vezi fereastra aia deschisă ?

Avocatul clipi din ochi.

— N-a fost deloc acasă, spuse hotelierul. Nici n-a trecut pe la castel.

— Ah ! atunci nu-i odaia asta ?

Malandrini clipi din ochi.

— E ailaltă, de-alături. Domnișoara continuă acum să doarmă.

— Se pare că are nevoie. Ah ! baronul ăsta.

— Un adevărat nobil, remarcă hotelierul.

Se uitară unul la altul, cu scînteieri domoale în priviri.

— Iar celălalt ? începu din nou avocatul. Artistul ? Şi el a lipsit ? S-a întîmplat ceva încă şi mai şi ? Prietene, încep să presimt că vom trăi în oraş nişte lucruri...

Hotelierul oftă. Apoi, însă, frecîndu-şi mîinile :

— Latura bună e că sîntem puşi niţel în mişcare... Scuză-mă, e mai bine să pregătesc eu însumi masa sub umbrar. Nevastă-mea o să coboare mai tîrziu. Încă doarme, fiindcă i s-a întîmplat ceva nemaipomenit. Cînd deschid ochii şi o caut lîngă mine, ia-o de unde nu-i. Şi numai ce-o văd intrînd în odaie, obosită de parcă ar fi stat de veghe toată noaptea, şi-mi spune că o chemase afară sufletul tatălui ei. Sufletul îi ceruse să nu fiu trezit. Cîtă atenţie !

— Astea-s superstiţiile femeilor, spuse mînios avocatul. Pînă cînd o să mai lăsăm educaţia lor pe seama călugăriţelor ? ! Doar nu crezi în povestea asta neroadă, Malandrini ?

— Ce să zic... Cu femeile se petrec unele lucruri, pe care noi nu le cunoaştem. Trebuie să avem răbdare.

— Dar ia spune totuşi, fata asta ! Încă din prima noapte ! Ai fi crezut aşa ceva, Malandrini ?

— De ce nu ? şi hangiul izbucni : E oare hotelul „La Lună“ o mînăstire ? Şi pe urmă, ce ştim noi. Numai ce povesteşti dumneata, avocatule.

— Oh !

Avocatul îşi duse mîna la inimă.

— Preotul ăsta, mai zise el şi se îndepărtă pe gînduri, pare să fi ştiut de ce nu voia să-i lase pe artişti sub acoperişul oiţelor sale. Trebuie să recunoaştem că cei de teapa lui se pricep la oameni.

— Vrei să ieşi în şosea ? strigă după el Malandrini. Atunci ia-o pe poarta grădinii !

— Ai dreptate, şi avocatul făcu cale-ntoarsă. Trebuie să rămînem la bunele noastre obiceiuri. În douăzeci şi şapte de ani nu mi-am neglijat nici măcar de şase ori plimbarea de dimineaţă şi sper să n-o fac încă douăzeci şi şapte de ani.

În spatele casei coborî colina acoperită de vii, ajunse jos în şosea — umbrele platanilor ţeseau încă gratii dese — şi-şi scoase pălăria, ca să-şi şteargă sudoarea. „Ah, aici să tot respiri. Aer ca ăsta n-au prin marile oraşe bravii noştri artişti... Cum se pare, baronul ştie cum să le ia pe femeile astea. Se zice că pe cînd era ofiţer... La Rondone ar avea un copil... Dar, la urma urmelor, ce-i cu asta ? Gîndind bine, s-ar putea ca şi eu... Băiatul Andreinei, femeia asta n-a fost niciodată uşă de biserică, băiatul seamănă de la an la an mai mult cu mine... atît cît poate să-mi semene un ţăran. Atunci, pe Andreina am răsturnat-o pur şi simplu în grîu. Cu artistele trebuie să faci la fel.“

Se opri, se uită cu teamă în juru-i, ca după un loc potrivit pentru aşa ceva, şi se zvîntă din nou. Sub şosea, măslinii, de un argintiu palid, coborau treptele de pămînt şi treceau peste rîul care flutura sub rădăcinile lor întunecate văluri strălucitoare. Ultimii pomi din fund şi gospodăriile albe dintre ei păreau spălate de apa mării : cîmpia fierbinte se colora de pe acum într-un albastru atît de profund. Pe deasupra ei, oraşul se uita după avocat, cu ochiuri de geam sclipitoare, cu ziduri puţin crăpate între perechi de chiparoşi şi arcade de porţi negre de tot. „Unde se ascunde tenorul ăsta ? Căci să spunem adevărul : se vede că şi-a petrecut noaptea în vreun colţ al oraşului. Poate că e la soţia unuia dintre prietenii mei — unul

care va fi avînd un somn bun. N-o fi cumva Polli, cu sforăitul lui ? Toamna trecută a continuat să sforăie pînă şi în timpul cutremurului ! Poate că treaba asta o să se şi observe la el. Aşa ceva ar trebui să se vadă la un bărbat ! Ei, ei, are şi laturi bune traiul de burlac. Artistul s-ar putea să-şi facă de cap în oricare dintre casele de-acolo de sus : numai în casa mea, cu siguranţă nu... Şi la Camuzzi ? Cum stau lucrurile la Camuzzi ?“ Faţa radioasă a avocatului se ofili, îndată ce gîndul i se duse la adversarul său, secretarul comunal.

„O merită mai mult decît oricare altul, ignorantul ăsta, neruşinatul ăsta ! Ah ! mai afişcază-ţi încă o dată zîmbetul tău batjocoritor, amice — şi pe fruntea ta se şi văd mugurii coarnelor !“

Avocatul respiră adînc şi fericit.

„Cu adevărat o dimineaţă foarte frumoasă. Dar, din păcate, observă el apoi, această micuţă doamnă Camuzzi pare satisfăcută. Lui Severino Salvatori, care a vrut s-o plimbe în docarul lui, i-a răspuns : nici măcar de-a lungul pieţei pînă la uşa domului ! Şi cu toate astea urma s-o însoţească şi mama ei. Dar doamna Camuzzi e modestă şi mîndră, nu se uită la nimeni, nu se duce decît la biserică. Nu mai e mult, şi se va alătura gărzii lui don Taddeo... Nu, trebui să recunoască avocatul, dinspre partea ei slabă nădejde.“

Se învioră îndată din nou.

„Dar nici altele n-ar fi de dispreţuit, iar dinspre partea mea n-aş avea nimic împotrivă dacă soţia doctorului... Ah ! asta e o desfrînată : aşa ceva se simte. Fiindcă mai întîi e prea grasă, ca să fie virtuoasă. Şi s-a şi văzut că vrea să fie pe placul artistului ; şi-apoi ce e un artist ?! Iar ceilalţi or fi oare mai puţin buni ? Dacă mă gîndesc bine, încă de multă vreme mi-am făcut unele planuri

în legătură cu ea. Bărbatu-său o să vadă că zahărul, pe care a vrut să-l descopere la mine, nu e o piedică pentru așa ceva. Zahăr, chiar dacă atît de puțin, la un bărbat ca mine ! Și mi-a recomandat să fac ceva ca să-l combat ! O să vadă doctorul ce-am să fac ! Ah ! Ah !"

Își frecă mîinile și rîse gemînd, întorcîndu-se în sus spre oraș. Apoi căzu pe gînduri : orașul arăta cu totul altfel. Ieri încă, unele lucruri ar fi fost socotite ca imposibile. Firește, exista în el ceea ce exista pretutindeni. Abstracție făcînd de casa de pe Via Tripoli : și pe spălătoresele de pe Dealul Brutarului le cunoștea toată lumea ; avocatul era, personal, deosebit de bine informat în privința văduvei unui funcționar vamal din oraș, care curăța, chipurile, pălării. Pe urmă circulau zvonuri despre mama Paradisi și bătrînul Mancafede ; de curînd și în șoaptă, și despre doamna Malandrini și baronul Torroni — zvonuri pe care de azi-dimineață avocatul le socotea ca improbabile. Acum însă nu mai era vorba despre una sau despre alta. De vreme ce artistul începuse să colinde, mai nici una nu mai rămînea intangibilă ; probabil că lucrul cel mai picant ar fi totuși ca în aceeași clipă cînd baronul Torroni își înșela nevasta cu fata aceea, baroana să-i pună coarne cu tenorul ! Avocatul avea fantezie, spiritul lui pornise să hoinărească și transforma orașul în domeniul său liber de vînătoare. Pe artist îl urmărea el însuși pas cu pas, prin toate iatacurile. În privința baroanei avu de înfrînt o veche sfială ; apoi însă, cu o pocnitură din deget, sări și peste pragul acesta.

Întinerit de fantezie, o luase la picior, fără să bage de seamă cum brațele îi vîsleau și de sub perucă îi picurau stropi de sudoare. Deodată, ajuns în spatele spălătoriei publice și la jumătatea drumului spre Villascura, se văzu față în față cu tînărul tenor, cu el în persoană. Acesta îl salută și vru să treacă încet mai departe ; dar avocatul tresări, încercînd să ia o gură de aer.

— Dar ăsta-i... dumneata ești, așadar iată-te.

— Eu sînt, la dispoziția dumneavoastră, confirmă tenorul.

— Asta-nseamnă — și fața, de culoarea pielii tăbăcite, a avocatului se destinse într-un zîmbet cinic — cine știe la dispoziția cui te afli dumneata aici.

— Ce vreți să spuneți ? întrebă tînărul.

Deodată luă o înfățișare amenințătoare.

— Nimic, o, nimic. Ai ieșit să te plimbi, cum văd, domnule Gennari. Te-ai sculat devreme. Eu, trebuie să știi, am mica mea vanitate de a ieși cel dintîi din casă în fiecare dimineață, dar un om de vîrsta dumitale ce rost are să părăsească la cinci dimineața patul, în care a petrecut o noapte strălucită.

— Noaptea mea, spuse tenorul cu o reținere ostilă, a fost foarte puțin strălucită. Aseară am simțit nevoia să mă plimb și m-am abătut de pe șosea. Cum știți, atunci cerul s-a întunecat, n-am mai găsit drumul înapoi și m-am întins să dorm undeva pe jos, în podgorii. Vedeți doar țărîna pe hainele mele.

Avocatul îl răsuci și îl examină cu atenție.

— Asta-i ceva uimitor. Pe dată luă o mină indiferentă. Așadar te-ai odihnit. Atunci îți propun să mă însoțești. Am să-ți arăt regiunea noastră, domnule. Pe la Villascura ai trecut probabil, nu ?

— Nu știu, domnule, la ce vă referiți. V-am spus, am dormit acolo în vale.

Avocatul îl privi cu reproș, scoase tăcut o oglindă din buzunar și o ridică în fața celuilalt.

— Ce-nseamnă asta ? întrebă tenorul, dar se uită în oglindă — și-și găsi în ea ochii încă mai întunecați decît ar fi vrut să-i aibă, fiindcă îi erau încercănați și fața foarte palidă. Din paloarea lui de marmură mată pierise căldura, iar cîrlionțul de păr negru de pe frunte, dungile sprincenelor, gura cărnoasă și roșie contrastau violent cu albeața stridentă.

— N-am să spun, declară avocatul, că-ți stă rău cu figura asta a unui om ce-a petrecut o noapte fără somn. Frumuseții voastre, a celor tineri, îi prieste truda din timpul nopții. Vai nouă, bărbaților copți ! Dar ceea ce voiam să-ți arăt : un somn liniștit pe pămîntul moale al podgoriei, în aerul curat al nopții, cu greu te-ar fi aranjat așa.

Mai înainte ca celălalt să se fi putut aprinde, întinse amîndouă palmele.

— E limpede, domnule, că mă socotești vrăjmașul dumitale. Dar eu nu-ți sînt vrăjmaș, domnule. Dimpotrivă, mă declar cu totul de acord ca tinerii, mai ales cînd sînt artiști, să se distreze. Ce-mi pasă, de altfel, de vreme ce sînt holtei. Amicii mei însurați n-ar merge, firește, atît de departe cu părerile lor — și avocatul cutează din nou un zîmbet. Așadar sînt prietenul dumitale, domnule, și dacă — desigur că în calitate de gentleman n-ai s-o faci — mi-ai destăinui în ce casă din orașul nostru ți-ai petrecut noaptea asta, te-ai putea bizui pe avocatul Belotti.

Chipul tenorului se destinse brusc, arăta calm, chiar indiferent.

— Ah, așa, făcu el. În oraș, credeți dumneavoastră... Și de ce nu ?

Și tînărul începu să rîdă, cu o voce ușoară, limpede de clopoțel. Avocatul își frecă mîinile.

— Vezi ? Începem să ne înțelegem. De altfel, cum ar putea să nu se înțeleagă doi bărbați ca noi, cînd e vorba de femei.

— Aveți dreptate ! și tenorul rîse și mai tare.

Avocatul îl împunse cu degetul arătător în pîntece.

— Ah ! Ștrengarule ! Îți place orașul nostru ? E mic, dar asta nu ne împiedică de loc să avem moravuri elegante și vesele. Femeile noastre : ei, sîntem între noi, tinerii, nu-i așa ?

— Firește ! Vorbiți !

— Dac-aș putea ! Doar un singur lucru : aceea, la care ai fost în noaptea asta, sînt sigur că o cunosc și eu.

— Sînt convins de asta ! strigă tenorul și rîse aproape cu deznădejde.

Avocatul se aprinsese cu totul, bătea aerul cu dosul ambelor mîini.

— Ai rămîne uimit, dacă ți-aș spune tot adevărul despre mine și despre copiii mai mici din familiile noastre cele mai bune.

Se oprise locului și-i înfățișa tînărului ochii holbați, care nu clipeau.

— Sînteți admirabil, replică tenorul cu vioiciune și porniră mai departe.

Avocatul, după ce-și trase răsuflarea :

— Să nu uit să cumpăr ouă la Villascura.

— Ce tot aveți cu Villascura asta a dumneavoastră ?

— Oh ! Devii iarăși morocănos, ca numele vilei. Nu-ți place acest nume ? Ca să economisesc vama

plătită orașului, îi aduc de-acolo surorii mele două duzini de ouă. E un obicei.

— Dar această Villascura nu se vede nicăieri. Cît avem de mers pînă acolo ?

— Așteaptă doar pînă cînd șoseaua o cotește pe după deal ! — iar între timp privește aceste frumoase lanuri de porumb, livada de măslini pînă departe în inima văii : toate aparțin vilei pe care dumneata n-o poți suferi. Domnul Nardini este producătorul nostru cel mai mare de ulei : trei sute de hectolitri anual. Deși e adversarul meu politic, n-am să contest niciodată că își conduce bine treburile și prin asta aduce foloase regiunii. Cît privește opiniile lui, sînt jalnice. Bătrînul ăsta ruginit se dă drept stîlp al partidului clerical de aici. Ar fi putut, sînt cinci ani de atunci, să devină ministru ! Se punea o singură condiție, anume să-și mărite nepoata cu nepotul onorabilului Macelli, un grangur din Camera deputaților — și din pricina asta planul a eșuat, fiindcă bătrînul Nardini și-a băgat în cap s-o zăvorească pe Alba în mînăstire. De ce tresari ?

— Nu tresar. M-am lovit de o piatră ; ghetele astea nu sînt bune la țară.

— Dar drumurile noastre sînt strașnice. Sînt șosele districtuale — și nu mai departe decît acum șapte ani guvernul a alocat pentru renovarea lor aproape o sută de mii de lire. Gura avocatului azvîrli impunătoarea cifră ca un tun. Pe deasupra se mai adaugă că, la propunerea mea și împotriva părerii secretarului comunal, întreținerea drumurilor vicinale revine în părți egale municipalității și doamnei principese Cipolla...

— Există aici o mînăstire de călugărițe ? întrebă tenorul.

— De ce ? Doamna principesă, ale cărei proprietăţi din această regiune am onoarea să le administrez, îşi duce viaţa în lumea largă, la Roma, domnule, la Paris... Dar fireşte, avem şi o mînăstire de călugăriţe, deşi în locul ei am avea mai bine altceva ; am să ţi-o arăt. Ai de gînd să-ţi încerci farmecele cu aceste fuste sfinte ? Ah ! omul ăsta nu e teme de nimic. Dar un lucru tot ai putea să-mi destăinui : doamna de noaptea trecută era corpolentă, hai ?

— Cine ştie ?

— Fiindcă în chestia asta mă pricep : eşti exact de tipul celor ce preferă grăsanele, care de altfel opun puţină rezistenţă, precum se ştie îndeobşte. Dar iată-ne în faţa vilei ce ţi se părea de negăsit. Iar pentru că te afli în societatea avocatului Belotti, îţi e îngăduit, domnule, să împingi poarta şi să respiri între aceste lungi garduri vii parfumul trandafirilor..

Avocatul luă o poziţie marţială şi trase cu zgomot aer în piept.

— Nu ţi se pare un vis ? La capătul acestei alei de trandafiri şi chiparoşi casa liniştită, cu cele două aripi ale ei care se întind pînă departe, încadrînd corpul central atît de discret, prelungit adînc în spate, în semiîntunericul verde de sub peretele dealului ! Nu obiecta că o asemenea aşezare către nord ar fi nesănătoasă : o ştiu bine, — dar ce poetică e această umbră, cu mireasmă de umezeală, străbătută de vîrtejul căderii de apă, deasupra căreia acolo sus vezi noua noastră uzină electrică, şi plină de flori ! Ah ! domnule : flori, muzică şi femei !

Deodată începu să gîfîie printre palmele făcute căuş :

— Hei, Niccolo ! Ouăle !

În vreme ce băiatul se apropia, avocatul desfăşură o plasă lungă.

— Să-mi dai proaspete, Niccolo ! Să le numeri bine, două duzini !

Mai strigă în urma băiatului : Doamna Artemisia încă n-a uitat puiul ăla care i-a apărut pe masă dintr-un ou cumpărat de la tine.

Apoi îl luă de braţ pe tenor.

— Hai, prietene ! De ce atîta sfială ? Cu mine eşti aici ca acasă.

Nello Gennari făcu un efort să-şi domolească tremuratul. Se temea de culorile trandafirilor, stinse în timpul nopţii cînd îngenunchease aici. Casa, îmbrăţişată acolo de cele două aripi ale ei, era atunci la fel de neagră ca aerul, iar în colţul acela, încremenită şi blîndă, tremura aproape sugrumată lumina la care se închinase.

Pe o latură a casei, avocatul îl conduse în sus spre balustrada albă. Tufele de pe trepte azvîrleau stropi, cînd le atingea Nello, iar sus mireasma chiparoşilor străvechi, niciodată atinşi de soare, îi dădea fiori, ca în faţa unui mormînt. Pomii grei, o ceată de pelerini mohoriţi, urcau perechi-perechi dealul şi, împiedicaţi de văgăuni, se risipeau, ca să atingă vîrful rotund, mereu mai rari şi mai slabi. Un zid aproape lipsit de ferestre se ridica pe marginea stîncii, prelungindu-i scobitura cenuşie, vertical în jos, spre vilă : stînd de veghe şi ameninţînd.

— Mînăstirea, declară avocatul. Cei de-acolo o pot vedea pe ferestrele lor şi-şi pot da bineţe cu fustele cele sfinte. O şi fac, aparţin familiei — iar toate femeile din casa de-aici se mută în cele din urmă sus, în cea de colo.

Îl conduse pe tînăr ceva mai departe şi spuse în şoaptă :

— Chiar şi nevasta bătrînului a murit acolo sus. Oh, astea-s istorii pe care nu le mai poate tăinui nimeni. Se spune că i-a fugit de-acasă, cu un ofiţer ; iar cînd s-a întors, bolnavă şi pocăită, el a adăpostit-o acolo sus. Fiica lui, cînd i-a murit bărbatul, a urcat şi ea la mînăstire şi a terminat-o repede. De ce-o fi murind aici toate, de ce sînt triste şi ţin cu preoţii ? Trebuie să fie din pricina umbrei ; fiindcă doar la amiază soarele abia atinge marginea grădinii ; — şi, oricé s-ar spune, viaţa în veşnică umbră prăpădeşte sîngele şi perverteşte caracterul. Vrei un exemplu ? Coboară la Spello : satul e situat în plin soare. Toţi bărbaţii au acolo voci de tenor, toate femeile sînt grase şi frumoase. Dincolo, pe clina dinspre nord, e Lacise. Ei bine, domnule : femeile din Lacise sînt galbene la faţă şi murdare, iar toţi bărbaţii sînt tîlhari.

— Firește, firește. Dar spuneaţi că toate femeile din casa asta ajung acolo sus...

— Toate ajung la mînăstire — iar avocatul spulberă cu degetele răşchirate orice speranţă.

— Dar, în zilele noastre... Lui Nello i se puse un nod în gît : ... oamenii sînt luminaţi, nu ? Cum avocatul nu făcu altceva decît să expire aerul : Şi-apoi un bărbat bătrîn, rămas singur, nu se va despărţi de nepoată mai înainte de a fi necesar.

— Necesar ? Aşadar dumneata nu ştii ce e mai necesar pentru un asemenea fanatic : iubirea unei copile sau binecuvîntarea popilor ? Oh ! domnule, se cunoaşte prea bine că regiunea noastră se află în pragul unei mari pierderi şi că una dintre cele mai bogate moştenitoare de pe-aici va fi smulsă ca pedeapsă lumii, societăţii, oraşului, vieţii de familie şi folosului general.

Mina străinului deveni dintr-o dată oarecum mohorîtă și dispreţuitoare.

— O vor fi dorit-o unii, nu-i așa ? Iar în oraș n-aveți cumva un cerc, unde Alba, ca tînără fată, a dansat și a spus poezii ? Și nu gătea ea supă pentru cei săraci ! A avut oare și un ibovnic ? Poate chiar pe dumneavoastră, domnule avocat ?

— Eh ! poți să știi vreodată asemenea lucruri ? gîfîi Belotii și-și trase brusc înapoi umerii și brațele.

Tînărul se întoarse. Dar, rîzînd :

— Și mînăstirile vor să trăiască ; iar acolo sus va fi cel puțin singură și liberă !

Ah ! de o mie de ori ar dori s-o știe dispărută acolo sus, îngropată, mai bine decît trăind printre oameni ordinari, în locuri ordinare, în brațe ordinare.

„Acolo va fi pură", gîndi el, în vreme ce avocatul îl privea dezamăgit, apoi își spuse uimit și tremurînd : „N-am s-o mai revăd niciodată. Dar nici altul n-o s-o vadă."

În aceeași clipă făcu un salt înapoi și se apucă de balustradă.

— Ce s-a întîmplat ? întrebă cu spaimă avocatul.

Tenorul își ținea mîna apăsată pe inimă și nu răspunse. Avocatul îi urmări privirea tulburată întoarsă spre ușa deschisă a terasei.

— Hei ! Niccolo ! Sîntem aici, strigă el, iar băiatul apăru cu plasa plină.

— Ah, ești teribil, tinere — și Belotti îl bătu pe Nello pe umăr. Ești nervos : ca toți artiștii. Știu și de ce.

Făcea cu ochiul și continua să-l bată pe umeri. Nello își trase umărul. Se aplecă peste balustradă și închise ochii. Putea să fie ea ! Ce s-ar întîmpla, dacă ar revedea-o ! Pînă și noaptea asta, petrecută

pe domeniul ei, printre lucruri care erau ale ei, îl fermecase şi-l istovise.

Neobservat de cei doi, care se ciondăneau în legătură cu preţul ouălelor, coborî în grădină. Oare nu asta era banca pe care se odihnise şi unde se aşeza cu siguranţă şi ea ? În întuneric rătăcise pe alee după o urmă a pasului ei, îşi răcorise mîna pe această urmă şi-şi apăsase pe ea buzele. Unde era acum urma ?

„Oare doar mi-am imaginat-o ? Ah, m-am amăgit că vîntul nopţii îmi aduce parfumul oădii ei, parfumul ei ; nu, nu era decît răzorul ăsta de-aici a cărui mireasmă o aspiram. Sînt nebun, sînt ridicol. Nu mi-a trecut oare prin cap să mor pe treptele acestei fîntîni — şi să mă găsească ea, cînd va căuta de dimineaţă răcoarea izvorului ? Acum s-a şi lăsat arşiţa, mi-e sete şi, încă sub ferestrele ei, mă simt atît de singur şi departe de ea."

În cana, din care bău, şi văzu ochii îndureraţi ; pornind de-a lungul şirului de chiparoşi îşi auzi paşii răsunînd înăbuşit pe dalele năpădite de iarbă şi regăsi portiţa, pe care încă în miez de noapte o săltase din ţîţîni, ca să nu scîrţîie. Ajuns pe şosea, se îndepărtă în grabă, şi în mers îşi întindea în lături braţele, iară şi iară, clătinînd mereu din cap.

Cînd avocatul Belotti îl ajunse din urmă, Nello privi în jur buimac : unde se afla oare ?

— Sărmane tinere, amice, probabil că ai asurzit ; te-am strigat şi te-am tot strigat : goneai ca din puşcă.

Fiindcă tenorul nu se scuză, o făcu Belotti. Îl lăsase să aştepte, dar dac-ar şti ce pretenţioasă

e sora lui în privința ouălor — și avocatul cumpăni plasa în mînă.

— Pe cele stricate trebuie să le plătesc eu. Ah, femeile ! Dar ia privește spălătoria orășenească ! Eu sînt cel ce-a propus înființarea ei și am reușit s-o impun, iarăși în ciuda ignorantului Camuzzi. Mi-a făcut plăcere să pot lucra pentru binele femeilor, iar ele îmi sînt recunoascătoare și mi-au creat faima de prieten al poporului. Bună ziua, Fania, bună ziua, Nană !

Din direcția opusă le apăru în cale bărbierul Nonoggi. Pășea legănîndu-se și aplecat mult spre stînga. În mîna dreaptă purta tașca lui de piele jupuită și o balansa la fiecare pas, în vreme ce brațul stîng îi rămînea țeapăn. Încă de departe își scoase pălăria, ducînd-o pînă la pămînt, făcu o grimasă și croncăni :

— Bună dimineața, domnilor ! Ce zi splendidă. Într-o zi ca asta ar fi păcat să mori !

— Nici nu ne gîndim la așa ceva, Nonoggi, replică avocatul. Te duci la Nardini ! Transmite-i salutări din partea mea ; azi am și trecut pe la el, cu afaceri.

— Arătați cam rău bărbierit, i se adresă lui Nello Gennari bărbierul. Asta le displace femeilor, domnule. Dacă vă mulțumiți drept scaun cu bolovanul ăla — e la umbră — vă servesc pe loc... Nu vreți ? Faceți o greșeală. Ne vedem așadar altă dată. Sluga dumneavoastră, domnilor !

Avocatul îl chemă înapoi. Așteptă pînă cînd bărbierul se apropie, se uită la el și spuse cu jumătate voce :

— Nonoggi, l-ai văzut pe baron ?... Și eu. Nonoggi, s-a petrecut ceva între el și străina aceea de la „Luna", artista...

— Ah ! Ah !

Mărunțelul căscă și închise de mai multe ori ochii urduroși. Clipi ; pîrîiașele roșii de pe pielea obrazului lui zvîcniră într-o dănțuială de sînge.

— Nonoggi, continuă avocatul, în chestia asta trebuie să fim foarte prudenți : e vorba de o familie atît de veche. Ai aflat totuși, de aceea îți poruncesc să păstrezi tăcerea.

Bărbierul își dusese de mult mîna la inimă ; țopăi de cîteva ori, făcu o reverență, își strînse gura pungă și întinse în față brațul cu tașca.

— Ce regretabil e, zise el, cînd înșiși domnii își uită obligațiile. Pe de altă parte, așa ceva îți face plăcere. Destul, vom tăcea. Oh ! domnul avocat mă cunoaște, așa cum eu îl cunosc pe dumnealui.

— O să avem cu siguranță un adevărat scandal, Nonoggi, deși e vorba de o rătăcire scuzabilă. Dar trebuie să ținem seama de oameni ca preotul.

— Și încă destul de mult, domnule avocat ! Ce-am mai ajunge noi înșine ? Ar fi în stare vreunul dintre noi să reziste mereu slăbiciunilor cărnii ? Fiindcă, îndeosebi în ce-i privește pe peruchieri, cu toții au neveste slute. E ciudat, e o enigmă, da asta-i realitatea.

Își răscheră degetele mîinii.

— Nu rîdeți, domnule artist ! Căci eu spun adevărul curat. Cînd ne cununăm cu nevestele, ni se par frumoase, iar după aia sînt slute. Priviți femeile tuturor bărbierilor din oraș : nevasta lui Bonometti, a lui Druso, a lui Macola, sau a mea proprie. Nu ! mai bine nu le priviți. Eu însumi n-o mai privesc deloc, de teamă să n-o uzez.

Căscă gura pînă la urechea stîngă, își agită pălăria și tașca și goni mai departe.

Hohotind de rîs, avocatul ajunse la poarta orașului, se reculese și-și azvîrli o pulpană a hainei peste plasa cu ouă. Nu era prea grăbit.

— E totuşi mai bine să respectăm formele. Dar sînt cunoscut, şi nimeni n-ar îndrăzni...

Funcţionarul de la vama oraşului duse două degete la pălăria lui cu pană ; avocatul spuse pe un ton protector :

— Bună ziua, Cigogna. Şi însoţitorului său, puţin cam de sus : Vezi ?

Fluierînd uşor, scoase din nou la iveală ouăle. Pe uliţă, oamenii se întorceau după ei, iar printre obloanele date de perete avocatul zări de mai multe ori ochi lacomi pe feţe albe ţintindu-l pe însoţitorul său, care mergea cu capul plecat. Atunci avocatul luă braţul frumosului tînăr şi, întors spre el, vorbi şi rîse cu multă afecţiune. Cînd, la ieşirea spre piaţă, trecură pe sub arcadele semicirculare ale primăriei, în balconul de la etajul al doilea apăru, cîntînd dulce, tînăra doamnă Camuzzi, în spatele unei blăni mari, pe care o ţinea întinsă şi o scutura. O lăsă îndată în jos.

— Oh ! iertaţi-mă, domnule avocat. Nu v-am observat.

— Continuaţi ! E pentru mine o cinste, strigă avocatul drept răspuns şi sări într-o parte, să evite gunoiul care zbura de sus.

Doamna Camuzzi rămase aplecată deasupra blăniii ce se sprijinea acum pe grilaj, roşise şi-l privea ţintă în ochi pe însoţitorul avocatului. Tenorul îşi scoase pălăria. Ea îi mulţumi încetişor şi foarte serioasă. Avocatul gîfîia din pricina prafului prin care trecuse. Înainte de a ajunge la cafenea, se opri încă o dată şi şopti, bătînd tactul :

— Ia gîndeşte-te niţel : n-ar fi o adevărată ruşine, dacă un ignorant cum e Camuzzi ar avea o asemenea nevastă, fără ca pînă la urmă să fie înşelat de ea ? Dar aşa-s acum femeile : tocmai asta e cea mai credincioasă dintre toate.

În această clipă, în poarta primăriei apăru, slab, în alb ca și în ajun, dar cu pungi încă mai umflate sub ochi, bătrînul tenor Giordano, și-și duse mîna la pălărie, încet, așa fel încît să dea timp briliantului să scînteieze.

— Ah ! Cavaliere ! Avocatul se repezi spre el. Gifii la urechea bătrînului : Aveți norocul, cavaliere, să locuiți la una dintre cele mai frumoase femei ale noastre. De la un bărbat ca dumneavoastră ne așteptăm ca un asemenea noroc să nu se irosească în van. Toți ochii sînt ațintiți asupra dumneavoastră.

Bătrînul făcu un gest nepăsător, de parcă n-ar fi fost nevoie de atîtea cuvinte — iar avocatul, trăgîndu-se înapoi, își lăsă capul pe spate.

— E cu putință ? ! Ce-i asta, ce-nsemnează asta ?

— Nu știți ce-i ? întrebă cavaliere Giordano. O lampă cu arc.

— Văd eu bine, spuse avocatul cu o voce înăbușită, o lampă cu arc. Dar o lampă cu arc, domnule, care a fost montată aici fără știrea mea. Trebuie să se fi petrecut în timpul nopții, și în pozna asta recunosc mîna lui Camuzzi. S-a folosit de clipa cînd eu mă dedicam artei. Un bărbat cu activitate publică, domnule, un om de stat nu poate fi niciodată destul de vigilent.

De pe ulița Luciei găinăreasa venea, cu pași apăsați și cu o mînă în buzunarul pantalonilor, baritonul Gaddi. Se plantă, îndesat, lîngă ceilalți și spuse cu o voce de bronz :

— Sîntem totuși cei dintîi ? Nello, firește, ca urmare a unei aventuri, eu, pentru că familia mea nu-mi dă pace — iar la vîrsta acestui cavaliere nu se mai doarme mult.

Bătrînul Giordano făcu o grimasă. Gaddi își ridică profilul masiv de Cezar spre clădirile aflate

de jur-împrejur și declară orașul drept interesant. Avocatul Belotti îi conjură pe domni să se lase conduși de el : nu se vor căi, e specialist în istoria orașului, iar materialul pentru o operă uriașă zace de douăzeci de ani în sertarele mesei lui de scris.

Mai întîi, el le citi celor trei actori inscripțiile latinești săpate pe vechile plăci de marmură de pe fațada primăriei. Iar pentru a descifra una aflată prea sus, trebuiră să se cațere pe umerii unui băiat, pe care-l strigă avocatul. Belotti îi ceru să se salte și bătrînului Giordano și făcu o pauză mirată, atunci cînd mușneagul șovăi. Orașul are origini mai vechi decît Roma ! Vreme de sute de ani pe locul lui s-a aflat un templu al zeiței Venus.

— Pe tot locul ocupat de oraș ! Fiindcă acest templu al nostru a fost unul dintre cele mai mari sanctuare închinate zeiței ; adoratorii ei se revărsau încoace din întreaga Italie.

Cei trei ascultau atenți. Baritonul remarcă :

— Se făceau probabil niște afaceri extraordinare.

— Ah ! exclamă avocatul în extaz și pe un ton totodată jalnic, de parcă ar fi fost martor al vremurilor de decădere. Era cu totul altceva decît acum, cînd orașul obține un venit de nimic... Cu mîna la gură : ... numai de la casa de pe Via Tripoli. Cei trei clătinară din cap fără o vorbă.

— Oh, o nimica toată ! Pe-atunci însă : imaginați-vă, domnilor, în grădinile care acopereau toate coastele acestea, oastea preoteselor ! Se vedea după chipul celor trei că-și imaginau oastea preoteselor. Nello Gennari avea ochii larg deschiși și o gură amară. Locuințele lor se întindeau pînă la Villascura. Da, avem dovezi că tocmai la Villascura se aflau locuințele celor mai de frunte din-

tre acele doamne... Chicoti răguşit, cavaliere Giordano behăi scurt. Gaddi rîse baritonal. Tînărul tenor îşi muşcă buzele şi privi în pămînt. Sînteţi deci informaţi, mai adăugă avocatul, din ce mame pline de talent se trag femeile noastre. După aceea îşi conduse ascultătorii curioşi în curtea primăriei, la Madona lui Valvassore. Marele nostru artist din cinquecento a dăruit-o oraşului său natal. Observaţi libertatea coloritului !

Dar oricîte lumînări de ceară aprinse avocatul, străinii nu văzură înapoia reţelei de sîrmă decît ceva negru, fragmentar. Mai înainte ca interesul lor să scadă, avocatul se grăbi să le arate găleata de lemn, pe care cetăţenii oraşului o furaseră cu trei sute de ani în urmă celor din Adorna. Din această pricină un război crîncen izbucnise între cele două oraşe. Amîndouă jertfiseră acestei găleţi sînge şi bunăstare. Zeii, se spunea, se împărţiseră între cele două oşti, ca să lupte laolaltă cu ele.

— Iar noi, pe care ne-a ajutat Pallas Atena, am păstrat-o, şi acum e atîrnată în clopotniţa noastră, încheie avocatul. O s-o vedeţi, o s-o vedeţi ! Le-o luă grăbit înainte peste piaţă. Se ciocni vîrtos de stîlpul lămpii cu arc şi-şi ridică mînios ochii. E pusă la loc rău. Eu n-aş fi instalat-o acolo. Cînd ajunseră de cealaltă parte a pieţei, şovăi, se întoarse pe jumătate şi spuse în şoaptă : În colţul de lîngă turn, casa aceea neagră, nu vă uitaţi într-acolo, vă conjur, sîntem observaţi. Îi trase după colţul clopotniţei şi susură fiecăruia în ureche : Acolo, în spate, se află una dintre cele mai mari ciudăţenii ale noastre, taina oraşului, ceva inexplicabil : o minune, ar spune fanaticii.

Şi le povesteşti despre Evangelia Mancafede, care nu mai ieşise din casă de nouă ani, dar vedea şi ştia tot ce se întîmpla în oraş.

— Uimitor, spuse baritonul.

— Destul de rău, murmură Nello printre dinţi.

— Mai mult încă, adăugă avocatul, ea a ştiut dinainte, cavaliere, că veţi veni aici.

Bătrînul cîntăreţ făcu o figură îngîndurată. Asemenea lucruri ar putea să aducă vreo nenorocire.

— Mi s-a prezis că am să mor într-un oraş cu mai puţin de o sută de mii de locuitori, înconjurat de mister. Aşadar trebuie să fiu prevăzător.

— Arăţi de parcă n-ai să mori niciodată, zise Gaddi, aruncînd o privire spre obrajii fardaţi ai bătrînului.

— Gloria aduce nemurirea, strigă avocatul şi împinse uşa turnului. Urcară, unul după altul, o scară lunecoasă. În faţa unei uşi ferecate cu fier, avocatul se opri, întinse un braţ deasupra celor ce veneau în urma lui şi marcă solemnitatea clipei. În istoria acestei găleţi, domnilor, dumneavoastră, care slujiţi gloriei, aflaţi un mare exemplu. Pentru această găleată au murit mulţi viteji. Ce înseamnă o viaţă ? Găleata durează ! Gloria nu moare !

— Bine ! bine ! spuseră toţi trei.

Bătrînul Giordano avea ochii umezi.

— Dar ne mai trebuie cheia, remarcă avocatul şi strigă în susul turnului : Hei ! Ermenegilda !

Strigătul se pierdu în gol. Avocatul mai urcă trei trepte, strigînd de pe fiecare. În cele din urmă, de sus se aplecă un chip bătrîn, întunecat.

— Ce doriţi ? Cheia nu-i aici. Intrarea la găleată nu mai e permisă.

— Cum ? Ai înnebunit, Ermenegilda ? Nu mă mai cunoşti ! Sînt avocatul Belotti.

— Știu. Dar cheia e la don Taddeo.

— Ce spui ? E la don Taddeo. Dar ăsta e un atac fățiș ! Un jaf declarat ! Domnilor, sînteți martori unui act de violență. Vei fi de față, cînd voi raporta municipiului cele întîmplate. Ah ! e un lucru de neînțeles.

Avocatul ridicase mîinile spre cer. Se repezi în jos — mai, mai să-i dea de-a dura pe scară pe cei trei actori — ieși din turn cu pulpanele hainei fluturînd, urcă printre cei doi lei imobili treptele domului și intră. Ceilalți alergară după el.

— Domnule avocat, strigă baritonul. Nu vă dați atita osteneală ! Noi nu ridicăm nici o...

Avocatul dispăruse în sacristie, acum se și întorcea de acolo.

— Credeți oare că preotul ăsta se lasă văzut ? Se teme, și are dreptate. Vom vedea cine e mai puternic ! Lucrurile nu pot continua astfel. Acolo înăuntru — arătă spre sacristie — nu e deci doar un cuib de minciuni și de uneltiri, ci și o adevărată văgăună de tîlhari.

— În definitiv, și dumneavoastră ați furat odată găleata, obiectă baritonul.

Bătrînul tenor făcu presupunerea :

— Trebuie să fie o eroare.

— Chestia asta e chiar atît de importantă ? întrebă Nello Gennari. Și cum avocatul ridică brațele : Poate că preotul are dreptate. Găleata se găsește în clopotnița lui...

— Oh ! ați mai auzit vreodată un asemenea sofism ?! Găleata, emblema orașului ! Cucerită de noi !... Și un preot a putut să îndrăznească... Dar voi ști să-l găsesc : e la școală. Înainte, prieteni, la școală ! Va trebui să sufere o înfrîngere, pe care să n-o uite niciodată.

îl reținură cu greutate. În jurul lor se adunară mai mulți băieți. Ciocăniturile și cîntecele încetară în piață și la capetele ulițelor, oameni apărură în praguri. Farmacistul Acquistapace se arătă și el. Părerea lui fu că don Taddeo vrea să se răzbune pentru faptul că în oraș înflorește acum arta — și-i arătă pe cei trei cîntăreți.

— E o treabă ce mă privește pe mine, care i-am chemat aici, afirmă avocatul.

Cu toate acestea, mai înainte de începerea luptei, se lăsă pus în mișcare spre cumătrul Achille, să-și ia vermutul. Apărură de asemenea Polli și Camuzzi. Bărbierul Nonoggi, care ieși din prăvălia lui ca să-i însoțească, se retrase, îndată ce dădu cu ochii de avocat ; tot atunci trecu pe-acolo locotenentul de carabinieri. Avocatul ceru militarului să repună pe dată orașul, prin mijlocirea forței, în posesia cheii. Secretarul comunal obiectă însă că acest procedeu e ilegal.

— Așadar treci în tabăra preoților. Știam eu bine, Camuzzi, că nu ți-e drag progresul. Și lampa cu arc, de care se izbește toată lumea, tot dumneata ai pus să fie instalată peste noapte într-un loc nepotrivit, ca să-ți bați joc de mine. Dar niciodată nu mi-ar fi trecut prin cap că ai să decazi pînă-ntr-atîta.

Secretarul comunal se declară cu totul nepărtinitor. Aici e o problemă de competență, căci, dacă găleata aparține orașului, turnul, unde e agățată, e totuși proprietatea bisericii.

— N-am spus eu ? observă Nello Gennari.

Vrajba dintre oamenii aceștia, importanța pe care o dădeau treburilor lor îl îndîrjeau într-un chip ciudat. I se părea că în jurul lui și al sentimentului său ar trebui să domnească o liniște

vastă, plină de venerație. „Ăștia n-au decît să-și spargă capetele unii altora !“

— Preotul are dreptate ! strigă el cu o voce rea, limpede. De altfel, trebuie să respectăm religia.

Avocatul nu-l luă în seamă. Se arătă dintr-o dată sigur de victorie.

— Vreți logică ? O s-o aveți. Ah ! o s-o aveți. Cu degetul la nas : Găleata e aninată în clopotniță ; bine, dar e aninată. Podeaua n-o atinge, iar frînghia, care e legată de tavan, aparține orașului : asta o știu, deoarece eu însumi am cumpărat-o de la frînghierul Fierabelli, fiindcă cea veche nu mi se mai părea destul de sigură. Ei bine ! Nici sus, nici jos, nici de jur-împrejur găleata nu se atinge de proprietatea bisericească, și cine ar putea să afirme că aerul, în care atîrnă, ar aparține bisericii ?

— Asta-i ceva ce rămîne nedecis, spuse Camuzzi, iar Nello îl sprijini.

— N-o să mă pui în încurcătură. Aerul e liber. Din aerul de deasupra podgoriei dumitale pot să împușc cîte păsări vreau, presupunînd că nu-ți bătătoresc pămîntul.

Avocatul își duse vermutul la gură și între timp, clipind cu lăcomie, contemplă figura de învins a adversarului său. Victoria îl calmase.

— Puneți-vă picioarele pe stinghiile scaunelor, domnilor ! spuse el cu jovialitate. În felul ăsta scăpați de puricii noștri. Ah ! într-o dimineață atît de frumoasă ai capul limpede, și e o adevărată plăcere să discuți între bărbați despre una și despre alta. Femeile nu-s capabile de așa ceva.

În clipa aceasta cu toții se înclinară în fața mamei Paradisi, care umplea în întregime una dintre ferestrele sale cu unduirea ei. La fereas-

tra învecinată se înghesuiau cele două frumoase fete ale sale.

— S-au și gătit, spuse farmacistul, oare nu de dragul dumitale, domnule Gennari ? Nu vreau să-i jignesc pe ceilalți domni, dar nici la mine însumi nu mă refer.

Tenorul se uita în altă parte.

— Ești răsfățat, tinere, și bătrînul războinic îi puse pe umăr mîna lui lată.

Nello izbucni :

— N-ar trebui oare să se interzică femeilor să deschidă peste zi obloanele ? Iată-le de jur împrejurul pieței, gata să-și desfacă de îndată brațele. O femeie lipsită de pudoare îmi repugnă ; așa-s eu.

— Dar, Nello ! zise baritonul. Pînă acum ți se părea că nu merge destul de repede. Ieri încă, în prima jumătate de oră, te-a dat gata una, care a intrat în dom.

— Cine-a intrat în dom ? Ține-ți gura ! Ori ești plătit să-mi oferi una ?

— Nu te mai recunosc, Nello ! Turbatul ăsta, domnilor, a fost pînă acum un heruvim, bucuria femeilor, a tuturor femeilor din orașele pe unde am cîntat. N-a respins-o pe nici una. Iar acum ce i s-o fi întîmplat ?

Bătrînul Giordano se istovea împărțind sărutări de mîini în toate părțile.

— Nici n-ai timp să mai vorbești, spuse el, sînt prea multe.

— De ce obloanele ferestrelor de la casele de colo rămîn închise ? întrebă el între timp.

Fiindcă își îndreptase privirea spre farmacist, acesta mărturisi :

— Asta de-aici e casa mea. Dar cum vedeți, cavaliere, și soția peruchierului Nonoggi își în-

chide obloanele, procedînd în spiritul lui don Taddeo, care ar vrea să interzică arta ! Oh ! nu numai nevastă-mea, o partidă întreagă îi ţine hangul. O să vedeţi.

— Începem lupta ! vesti avocatul. Preotul va preda cheia ; şi chiar dacă va trebui să port în numele oraşului un proces care-mi va da de lucru pînă la sfîrşitul vieţii, el tot va preda cheia. Eu însumi, avocatul Belotti, voi conduce toate coristele voastre în clopotniţă, le voi arăta găleata, şi nici chiar sfîntul Agapitus nu va putea să mă împiedice.

— Discută despre treaba asta cu fratele dumitale ! îl sfătui Camuzzi. Are o minte sănătoasă şi uite-l că vine ; e ora zece.

Arendaşul urca pe uliţa primăriei călare, între două coşuri mari, pe măgăruşul lui, care înainta cu paşi mici. În dreptul primăriei îşi scoase mai întîi pince-nez-ul albastru, apoi pălăria de pai în formă de clopot şi le flutură pe amîndouă. În faţa cafenelei se dădu jos.

— Bună ziua, la toată lumea, zise el.

— Avocatul susţine... începu Camuzzi.

— Nu susţin nimic, se grăbi avocatul.

Arendaşul îl privi cu compătimire.

— Ah ! Avocatul. Ce mai vrea iar ? Papapap.

Imită pe un ton ostil felul de a vorbi al fratelui său, acest personaj important. Avocatul se rezemă de speteaza scaunului, cu un aer distins.

— Astea-s lucruri în care nu-şi poate da părerea un om ca tine.

— Bine, fie, tăcem, replică Galileo. Dar cine-s ăştia ? şi-şi plimbă degetul de la unul la altul spre cei trei străini.

În vreme ce-i erau prezentaţi, tropăi ceremonios din picioare, gemu între complimente şi,

cînd luă loc din nou pe scaun, își vărsă năduful scuipînd cu putere. Își ținea pulpele scurte și grase mult îndepărtate și-și lăsa pumnii mici, bruni-aurii, să-i atîrne între ele. Îi cerceta pe toți cu o privire disprețuitoare, clipind din ochi pe sub sprîncenele-i albe, își strîmba mutește gura la cele ce spuneau, iar în cele din urmă, de parcă-și pierduse răbdarea, ceru zgomotos ca vecinul lui de masă, de vreme ce e artist, să facă mai bine niscai scamatorii sau să spună vreo snoavă.

Bătrînul tenor se ridică și protestă. E de cinzeci de ani artist, dar o asemenea pretenție. Îi tremura tot obrazul, cu fiecare rid de pe el, de parcă ar fi fost gata să-l podidească lacrimile, și mișcîndu-și mîinile cu pielea încrețită uitase, vădit, cu totul de briliant.

— Ce vrea ăsta ? întrebă Galileo. Ce prostănac ! Papapap !

Vorbise cu aceeași voce neroadă, ca atunci cînd îl imitase pe avocat. Cavaliere Giordano încerca mereu să se îndepărteze, dar avocatul îl reținea cu un respect plin de delicatețe.

— Nu ne faceți asta, cavaliere ! În nici un oraș celebritatea dumneavoastră nu e mai mare decît în al nostru. Nu-l înțelegeți greșit pe fratele meu, și el vă stimează. Galileo, sora noastră a întrebat de tine, i s-a îmbolnăvit o capră.

— De ce nu mi-ai spus numaidecît ? Dar avocații nu se pricep la nimic.

Se șterse la gură cu mîna, luă măgărușul, care stătea cu botul pe ceafa lui, și-l mînă pe ulița în trepte.

Avocatul continuă să-l conjure pe bătrînul artist.

— Cavaliere, un om ca dumneavoastră se află mai presus de asemenea mizerii. Un țăran nu v-a tratat cu respectul cuvenit : și ce-i cu asta ? Căci fratele meu nu-i decît un țăran. Se culcă la șapte seara, la unu noaptea încalecă și pleacă pe cîmp, iar la zece cînd începe arșița se întoarce acasă. În restul timpului joacă mora cu cei de teapa lui. Sub papă se ducea la liturghie, acum firește nu se mai duce. Cu toate astea, spiritul lui e puțin cultivat, iar ca să știe cum o să iasă recolta o pune să-i ghicească pe Lucia găinăreasa, o babă nebună. Dar... Dădu drumul cîntărețului... să lăsăm aceste nimicuri. Clipa, cavaliere, este gravă. Domnilor, îl văd apărînd pe Corso pe preot.

Se așeză pe scaun, sfîrșit, cum se părea, de emoție. Bătrînul Giordano își reluă și el locul. Abia acum, ofensa de adineauri îl copleși dintr-o dată cu totul. Se prăbuși în el însuși și murmură :

— De cincizeci de ani artist...

— O are lîngă el pe baroneasa Torroni, spuse Polli.

— Drept acoperire, adăugă farmacistul.

— Și ce-are a face ? ! Și avocatul sări în picioare. Am să declar pur și simplu baroanei că eu cu acest preot...

— Își iau rămas bun, ea intră în casă.

Bătrînul tenor izbucni cu impetuozitate :

— Eu, pe care excelența-sa Cavour m-a făcut cavaler al coroanei Italiei !

Ceilalți nici nu-l auziră. Avocatul sta gata să sară. Cînd îl zări, preotul tresări, pierzîndu-și cumpătul. Avocatul porni la atac și-i tăie drumul.

— Prins, remarcă farmacistul.

— Și mai am și o casă la Florența. Zicînd acestea, cavaliere Giordano își împinse mînios

paharul încolo. Ce-mi pasă mie de toate meschinăriile astea ? Casa mea e plină de amintirile unei cariere glorioase, de daruri primite de la principi și doamne...

— Don Taddeo, sluga dumneavoastră, îl auziră spunînd pe avocat. Belotti își ridică pălăria și chiar pocni cu piciorul. Preotul salută tot atît de politicos și-i aruncă o privire aprinsă cu ochii lui roșii. O vorbă, don Taddeo, dacă nu vă deranjează ! O eroare neplăcută din partea dumneavoastră...

— Nu este nici o eroare, domnule... și se observa că preotul abia putea vorbi. Cheia, căci cu siguranță despre ea vreți să-mi vorbiți...

— Firește. Încrezător în loialitatea dumneavoastră...

— Fără îndoială. Dar, domnule, pur și simplu e vorba de faptul că această cheie e mîncată de rugină și aproape inutilizabilă. I-am dat-o lăcătușului Fantapiè și am comandat la el alta.

— Ah !

Avocatul scoase un sunet, care nu răsună răgușit. Cîtă ușurare ! Polli, Acquistapace și locotenentul repetară : „Ah !“ — și chiar baritonul Gaddi făcu : „Ah !“ Nello Gennari era atent numai la cavaliere Giordano. După izbucnirea lui repede stinsă, celebrul cîntăreț se prăbușise cu totul în el însuși și arăta bătrîn : în sfîrșit iremediabil bătrîn, cu bărbia căzută, cu ochi de moșneag ațintiți în gol și mîini neajutorate. Tînărul lui confrate rămase pe gînduri, pironindu-și privirea mohorîtă pe bietul chip.

„Da, ce caută el aici ? Un bătrîn înstărit, onorat — și se lasă batjocorit de mitocani în cloaca asta ! Dar vocea lui s-a dus, în marile orașe nu-l mai vrea nimeni ; iar cum, se pare, în viața

noastră nu ne putem lipsi niciodată de aplauze, sîntem gata să le înlocuim și cu pumnii țăranilor ; dacă doamnele nu mai vor să ne vadă, poate tot mai luăm ochii slujnicelor. Așa stau lucrurile cu noi. Gonim mai departe, cum gonesc și eu de atîta vreme : copilărește, mereu mai departe, într-o jalnică beție, fără ancoră, lipsit de curajul de a trage undeva la țărm — iar într-o zi, în fața unei cafenele dintr-un oraș de provincie, unde îți țopăie puricii pe picioare, bagi de seamă cît de departe ai ajuns... Eu însă : oh ! niciodată n-am să ajung pînă acolo. Sînt tînăr, și toată viața mea trebuie să-i aparțină Albei. Am s-o conving cît de mult o ador, am să făptuiesc ceva, o ispravă, un act de curaj, prin care s-o cîștig... Am găsit : din mînăstire ! Am s-o eliberez din mînăstire ! Cum mai m-ar iubi ! Fugim. Apoi ne aruncăm la picioarele bunicului... Oare sînt nebun și romantic ? Dar nu, dacă e scris să nu fie niciodată a mea, nu mă împiedică totuși nimic să trăiesc la picioarele ei : preschimbat în țăran, necunoscut ei, între zidurile celulei ei. O fi existînd aici și o mînăstire de călugări ? Ne-am putea vedea sărbătorile în biserică : capul ei frumos sub o năframă albă, eu în rasă monahală — ne-am putea privi unul pe altul în ochi, cîntînd..."

— Tinere, visezi, zise cineva, iar cavaliere Giordano, care-și venise în fire, îl privi pe Nello, surîzînd cu superioritate.

Avocatul și don Taddeo erau acum pe punctul să se despartă. Un semicerc de spectatori le urmărea mișcările.

— Pot deci conta pe cuvîntul dumneavoastră și avocatul făcu un pas înapoi, cu o reverență.

— Cum să nu. La dispoziția dumneavoastră, replică preotul, înclinat înainte și cu pălăria în mînă.

— E bine întotdeauna să alegem calea bunei înțelegeri, spuse avocatul, făcînd pasul următor.

Iar don Taddeo :

— Nu trebuie să urîm pe nimeni...

— Așa gîndesc și eu, reverendo. Sluga dumneavoastră.

Zicînd acestea, avocatul se înclină pentru ultima oară.

Reveni la ceilalți cu fruntea umedă și cu ochii încă încețoșați. Printre spectatori, bărbierul Bonometti spuse :

— L-a dat gata, avocatul.

Nevasta sacristanului Pipistrelli izbi cu cîrja în caldarîm.

— Pe el l-a dat gata don Taddeo, pe el !

Băieții își vîrîră degetele în gură și fluierară după preot. Cînd acesta se întoarse, ei se jucau nevinovați pe jos.

— Acolo se face nevăzut, lașul, spuse farmacistul cu o voce nu prea înceată. La lăcătuș o să-și dea drumul la gură.

— Dacă am vrea să-i prindem... zise Polli. Cunoaștem noi lucrurile astea.

— Totuși, avocatule, interveni Camuzzi, ai fost politicos cu domnul acela, n-are de ce să se plîngă.

— Politicos, eu ? I-am spus lucrurile verde-n față. Firește, se cade să respectăm formele bunei-cuviințe...

— N-ar fi trebuit să-l numești reverendo, fu de părere tutungiul, de vreme ce el nu ți-a spus cel puțin excelență.

— Nu știu ce vreți ! În ce-l privește, a simțit foarte bine ironia mea, de asta sînt sigur. La ora asta știe că eu îl consider un mișel. Credeți că s-ar fi umilit în fața mea, dacă ar fi avut conștiința curată. Îl treceau sudorile de frică ! Cel mai bine pentru el ar fi fost ca, îndată ce m-a văzut, să-și ia tălpășița !

— Asta-i adevărat, zise baritonul, iar ceilalți îl aprobară.

— Victoria aparține avocatului, stabili locotenentul.

Farmacistul Acquistapace izbi cu pumnul în masă.

— Bravo, avocatule ! În ziua cînd va înapoia cheia, plătesc două sticle de A... Asti, spuse în cele din urmă și își retrase ușurel mîna de pe masă.

Nevasta lui, cu un șal negru pe creștet și pe umeri, ieșise din farmacie ; privirea ei se lăsase atît de grea pe el, încît sub povară bătrînul războinic se făcuse mic ; femeia se îndreptă spre don Taddeo. Preotul stătea încă lîngă fîntînă cu nevasta peruchierului Nonoggi, care-și înălța, jeluindu-se, brațele. Iar în vreme ce doamna Acquistapace îi strîngea amîndouă mîinile, în piață apăru doamna Camuzzi. Trecu la trei pași de masa domnilor, fără să ridice pleoapele, și se alătură celorlalte.

— Ah, femeile, suspină avocatul, dureros atins de blamul drăguței doamne Camuzzi.

Soțul acesteia spuse :

— Baroana Torroni se va alătura și ea numaidecît partidei preotului.

Avocatul și prietenii săi se întoarseră cu fețele abătute spre palazzo Torroni. În locul baroanei, acolo în fund, la colțul dinspre hotel, se arătă Italia Molesin, cîntăreața.

— Cum mai gîgîie și bat din aripi în jurul lui, gîștele ! spuse tutungiul Polli, plin de curaj în absența nevestei lui. De ce nu i-o fi lingînd pe-tele de grăsime de pe sutană !

Secretarul comunal continuă să scormonească rana.

— Să nu crezi cumva, avocatule, că ai să-l dai repede gata pe don Taddeo și pe ai săi. Cedează în fața dumitale : cu atît mai rău. Se ascunde înapoia lăcătușului Fantapiè, care execută toate lucrările pentru biserică și mînăstire și care nu va termina cheia decît atunci cînd va socoti de cuviință preotul...

O ceată de copii de școală năvăli de pe Corso, o înconjură pe Italia și o depăși în fugă, făcînd atîta larmă, că nu se mai înțelegea nimic. Porumbeii de pe caldarîm țîșniră în aer, spre ieșindurile domului. Cîțiva se întoarseră și se lăsară pe marginea bazinului fîntînii. Italia se apropia ; șalul îi alunecase de pe umeri, ea își rotea șoldurile și ochii încolo și încoace, iar în vremea asta mesteca mereu. Cînd văzu porumbeii, se apropie și le întinse palma cu firimituri de pîine, chemîndu-i cu gingășie. Totodată înălță capul, așteptîndu-se la aplauze. În loc de așa ceva, doamna Acquistapace spuse :

— E îngăduit, reverendo, ca o femeie pierdută să dea de mîncare porumbeilor bisericii ? În vreme ce don Taddeo ofta, doamna Nonoggi adăugă : Am să-mi aduc mătura. În prima noapte, cînd te gîndești ! Și cu un nobil !

Doamna Camuzzi ținea în continuare pleoapele plecate. Cu discreție, își apăsă șalul de dantelă la gît și scuipă — gest care o prindea. Pe lîngă rochia ei neagră se văzu căzînd ceva argintiu. Italia se îndreptă din mijloc, cu o figură întrebătoare. Cei din fața cafenelei nu suflară o vorbă. În cele din urmă avocatul încercă :

— Doamnele astea par să știe ceva. Oare Nonoggi...

Fără a-l privi, farmacistul replică :

— Și fără Nonoggi, toate ies în cele din urmă la iveală.

— E dezgustător, strigă avocatul. Eu îmi spăl mîinile, n-am nici o vină — deși, trebuie să adaug, am fost cel dintî care am aflat de treaba asta.

Între timp, Jole Capitani, soția doctorului, sosise și ea, iar acum se interesa cu vocea ei domoală la preot dacă aceste comediante n-ar putea fi puse sub zăvor, ca să nu mai ducă pe nimeni în ispită. Asta îl scotea din fire pe avocat.

— Jole, nu ! Ah ! ea nu. O femeie atît de grasă n-ar trebui să le vorbească de rău pe altele.

Italia se apropiase, avea lacrimi în ochi și întrebă :

— Ce au doamnele astea ?

Tăcerea celorlalți îl zăpăci și mai rău pe avocat.

— Nimic ! exclamă el. Ne aflăm într-un oraș mic ; pe-aici lumea nu privește cu ochi buni o femeie care doarme pînă tîrziu.

— Dar domnișoara și-a meritat somnul, opină cu sinceritate Polli.

— Cred și eu ! Călătoria cu poștalionul, iar la Sogliaco am jucat seară de seară...

— Poate că și dragostea ? propuse locotenentul și-și aranjă ținuta.

— Pasiunea ! strigă avocatul gelos. Fiindcă artistele iubesc cu pasiune, iar asta le istovește. Știu eu.

— Cît de adevărat ! — și Italia îi mulțumi, alintîndu-l din ochi.

Avocatul suflă greu.

— Asta de-aici, declară baritonul Gaddi, nu poate fi istovită ușor, mănîncă prea multe macaroane.

— N-ar trebui să se glumească niciodată pe seama femeilor, replică bătrînul Giordano cu dulceață. Ele sînt ceva mult prea serios.

— Mulțumesc, cavaliere, — și ea îl alintă și pe dînsul. Mi-s dragi bărbații galanți.

— Știm, știm ! aprobă Acquistapace cu un pumn izbit între pahare.

Tutungiul, roșu ca racul, se uită la farmacist.

— Baronul ! șoptiră amîndoi cu glasul sugrumat și izbucniră concomitent în rîs.

— Ce au domnii ăștia ? întrebă Italia. Și ca să-i cîștige de partea ei, îi alintă pe amîndoi din ochi, iar, spre mai mare siguranță, și pe locotenent.

Avocatul o amenință cu degetul ; ea rîse. În timpul acesta, doamna Camuzzi se apropie venind dinspre dom și trecu mai departe cu pleoapele adînc lăsate. Italia o privi cu încordare și supunere.

— Asta-i doamna care a scuipat ? șopti ea. Și de ce a scuipat cînd m-a văzut ?

— Și eu am fost jignit, rosti cu voce surdă bătrînul Giordano și căzu pe gînduri, din nou numai riduri.

Nello Gennari tresări, ca și cînd s-ar fi trezit din somn, și spuse cu ochii parcă ațintiți asupra cuiva :

— Aici e cineva care știe toate. Toate, înțelegeți ? Nu-i îngrozitor ?

— Am uitat, rosti înfiorat bătrînul Giordano. Memoria mea ! Dar acum știu de unde vine nenorocirea. Acolo în colț, în spatele turnului...

O sili pe Italia să privească în ochii lui holbați și-i arătă cu degetul gros înapoi. Avocatul făcu încet „Sst". Polli șopti :

— Nu se vede nimic.

— Asta-i încă mai îngrozitor, să ai necontenit îndreptați asupra ta asemenea ochi ai unei nevăzute, repetă Nello Gennari, cu privirea plecată.

Baritonul își apucă lanțul ceasului.

— N-am să spun că-i un lucru foarte plăcut.

— Ce se-ntîmplă ? Oh, ce-aveți ? — și Italia își duse dosul mîinii la gură.

— Ai un breloc din corn, Gaddi ? întrebă bătrînul tenor. N-ar trebui să-l lepezi niciodată.

Repede și fără să se întoarcă, îndreptă două degete desfăcute spe casa Mancafede.

— Ce se-ntîmplă, Dumnezeule ? îi imploră Italia. Vreau să plec.

— De ce ? făcu avocatul. Noi cu toții trăim aici, și nu ne face nimic. E o fată care, fără să fie bolnavă, nu mai părăsește casa de nouă ani și totuși știe tot ce se întîmplă, iar uneori și ceea ce nu s-a întîmplat încă...

— Trebuie să recunoaștem — și secretarul comunal zîmbi ironic — că poate să pară puțin cam ciudat, cînd nu ești încă obișnuit.

— Vreau să plec din acest oraș.

Italia își împinse scaunul înapoi. Avocatul o prinse și o apăsă la loc pe scaun.

— Dumneata, o artistă, ai vrea să fugi de un simplu fenomen al naturii omenești ?

— Ei, simplu, făcu secretarul comunal.

Ținută în cleşte de avocat, Italia se uita în juru-i, căutînd ajutor.

— De aceea am fost jignit, începu din nou bătrînul Giordano. Eu, care de cincizeci de ani...

— De aceea a scuipat doamna aia în faţa mea ? întrebă Italia luminată.

— Dar ştiinţa... obiectă avocatul.

— Cine mai poate fi aşadar sigur ! strigă Nello Gennari ; sări în picioare şi, cu braţele încrucişate, dădu furtunos roată mesei. „Ea ştie, gîndi el într-o revelaţie subită, unde am fost azi-noapte, ştie că o iubesc pe Alba ! Aş prefera să mor decît să ajung ca o făptură omenească să-mi cunoască taina. Iar ea o cunoaşte : încă de ieri îi ştia numele ! — şi mă poate trăda. Trăiesc din graţia ei, cum să suporţi aşa ceva ?!“ Se aşeză din nou şi-şi propti fruntea în palme.

— Ştiinţa va... spuse avocatul.

Bătrînul Giordano ridică brusc braţele şi trase violent o gură de aer în piept.

— Şi prezicerea mea ! Acest oraş are mai puţin de o sută de mii de locuitori, iar eu sînt înconjurat de mister. Am să mor aici.

— Da, omul trebuie să fie prudent, şi baritonul continuă să-şi răsucească netulburat cornițele breloculuí.

Bătrînul se făcuse ghem. Avocatul fu apucat pe neaşteptate de un fel de criză. Umerii îi zvîcneau violent, mîinile-i izbeau convulsiv cu lovituri mici aerul, vinele i se umflară, iar ochii i se holbară ca unuia ce se sufocă.

Deodată lîngă o masă apăru dirijorul Dorlenghi şi zise, suflînd greu :

— Dacă domnii sînt de acord, la repetiție !

Nu-i răspunse nimeni. Italia trăgea cu dinții de batistă, bătrînul Giordano privea mînios în gol. Apoi avocatul luă cuvîntul.

— Bună ziua, Dorlenghi, ia loc !

— Să nu pierdem timpul, domnilor ! Această mizerabilă școală m-a reținut destul de mult. Fiindcă eu sînt un biet muzicant de sat și trebuie să-i învăț pe copii să cînte. Haideți !

Cum nimeni nu se mișca, întrebă poticnindu-se și pălind :

— Dar ce s-a întîmplat ? Nu înțeleg...

Avocatul gesticulă deznădăjduit. Deodată își coborî brațele, plesnindu-se peste genunchi și spuse parcă într-o doară :

— Nu vor, Dorlenghi. Domnii aceștia au plănuit să plece.

— Ah, da, să plecăm ! — și Italia aprobă dînd repede din cap, cu fața schimonosită, de parcă ar fi sugrumat-o niște șerpi.

— Și eu plec, spuse bătrînul Giordano. Nu vreau să mor aici.

Dirijorul dădu să apuce un scaun, dar mîna îi alunecă pe alături. Avocatul îl prinse și-l așeză jos.

— Curaj, Dorlenghi ! Și pentru mine incidentul acesta e penibil, dar ce vrei ? Artiștii sînt oameni cu toane, asta o știam. Cine vrea geniu, trebuie să admită și toanele.

— Din partea mea, fu de părere baritonul, care-și examinase cu grijă brelocul, ar fi poate mai bine să plecăm.

Nello Gennari își ridică fruntea din palme ; avea o privire rătăcită și buimacă ; strîngîndu-și pleoapele, clătină încet și adînc din cap, apoi își lăsă din nou fruntea în căușul palmei.

— Glumiți, izbucni dirijorul și zîmbi ca o păpușă. O glumă izbutită. Dar n-ar trebui să mergem ? Se face tîrziu, și teatrul e departe.

— E lucru serios, bietul meu Dorlenghi. Și avocatul îl bătu pe umeri. Artiștii noștri se tem de nevăzuta de-acolo din fund. Nu privi într-acolo ! Și la urma urmei, cine știe ; motive se găsesc pentru toate ; eu însumi mă întreb, maestro... Căci, să spunem adevărul ! Lucrurile ciudate se cam îngrămădesc. De ce don Taddeo a trebuit să-mi coacă tocmai astăzi povestea neplăcută cu cheia ? Și-apoi uitasem că nevestei hotelierului Malandrini, da, Ersiliei Malandrini, i-a apărut azi-noapte spiritul tatălui ei.

Italia izbucni într-un hohot sălbatic de rîs. Cu toții o priviră îngroziți.

— Un spirit ? întrebă ea.

— Firește, un spirit, domnișoară, confirmă serios avocatul. Căci eu nu sînt unul dintre cei care neagă existența sufletului. Nu sînt un dușman al religiei, ci doar un adversar al preoților.

— Dar un spirit ca ăsta, oh, un spirit ca ăsta... și Italia se zguduia de rîs.

— O femeie fără religie nu-mi place, remarcă farmacistul Acquistapace cu vocea lui sonoră.

Italia se liniști brusc și i se uită în ochi cu seriozitate și devotament.

— Domnișoara rîde ! O vedeți că rîde ? continua să repete dirijorul.

Se ridică în picioare, prin pielea lui delicată roșeața se vedea curgînd pînă sub perii blonzi de pe bărbie ; spuse cu o voce, care tremura din străfunduri :

— Știam că n-o să mă lăsați baltă. Unde e domnișoara Flora Garlinda ?

— Oh, făcu Gaddi, pe ea poți conta, maestro, ea cîntă, chiar și singură, fără noi, și nici o nenorocire, nici o privire urîtă sau duh rău n-o împiedică, fiindcă ea nu crede în nimic.

— Atunci haideți ! Pianul e sus — și dirijorul arătă spre ulița în trepte. Mi-am dat multă osteneală, pînă l-am urcat acolo... Cum ? Domnilor, vă rog, vă rog.

— Ar fi poate mai bine să nu crezi în nimic ? întrebă avocatul.

— Dacă nu veniți, zău, ce mă fac ? spuse dirijorul și se apucă în treacăt de frunte.

— A nu crede în anumite lucruri e greu, observă cavaliere Giordano. În teatru, mai ales.

— Viitorul meu ! Doar nu vreți ca totul să se ducă de rîpă ?!

— Eu am văzut de-astea — și baritonul se lovi peste pieptul viguros. La Pesaro, borcănelele cu fard, pe care cineva tocmai le avusese în mînă, au dispărut și au fost găsite în altă cabină. Pe ale mele a trebuit să le aduc înapoi de mai multe ori de la primadonă.

— Asta ar trebui s-o afle nevastă-ta, spuse Italia.

— Oare n-am să scap niciodată de aici ? Și dirijorul izbi cu putere în scaun și rămase aplecat, privindu-și mîinile cu vinele umflate și umede de sudoare, care-i ieșeau din niște mîneci sărăcăcioase și prea lungi.

I se răspunse cu indignare :

— Ai fost destul de bucuros să vii încoace. Ni se pare că o sută cincizeci...

Cu o mișcare a mîinii, cavaliere Giordano îi sili pe tîrgoveți să tacă.

— La Parma, teatrul, precum nici chiar mulți dintre cei care-au jucat acolo nu știu, dar e o realitate, teatrul are un spirit. Eu l-am zărit.

Dădu din cap spre ochii tuturor celor de față, luîndu-i unul după altul.

— Spiritul acela a fost acum o sută de ani o doamnă de la curte, care, deși un legămînt sacru i-o interzicea, a iubit un tenor. Acuma, ori de cîte ori cîntă un tenor tînăr, încă necunoscut, ea vine prin gang din castel în teatru. Spiritul stă totdeauna în aceeași lojă, pe care a avut-o în timpul vieții, și așteaptă să vadă dacă străinul va izbuti să prelungească nota aceea...

— Nota aceea ? repetară cîțiva.

Dirijorul sări din nou în picioare, făcu cîțiva pași, izgoni mînios o ceată de băieți care strigau și se îndreptă spre fîntînă.

— Și uvertura mea ! repeta mereu, cînd înăbușit, cînd violent, cînd scrîșnind. Se sprijini cu mîinile de bazinul fîntînii și gemu cu năduf. Trebuie executată la teatru ! Garlinda urma să interpreteze aria mea „Trist destin" ! De ce-a venit, de ce-au venit cu toții aici ? ! Ah ! Nu vor să mă ajute să ies la lumină, așa cum merit ? Vor să mă împiedice ? Se luă cu mîinile de păr, strîngînd pumnul. Băgați de seamă ! Am contractele dumneavoastră, am să vă nimicesc cu ajutorul lor, am să vă nimicesc fără milă !

Și scuipă în fîntînă. Apoi se întoarse, pășind cu picioarele încovoiate și puțin răsucite spre interior ; și în timp ce se apropia, simțind că, fără voia lui, fața îi lua o expresie umilă, se sili s-o facă amenințătoare.

— Neputînd să știu exact, spunea cavaliere Giordano, veți înțelege, domnilor, ce grea era situația mea.

— Drace !

— Gîndiți-vă : ajungi fără să ai habar la Parma, îi dai drumul și cînți cu voioșie, pentru ca în ul-

tima pauză să afli întîmplător de la o oarecare inimă bună, că în loja a treia din dreapta stă spiritul unei doamne, care așteaptă să vadă dacă o s-o scoți la capăt ținînd nota aceea, în timpul emisiunii căreia a murit amantul ei acum o sută de ani. Chiar dacă o scoți la capăt, tot mori, asta-i sigur. Te sufoci cu nota.

— Frumoasă mulțumire !

— Și nu se știa care e ! Spusele tradiției nu concordă. Putea să fie și re de sus, domnilor ; re de sus din marea mea arie „O, palide stele", din ultimul act al operei *Galateea*. Dar să renunț la acest re de sus al meu ? Cu el dau gata orice public. Iar acum să trebuiască oare să mor din cauza lui, sufocat în chip jalnic ? Era vorba de a alege între viață și glorie... Domnilor, eram tînăr, am ales gloria.

— Bravo ! Bravo !

Avocatul rîdea din cînd în cînd, cu un gîfîit, și nu-și dădea seama că asta era o necuviință față de bătrîn ; se simțea atîțat, doarece atinsese pe sub masă un picior, și, mai mult ca sigur, acel picior era al Italiei Molesin. Cavaliere Giordano îl privi mustrător, iar el, prins asupra faptului, ridică din sprîncene.

— Firește, îmi mai spuneam, n-o fi tocmai acest re nota la care se sufocase șarlatanul ; căci nimeni în afară de mine nu-l ținea două minute întregi. Fie ce-o fi : cum stau așa în fața cuștii suflerului, toată sala își tine respirația și doar eu îi dau drumul notei, lung, lung, lung — oh, spun adevărul, nu mă simțeam bine. Poate că eram cam asudat, poate că mi se împăienjeniseră puțin ochii. Se poate chiar să mă fi lăsat puterile. Atunci însă Dumnezeu îmi călăuzește privirea și văd în a treia lojă din dreapta cum se ridică o siluetă și aplaudă

fără zgomot. Sîngele îmi năvălește în inimă, închei în forță, aud o mie de mîini agitîndu-se în sală și simt că sînt salvat. Mă înclin spre loja a treia din dreapta, în clipa cînd silueta se retrage și dispare. Și acum o mai văd încă înaintea ochilor : foarte palidă și îmbrăcată ca o stareță.

— Ca o... ! Nello Gennari sări în picioare cît era de lung, cu mîna la inimă, tulburat și fără pic de sînge în obraji. Treptat, treptat respirația îi deveni normală. ... ca o stareță : da, ea a fost. O călugăriță !... iar acel tenor a murit pentru ea. Povestea dumitale e adevărată, cavaliere ! Eu o cred !

Se așeză. Cu toții erau încă zguduiți.

— Cavaliere, mă văd nevoit să vă somez, începu dirijorul, moale și fără răsuflare.

Avocatul dădu brînci scaunului său și, cu mîinile întinse, porni legănîndu-se repede de-a curmezișul pieței.

— Ce l-a apucat ? întrebă Italia dezamăgită. Căci între timp și genunchiul ei îl întîlnise sub masă pe cel al avocatului. Cu cine stă de vorbă ?

— E negustorul Mancafede, tatăl femeii de-acolo, din spatele turnului ; nu vă uitați într-acolo, ea ne vede.

— Tatăl nu pare primejdios.

— Domnilor, începu din nou dirijorul, probabil că nu v-ați gîndit ce consecințe ar avea...

Cei doi se apropiară. Avocatul vorbea gîfîind și suflînd aerul în urechea celuilalt. Deodată îl împinse înainte și-i dădu drumul. Negustorul făcu o reverență și întinse de jur-împrejur mîna lui uscată și rece. Profilul său bătrînesc de iepure, cu ochiul holbat, se întoarse spre înapoi.

— Dacă domnii îmi permit...

Fiecare trebui să aprobe cu o mișcare a capului, mai înainte ca Mancafede să ia loc. Se uitară cu

blîndețe la el, cum se cuibărea și se făcea mic în haina-i groasă cafenie, care arăta la fel ca pielea lui.

— Aveți o fiică ? întrebă afabil cavaliere.

Mancafede zîmbi cu modestie.

— Fiica mea mi-a vorbit despre dumneavoastră, cavaliere.

— N-ar fi fost necesar.

— Cum doriți. Totuși, cum stă foarte multă vreme singură, îi place să-și cultive spiritul, și astfel se pare că știe mai multe decît noi ceilalți despre lume și despre anumite lucruri, care — cu mîna pe inimă — sînt prea mari pentru noi ceilalți. Celebritatea dumneavoastră, cavaliere, n-a lăsat-o pe Evangelina mea să doarmă. De obicei doarme după prînz ; ieri, însă, după ce-a suspinat de cîteva ori, s-a sculat și a spus : „Papa, acum e în drum spre orașul nostru !“ „Cine, fetița mea ?“ „El, cavaliere Giordano.“ Și de fapt, gîndiți-vă bine, domnilor, să nu-i dăm dreptate și nu e oare o adevărată minune că un om, așteptat cu teamă la Paris și la Londra, refuză toate ofertele, ca să ne aleagă tocmai pe noi ? Aproape nu-ți vine să crezi că stă aici între noi, ca unul de-al nostru !

— Într-adevăr, spuseră tîrgoveții pe gînduri.

Avocatul fu de părere :

— Ar fi realmente ocazia să fixăm o placă comemorativă la primărie.

Secretarul comunal Camuzzi făcu o mutră sceptică, dar avea împotrivă-i majoritatea cetățenilor. Aceștia declarară :

— Bună idee ! O faptă patriotică ! Orașul e dator s-o realizeze !

Cavaliere Giordano se înclină, măreț și fericit, în toate direcțiile. Apoi se întoarse cu familiaritate spre negustor :

— Şi nu-i aşa, domnul meu, a fost o anumită întîmplare care i-a destăinuit fiicei dumneavoastră că urma să sosesc ? Dînsa n-a ştiut asta de la ea însăşi şi nici pe vreo cale misterioasă ? Toate astea n-au nici o importanţă, nu ?

Mancafede ascultă în tăcere întrebările rugătoare ale cavalerului. Dacă avea să şi-l facă duşman pe bătrînul tenor, era ameninţat să rămînă pe cap încă multă vreme cu un balot de flanelă roşie, pe care ţăranii n-o cumpăraseră şi de care voia să se scape vînzînd-o artiştilor. Învinse însă orgoliul părintesc, şi ridică din umeri.

— Ce fel de întîmplare, de vreme ce numai maestro ştia de asta. Spune chiar dumneata, maestro, dacă ai suflat o vorbă măcar unui suflet de om !

— Nu, ca să nu mă fac de rîs, dacă vestitul cavaliere n-ar fi venit. Dar la ce mi-a folosit — şi ochii albaştri ai dirijorului deveniră umezi şi mînioşi — de vreme ce acum vrea să plece, fără să fi cîntat !

Negustorul îşi împreună mîinile înspăimîntat ; un murmur de jale străbătu cercul tîrgoveţilor. Cavaliere îi linişti cu un gest de uşoară superioritate.

— Nu vă temeţi, spuse el ; făcu o pauză şi îşi imaginâ placa comemorativă ; voi rămîne.

— Ah !

— M-am gîndit că şi la Parma am rămas, în ciuda pericolului pe care-l cunoaşteţi. Se poate ca oraşul acesta cu mai puţin de o sută de mii de locuitori să-mi fie fatal, dar, tot atît de hotărît ca la Parma, în loc de viaţă aleg gloria — şi îşi coborî mîna arcuită pe masă.

Dirijorul i-o prinse cu amîndouă ale lui şi i-o scutură sălbatic.

— Cavaliere, niciodată n-am să vă pot mulțumi pentru ceea ce faceți pentru mine. Se bîlbîia, cu vocea plîngăreață. Atunci pot spera că și ceilalți domni...

— Vor rămîne, întregi negustorul. Asta o știm, fără s-o întrebăm pe fiica mea.

Și îi reaminti tatălui de familie Gaddi de mărirea gajului, îndată ce locurile de la teatru vor fi vîndute în întregime. Baritonul zîmbi cu toată fața. Domnișoarei Italia Molesin, Mancafede îi făgădui un prieten bogat și puternic. Ea și avocatul își aruncară unul altuia o privire fugară, roșind.

— În ceea ce-l privește, însă, pe domnul Nello Gennari, spuse negustorul, sîntem siguri că toate visele sale se vor realiza.

Gaddi se grăbi să întindă mîna, ca să-l rețină pe prietenul său, dar Nello rămase locului ; înghiți în sec și, spre surprinderea tuturor, coborî pleoapele în fața negustorului ce clipea ironic.

— Să nu mai pierdem timpul cu aceste lucruri secundare ! ceru dirijorul, mutîndu-se de pe un picior pe altul. Domnilor, vă fac răspunzători, dacă...

— La urma urmelor, maestro are dreptate, spuse Italia, fiindcă avocatul o călca pe picior prea tare, și se ridică.

Ceilalți se pregătiră și ei să plece. Numai Nello Gennari rămase pe scaun.

— Nu pot încă să cînt, susținu el cu îndărătnicie. Mai înainte trebuie să rămîn puțin singur. Duceți-vă, am să vin peste zece minute ! Trebuie să rămîn singur.

Își luă capul în mîini și nu se mai putu sta de vorbă cu el. Tîrgoveții se simțeau prea atîțați, ca să se ducă acasă. Cum dirijorul nu voia nici-

decum să-i ia cu el, se deciseră să rămînă mai departe împreună în prăvălia tutungiului Polli.

În graba lui, dirijorul se poticnea de băieții care se jucau cu pietricele pe jos. Îi împrăștie și le ceru să facă loc. Nu se mai putea stăpîni ; toate îi stăteau în drum : cîinii, meșteșugarii care tăndăleau pe lîngă ziduri. Bătu ora douăsprezece și ei își continuară drumul sub vuietul pitoresc al cîntecului de amiază al clopotelor.

Avocatul o însoțea pe Italia Molesin. Dirijorul, care mergea între Gaddi și cavaliere Giordano, se întoarse la începutul uliței în trepte și strigă :

— Știți, desigur, domnule avocat, că nu putem admite nici un străin la repetiție.

— Se-nțelege, răspunse, tot strigînd, avocatul. Nu vor veni, garantez, sînt la Polli.

Și se aplecă, să gonească o capră care stătea culcată în calea doamnei lui. Dar Italia sări, scoțînd un țipăt, peste capră.

— Îmi place curajul femeilor frumoase, spuse avocatul.

Urcară mai departe, călcînd pe găinațul găinilor, care fugeau cotcodăcind, printre casele negre, pe ușile cărora ieșea legănîndu-se fumul.

— Bine că rămînem, spuse Italia și rîse ; altminteri nu știu cum mi-aș fi plătit călătoria, ori chiar și pe hotelier.

— Cum ? Dar baronul n-a... ?

Avocatul se bătu peste gură.

— Cine ? întrebă ea.

— Oh, nimeni !

Italia îi aruncă pieziș o privire fugară, dădu din umeri rîzînd și sări încă mai sus. El gîgîia, clătinînd capul la dreapta și la stînga, în urma ei.

— Îi vezi cum ies cu toții în prag ? Fiecare dintre ei mi-a cerut cîndva sfatul și ajutorul. Pe drept, ori pe nedrept, sînt socotit un om care poate multe... Și unul bogat, aș putea spune. Căci vezi dumneata acel palazzo ? Clădirea din colț cu două coloane : este cea mai mare și cea mai frumoasă ; iar pentru că sora mea, văduva Pastecaldi, a fost despăgubită la cununia ei, casa îmi aparține mie și fratelui meu Galileo, fiecăruia pe jumătate. Am în ea un apartament de patru camere frumoase... Avocatul se opri locului și plescăi din gură. ... și o colecție de anumite poze — ah ! anumite poze... Așa ceva nu se arată nimănui ; dumitale, însă, domnișoară, cînd ai să-mi faci o vizită — oh ! nici o teamă, intri în casa unui om de onoare ; — și avocatul își puse mîna ridicată între ea și el.

Italia rîse, dar plină de respect. Un bărbat de un asemenea cavalerism se întîlnește rar, și încă unul care-și descrie toată situația, ca la o propunere serioasă !

— După repetiție vreau să vă fac o vizită, spuse ea, și să privim împreună pozele acelea frumoase... Și odăile dumneavoastră frumoase, adăugă ea și șovăi, întrebîndu-se dacă trebuia să meargă mai departe.

În loc să continue, își coborî cu modestie și ispititor ochii.

Avocatul zîmbi galant și-și duse mîna veștedă la inimă.

— Oh ! domnișoară Italia, noi doi ne-am putea înțelege.

Ea încercă s-o ia cu cîteva trepte înainte, dar el o reținu iar.

— Am fost întotdeauna un adorator al frumuseții ; iar la vederea dumitale...

— Uite-l ! Şi ouăle ? strigă cineva de sus din casă, şi o femeie robustă cu un corsaj de catifea cu şnururi roşii şi cămaşă cu mînecuţe scurte se aplecă pe fereastră, ameninţînd cu degetul. Ah ! avocatul, aşa-i el. Şi-ar lăsa familia să moară de foame ; el, însă, mereu cu femeile.

— Draga mea, zise avocatul ridicînd ochii, există anumite lucruri asupra cărora tu nu poţi să-ţi dai părerea.

— Mereu acelaşi, avocatul ! — şi sora îşi întinse deznădăjduită braţele în lături ; dar faţa ei de copil, peste care căzeau două şuviţe cărunte, surîdea admirativ. Ce bărbat tînăr şi frumos, nu-i aşa, domnişoară ? Ah ! du-te, pierde-vară, distrează-te ! Lasă-ţi familia fără ouă !

— Le-am luat, poţi trimite să le aducă de la cafenea. Dar ia aminte, draga mea, că acuma n-o să mai am întotdeauna timp pentru treburile tale, fiindcă-s foarte ocupat cu lucruri mai importante.

— Se vede ! mai strigă, retrăgîndu-se, văduva Pastecaldi.

Avocatul făcu remarca :

— Trebuie să ai răbdare. Aşa e viaţa într-un orăşel.

Îşi şi dusese in nou mîna la piept, iar Italia, care chicotise, îşi reluă pe dată mina smerită.

— La vederea dumitale, continuă el, simt mai clar ca oricînd că în mine mocnesc lucruri mari ! Voi fi fost şi eu oare predestinat să devin artist ? Ah ! ai meditat vreodată asupra destinului ?

Dar ea arăta uluită spre un ins care şedea singur de tot pe palierul lat al scării, în spatele frumosului palazzo Belotti. Era un bărbat scund, foarte bătrîn, îmbrăcat în haine orăşeneşti uzate. Cu pielea feţei pergamentoasă şi plină de riduri, cu ochii lui de moşneag părea că zîmbeşte spre o

mulțime inexistentă, în vreme ce-și mișca buzele, bătea din picior și, cu mîna stîngă la inimă, își legăna în semicerc pălăria fără borurì.

— Nu e nimic, declară avocatul. Este Brabrà ; i se spune astfel, după zgomotul pe care-l scoate cînd vrea să vorbească. Un biet bătrîn, cam țicnit, dar puțin interesant. Uită-te la mine ! Un bărbat înzestrat cu calitățile mele ! Aș avea, desigur, motive să cred că destinul... Dar nu : de vreme ce te-am întîlnit pe dumneata ! Pentru ultimele trei trepte, foarte abrupte, îi oferi brațul. — Aici pe platou avem palatul excelenței sale doamnei principese Cipolla ; sînt în situația să ți-l pot arăta ca pe propria mea casă ; iar acolo, în dreapta, mînăstirea de călugărițe. A fondat-o un rege longobard, pe nume Dingsda, pentru fiica lui, care avea un ibovnic.

— Ce om aspru ! — și Italia se uită cu respect la sălbaticele ziduri negre de sus.

— După ce am învins, statul a vîndut totul la mezat, dar călugărițele au cumpărat înapoi ceea ce le aparținuse. Nu se poate scăpa de fustele astea sfinte... Aruncă o privire asupra peisajului ! De-aici se pot vedea treizeci și două de localități. Ce albastru voluptos : n-ai zice că e marea, din care iese la iveală Venus ? Cine ar fi în posesia veniturilor de la tot ceea ce cuprinzi aici cu doi ochi, acela ar putea să pape anual nu mai puțin de trei milioane.

— Cerule ! Ar fi un păcat să cheltuiască atîția bani.

— Pentru o femeie, eu i-aș cheltui ! strigă avocatul, înflăcărat, și se strecură înaintea ei pe sub o arcadă pe jumătate prăbușită de lîngă palatul princiar. Să aibă soră-mea dreptate ? Poate că pentru o femeie aș fi capabil de orice. Își îndreptă

spinarea și-și rîcîi de trepte tălpile ghetelor. Ar fi trebuit să se curețe intrarea spre teatru. Tocmai locul ăsta și l-au ales de mulți ani oamenii de pe ulițele apropiate. Acasă n-au nici un fel de comodități...

De sus plouară bucăți de var și pietriș, iar la înălțime tropăia și făcea semne dirijorul.

— Pe unde-mi întîrzii, Molesin ? Dacă vom continua tot așa, n-o să reprezentăm niciodată *Sărmana Tonietta* ! Mi-ați mîncat un an din viață !

— Ai dreptate, Dorlenghi, spuse avocatul și făcu un gest liniștitor cu mîna. Venim, sosim îndată.

— V-am mai spus o dată că n-avem nevoie de dumneavoastră. Dar primadona, după care am trimis ? Și Gennari ? Spunea că întîrzie doar zece minute, și uite, a trecut o jumătate de oră ! Dirijorul se năpusti pe lîngă avocat, care trebui să se așeze pe un morman de moloz, și după arcada porții puse mîna pe un băiat : Fuga la cumătrul Achille ! Acolo se află un domn. Dacă nu vine imediat, îl ard cu o amendă. Și aleargă la croitorul Chiaralunzi ! Să mi-o trimită pe chiriașa lui. Dacă nu ajungi acolo jos în două minute, ai să vezi tu ce capeți de la mine.

Băiatul își luă pe dată picioarele la spinare. Mai sus de casa Belotti se ciocni de bătrînul Brabră, îi făcu vînt încolo și goni cu sufletul la gură mai departe. La cumătrul Achille se afla un domn, dar acesta nu făcu decît să dea din umeri și să-l trimită la plimbare. Chiar și pe cumătrul Achille, care voi să-i vorbească, îl trimise la plimbare...

Cînd bătu douăsprezece și jumătate, Nello Gennari tresări, se ridică, făcu vreo cîțiva pași în silă spre ulița în trepte și o coti iar înapoi. Străzile

astea, care nu duceau la ea, oamenii ăştia, care n-o cunoşteau sau cărora chiar la numele ei le treceau prin minte gînduri ordinare : toate îl jigneau pe Nello. Îl jignea tot ceea e nu era Alba. Plin de dispreţ, îşi aruncă ochii, clipind, peste piaţa pustie, cu obişnuitul ei soare şi cu umbrele ei de fiecare zi. Acuma, lumea închisese obloanele ferestrelor. Diseară aveau să le deschidă iar. Ce viaţă mai era şi asta ! Şi într-o asemenea viaţă fusese surghiunit Nello. Viaţa mai nobilă, la care năzuia, nu-l lăsa să pătrundă în imperiul ei. Va afla Alba vreodată de el ? Ea se găsea la înălţimi şi depărtări înspăimîntătoare. Noaptea petrecută sub ferestrele ei rămăsese undeva departe în urmă, şi aproape nu-ţi venea să crezi că se va mai întoarce... Dar sus, în clădirea primăriei, se mişcase ceva. O uşă cu jaluzele de la etajul al doilea se crăpase, iar prin crăpătură îl privea dinăuntru o pereche de ochi şi o faţă albă — oare nu-i făcuse semn ? Nello se apropie, faţa se înclină uşor.

Un semn ! Doamna Camuzzi, cea mai castă dintre toate, îi făcea semn ! Nello încrucişă braţele. Avea ceea ce i se cuvenea : să guste plăcerea şi să mintă ! De ce nu ? Dacă se bălăcea în murdărie, nu era asta o răzbunare împotriva purităţii mult prea ciudate a Albei ? Şi nu-i aducea el un omagiu, călcînd în picioare pudoarea fătarnică şi mîndria falsă a celorlalte femei, pentru ca numai ea singură să rămînă onestă ? Chipul de sus se mai înclină o dată şi dispăru. Nello păşi sub arcade, puse piciorul pe scară. Un zgomot — se întoarse repede, şi Flora Garlinda se uita la el. Venea de pe uliţa cafenelei şi tăia piaţa cu pasul ei grăbit. Fără să-l oprească, examinase casa, crăpătura uşii de la balcon şi pe tînărul de pe trepte ; zîmbise dispreţuitor şi se dusese. Nello Gennari roşi pînă

în vîrful urechilor. Apoi își azvîrli mînios umerii înapoi și intră. Tocurile primadonei se și auzeau pocnind pe ulița în trepte.

Atît de repede, încît băiatul ce trebuia s-o conducă rămase în urmă ; alerga în lunga ei mantie de ploaie decolorată, care flutura, fiindcă din economie nu avea pe dedesubt decît combinezonul, cu pălăria ei de pîslă de un alb murdar, pe care o purta numai din pricina părului : alerga la deal, cotea la colțuri, grăbea peste îngustele piațete dintre două scări și, ori de cîte ori privirea îi cădea prin spațiul dintre două case în grădinile unde se jucau copii, sau vreo familie lua masa sub frunzar, își sălta capul și mai sus. Ajunsă pe platou, nu se uită nici în stînga, nici în dreapta : sub arcada castelului se adunase o mică ceată de oameni, iar de undeva, prin vreo deschizătură de nedescoperit răzbătea vocea stridentă a Italiei Molesin.

— Lăsați-mă să trec ! — și nu-și coborî ochii nici cînd călcă peste murdăria de om de sub arcadă.

Smulse o ușă ; încă orbită de lumina amiezii, totul i se păru negru. Pipăind de-a lungul peretelui, mîna ei dădu de un corp omenesc.

— Scuzați ! spuse cineva.

— Deschideți-mi ușa spre scenă ! Nu văd nimic. Cine sînteți ?

— Sînt avocatul Belotti. Ca președinte al comitetului, asist la repetiție.

— Aici în întuneric ? Dar haideți ! Nu cunoașteți drumul ?

— Oh, să nu cunosc drumul ! În palat sînt ca la mine acasă. În clipa aceea căzu. — Da, aici erau

niște trepte. Știam, numai că nu m-am gîndit la asta.

Era tot mai întuneric, iar pianul și vocile cîntăreților se auzeau mereu mai îndepărtate.

— Am luat-o greșit, decise Flora Garlinda. Să ne întoarcem și am să vă conduc eu. Fiindcă e un teatru, o să mă descurc... Coridorul ăsta nu l-ați luat în seamă... Și de ce nu sînteți cu ei înăuntru ?

— Ce, aș fi putut ? Mă lăsau ? — iar după vocea avocatului îți dădeai seama că agita brațele în întuneric. Dorlenghi a înnebunit : susține că străinii n-au ce căuta acolo. Eu, străin ! Președintele comitetului, un străin ! Uită că el însuși e aici un străin și că putem să-i dăm papucii.

— N-ar fi de nici un folos. De unde ați lua atît de repede altul ? Dar am să vă ajut.

— Ah ! o să mă... Domnișoară Flora Garlinda, mi-am dat seama numaidecît că trebuie să fiți o mare artistă. Tocmai îi spuneam lui Polli, tutungiul...

— Bine că n-ați plecat, domnule avocat.

— N-am îndrăznit. Afară, nu-i așa, s-a adunat poporul. Probabil ar fi ghicit că eu nu... că acest maestro m-a...

— Am ajuns, spuse Flora Garlinda.

În fața lor se afla scena. Din pricina semiîntunericului părea nesfîrșită ; lumina lămpii de tinichea de pe pian se pierdea, cele patru siluete omenești păreau risipite la mare distanță. Dirijorul stătea în mijlocul cercului de lumină și izbea cu pumnul în aer.

— Nu pot tolera nici o opoziție, nici din partea dumneavoastră, cavaliere. Sînteți cine sînteți. Dar aici eu sînt maestro.

— Asta-i totuși ceva, remarcă baritonul Gaddi, șezînd călare pe un scaun.

Italia Molesin veni la ușă.

— Ce om lipsit de educație ! spuse ea. Pe mine m-a și făcut idioată.

Flora Garlinda păși în lumină. Ochii ei scînteiau, aerul ei de triumf batjocoritor îi îndoia colțurile buzelor subțiri.

— Maestro — dulce de tot — vă rog pentru prietenul meu, avocatul Belotti. Ar vrea să ne asculte.

Dirijorul izbucni.

— Iarăși el ? După ce l-am azvîrlit afară !

— Un om ca mine nu e azvîrlit afară — și avocatul făcu plin de demnitate un pas înainte.

— Așadar, din nou, strigă tremurînd tînărul muzician, aici stăpînul sînt eu. Cine nu vrea să asculte...

— Ei ? — și Flora Garlinda îl privi în ochi, cu un zîmbet înspăimîntător.

— ... poate să plece, întregi el mult mai încet.

Ea dădu din cap.

— Ai cu siguranță altă primadonă.

— Ieri chiar, se repezi el, mi-a scris Fusinati.

— Fiindcă e însărcinată. În situația asta, e greu să te descurci. Dumneata însă, maestro, care nu aștepți un copil, dumneata ți-ai găsi firește numaidecît un alt angajament, dacă domnii din comitet s-ar hotărî...

— O, vă rog, domnișoară Garlinda, nu e vorba de așa ceva — și avocatul se mută de pe un picior pe altul. Nu sîntem noi cu toții prieteni ?

— Asta depinde de împrejurări. Eu sînt primadona, mie trebuie să mi se îngăduie să cînt în fața cui vreau.

— Departe de mine gîndul... Nu ne-am înțeles bine... Zîmbetul ei înspăimîntător nu se stinsese ;

Dorlenghi tăcu, făcut ghem, așteptîndu-se la ceva teribil.

— Afară de asta, începu ea iar, sînt obișnuită să tratez numai cu regizorul.

— Foarte just, spuse cavaliere Giordano și azvîrli un caiet pe pian. Cui îi permit eu aici să-mi spună că vocea mea e insuficientă ? Tînărul acesta are de obiectat împotriva felului cum îl interpretez pe Geronimo al meu, și totuși îl cînt numai din amabilitate, deoarece oricine din Italia și de peste hotare știe că partitura mea ar fi aceea a lui Piero !

— Pe scurt : ce vreți de la mine ?

Dirijorul își deschise brațele și avea pleoapele roșii.

— Pe Bachus, vrem un regizor, spuse baritonul.

— Acela sînt eu ! Acela sînt eu !

— Domnilor, se bîlbîi avocatul și-i imploră cu mîinile întinse, n-aș vrea pentru nimic în lume, ca din pricina mea...

— Maestro !

Flora Garlinda lăsă capul pe umăr.

— N-ai lucrat încă niciodată pe vreo scenă. Oh ! nu e necesar s-o mărturisești : scena asta o dovedește. Fă-ne nouă și dumitale un serviciu și recunoaște-ți lipsa de pricepere ! Îl facem regizor pe Gaddi al nostru. Afară de asta, el este cel ce-a procurat recuzita.

Italia Molesin și cavaliere Giordano îl și felicitau pe bariton.

— Și eu, se tîngui dirijorul, eu am adunat corul și v-am adus pe dumneavoastră înșivă. Eu am avut ideea reprezentației și i-am cîștigat pe cetățenii orașului pentru ea, eu am făcut tot ce se putea, am pus totul pe roate. Iar asta nu însemnează nimic, se pare că nu însemnează nimic.

Cu o mînă la frunte, dădu roată pianului, clătinîndu-se.

— Cine a spus asta ? — şi Flora Garlinda se luă după el. Dar pentru că eşti un om de merit, ar trebui să treci cu vederea lucrurile fără importanţă.

— Însă eu cer un supliment de cincizeci de lire, îl auziră pe bariton spunînd.

— Cere cincizeci de lire, repetă Flora Garlinda, cu colţurile gurii lăsate. Şi cu o bruscă privire de înţelegere : Cine intră aici în discuţie, maestro ?... Ai scris o operă, nu ? Dacă am s-o cînt pe eroina dumitale ? Cum el îşi ţinu răsuflarea şi se opri : Cu mine sau fără mine ; poate că anul viitor chiar o să te vedem la Milano. Noi... Ea făcu o reverenţă adîncă... nu sîntem pentru dumneata decît nişte trepte.

— Oh ! exclamă el, radios şi cu bunătate. Dumneavoastră nu, Flora Garlinda, dumneavoastră nu. Dumneavoastră veţi ajunge mai mare decît mine.

— Crezi ? întrebă ea cu pleoapele lăsate şi se retrase.

— Dar de vreme ce sînt dirijor, strigă el către ceilalţi, am poate dreptul de a pretinde să repetăm pînă cînd am să declar că sînt mulţumit ?

Cu toţii se grăbiră să consimtă. Avocatul supralicită :

— Niciodată, maestro, nu m-am îndoit de marele dumitale talent.

— Atunci, aşadar, cavaliere, strigă dirijorul, încă o dată de la început, vă rog : „Fiţi rodnici, copiii mei..."

Bătrînul tenor luă mînios poziţie şi începu să emită o voce voalată, tremurătoare :

— „Fiţi rodnici, copiii mei ! Ogorul, pe care l-au cultivat străbunii mei, trebuie să-l cultive şi ai mei nepoţi."

— Îl auziţi cumva ? — şi dirijorul se trînti pe scaun, ştergîndu-şi fruntea de sudoare. Iar ăsta nu-i decît un pian ! Ce-o să mai lase orchestra să se audă din vocea lui ?

Chipul bătrînului era atît de schimonosit de indignare, încît părea gata să plîngă. Falca lui mesteca vorbe, care nu-i ieşeau din gură.

— Am înţeles totul, dădu asigurări Italia Molesin cu compătimire şi se uită la Flora Garlinda, care tăcea şi observa.

Baritonul constată :

— Eu, ca regizor, îl găsesc pe cavaliere cu totul la înălţimea lui de altădată.

— Cum s-ar putea ca un artist atît de celebru să nu... spuse avocatul, apăsînd pe cuvinte.

Dirijorul se apucă deodată cu amîndouă mîinile de cap.

— Dacă nu-l faceţi pe avocat să tacă, nu mai garantez de nimic ! Nu mai garantez de nimic !

Avocatul dădu înapoi. Dirijorul puse din nou mîinile pe clape.

— Domnişoara Flora Garlinda !

— Sînt aici.

— „Priveşte, iubite, casa noastră-nconjurată de flori..." Dar Piero ! O, Dumnezeule ! uitasem de omul ăsta, care nu mai vine. E de înţeles o asemenea lipsă de conştiinciozitate ?

— Ei, da, fu de părere Gaddi. Nello va trebui să plătească un vermut pentru toată lumea, iar asta o să-i vîre minţile în cap.

— Un vermut ! — şi dirijorul pufni. Dar putem să-l constrîngem ! Vom trimite jandarmeria după el ! Unde e ? Ştie cineva pe unde se ascunde ? Domnişoară Flora Garlinda, dumneavoastră, care aţi venit cea din urmă !

— Ce-am eu de-a face cu lucrurile astea ? — şi ea se întoarse cu spatele.

— Se-ascunde la vreo femeie ? murmură Gaddi.

Flora Garlinda nu făcu nici o mişcare. Dirijorul preludă mînios şi strigă, acoperind cu vocea larma pe care o făcea :

— Să nu ne lăsăm ţinuţi pe loc ! Domnişoara Flora Garlinda !

Ea se porni :

— „Priveşte, iubite, casa noastră-nconjurată de flori ne îndeamnă să-nflorim..."

După primele ei note, mîinile dirijorului deveniră grijulii şi moi, iar el aplecă urechea. Figura lui încerca să rămînă severă, dar o încîntare copilărească iradia din ea. Şi brusc o acoperi durerea. Cîntăreaţa se întrerupse.

— Inutil, spuse dînsa. Nu mă aud, cînd îmi lipseşte partenerul.

— Execut eu partitura lui. Mizerabilul ăsta ! Cînt eu cu dumneavoastră ! Tot ce vreţi !

— Oh, lasă, maestro ! Trebuie să pot juca. Dacă nu-l simt lîngă mine, e inutil. Acasă îl iau pe băiatul gazdei mele. Dă-mi-l pe avocat !

— Domnule avocat ! — şi dirijorul întinse braţul. Vă rugăm. Sper că nu-mi purtaţi pică.

— Se poate, maestro ? !

Avocatul îi strînse mîna. Apoi Gaddi îl aşeză în poziţia cerută, îi vîrî braţul sub braţul întins al primadonei, cu vîrful degetelor pe umărul ei, şi-i îndreptă capul.

— Bătrînul Geronimo încoace ! Italia dă ocol cu evantaiul. Avocatule, dumneata priveşte lumina amurgului !

Avocatul holbă ochii. Nu putea sta liniştit şi tropăia din picioare.

— Gata? întrebă dirijorul tăios și făcu semn cîntărețeî...

Cum melodia acesteia se revărsa intonată la pian, iar ea tăcea, avocatul crezu că trebuie să-și întreție partenera.

— Ah! iată în sfîrșit această arie celebră, și eu sînt primul din oraș care o ascultă. De ani de zile n-am auzit-o decît la fonograful lui Polli.

— Tăcere! strigă dirijorul alb la față.

— Dar s-a stricat, mai spuse avocatul și se îngrozi.

Flora Garlinda cînta din nou. Acum își ținea mîinile împreunate sub bărbie și fața în sus:

— „Iartă-mă, cerule, atîta fericire!"

— Cazi în genunchi! îi porunci regizorul, cu o voce șoptită, dar sonoră, avocatului, însă acesta n-avea în minte altceva decît să nu scape de sub vîrful degetelor umărul primadonei și să caște ochii la apusul soarelui.

— Cazi în genunchi odată! — și Gaddi îl apăsă la pămînt, de-i trosniră încheieturile.

— Au, au! făcu avocatul.

Cîntăreața tocmai își încheia strigătul final către cer și căzu cu fruntea pe fruntea partenerului.

— „Și aș muri pentru tine!"

— Ești prea bună, murmură avocatul, pierzîndu-și firea.

Gaddi se întoarse și-și propti mîinile în șolduri. Cavaliere Giordano se lăsă să cadă pe un scaun. În spatele evantaiului Italici răsună un chicotit. Dirijorul rămase încremenit, cu brațele căzute, iar ceea ce reuși în cele din urmă să articuleze fu un geamăt. Cînd putu în sfîrșit să vorbească, bîlbîi:

— Ce-i asta? Sîntem bufoni? Nici nu găsesc cuvinte. Și tocmai în clipa asta, asta!

Se apropie și se înclină în fața primadonei.

— Domnișoară Flora Garlinda, vă cer iertare pentru acești domni.

— De ce ? zise ea foarte rece.

Dirijorul roși, își duse mîna la frunte.

— Voiam să spun : pentru astăzi sîntem gata. După masă am corul. Diseară, orchestra. Pe mîine !

Și dispăru. Cîntăreții se uitară unul la altul.

— Ei, așadar, să mergem la masă ! fu de părere baritonul. Nu vrei să te ridici, avocatule ?

Cînd Gaddi și cavaliere Giordano se despărțiră jos, în piață, de Flora Garlinda, constatară că Italia și avocatul dispăruseră.

— Așa de repede, spuse baritonul ; iar bătrînul tenor :

— Italia are dreptate. Astea-s cerințele profesiei. În meseria noastră este recomandabil să fii tînăr.

— Nu vorbește în dumneata, cavaliere, stomacul gol ? întrebă Flora Garlinda.

Cei doi bărbați își mai strigară unul altuia :

— La cinci, la cafenea !

Și la ora cinci se aflau așezați acolo, încă singuri în piață. Îi servea frumosul Alfò, cu surîsul lui încîntat de sine. Înăuntru, cumătrul Achille ședea cu brațele atîrnate pe tejghea și sforăia. Multă vreme nu făcură altceva decît să privească plini de speranță cum crește încet umbra copertinei de pînză. Din ulița Luciei găinăreasa venea o adiere urît mirositoare. Cavaliere Giordano scoase de la încheietura mîinii un mic evantai de hîrtie.

Pe ulița primăriei apăru Nello Gennari ; mergea cu capul plecat, pășind încet, ținea, după obicei, umerii puțin ridicați și avea mîinile țepene.

— Arăți ca un Pierrot melancolic! îi strigă Gaddi.

Tînărul înălță încet o privire jalnică și dezarmată. Celălalt sări de pe scaun, îl apucă de braț și-l trase după colțul clădirii.

— Nello, spune-mi ce ți s-a întîmplat de ieri încoace!

Și baritonul își apăsă pe piept brațul tînărului.

— Nimic, rosti Nello.

— Dar ai o mutră, de parcă ți-ai fi pierdut mama și ești nervos tot timpul ca un jucător nenorocos. De ce ai lipsit de la repetiție?

Nello începu deodată să salte și să coboare umerii, privirea i se tulbură, respirația îi deveni precipitată. Îl apucă de mînă pe celălalt:

— Virginio, ești prietenul meu: nu mă întreba! Implorîndu-l, îi strîngea febril mîna. Sînt un om pierdut! Știi tu: mi-e scîrbă cînd simt pe mîna ta căldura mîinii mele.

— Ești bolnav.

— Nu, sînt sănătos, asta-i și mai rău pentru unul în starea mea. Mi-am pierdut din nechibzuință fericirea; acum n-am altceva de făcut decît să trăiesc mai departe.

Se încovoie, iar celălalt văzu cum îi curg lacrimi pe obraz. Îl mîngîie pe păr.

Se îndreptară de spate și făcură pe indiferenții, căci se auzeau pași: negustorul Mancafede traversa piața și îi văzu. Trebuiau să-și ia inima în dinți și să-l privească în ochi pe cel ce se apropia zîmbind pe sub mustață. Acesta știa de pe acum totul! Înfricoșătoarea lui fiică știa de pe acum totul! Vestea colinda prin oraș, ieșea pe poartă și gonea spre Villascura. Nello dădu mîna, pe jumătate întors, de parcă urma să-i fie retezată, și cu o

privire de jos în sus, temătoare. Dar negustorul făcu zelos o plecăciune, ca şi cum ar fi vrut să-şi arate nevinovăţia. Astăzi îşi revizuise depozitul, spuse el, iar fiica lui fierbea bulion; nu mai ştiau deloc ce se întîmpla. Nello înclină fruntea, roşind, fiindcă se vedea graţiat.

În aceeaşi clipă, farmacistul Acquistapace se arătă în pragul prăvăliei lui şi ridică degetul gros, de parcă ar fi ştiut ceva. Pe Nello îl trecu un nou fior. Dar farmacistul, acum, după ce-şi comandase cafeaua cu rom, îşi aranjase comod piciorul de lemn sub masă şi-i bătuse semnificativ pe ceilalţi, rînd pe rînd, pe genunchi :

— Şi avocatul ?

Cum cei trei cîntăreţi nu făcură decît să dea din umeri, îşi frecă vijelios mîinile.

— N-o să credeţi ! Avocatul ăsta ! Dar am dovezi. A trimis să i se cumpere de la farmacie lichior de cireşe. Petrece în orgii, avocatul : orgii, domnilor, cu o doamnă, pe care o cunoaşteţi.

— Noi ? întrebă Gaddi.

— Ştiu, declară Mancafede, mi-a spus fiica mea.

Nello încremeni.

— Mai spuneţi o dată !

Dar negustorul zîmbi pe sub mustaţă, iar Nello se făcu ghem.

— Habar n-avem, spuse cavaliere Giordano.

— Ia ghiciţi ! — şi farmacistul îşi duse degetul la nas. Aveţi o colegă frumoasă : domnişoara Italia !

— Ea, afirmă baritonul, nu poate să fie. Este extrem de onestă.

— Şi totuşi, şi totuşi... Ochii de cîine ai bătrînului războinic scînteiau ; îşi duse degetul la piept. O ştiu din sursă sigură.

Căci sora avocatului, signora Artemisia în persoană cumpărase de la el lichiorul şi-i povestise totul. La plecare descoperise în odaia fratelui ei o pălărie de damă, atîrnată de sofa, iar pe sofa şedea o femeie.

— Ah ! Domnilor, avocatul !

Sosiră şi tutungiul şi secretarul comunal.

— Nu pot crede, îi asigură Gaddi şi făcu cu ochiul către cavaliere Giordano ; o persoană atît de onestă ca Italia noastră...

— Italia voastră ! strigă Polli şi se lovi peste coapsă.

— Ah ! să discutăm niţeluş despre ea. Măcelarul Cimabue ştie cîte ceva despre Italia Molesin.

— A măcelărit-o ?

— I-a trimis atîta muşchiuleţ, că o să aibă trei zile indigestie — şi cine a venit să-l ia ? Nimeni altcineva decît sora avocatului Belotti.

Secretarul comunal întinse mîinile.

— Nu cred. Avocatul e un lăudăros, un căpitan Spavento. Niciodată n-a reuşit să ademenească o femeie : toate nu-s decît scorneli.

Polli şi farmacistul ridicară braţele.

— Şi totuşi Andreina din Pozzo are un copil făcut cu el !

— Un copil făcut cu avocatul, aşa ceva n-o să vadă lumea asta nicicînd — şi Camuzzi înlătură cu un deget orice speranţă în privinţa asta. Ah, închipuiţi-vă : un copil cu avocatul.

— Ei ? întrebă locotenentul Cantinelli, care îi salută. Pînă acum e sigur numai că băiatul de la cofetarul Serafini le-a dus îngheţată. Avocatul în persoană a luat cupele, iar băiatul a putut să vadă că sub halatul de casă n-avea nimic. Prin fund însă a trecut tiptil artista, şi ea avea încă mai puţin pe dînsa.

— Ah ! avocatul !

— Orgii : cum v-am spus eu ! — şi farmacistul izbi cu pumnul în masă, între ceşti.

Pe scaunul lui, negustorul Mancafede devenise mereu mai neliniştit. Ridică vocea.

— Ştiu mai multe decît voi toţi. Fiica mea mi-a spus de cîte ori cei doi... ; de cîte ori avocatul a... mă-nţelegeţi.

Secretarul comunal făcu semn cu mîna că refuză să înţeleagă. Polli, însă, locotenentul şi farmacistul se uitară unul la altul, mereu mai roşii şi mai roşii — şi cu un pocnet pufniră toţi trei odată, dînd drumul aerului din obrajii umflaţi. Polli sări în picioare, începu să tropăie şi să-şi dea pumni în fund. Locotenentul lovea, gemînd, cu sabia în caldarîm. Din minut în minut, farmacistul scotea cîte un urlet, încît în jurul mesei se adună lume. Deodată un glas strident strigă :

— Uite-i !

Şi droaia de ştrengari, în frunte cu băiatul de prăvălie de la cofetar, îmbrăcat în alb, dădu năvală spre uliţa în trepte. Cei ce tăifăsuiau la fîntînă se apropiară şi ei ; peruchierul Nonoggi şi cofetarul Serafini apărură în pragul prăvăliilor lor ; se alcătuiră două şiruri, şi în clipa aceea avocatul Belotti şi cîntăreaţa apărură pe trepte. Mai înainte de a coborî ultima treaptă, avocatul, cu pieptul bombat, trimise un zîmbet de triumf peste mulţimea, care îl omagia, spre cafenea, unde amuţiră cu toţii ; apoi oferi doamnei sale braţul arcuit cu galanterie, ca s-o conducă printre cele două şiruri de oameni. Tînărul Savezzo, şi el de faţă, aplaudă.

Domnii, cu excepţia lui Camuzzi, care clătina din cap zîmbind, primiră perechea în picioare, întinzînd cu toţii mîna. Italia, cu pudră proaspătă

numai pe un obraz, le dădu mîna, răsucindu-se puțin din umeri. Între timp, trăgea cu coada ochiului la avocat, care radia și la fiecare strîngere de mînă adresa cîte o vorbă de încurajare celorlalți :

— Ah, bravul meu Acquistapace... Întotdeauna voios, Polli !

Comandă o cafea foarte tare pentru prietena lui, iar ea trebui să admită că e nespus de obosită.

— Sînt atîtea de văzut la avocat, declară ea. Pozele pe care le are ! N-o să vă vină să credeți...

— Sst ! făcu el.

— Și atîta mîncare ! Trebuie să recunosc că în casa avocatului se gătește foarte bine. A avut carne numai de calitatea întîi.

— La așa ceva s-a priceput el întotdeauna ! strigă Polli. A știut întotdeauna să aleagă numai carne delicată și plinuță.

Avocatul găsi că latura cea mai măgulitoare a realizării lui nu e pusă suficient în lumină.

— Și baronul, îi șopti el tutungiului.

Farmacistul auzise și el și șopti la rîndu-i :

— L-ai făcut praf, avocatule. Ah ! dacă l-a făcut vreodată cineva praf, apoi acela ești tu.

— Ești mare, avocatule ! spuse Polli plin de o sinceră admirație.

Vocea tăioasă a secretarului comunal tulbură plăcerea cu care avocatul asculta elogiile.

— Ia priviți ! — și Camuzzi arătă spre dom. Pe trepte se înghesuiau băieții și urmăreau cu lăcomie spusele ucenicului de la cofetărie. Mîinile acestuia se vedeau ridicîndu-se cînd și cînd din cerc, iar corul se auzea hohotind.

— Nu e mare lucru să ghiceşti cu ce se amuză banda.

— Ce vrei să spui, Camuzzi ? întrebă avocatul, totuşi atins. Habar n-am.

O privire aruncată spre Italia, care roşise violent, îl făcu să ducă mîna la inimă.

— Te asigur pe onoarea mea că băiatul n-a văzut nimic.

Secretarul comunal dădu din cap cu înverşunare.

— Acum îl chinuieşte conştiinţa, craiul bătrîn, cînd îşi vede opera. Fiindcă ne pervertesţe copiii. Tineretul, domnilor, e în pericol.

— Asta-i oricum o exagerare, fu avocatul de părere, şi pentru că pe chipuri observă că e aprobat îşi îndreptă braţul cu mai multă cutezanţă : Ştrengarii ăştia sînt mai răi decît noi. Coletto de la cofetarul Serafini a fost prins cu micuţa care spală vasele la Malandrini. Îl iau martor pe locotenent... Şi de altfel, domnilor, ia priviţi, priviţi-l pe preot !

Don Taddeo ridicase draperia de piele de la uşa domului şi, gata de salt, trăgea cu urechea la băieţi. Pe neobservate se năpusti asupra lor şi-i împrăştie sub o grindină de ghionţi. Cei dintîi, care-şi veniseră în fire, o şi luaseră la picior, pe Corso dispărea boneta albă a micului cofetar, dar don Taddeo, cu sutana fîlfîind, continua să lovească în cei mai nedibaci şi mai slabi, care se ghemuiau şi ţipau. Tîrgoveţii erau indignaţi.

Cumătrul Achille îşi împinse burta, făcîndu-i loc, şi mormăi :

— Ia priviţi, ia priviţi, ce fiară ticăloasă !

— Dacă l-ar atinge cineva şi pe el odată — propuse Polli, şi chiar negustorul Mancafede admise că preotul procedează prea brutal.

— Asemenea aliaţi, constată avocatul, are dom-

nul Camuzzi. De treburile unor astfel de oameni se îngrijește dumnealui.

— Legile morale, încercă să obiecteze secretarul comunal, nu-și pierd din valoare, dacă...

— Ah, ce ! — și avocatul își împinse ceașca departe. Lasă legile morale în pace ! Umanitatea liberă, pe care o slăvim noi ceilalți... O privi pe Italia. ... este mai morală și cu siguranță mai plăcută lui Dumnezeu decît negația voastră sumbră.

— Bravo, avocatule ! zise cavaliere Giordano.

— Bine-a zis-o, confirmă Gaddi.

Tînărul Savezzo adăugă, privindu-și chiorîș nasul :

— Iluminare, progres și înflorire : cine ni le-ar aduce, dacă n-ar face-o avocatul !

Și avocatul, cu o mină severă, primi felicitările concetățenilor. Italia luase și ea o figură plină de demnitate și-și plimba privirea în jurul mesei, pretinzînd aprobare. Și cum ultimul dintre băieți venea spre ei șontîcăind și se ținea cu mîna de locul dureros, avocatul îl aduse la masă și îl mîngîie plin de indignare, iar Italia îi vîrî pușliului zahăr în gură. Secretarul comunal își pipăi cravata elegantă, începu să-și șteargă pince-nez-ul și se uită la sticlele lui cu ochi de pește. Ca să nu pară total nimicit, se adresă artiștilor.

— Nu că aș fi un fățarnic și un obscurantist, dar nu pot suferi lăudăroșenia. Fiindcă în ciuda aparențelor, nu cred că avocatul a cucerit o femeie, deoarece nu cred în nici unul din succesele sale, întrucît eu nu cred că la noi se întîmplă ceva sau că se poate întîmpla.

Tînărul Savezzo bombăni și privi chiorîș, galben :

— S-ar putea totuşi întîmpla cîte ceva, dar nu trebuie să ne aşteptăm la asta numai dinspre partea avocatului. N-ar trebui să ne aşteptăm ca anumite familii, excluzîndu-le pe toate celelalte, să aducă doar ele pe lume geniul. Sub privirea batjocoritoare a secretarului comunal, îşi pierdu firea : Aici la noi sînt flataţi nişte incapabili ; şi eu mă văd nevoit să-i flatez ; iar talente, care ar fi preţioase pentru viaţa publică, se pierd în mici birouri comerciale, în cine ştie ce odaie dosnică.

— De-o pildă, în biroul tatălui dumitale ? întrebă secretarul comunal.

— De ce nu în acela al tatălui meu ? ! Cunoaşte cineva planurile politice pe care le vîntur în cap ? Pentru numele lui Dumnezeu, e vorba de altceva decît de construirea unor spălătorii şi a unor drumuri vicinale. Nu-mi lipseşte altceva decît relaţiile mai înalte, mişcarea şi libera concurenţă. Dar pentru că n-am aşa ceva, trebuie să mă plec în faţa unor mediocrităţi.

Avea sprîncene groase, umflate, iar muşchii braţelor încrucişate i se umflau şi i se destindeau. Secretarul comunal ridică din umeri.

— Poate că ai să-ţi schimbi părerea şi ai să vezi totuşi în cineva un om mare, de-ai fi ăsta chiar dumneata.

Nello Gennari zări în fund, pe ulicioara Luciei găinăreasa, făptura mică, singuratică a primadonei. Se repezi pe uliţă.

— Aici e răcoare, zise el trăgîndu-şi suflarea, şi, aplecat spre ea : Eşti o fată grozav de cumsecade, că nu m-ai trădat.

— Ce-aş fi cîştigat dacă o făceam ? Te las în pace cu porcăriile tale.

Nello își mușcă buzele.

— Ești aspră, Flora. Dar ai desigur dreptate: aparențele sînt împotriva mea. Cum ea pufni pe nas: Te invidiez! Cine-ar putea trăi, ca tine, numai pentru artă! Să ai un singur scop, o singură ambiție.

Ea îl privi fugar cu ochii ei reci.

— Asta nu-i treaba ta, micule. Rămîi cum ești!

— Dar și eu — și Nello înghiți în sec — am acum ceva unic, ceva mare... Încet, cu inima crescînd în timp ce rostea vorbele: ... pentru care vreau să trăiesc... pentru care vreau să mor.

Mina ei deveni neliniștită.

— Vrei să înveți să cînți? Spune-mi, vrei să înveți să cînți?

— Cu siguranță că n-am să pot niciodată mult mai mult decît ceea ce pot din darul naturii.

— Și asta e ceea ce te și prinde, zise ea satisfăcută.

La cafenea, cu toții se ridicară, ca să facă loc primadonei. Avocatul își puse mîna dreaptă pe inimă și începu să cînte:

— „Privește, iubite, casa noastră-n...“ Notele neizbutite le înlocuia cu clipiri din pleoape. Ah! domnișoară Flora Garlinda, cine a ascultat aria asta cîntată de dumneavoastră, n-o mai uită niciodată.

— Pentru că o cîntați dumneavoastră, zise galant Polli, n-am nevoie să-mi mai dau fonograful la reparat; e totuși și asta o economie.

— N-ați putea s-o învățați și pe soția mea? întrebă Camuzzi; locotenentul tocmai voia s-o roage și pentru a lui, cînd farmacistul își duse mîna la ureche. Se auziră hurueli, apoi plesnete; băieții alergau la vale pe ulița primăriei, și, în sfîrșit, se arătă Masetti pe capra diligenței lui.

— N-o să fie nimeni în ea, spuse negustorul.

— Am băgat de seamă, zise Polli, că atunci cînd ziua din ajun a fost prea bună, nu mai vine nimeni.

— Fiindcă o avem între noi pe domnişoara... şi avocatul se înclină în faţa primadonei.

Italia îl izbi cu reproş în coaste, iar el, ca să-şi repare greşeala, o călcă pe picior.

Din poştalion coborîră două călugăriţe şi dispărură îndată pe uliţa în trepte. Farmacistul scăpă o înjurătură.

— E de neînţeles, remarcă avocatul, pe unde se vîntură fetele astea. Ce-or fi putînd...

Se întrerupse ; din diligenţă sări, cu jambierele sale de piele, baronul Torroni.

— Oh, făcu locotenentul, se cunosc cazuri foarte ciudate...

Secretarul comunal zîmbi nepăsător.

— Ah, avocatul îşi vede adversarul şi tremură !

— Fapt este, zise Polli, că avocatul a încălcat anumite drepturi ale baronului...

Şi el aruncă o privire îngîndurată spre Italia. Aceasta izbucni :

— Dar ce-aveţi cu toţii ? Mi se pare chiar că dumneavoastră credeţi că... Oh ! ce răi sînteţi ! Puţin mai lipseşte, şi am să spun totul !

Sughiţă, gata să plîngă. Avocatul se ridică.

— Domnişoara se află sub protecţia mea, iar domnul Camuzzi speră în zadar că am să tremur. Am tremurat cumva în faţa lui don Taddeo ? Şi nimeni nu va contesta că biserica e un adversar mai periculos decît aristocraţia.

— Cu toate astea ar trebui să se ştie, zise farmacistul, că azi-dimineaţă a fost la mine un ţăran din Borgo, căruia baronul i-a spart capul. Căci Torroni sare la bătaie ca orice ţăran.

— Dar baronul e așteptat de baroană ! strigă Polli ; iar tu, de vreme ce te afli aici cu domnișoara Italia, ce pretenții mai ai de la el ?

Avocatul o văzu și el pe baroană stînd lîngă leii de piatră, și asta îi făcu pasul și mai cutezător. Italia îl ajunse din urmă și-i puse mîna pe braț.

— Fără prostii, avocatule ! Și ceva mai încolo : Tu continui să crezi că eu cu baronul... ? Mai crezi asta, în ciuda a tot ceea ce ți-am spus și am făcut pentru tine ? Oh, nefericita de mine !

În această situație critică, avocatului i se păru că vremea înfrumusețărilor galante trecuse.

— Se-nțelege ! De vreme ce am văzut cu ochii mei ! spuse el.

Dar dovada cea mai puternică pentru el consta în aceea că Italia îi cedase. Era convins că n-ar fi obținut nimic, dacă ea n-ar fi făcut începutul cu baronul.

— Mînți ! — și ea deveni palidă, cu un fel de înflăcărare mînioasă, deoarece ei, căreia i se puteau reproșa atîtea, i se punea în sfîrșit pe seamă și ceva neadevărat. Ce-ai văzut ?

— Ce, pe dracu ! Baronul a ieșit dis-de-dimineață din hotel, iar hotelierul știa de ce fusese acolo.

— Nu, nu știa ; dar eu, eu am să-ți spun. Ieșea de la nevasta hotelierului ! Spiritul tatălui ei, care i s-a arătat, a fost baronul Torroni : am fost prea bună, că n-am povestit asta tuturor.

Avocatul zise în șoaptă :

— Cel puțin vorbește mai încet ! Doar nu sîntem singuri în piața asta — iar după ce reflectă : O, femeilor ! Și să cred ce-mi spui ?

Ridică din umeri, întinse palmele și-și roti privirea, de parcă toată lumea ar fi trebuit să con-

firme că lucrurile rămîneau sub semnul întrebării. Evident, dacă Italia spunea adevărul, conflictul cu baronul nu mai exista! Dar unde rămînea mîndria de a-l fi înşelat? Pe de altă parte, era măgulitor să fie el primul — şi pe dată, căpătînd curaj, îşi propuse s-o părăsească din cauza asta.

— Numai pe tine te iubesc, spuse Italia împăciuitor.

— Eh! făcu el şi se întoarse.

— Nu mă iubeşti? întrebă ea.

El zise cu bunăvoinţă:

— Eşti o fată bună.

Cînd luară din nou loc la masă, farmacistul îi şopti avocatului:

— Om fericit ce eşti! Te iubeşte mai mult decît pe baron. S-a văzut bine că îi era frică de tine.

— Crezi? — şi avocatul îşi mîngîie mustaţa.

— În legătură cu călugăriţele astea care bat drumurile, reîncepu locotenentul, se cunosc cazuri foarte ciudate...

Nello Gennari se uită deodată în juru-i. Cum? Sosise poştalionul? „Cu el am venit eu ieri: e cu putinţă, abia ieri? Apoi am stat acolo şi am văzut-o pe Alba intrînd în dom... s-a întîmplat asta cu adevărat? N-am visat? Oh! aşa ceva nu se va mai întîmpla niciodată. N-am s-o mai văd niciodată!" Roşi, amintindu-şi că se lăudase, spunînd lucruri mari, în faţa Florei Garlinda. „Sînt mic, mic şi doar în trecere pe aici şi pier ca un fir de praf, pe care-l ridică pasul ei." Dar de o sută de ori în inima lui zvîcnise certitudinea că o va iubi mereu şi că nu va avea alt viitor decît acesta! Şi de o sută de ori se simţise deznădăjduit! „Nu mă mai înţeleg. Spiritul meu o

în febră și tot ceea ce gîndesc e schimbător ca focul și ca moartea."

— Pe unde-o fi maestro? întrebă cavaliere Giordano, care stătuse tot timpul cu ochii ațintiți în gol. Repetiția corului trebuie să se fi terminat.

— Firește, zise Gaddi. Dar începătorii ăștia sînt atît de zeloși. Ce nervozitate bolnăvicioasă azi-dimineață! Aș vrea să știu: cînd un om își face datoria și își întreține familia, asta nu-i destul? Bătrînul tenor luă o expresie de distincție batjocoritoare. Baritonul nu băgă de seamă, deoarece își văzu unul dintre fii amenințat de alți băieți și se grăbi într-acolo, să-i ia apărarea. Rămas singur, peste privirea bătrînului se lăsă numaidecît din nou, deasă ca o pînză, îngrijorarea, iar el murmură:

— Poate că într-adevăr totul se reduce la atîta lucru?

Flora Garlinda îl observa, fără ca el să-și dea seama. Ea ședea lîngă peretele clădirii, într-o atitudine neglijentă, cu un braț pe masă și pumnul sub vechea-i pălărie albă de pîslă, care aluneca mereu — nu bea, nu fuma, ci doar cînd și cînd — rotindu-și ochii asupra a tot ceea ce o înconjura, cu o privire de maimuțică răutăcioasă — rupea cu dinții cîte o bucățică de chiflă.

Avocatul întinse mîna.

— Ceea ce povestești dumneata acolo despre preotul din Nodi, domnule locotenent, i s-ar putea întîmpla și lui don Taddeo al nostru. Deseori pînă acum, văzîndu-l că urcă la călugărițe...

Farmacistul Acquistapace clătină cu onestitate din cap.

— Eu nu cred. E un fanatic odios, dar nu i se poate reproșa nimic în privința bunelor moravuri.

Am avut chiar o slujnică nebună după bărbați, o femeie frumoasă...

Italia întrerupse povestirea.

— Avocatule, spuse ea cu o voce tremurătoare, privirea preotului, cînd ne-a întîlnit !

— Se-nțelege, era invidios ! Uitasem, domnilor : cobora pe uliță, cînd tocmai ieșeam de la mine de-acasă. Probabil că nu avusese noroc la maici, fiindcă eu, avocatul Belotti, nu cred în străşnicia moravurilor lui ; şi, ce mai, i-a aruncat domnişoarei Italia o anumită privire...

Italia îşi acoperi fața cu mîinile.

— Am să mă spovedesc la el. Poate că o să se arate mai blînd şi n-o să se mai uite la mine aşa. Afară de asta, e mai bine să te spovedeşti la începutul stagiunii.

Avocatul fu îngrozit de asemenea superstiție. Camuzzi o lăudă pe Italia pentru religiozitatea ei, care stă atît de bine femeilor, iar ceilalți oscilară între cele două puncte de vedere.

Flora Garlinda spuse pe neaşteptate :

— Şi eu am să mă spovedesc.

Rămaseră încremeniți.

— Sînteți evlavioasă ?

— De ce nu, replică Gaddi. Şi în teatru se află oameni cumsecade.

— Mă declar cu dragă inimă de acord cu dumneavoastră, rosti ea şi-şi plimbă ochii luminoşi de la unul la altul. După ce am îngenuncheat acolo în umbră şi am mărturisit totul, atunci ştiu ceva mai bine cine sînt şi ce mi-e scris.

Avocatul nu se mai putu stăpîni.

— O doamnă atît de cultivată poate să creadă că un preot e în măsură să-i ierte păcatele ?

— Dacă ar avea atîta putere ! zise ea şi se uită pe deasupra capetelor. Dar mai totdeauna trebuie

să mi le pot ierta eu însămi : preotul nu mă înțelege.

— Sînteți o persoană cu totul deosebită, remarcă tutungiul.

— Fiindcă păcatele mele nu pot fi luate cu mîna ca o bucată de carne — și Flora Garlinda apucă brațul alb al Italiei. Sînt complicate — iar preoții, grosolani. Era la Sogliaco un paroh, m-am dus la confesionalul lui și i-am spus : „Părinte, am făcut nefericită o femeie. E vorba despre Zucchini, care, deși mare și grasă, își îngăduie să aibă ambiții. Fiindcă e amanta directorului Cremonesi, a ajuns la Parma aproape primadonă — ea care nu e în stare de nimic. Am împiedicat-o, părinte, lăsînd-o să cînte Lucia, la înălțimea căreia încă nu era nici pe departe. Încetișor și cu gînduri ascunse i-am deschis pofta, pe urmă m-am prefăcut bolnavă ; atunci ea a cerut rolul și l-a cîntat. Ce fiasco, părinte ! S-a zis cu ea pentru multă vreme. Săraca : în seara înfrîngerii, vine plîngînd la mine și-mi cere iertare ; zice că a primit pedeapsa meritată pentru nedreptatea pe care mi-a făcut-o, cînd mi-a luat rolul !“

— Ce glumă strașnică ! strigă farmacistul, și cu toții se zguduiră de rîs.

Flora Garlinda își plimbă de jur-împrejur zîmbetul.

— Vedeți ? La fel a rîs și preotul acela, care n-a înțeles nimic. Perdeluța confesionalului a zburat ca luată de vînt din pricina hohotelor lui.

— Repetiția corului s-a terminat ; acum trebuie să sosească și maestro, zise cavaliere Giordano.

De pe ulița în trepte se revărsă o gloată pestriță, se împrăștie în toate părțile — și toate cu-

lorile acelea ale bluzelor uşoare, ale şuviţelor de păr vopsit şi ale obrajilor fardaţi fluturară peste piaţă, se aşezară peste mulţimea cenuşie, ca un stol de gîze necunoscute, adus de vînt.

Avocatul îi şopti lui Nello Gennari la ureche :

— Fetele astea ! Eşti fericit că ai întotdeauna la dispoziţie atît de multe ! Dar nici doamnele noastre, adăugă el, nu sînt de disprețuit, şi nu deseori avem noi atîtea laolaltă în piaţă ca astăzi. Haide, am să ţi le arăt.

Porniră. Avocatul se umfla în pene ; cu o mînă luă braţul frumosului tenor, iar degetul gros al celeilalte şi-l vîrî în răscroiala vestei. Priviri pline de admiraţie se pironeau asupra amantului artistei : el le simţea cum îi ating burta fericită şi faţa strălucitoare.

— Mica Paradisi, şopti el, şi-a pus ochii pe dumneata, dragul meu. Curaj ! Ah ! noi doi : putem spune că sîntem doriţi.

— Cred că o cunosc, răspunse Nello, iar după o clipă de ezitare : Nu-i aşa că într-un oraş ca ăsta prin piaţă trec în fiecare zi, la aceeaşi oră, aceleaşi persoane ? N-am să-i revăd acum pe toţi cei pe care i-am văzut ieri ?

— Firește, spuse avocatul, îndată va fi aici şi Lucia găinăreasa. N-o cunoşti, fiindcă ieri poştalionul a sosit cu întîrziere, iar Lucia găinăreasa nu întîrzie niciodată. Ah ! e apariţia cea mai amuzantă din tot ce avem aici. Vreau să spun că de cînd vă aflaţi la noi, voi artiştii, totul s-a schimbat. Uite poştalionul : ieri v-a adus pe voi. Domnule Nello, îţi împărtăşesc o observaţie făcută de mine : nu se ştie niciodată ce coboară dintr-un poştalion o dată cu persoanele ce ies din el.

Îşi roti ochii, ca să-şi guste succesul.

— Uite-o acolo pe doamna Jole Capitani, soția celui mai căutat dintre doctorii noștri. Doctorul, lipsește mai totdeauna de acasă, adeseori chiar noaptea. Pricepi? Eu cred că femeia asta trece printr-o criză. Am să te prezint, cu condiția să-mi faci cunoștință cu corista aia voinică, blondă, care stă de vorbă cu tînărul Polli. Ce-o fi vrînd nătîngul ăsta de la ea? Ah! și Severino Salvatori cu două artiste în docarul lui. Vrea s-o urce și pe blonda cea voinică, degeaba, dragule, ea răsmîne la Olindo al ei. Ce noroc are micul Polli! Trebuie să știi, domnul meu, că Severino Salvatori e tînărul cel mai elegant de pe la noi. Își papă moștenirea rămasă de la taică-său. Are întotdeauna caii cei mai frumoși. Îmi place să spun că a dat avînt afacerilor părintești, fiindcă monoclul lui e mai mare decît talerii de aur ai bătrînului.

Avocatul se înclină în fața respectivelor persoane, care rîdeau. Nello gîndea: „Asta-i locul, de unde unde am văzut-o ieri. Mulțimea se înghesuia ca și acum, iar la prima bătaie de clopot pentru «Ave» s-a desfăcut în două. Oh! se va desface și astăzi tot atît de perfect? Va trece Alba și astăzi prin fața mea, pe la capătul unei uliță de oameni: pe sub sunetele singuratice din înălțimi și în uimirea liniștii, singură și grăbită, dincolo de dunga de soare, care-i strălumînează voalul? O zăresc! Profilul ei alb! Cocul roșu ca arama și luminat de soare!"

— Lucia găinăreasa! strigă avocatul și-l scuturâ de braț. Uite-o!

O văzură stînd pe loc și bătînd ca din aripi cu brațele ei lungi. Poporul se înghesui din toate părțile, cotcodăcind, iar bătrîna își schimonosea în zadar fața mică și roșie, ca un cioc de pasăre în-

covoiat, ca să cotcodăcească mai tare decît toți ceilalți. Deodată larma fu străbătută de un țipăt al ei ; bătrîna se repezi cu brațele înainte, deasupra fîntînii, după o găină care sărise fluturînd din aripi și căzuse în bazin.

Băieții o împinseră cu fața în apă, ca începu să stropească cu mîinile în juru-i, lumea se porni să strige, fugi în lături...

După ce Lucia dispăru pe ulița ei, avocatul se întoarse, încă înecîndu-se de rîs, spre tînărul tenor.

— Astăzi a fost reușită. Ai văzut ? Eu văd asta de treizeci de ani, și spectacolul mi se pare tot atît de comic. Uite-l pe maestro, coboară treptele. Hei, maestro ! strigă el. Celălalt e primul corist : oh ! îi cunosc pe toți de la teatru, declară avocatul celor din jurul său. Totul e-n ordine, maestro ? strigă el, ducîndu-și mîinile pîlnie la gură.

Dirijorul nu-l auzi. Îi salută din cap pe bărbații care-l însoțiseră și porni repede prin mulțime spre cafenaua „La Progres".

— A mers bine, zise el și strînse mîinile, sînt mulțumit.

— N-o să ne facă de rîs fetele astea de la cor ? întrebă Italia.

— Au să fie mai bine decît dumneata, scumpo. Poporul rămîne tot ce-avem mai bun în țara asta ; eu țin cu poporul.

Se așeză lîngă Flora Garlinda, fără s-o privească, își sprijini capul de zid, încrucișă brațele și se lăsă admirat de oameni, trandafiriu din pricina clocotului tainic al ambiției sale scăldate în soare. Ei îl cunoșteau numai ca pe cel ce le învăța copiii să cînte și care de sărbătorile naționale trecea pe Corso în fruntea meșteșugarilor muzicanți. Acum însă făcea parte dintre acești

artiști străini și celebri, avea sub comanda sa nenumărați oameni, alerga de colo, colo, fiind persoana cea mai ocupată din oraș, iar pe umerii săi se sprijinea acel lucru mare, nemaiauzit și fantastic, pe care ei îl așteptau cu nerăbdare : opera ! Își duse mîna la inimă : bătea prea tare.

— Mai am orchestra, iar ziua nu se va fi scurs în zadar, spuse el și oftă.

— Treci prin perioada cea mai frumoasă a vieții dumitale, tinere, rosti cavaliere Giordano.

Baritonul Gaddi, dimpotrivă, prefera vîrsta mai matură, cînd omul se trezește din somnul de după masă și copiii îl trag de picioare. Tîrgoveții se aliniară de partea bătrînului cavaliere. Să fii tînăr și să iubești ! Poezia, ce naiba ! În legătură cu toate astea se porni un animat schimb de păreri despre ideal. În vremea aceasta, dirijorul se răsuci cu o smucitură spre Flora Garlinda.

— Nimeni n-a cîntat totuși „Privește, iubite, casa noastră-nconjurată de flori“ atît de bine ca Livia Damanti, spuse el și răsuflă adînc.

Flora Garlinda zîmbi.

— Găsești ?

— Avea atîta simțire.

Flora Garlinda strîmbă din gură.

— Așa se exprimă diletanții, maestro... și cînd ai ascultat-o pe Livia ?

— Iarna trecută, spuse el repede și roși. La Parma.

— Ea e de un an în America. Și cu același zîmbet încremenit : De altfel, „Privește, iubite...“ nu e specialitatea ei, ea cîntă contralto.

Dorlenghi rămase cu pleoapele plecate și tăcu, dintr-o dată alb ca varul. Cîntăreața ridică imperceptibil din umeri. Firește, el se căise că la repetiția de astăzi se dăduse de gol, lăudînd-o cu

atita uimire. Din pricina asta inventase povestea cu Livia Damanti. Îl prinsese, iar tăcerea lui îi ajungea : Flora Garlinda își întoarse privirea.

— Probabil că m-oi fi înșelat, spuse el și înghiți în sec. Și-apoi de cînd v-am auzit pe dumneavoastră, ce a fost mai înainte nu mai contează. Asta-i adevărul.

— Adevăr sau nu — și ea rîse camaradereşte — noi ne și cunoaștem niţeluș, nu-i așa, maestro ? și știm desigur ce-o să aducă fiecăruia dintre noi instanța asta supremă, care e viitorul. Căci ce părere ai despre dumneata, maestro ?

— Despre mine ? Despre mine ? — cu mîna pe inimă : Ce părere pot să am ? Sînt un capelmaistru de sat, care...

Tînărul Savezzo își întinse spre el cu eleganță vîrfurile degetelor.

— Maestro, faima dumitale colindă orașul ; a pătruns pînă în odaia mea de studiu.

— Dumneata însuți, avocatule, ești un bărbat vestit, spuse negustorul Mancafede.

De bucurie, tînărul Savezzo trase cu ochiul spre nasul său ciupit de vărsat. Deodată se îngrozi și se uită spre Belotti, adevăratul avocat. Cum nu dădu de el, își agită grațios mîna, cu capul tras între umeri.

— Ce vreți, o, domnilor și doamnelor ? În măsura în care treburile ți-o îngăduie, te străduiești pentru viața spirituală a orașului în care trăiești. E acesta un merit ? Nu știu. Pentru mine este o nevoie intimă. Din timp în timp simt că nu mai pot. Atunci închid ușa cancelariei mele de afaceri și nu mai primesc sătenii ce vin să-mi ceară sfatul, iar acolo, în odaia cea mai dosnică din casă, unde nu pătrunde zgomotul lumii, îmi îndrept privirea spre inspirațiile ce-mi vin.

Își duse o mînă la ureche, cu fața îndreptată în sus. Dirijorul profită de poziția sa de om care ascultă, ca să continue ce începuse.

— Sînt un capelmaistru de sat, care scrie o operă. Cît de mulți sînt cei care ar dori să scrie, în același timp cu mine, o operă! Și totuși eu simt în mine o muzică, pe care o dorește un popor întreg, iar uneori, în febra lucrului, mi se pare că aud în depărtare vuietul surd al acestui popor, care așteaptă.

— Și dumneata, domnule Savezzo? întrebă Flora Garlinda.

— Chiar așa! spuse el; își trecu mîna prin păr și se gîndi că procedase bine noaptea trecută dînd de-o parte perna moale, fiindcă ondulațiile făcute cu fierul ieri îi erau și astăzi intacte. Chiar așa! Cînd mi-am scris conferința, nu, poemul meu în proză despre prietenie, îi vedeam tot timpul pe membrii clubului nostru stînd în fața mea și auzeam murmurul lor aprobator. În față ședeau doamnele și chiar lîngă podiumul meu frumoasa Alba Nardini: totul, exact așa cum s-a și întîmplat, numai că Alba și-a trimis doar slujnica. Dar pînă și limonada o văzusem în imaginație.

— Ambiția! spuse dirijorul. Ambiția nu poate fi satisfăcută decît printr-o dorință vie, iar celebritatea și iubirea sînt tot niște imbolduri. Mă înțelegeți, Flora Garlinda! Să plec în lumea largă, prin marile orașe, peste mare; să-mi dirijez opera și, în vreme ce oamenii jubilează, să simt că le aduc o ofrandă. Nicăieri străin, peste tot cunoscut dinainte prin realizările sufletului meu, iar acum, cînd apar, am în față o mie de iubite, care-mi mulțumesc!

— O mie de iubite! — și Savezzo rîse de plăcere. Nu zic ba, de vreme ce în privința asta mă

încred și eu oleacă în puterile mele. Dar și asta a fost ceva, cînd după conferința mea despre prietenie, o anumită doamnă, onoarea mă împiedică să spun cine, însă una dintre primele noastre doamne de-aici, mi-a...

Se uită chiorîș la nasul său și-și masă degetele butucănoase, ca să le facă albe.

— Domnii se înțeleg între ei, zise Flora Garlinda și privi în gol, cu același zîmbet încremenit.

Dirijorul, cu degetele mîinii răschirate, sări de pe scaun, dar simți că zîmbetul acesta îi sugrumă cuvintele de revoltă, mai înainte de a le rosti; recăzu greoi pe scaun. Savezzo zise :

— Voiai sticla, domnule ? Sînt reprezentantul local pentru acest vermut.

Continuă să vorbească ; dirijorul gîndea : „E oare cu putință ca ea să mă pună în aceeași oală cu ăsta ? Dar are dreptate ; căci pe cine vreau eu să conving că nu sînt la fel cu el ? Ceea ce se vede e că amîndoi locuim într-un orășel și ne credem mai buni decît ceilalți. Cu siguranță că nu sînt nimic. N-am să fiu în stare de nimic. Euforiile mele iscate de muzica proastă au să-mi provoace mereu doar greață, ca după o beție cu vin botezat. N-am să mai scriu.“ Privi zîmbetul cîntăreței. „Asta a vrut ! A vrut să mă umilească și să mă aducă la disperare ! E rea, o urăsc ! Și totuși pe nici un alt om n-aș fi ținut atît de mult să-l fac să creadă în mine ca pe dînsa !“

Din pricină că era încurcat și chinuit spuse :

— Dar dumneavoastră, domnișoară Flora Garlinda ?

Ea ridică din umeri.

— Eu ? Oh ! eu sînt mai modestă decît dumneavoastră, domnilor, mai puțin convinsă de geniul meu și de zborul lui victorios. Am să lucrez

foarte mult : asta-i tot ce știu. Poate că am să mă întorc iar la Sogliaco, poate că am să mai petrec un număr de ani prin asemenea locuri. Am să sacrific încă cinci, poate șapte ani, mai înainte de a ajunge la Milano. Apoi însă...

Îi văzură pumnul mic tremurînd, atît de tare și-l strîngea.

— ...m-ai ascultat o dată, n-ai să mă mai uiți niciodată. N-am să depind de noroc și n-am să decad. Sînt tînără — iar vocea mea, bogăția mea, faima mea, tot ceea ce am să cuceresc, vor dura pînă cînd voi fi bătrînă, pînă cînd voi muri. Se ridică : Vreau să mă plimb.

— E încă prea cald, are să vă facă rău, ziseră tîrgoveții.

Ea rîse și plecă.

Dirijorul își coborî privirile în pămînt. „Al ei e viitorul ; de aceea n-are nevoie de vise, care o iau razna înainte."

Cavaliere Giordano se întoarse brusc și spuse cum o mai făcuse o dată :

— Dar dumneata ești în perioada cea mai frumoasă a vieții, tinere.

Dirijorul păli... Nu, celebritatea asta satisfăcută de sine nu are desigur suficient spirit, ca să-l poată ironiza.

Soarele pierise, cerul se acoperea cu umbre violete. Mulțimea curgea mai repede spre Corso și înapoi în piață. În jurul fîntînii se legănau lungi șiruri de fete, ca razele unei roți de foc. Deodată se făcu liniște, orice strigăt amuți, iar prin vălul amurgului răzbătu din clopotniță bătaia pentru „Ave".

Avocatul Belotti încercă să se facă auzit, strigînd ; se înfăţişă la cafenea, braţ la braţ cu tenorul Nello Gennari.

— Camuzzi a plecat mai devreme ca de obicei ! strigă el mînios. Ce i-a venit ? — căci avocatului nu-i plăcea să nu-şi aibă sub ochi adversarul şi ţinea la deprinderile celuilalt la fel ca la ale lui. În rest, spuse el, Lucia găinăreasa, don Taddeo cu sfînta lui larmă : vezi, dragul meu, noi ducem o viaţă ordonată.

— Dar persoanele, zise Nello, persoanele care au intrat în dom n-au fost aceleaşi. Ştiu precis, le-am urmărit.

Tînărul Savezzo se rezemă de perete şi, plecîndu-şi fruntea bombată, trase cu urechea.

— Ah, da, zise el, domnul acesta dorea încă de ieri să cunoască una dintre persoanele care au intrat în dom. Ar trebui să-şi dea seama că nu e uşor a-i face cunoştinţa şi că sînt alţii cu mai multe drepturi.

— Ce vrea să spună dumnealui ? — şi Nello făcu un pas repede.

— Dumneata m-ai înţeles foarte bine. După ce rosti aceste vorbe, Savezzo fredonă cîteva măsuri. Am lăsat-o pe domnişoara Flora Garinda să plece singură. Oare noi nu sîntem cavaleri ? Am să alerg s-o ajung din urmă şi am s-o distrez, expunîndu-i conferinţa mea despre prietenie.

— Ce i-a venit ? întrebă cineva, după ce plecase.

— Nu înţeleg — se bîlbîi Nello.

Avocatul mişcă degetul arătător.

— N-a fost pentru dumneata, dragul meu ; a fost la adresa mea, care sînt prietenul dumitale. De mine însă mizerabilului ăstuia îi e frică, fiindcă în anumite circulare adresate de el ţăra-

nilor și care mi-au căzut sub ochi a făcut din nou uz de titlul de avocat. Trebuie să știi că acest fiu de brînzar, a cărui origine se simte după miros, și-a pus numele de avocat pe ușa unei așa-numite cancelarii de afaceri și că a trebuit să-l amenințe cu o reclamație la autorități, ca să-și dea jos firma. De asta, atitudinile lui slugarnice nu mă înșală, știu că mă invidiază și mă urăște.

— E un tînăr de geniu, obiectă Polli.

Avocatul încercă să conteste aprecierea, dar i se opuse ca argument succesul lui Savezzo la club. La care el replică :

— Și un geniu poate fi pătat de anumite defecte de caracter.

— Cu toată stima, la întreaga adunare, spuse peruchierul Nonoggi și făcu o reverență adîncă, ducîndu-și pînă la pămînt pălăria în dreptul piciorului tras înapoi. Complimentele mele îndeosebi domnului avocat!

Făcu o plecăciune și în fața Italiei, schimonosindu-se în așa hal, că pe sub pielea obrajilor pîrîiașe de sînge se porniră în toate direcțiile.

— Eh! eh! făcu avocatul și toată făptura lui păru că se umflă.

— Dacă aș fi știut, asigură bărbierul și-și strînse mai tare sub braț piculina, aș fi venit și v-aș fi făcut o serenadă.

— Și dumneata ești artist, Nonoggi? întrebă baritonul Gaddi.

— Sluga dumneavoastră. Aici toată lumea practică arta. Dacă n-ar fi printre noi și niște nevrednici! Știu eu la cine mă refer.

— Te referi la Chiaralunzi, zise farmacistul. Dar noi cu toții știm că e un om foarte cumsecade.

Bărbierul sări ca ars.

— Croitorul — un om cumsecade ! Ah, da. Dacă-i vorba de socotelile pe care le face, atunci e cumsecade. Dacă-i vorba să facă unui client proba unei haine ajustate, atunci e cumsecade. Dar să cînți la un corn-tenor, așa ceva nu se învață cu nasul în paharul de vin.

— Chiaralunzi e cel mai cumpătat dintre toți.

— El ? Cei din Spaldine nu mai vor să-l angajeze să cînte, fiindcă el și taraful lui beau prea mult.

— Asta-i, remarcă avocatul. Vă invidiați unul pe altul din pricina satelor, în care cîntați. De-asta sînteți dușmani. Nu-i frumos, Nonoggi.

Bărbierul își desfăcu brațele și se cocoșă spre pămînt.

— N-o fi frumos ; dar croitorul și cu mine ne găsim unul față de ăllalt întocmai ca domnul avocat cu domnul secretar comunal...

Avocatul lăsă capul pe spate.

— Asta-i altceva, prietene. La noi e vorba de o deosebire în privința ideilor !... Uite-l, vine vrăjmașul dumitale. Ca să vă împac, am să vă cinstesc pe amîndoi cu un vermut.

— Nu vreau să-i jignesc pe domni, dar acest vermut ar fi pentru mine prea amar. Cu toată stima la întreaga adunare ! La colț mă așteaptă tapițerul și cumnatu-meu Coccola. Noi o și luăm la deal, maestro !

— Cum ? întrebă dirijorul, tresărind.

Croitorul sosi cu cornul lui și cu un boa de pene. Pe acesta din urmă îl balansa la fiecare pas, purtîndu-l în palma lui mare, pe care a ținea deschisă — ca să nu strivească delicatul obiect — și îndepărtată de corp, pentru ca nici măcar să nu-l atingă. De încordare abia mai sufla.

— Domnișoara Flora Garlinda a plecat ? întrebă el și puse cornul pe caldarîm, ca să-și poată scoate pălăria. Eșarfa de pene n-o scăpa din ochi. Să mă ierte domnii, dar unde s-a dus domnișoara ? Cu siguranță că iar se va întoarce tîrziu acasă ; așa a făcut și ieri, iar în aerul rece al nopții o să răcească. Am vrut să-i aduc ceva ca să-și apere măcar gîtul.

— Și repetiția ? îl întrebară.

El stătu pe gînduri, uitîndu-se la boa.

— Da, repetiția.

— Trebuie să se fi îndepărtat o bucată bună, Flora dumitale. zise tutungiul.

Deodată dirijorul sări în picioare. Obrazul trandafiriu îi era posomorît ; întinse mîna.

— Dă-mi-l mie, Chiaralunzi ! I-l duc eu. Nu face nimic. Afară de asta, vreau să iau puțin aer.

— Dar — repetiția ? Sînteți maestro !

Dirijorul își duse mîna la frunte și se lăsă iar pe scaun.

— Am uitat... Mă gîndeam la altceva... A fost doar așa, o idee...

Cumătrul Achille se oferi să păstreze boa-ul în prăvălia lui. Croitorul sări în sus îngrozit.

— În cafenea ! Ce-ți trece prin minte ?

Trebuiră să intervină cu toții, pentru a-l convinge. În cele din urmă intră el însuși în cafenea, își agăță comoara în cuier, se mută în fața ei de pe un picior pe altul, se trase alternativ de vîrful stîng și de cel drept al mustăților lui roșii ca rugina, bălăbănitoare.

— Au să pună mîna pe ea. Aici vine prea multă lume, decise el în cele din urmă și luă eșarfa jos. Cel mai bine e s-o duc înapoi acasă. Scuzați, domnilor !

Cornul și-l lăsă pe jos, întinse boa-ul peste amîndouă brațele și îl purtă cu pași rari, luînd-o înapoi pe ulița pe care venise. În urma lui, ceilalți ridicară din umeri.

— Înamorat, sărmanul!

— Partitura orchestrei, spuse dirijorul, e încă la mine acasă, trebuie să mă grăbesc.

Cavaliere Giordano se ridică repede de pe scaun

— Avem același drum, maestro. Fiindcă dumneata treci desigur prin fața hotelului.

Dar, de cum ajunseră pe Corso, spuse :

— Încă nu mă duc la masă. Ori acum ori mai tîrziu, tot singur am să mănînc. Italia rămîne fără îndoială cu avocatul ei, Gaddi are familia lui, Flora Garlinda se mulțumește cu cina gătită de nevasta croitorului, iar Nello, nu știu unde se ascunde mereu băiatul ăsta. Aș putea să mă duc la gazda mea, micuța Camuzzi ; dar, maestro, vine o vreme, pe care dumneata n-o poți înțelege, cînd vecinătatea unor femei tinere e plină de amărăciune. Dacă vrei, am să arunc o privire pe manuscrisul operei dumitale.

— Cavaliere... nu știu... Dirijorul își duse mîna la gît... ați fi cel dintîi care l-ați vedea...

Bătrînul tenor zîmbi cu blîndețe.

— Am mai văzut și altele și, e mult de-atunci, chiar și partiturile marelui maestro Rossini — pe care el mi le-a dăruit.

După un răstimp de tăcere, dirijorul murmură :

— Sînteți un om celebru... Mă simt onorat.

În fața subprefecturii stătea Rina, slujnicuța tutungiului, și aruncă o privire speriată și fericită dirijorului. Cînd acesta trecu, mîna ei mică și roșie se ridică puțin ca de la sine de pe șorț și rămase în aer, neobservată de el. Cavaliere Giordano își întoarse îndelung capul după ea. Fata

își strîngea buza între dinți și privea țintă, cu ochii umezi.

La capătul Corso-ului, cotiră spre piața în pantă unde se afla hotelul „La Logodnici" și fierăria. Peste fragmentul din vechiul zid al orașului, care se ridica între ultimele case ca o claie mare de iederă, dealul cafeniu arunca o privire aspră. Dirijorul arătă spre acoperișul fierăriei.

— Acolo sus. Creasta acoperișului avea un adaos scurt, lat, cu o coamă ascuțită, cu ferestre aproape tot atît de mari ca pereții și cu arabescuri foarte vesele din ghips. După ce urcară scara casei întunecate : Aici o să vă trageți numaidecît sufletul, cavaliere. De aer nu duc lipsă. Bătrînul, dimpotrivă, îl rugă să închidă ferestrele ca să nu se facă curent. Aveți dreptate, suflă vîntul din toate părțile. La iarnă o să-mi fie puțin cam frig în pat. Dar nu face nimic. În timpul zilei mi-e adesea prea cald din pricina gîndurilor. Alerg prin cameră, de mii de ori ; peste tot mi se arată lumina cerului ; am impresia că gonesc prin cer ; iar sunetele de clopot, care pătrund în zbor aici la mine, bătăile de ciocan ale fierarului, totul se preschimbă în muzică. Dar n-o fi cumva o muzică proastă ?

Scoase manuscrisul, îl cîntări în mîini și, trandafiriu pînă sub perii bărbii, îl întinse oaspetelui. Acesta îl răsfoi, mișcîndu-și buzele. Dirijorul nu-și putu ține firea.

— Am să vă cînt. Vă cînt actul al doilea, cel puțin finalul actului, cel puțin duetul. Trebuie să ascultați.

Se așeză la pian și sări din nou în picioare.

— Un singur scaun ! Ce-i de făcut ? Oh ! cavaliere, vreți oare într-adevăr... ? Pe pat ?...

După ultimul acord, continuă să se uite la clape și nu făcu nici o mișcare.

Celebrul cîntăreț aplaudă încet și spuse :

— Bravo, maestro !

După ce auzi aceste cuvinte, dirijorul reîncepu să respire.

— Îmi place, aș vrea să încerc să improvizez partitura tenorului — și cavaliere se și afla lîngă pian și bătu cu arătătorul prima notă.

— Dumneata, maestro, cîntă partea baritonului ! Ah ! Fără complimente. S-a întunecat, dar aici sus se vede încă destul de bine. Să începem !

Deși se sfîrșise, dirijorul încă mai avea mîna unuia ce ascultă atent. În cele din urmă, cu fața trandafirie și zîmbitoare, ridică ochii.

— Cavaliere, vă mulțumesc, astăzi m-ați făcut fericit. Vocea bătrînului nu mai fusese voalată, ci puternică. „Unde mi-au fost urechile azi-dimineață ?“ Întonase fără nici un tremolo. Dirijorul continua să scuture mîna cîntărețului său. Nimeni n-a cîntat muzica asta a mea ca dumneavoastră. Uitase că în genere n-o mai cîntase nimeni. Într-un extaz mereu reînnoit : Acel crescendo, pe care l-ați introdus, e de cel mai mare efect.

Bătrînul tenor zîmbi cu viclenie.

— Exact același lucru mi l-a spus și maestro Verdi, cînd mi-am îngăduit în *Don Carlos* un crescendo, pe care de-atunci îl cîntă toți.

— Ați cîntat chiar în fața lui ?

— Am fost la el la Busento, stăteam lîngă el, iar el își interpreta opera la pian pentru mine, întocmai ca acum dumneata pe a dumitale, maestro.

— Un Verdi !

Dirijorul sări de pe scaun și o porni repede prin odaie. Cavaliere Giordano se duse la fereastră.

— De-aici ai un orizont larg, remarcă el. Numeroase acoperișuri pe coasta dealului și jos, în

amurg, risipite pînă departe, luminile. Ce-ți pasă, maestro, ești tînăr.

— Dacă n-ar fi întuneric, între pereții aceia albaștri de ceață, care sînt munți, ați zări marea. O am întotdeauna înaintea ochilor, cînd lucrez, ca un semn și ca o făgăduință a viitorului meu, a unui destin mare, a infinității gloriei !

— Cu siguranță că ți-e scris, maestro, să călătorești peste mare și să te întorci cu saci plini de dolari.

— Ați fost acolo, cavaliere ?

Celebrul tenor făcu o mișcare cu mîna, de parcă ar fi coborît acest lucru printre cele mai neînsemnate.

— Anii mei cei mai buni mi i-am petrecut în Rusia. Ca să mă asculte cîntînd la Petersburg, oamenii își rețineau locurile telegrafic de la Moscova și din Crimeea. Cînd am cîntat *Gioconda*, țarul a venit la mine pe scenă, iar în seara ultimei reprezentații și-a trimis fanfara militară în fața locuinței mele și una la intrarea teatrului. Toate astea însă nu însemnează nimic, cînd mă gîndesc cum a fost cînd aveam douăzeci de ani. Cîntam împreună cu Mustafà și cu Rosati la Roma, în biserica Santa Maria din Vallicella, *Sant' Eustachio*, un oratoriu de maestro Salvatore Capocci, și cînd am sfîrșit, credincioșii au început să aplaude furtunos și să strige „bis". A trebuit să intervină forța armată, ca să-i liniștească.

— Cînd aveați douăzeci de ani, repetă dirijorul.

— Da, zise bătrînul și, ca și cînd ar fi fost singur : se împlinesc curînd cincizeci de ani.

Privirea tînărului se plimbă departe, acolo unde știa de atîta vreme că se află marea și depărtările vaste. Mai erau oare acolo ? I se păru fără rost să le mai caute. Acest bătrîn călătorise peste

mări : se întorsese și ce-i mai rămînea ? Cînta voalat și tremurător, adîncuri nu altfel ca de obicei. „Numai fericirea de a-mi auzi cîntată propria muzică mi-a vrăjit urechea — și poate că asta a și vrut, să mă vrăjească ?“ Dirijorul fu cuprins de bănuiala că bătrînul cavaliere Giordano a pus la cale această întîlnire cu intenția de a-l face mai indulgent cu el. „E-adevărat, l-am dat în vileag la repetiție, în fața celorlalți. Ce jale ! Am putut s-o fac : eu, un începător — iar numele lui îl cunoștea o lume !“ Îl bucura întunericul, care nu îngăduia acestui bătrîn să vadă cît de violent roșise : din pricina lui însuși, a bătrînului, a vanității omenești.

— Trebuie să mă grăbesc, murmură el. Mă așteaptă orchestra.

Cavaliere Giordano bîjbîia pe scară.

— Nu vă grăbiți, cavaliere, și iertați-mă.

Bătrînul se precipita, încercînd să țină pasul, să nu rămînă singur măcar încă vreo cîteva minute. Dar nu reuși.

Cînd dirijorul se apropie, în cea mai mare grabă, de colțul hotelului „La Logodnici“, micuța Rina ieși din umbră și rosti ceva. El însă și trecuse și-i strigă peste umăr :

— Altă dată. Sînt extrem de ocupat.

Ajunse pe Corso și-și scoase în fugă pălăria, fiindcă de pe ulița de peste drum coteau spre el avocatul Belotti, tutungiul Polli și farmacistul Acquistapace. Îl amenințară cu degetul și se înghiontiră.

— Ah, maestro ! Cine știe de la ce aventură vine.

Ei înșiși porniseră în căutare. Din timp în timp se opreau în dreptul cîte unei case, iar unul dintre ei șoptea :

— Acolo sus locuieşte una.

— Şi aici am încartiruit una, remarcă avocatul ceva mai departe ; şi toţi trei scoaseră un sughiţ de aţiţare.

Şirurile de case vechi, negre, înroşite de lumini rare, cu portalurile lor grele şi ornamentate, din care răzbătea un iz de condimente sau de atelier meşteşugăresc, cu balcoanele lor înguste ca nişte amvoane, cu ferestrele zăbrelite şi cu streşini late, sub care, în cămări deschise, se uscau ştiuleţi de porumb şi vreascuri ; aceste cărări înguste de piatră şi porţiunile lor mai largi, acoperite de umbre colţuroase, pe care pînă şi piciorul tîrgoveţilor le-ar fi recunoscut după deteriorările pavajului — toate li se păreau schimbate. Totul îi făcea din nou curioşi ca nişte copii. Se săltară în vîrful picioarelor, ca să tragă cu ochiul peste perdeaua roşie de la o cîrciumă, unde nişte coriste şedeau la mese cu camarazii lor, şi se consultară dacă perechile ce locuiau împreună erau într-adevăr soţ şi soţie. Cînd tîmplarul Vittorino Baccalà la braţ cu o făptură micuţă de tot, în veşminte pestriţe, intră în casa din dreptul primului felinar, tutungiul suspină şi zise :

— Bine face.

— Se mai găseşte cite ceva şi pentru alţii, declară avocatul şi-l bătu pe umăr. Dar de unde-au venit toate astea ? adăugă el, fiindcă ceva mai încolo altele două se şi strecurau printr-o fîşie de lumină. Se ştie că nu-s decît treisprezece, şi tot oraşul pare plin de ele.

— Peste tot duhneşte a pudră, spuse farmacistul cu vocea lui cumsecade.

Ceilalţi doi adulmecară.

— Îşi pierd pudra în aer, zise avocatul, cum fac insectele cu praful lor de pe aripi — şi se

uită în juru-i, fiindcă avusese impresia că deasupra lui flutură niște aripi. Da, într-adevăr, în balconul scund al casei Filiberti una își făcea vînt cu evantaiul : una voinică — acum aspirară și parfumul ei. Din spatele femeii, un bărbat pieri însă în întuneric ; cine era ? Tutungiul îl recunoscuse.

— Hei ! Olindo ! Ia arată-ți mutra ! — și împunse cu degetul arătător spre caldarîm. Trebuie să te scot eu de-acolo, drace ? !

Tînărul Polli se arătă la zăbrele.

— Papa, bîlbîi el, domnișoara voia lumînări fumigene contra țînțarilor, și, cum prăvălia era închisă, i le-am adus eu.

— Coboară imediat !

Tînărul se întoarse cu spatele. Cei de jos îi văzură părul roșu și pleoapele zvîcnindu-i de tulburare pe fața albă ca varul. Corista îl necăji, rîzînd în hohote.

— Hai, du-te acum la tăticu !

Olindo părăsi balconul. Tutungiul declară :

— Asta nu ! Dacă damele astea au de gînd să-nceapă să ne ademenească băieții, atunci ducă-se dracului arta !

Avocatul îi atrase atenția să nu exagereze : cînd un flăcău de douăzeci de ani e încuiat în odaia copiilor, abia atunci i se ațîță instinctele. În clipa aceea Olindo apăru în ușă, întors cu prudență, și se strecură în grabă, lipit de zidul rotunjit ca o burtă a casei.

— Ah ! Vrea s-o șteargă.

Tatăl trebui să țopăie cîțiva pași, ca să-și înhațe fiul de umeri. Din respect, Olindo îi ușură manevra, cocoșîndu-se — iar acum Polli îl tîrî pe cel învins încoace, trăgîndu-l de pulpana hainei.

— Un mucos, care se ține după femei! Un tip modern! Acuma încep să bănuiesc și de ce mi-au dispărut astăzi cele zece trabucuri. Au fost așadar vîndute, iar banii destinați cu siguranță pentru dama asta. Na, na! — și spune acasă maică-ti că o rog să-ți mai dea și ea cîteva.

Cu o lovitură de picior, pentru care îl aranjase mai dinainte, Polli îi făcu vînt fiului său. Abia în timp ce-și ștergea sudoarea băgă el de seamă hohotele de rîs, care-l încurajau. Peste urletele farmacistului și gîfîielile avocatului, din balcon se auzeau chicoteli. Tutungiul se sperie.

— Fiți rezonabili, îi rugă el, și nu treziți toate muierile. Au și ieșit pe jumătate goale la ferestre. Sînt asemenea scene potrivite pentru niște oameni ca noi? Hai să mergem!

— Dar asta-i tocmai cea mai frumoasă, spuse avocatul și nu se lăsă urnit de loc. Fiu-tău a ales-o tocmai pe cea mai frumoasă aia cu păr blond. Am văzut-o chiar în după-masa asta în piață. Ai dreptate, Polli, nu-i o femeie pentru un mucos. Dar cu noi.. șopti el, așa ca să se audă sus, domnișoara va primi poate să ia un mic supeu bun la hotelul „La Lună". Sînt președintele comitetului teatral și pot să-i fiu de folos.

— Atunci cobor într-o clipă, domnii mei, răspunse ea.

O văzură înăuntru, la lumina unei lumînări, mișcîndu-și în grabă puful de pudră. Sumetîndu-și jupa, care foșnea, apăru în prag și întinse îndată tutungiului mîna.

— Fiul dumitale e un copil, zise ea; dumneata însă, domnule, ești un bărbat adevărat.

— Sperăm, replică el cu o voce grosolană și cu un zîmbet care i se lățî pe față, fără să și-l poată stăpîni.

Apoi îi dădu prin minte să-i ofere brațul. Avocatul se văzu nevoit să meargă în urma lor, împreună cu farmacistul. Gîfîia.

— Polli ăsta are mai mult noroc decît merită — și mai tare : Domnișoară, am auzit de dumneata, fiindcă ești cea mai frumoasă, și am impus angajarea dumitale.

Fata se întoarse spre el peste umerii însoțitorului ei.

— Ah ! dumneavoastră sînteți vestitul avocat Belotti. Sînt fericită, domnule, să vă cunosc.

Deodată scoase limba la el — și iute se lipi din nou de Polli, spre care se aplecă plină de respect, cum o făcuse adineauri Olindo.

— Ce femeie ! Avocatul dădu urmare imboldului de a face un gest, pentru care nu era spațiu ; lovi cu putere în zid : — Au, au !... Simt că aș fi în stare să comit orice nebunie pentru ea.

Farmacistul zise cu reproș :

— Și-n vremea asta ești iubit de o femeie ca Italia ! Fiindcă Italia, nu mă sfiesc s-o spun, are ceva divin, care-i lipsește ăsteia de-aici, în ciuda părului ei blond.

— Vrei să-ți spun ceva ? Avocatul strînse brațul bătrînului războinic. Ia-o tu pe Italia ! Ți-o las ție. Simt că n-am să pot fi credincios nimănui, nici ei, nici alteia. Mă ispitesc toate, nu mă tem să rostesc cuvîntul : toate. În fond, statornicia burghezului m-a plictisit întotdeauna ; eu m-am născut sortit să duc viață de artist, eu, iar acum îmi descopăr temperamentul.

Zicînd acestea, își lăsă prietenul să șonticăie pe piciorul lui de lemn, cum putea, și se grăbi după coafura blondă și șoldurile late și legănătoare, gata să dispară pe Corso.

Cînd Polli și avocatul, cu corista între ei, ajunseră în piața presărată cu paie din fața hotelului, amîndoi începură să strige. Polli izbi cu pumnul într-o masă.

— Să vină cineva aici! Sîntem niște oameni care vor să bea ceva.

Avocatul duse mîinile la gură.

— Ah! Malandrini, e timpul să te arăți, vrem un mic supeu fain. Mai întîi salam și șuncă, apoi un castron cumsecade de macaroane, unul dintre castroanele în care servești purceii de lapte întregi, apoi escalop cu vin de Madera...

— Veți fi serviți după pofta inimii, spuse hotelierul, mieros, și făcu o plecăciune. Nevastă-mea poate să pregătească pentru o asemenea societate chiar și o găină à la Villeroy, ceea ce e ceva dificil, dar strașnic.

— Vreau și ficat în untdelemn, declară fata.

— Ficat în untdelemn; tigaia ta cea mai mare, Malandrini! — porunci avocatul, pe cînd hotelierul se și repezea spre bucătărie, iar Polli strigă după el:

— Ai grijă de zabaion!

Farmacistul auzi de-afară și strigă încă înainte de a intra în curte:

— Am să sparg eu ouăle și am să le amestec în Marsala. Nimeni nu dă zabaionului consistența cerută, ca mine!

— Ce strigă ăsta? întrebă în urmă, pe Corso, Italia Molesin, adresîndu-se lui Nello Gennari.

Tenorul ridică din umeri.

— Or fi vrînd să se îmbete.

— Iar avocatul se gudură pe lîngă blonda Gina! O fi omul ăsta neobosit?

— Sosirea noastră, zise Nello, i-a înviorat pe locuitorii acestui oraș. Și-au luat deodată curajul să-și dea pe față viciile.

— Îți face scîrbă! Credeam că mi-am găsit liniștea pentru șase săptămîni. Eram decisă să-i rămîn credincioasă; iar acum, în aceeași zi... Italia avea o voce plîngărcață. Oamenii ăștia ne silesc să ducem o viață imorală.

— Cui i-o spui tu, replică tînărul printre dinți.

— Dar pe tine nu te-a înșelat nimeni? întrebă ea.

Nello murmură:

— Numai eu însumi. Mi-am propus un țel înalt. Mă credeam în stare de lucruri mari. Ar fi trebuit să fiu mai curat decît sînt.

— Nu te înțeleg.

— Ah, și eu a trebuit să cedez cerințelor nevestei unuia dintre tîrgoveții ăștia.

— Ca și cum am fi angajați pentru așa ceva!

— Da, sîntem aici ca să-i distrăm. E o meserie pentru cîini!

III

— Ce mai sună clopotele bărbatu-meu ! Cum ? Ia spuneți ! se adresă celorlalți nevasta sacristanului Pipistrelli, își săltă și mai mult umerii strîmbi și trase cu ochiul în juru-i pe sub tulpanul verde. Și o să rămînă acolo sus și o să le bată în nas clopotele de la biserica mînăstirii, cît o ține blestematul lor de teatru. O să vedem noi de-or putea să slujească o liturghie diavolului.

— Don Taddeo e un adevărat slujitor al Domnului, spuse lăcătușul Fantapiè și-și făcu cruce. Lăcătușul Scarpetta, care ca și Fantapiè era cu gîndul la lucrările din sacristie, se închină și el repede. Doamna Nonoggi dădu ochii peste cap.

— Și cu toate astea orașul întreg o să fie îndată acolo sus. Aleargă cît îi țin picioarele. Na ! cazi pe trepte și rupe-ți piciorul, mai înainte ca duhul cel rău să-ți frîngă gîtul !

— Ce puțini sîntem noi cei buni ! remarcă doamna Acquistapace.

— N-ar trebui să-i oprim pe nefericiții ăștia ? Nevasta lui Pipistrelli își și agită cîrja.

— Hei, oameni ! Rămîneți aici jos ! Acolo la deal nu-i de găsit altceva decît veșnica osîndă. Galileo Belotti, care ieșea din cafenea cu o droaie

de țărani, îi răspunse răcnind peste larma clopotelor :

— Ce tot vrei ? Vremurile superstițiilor au trecut. Și-apoi dacă la poarta cerului o fi o speriătoare de ciori ca tine, n-ar mai dori să intre nimeni.

Apoi o porniră cu toții tropăind pe ulița cu trepte, în sus. Cei din mica ceată de cuvioși își rotiră deznădăjduiți ochii peste piața pustie.

— Cînd te gîndești că, pe vremea papii, Galileo se ducea la liturghie ! spuse lăcătușul. Dar așa cum zicea monseniorul la vizita din urmă ; nădejdea bisericii scade cu fiece zi !

— Ah, ce ? Trebuie să acționăm ! întări doamna Acquistapace.

— Uitați-vă la don Taddeo, el dă o pildă de vitejie.

Din cînd în cînd, preotul putea fi văzut cum iese pe furiș de după draperia de piele de la ușa domului și se repede asupra cîtorva băieți, care veneau dînd colțul pe Corso. Îi înșfăca sălbatic și trîntea cu zgomot draperia în urma lor. Dar abia ieșea din ascunzătoare, ca să înhațe pe alții, că primii o și ștergeau ciucindu-se pe sub draperie ; în vreme ce-l tîra în felul ăsta pe ucenicul cofetarului Serafini, unul din micii Chiaralunzi și Michelino al bărbierului Druso apărură ca niște iepuri și se năpustiră cu atîta putere peste nevasta lui Pipistrelli, încît femeia se pomeni trîntită în șezut pe caldarîm.

— Ce rușine pentru meseria noastră ! strigă doamna Nonoggi după micul Druso, iar lăcătușul Scarpetta se repezi după copii. Dar ia-i de unde nu-s !

Nevasta peruchierului lăsă brațele să-i cadă, căci nu se părea oare că acolo, în urmă, propriul

ei bărbat voia s-o șteargă? Mai adineauri își scoase scaunul în fața prăvăliei, ca pentru lectura ziarului, iar acum se strecura lipit de perete, cu clarinetul strîns bine sub braț, dar legănîndu-și cu atîta degajare celălalt pumn, de parcă n-ar fi făcut altceva decît să se grăbească spre domiciliul unui client; pe fața lui întoarsă într-o parte i se vedea însă un ochi închis, ca întotdeauna cînd n-avea conștiința curată.

— Hei! Nonoggi — iar cînd nevastă-sa își regăsi vocea, îl și ajunsese din urmă.

El mormăi ceva și încercă să-și schimbe expresia feței, dar ochiul închis îl împiedica.

— N-am încotro, scumpo, trebuie să luăm parte, altminteri unde-am ajunge cu afacerile? Clienții ar spune: „Aha, Nonoggi, reprezentația a dat chix, fiindcă orchestra a mers prost, și asta din pricină că a lipsit clarinetul tău". Vorbindu-i, o lovea cu instrumentul peste obraz. Firește, la început omul spune ce vor femeia și preotul, explică el celor doi lăcătuși, care se apropiaseră și ei, dar un bărbier trebuie să țină seama și de altele.

— Au! strigă femeia, fiindcă loviturile lui amicale deveniseră tot mai puternice.

Deodată, ca semn că se simțea din nou în apele lui, Nonoggi își deschise și al doilea ochi și dintr-un salt se și află pe ulița în trepte.

— Sîntem trădați, trebuie să ne ferim de ce poate fi și mai rău — și doamna Nonoggi, frîngîndu-și mîinile, o luă după bărbatu-său.

Cei rămași se numărară muți.

— Am rămas numai patru, constată Scarpetta.

De sub șalul ei negru, doamna Acquistapace făcu un gest sumbru spre farmacie.

— Mie nu mi se poate întîmpla așa ceva. El e înăuntru și face pilule ; vă garantez că va continua să facă pilule.

Ceilalți dădură din cap cu îndîrjire.

— Dar ia priviți-l pe viteazul, sfîntul don Taddeo ! zise nevasta lui Pipistrelli. N-ar trebui să-i ducem ceva de băut ?

Istovit de vînătoare, don Taddeo stătea în penumbră singur de tot, aninat de spinarea unuia dintre leii domului și-și ținea mîna la frunte. De pe ulița în trepte se apropiau pași ; avocatul Belotti apăru în frac și încă de departe vorbi gîfîind :

— Don Taddeo, aceste bătăi de clopot trebuie să înceteze ; vă declar în numele comitetului și al municipalității că zgomotul trebuie să înceteze.

Continuă să strige același lucru tot drumul cît traversă piața, de parcă ar fi vrut să se exerseze, mai înainte ca lucrul să devină serios. În sfîrșit, don Taddeo îl observă și-și îndreptă spinarea.

„Ce vreți de la mine ? " părea să întrebe — iar în bubuitul cerului, care le înghițea vocile, îi văzură pe amîndoi azvîrlind brațele, agitînd pumnii și rotindu-și fețele orbește, ca în căutarea unor martori. Cînd evlavioșii se apropiară, don Taddeo tocmai spunea :

— Iar eu vă declar că este ajunul sărbătorii sfîntului Teofrast, hramul uneia dintre capelele bisericii de la mînăstire.

— Uneia dintre capele ! răcni avocatul. Asta-i bună ! Și dac-o să vreți acum, domnule, să închinați unui alt sfînt fiecare dintre țiglele acoperișului, atunci o să avem hărmălaia asta în fiecare zi ?

Preotul ridică deznădăjduit vocea-i cavernoasă :

— Vă interzic, domnule, să vă bateți joc de cele sfinte !

Ochii preotului străluceau roșii ca focul, iar brațele îi zvîcneau sălbatic în aer, încît avocatul se retrase din raza lor de acțiune. Totuși se lovi cu mîna dreaptă peste cămașa scrobită :

— În numele comitetului, mai mult chiar, în numele poporului...

— Cine-i poporul ? întrebă bătrînul Fantapiè și, umflîndu-și pieptul, se apropie de avocat, care se mai dădu înapoi cu doi pași.

Totodată Belotti trase adînc aer în piept.

— Poporul sînt eu ! spuse el cu convingere. Și feriți-vă ca nu cumva să sun eu *Clopotul poporului !*

— Și noi avem ziare, zise don Taddeo.

— Și noi sîntem poporul, afirmă amenințător doamna Acquistapace.

— Iar bărbatu-meu, țipă nevasta lui Pipistrelli, are tot dreptul să-l cheme pe Dumnezeu cu sfintele clopote, în vreme ce comedianții voștri cîntă pentru diavoli.

Lăcătușul Scarpetta se ținea cu gura ferecată în spatele coloanelor : nu degeaba aflase el despre anumite lucrări care urmau să fie comandate la primărie. Don Taddeo și avocatul Belotti puteau să aibă amîndoi dreptate, fiindcă și biserica, și primăria aveau nevoie de un lăcătuș.

Acum, cînd între el și preot se afla o distanță potrivită, avocatul duse mîna la pălăria lui cafenie de pai și o scoase descriind un arc de cerc.

— Atunci aflați, domnule, ultimul nostru cuvînt ! Dacă cel pe care l-ați însărcinat să tulbure o manifestație publică, precum e o reprezentație de teatru, nu încetează, sîntem hotărîți să cerem împotriva lui ajutorul forței armate.

Acestea fiind zise, se îndepărtă, mergînd de-a-ndaratelea și în grabă.

Cuvioșii îl înconjurară pe preot. Vorbiră într-un glas :

— Să le-o îngăduim, reverendo ?

Don Taddeo îi numără dintr-o privire și tăie aerul cu palma întinsă.

— Paharul se va umple în curînd, prieteni ; nu trebuie decît să așteptăm.

Doamna Acquistapace îl înțelese.

— Din păcate sîntem puțini, reverendo. Am văzut întregul oraș suind într-acolo în pelerinaj. Ce rușine ! Au fost printre ei mulți care făgăduiseră că nu se vor duce! Ce să spunem de nevasta lui Nonoggi, care a fugit după bărbatu-său. N-or fi fost ăștia doi înțeleși mai dinainte ?

— Așa mi s-a părut și mie, făcură ceilalți.

— Iar Jole Capitani nu mai putea de nerăbdare, în ciuda avertismentelor dumneavoastră, reverendo. A luat-o de acasă avocatul Belotti, ceea ce pentru soția unui doctor e cam ciudat...

Printr-un gest îndurerat don Taddeo mărturisi că știa.

— Dintre toate familiile bune, strigă nevasta sacristanului, numai alde Nardini nu s-au lăsat duși în ispită de cel rău... în afara familiei Acquistapace, adăugă ea, deoarece soția farmacistului îi aruncase o privire teribilă.

— Buna, sfînta doamnă Camuzzi, zise lăcătușul Fantapiè, rămîne și ea departe de păcat. Nimeni nu va putea să spună că ea a părăsit această casă.

Toți confirmară ; numai don Taddeo tăcu și lăsă capul în jos. Căci el o văzuse pe oița lui strecurîndu-se din căsuța spălătoresei Grattalupi, de pe ulița în trepte, lunecînd încolo cu fustele strînse

şi pierind grabnic. Din curtea primăriei trebuie să fi ajuns la căsuţă căţărîndu-se, deşi treptele vechii scări erau doar o ruină, apoi alergase în taină spre voluptate. Poate că totuşi era adevărat ceea ce pretindea Evangelina Mancafede că ştie despre doamna Camuzzi şi cel mai tînăr dintre comedianţi ?

Don Taddeo izbucni ; o imagine care-i revenea mereu înaintea ochilor îl înfierbîntă şi-l tulbură.

— Cădem cu toţii pradă corupţiei, se bîlbîi el, iar aceea care se numeşte Italia e dintre toate relele cel mai mare !

Nevasta lui Pipistrelli şi doamna Acquistapace dădură din cap revoltate. Bătrînul Fantapiè strigă :

— E muierea numită Babilon.

— Pe Bachus, remarcă lăcătuşul Scarpetta, după ce s-au perindat pe la Italia avocatul, baronul, domnul Polli şi, cum umblă vorba, argatul hotelierului Malandrini, nimeni nu mai ştie dacă nu cumva îi vine rîndul lui însuşi.

Cum cele două femei îi întoarseră spatele furioase, lăcătuşul se uită chiorîş în gol. Tăcură cu toţii — iar don Taddeo o zări pe ea, femeia, aşa cum o zărise prin fereastra domului, unde se urcase, fiindcă Pipistrelli spărsese din greşeală cu o prăjină un ochi de geam. Nu ştiuse că de-acolo, de sus, se putea privi de-a dreptul printr-o fereastră a hotelului „La Lună" ; acea fereastră era a ei, iar ceea ce-i fusese dat să vadă era o îmbrăţişare.

Pentru că tremura tot, don Taddeo abia izbutise să coboare scara. Chiar şi acum, în întuneric, îl apuca tremurul, cînd îi revenea în minte acea imagine...

— Don Taddeo! strigă baronul Torroni, venind repede dinspre casa lui. Dacă ai timp, baroana te roagă să-i faci o vizită.

Don Taddeo ridică sfios fruntea, salută, fără să-l privească pe baron, și făcu vreo cîțiva pași spre palazzo Torroni, cu sutana lovindu-i sonor picioarele.

— Pe baroană o uitasem. Încă o oiță pioasă spre mîngîierea păstorului, zise nevasta lui Pipistrelli.

— Dar baronul — și cu toții îl priviră pe furiș — se duce la teatru, asta se vede, fiindcă și-a scos jambierele de piele. Biata baroană! Ce luptă a trebuit să ducă!

— Iar acum totul s-a terminat, de vreme ce blestematul ăla de comitet folosește forța!

— Nu bate Pipistrelli clopotele parcă ceva mai slab? întrebă nevastă-sa. Sînt sigură că-l amenință!

— Sîntem bărbați, spuseră Fantapiè și Scarpetta; iar doamna Acquistapace adăugă:

— În împrejurarea asta sîntem și noi. Păcătoșii de la teatru trebuie s-o afle!

Se puseră în mișcare. Cei patru traversară piața unul după altul.

— Don Taddeo mai are luptători, declară nevasta lui Pipistrelli, șonticăind, iar Scarpetta, ca să-și facă curaj, strigă tare în întunericul uliței în trepte:

— O să vedem noi!

După ce plecară, avocatul Belotti coborî de sub arcada întunecată a primăriei și se îndreptă fiștiindu-se spre farmacie. Ridică draperia și șopti cu voce șuierătoare:

— Hai! Sîntem eliberați.

Un strigăt răguşit de bucurie — şi bătrînul Acquistapace năvăli afară, şchiopătînd de răsună piaţa.

— Sst! făcu avocatul. Să nu trezim duşmanii artei! N-am fost dibaci? Cum? Totul a mers strună.

— Şi eu, jubilă farmacistul, care mă şi îmbrăcasem pe sub halatul de lucru cu surtucul negru!

Se înghesuiau unul în altul, îşi schimbau locul şi-şi repezeau reciproc ghionţi.

— Ah! măgar bătrîn ce eşti!

La fiecare al doilea pas se opreau şi trăgeau cu urechea la paşii celorlalţi. Avocatul se uită înapoi.

— Oare şi Lucia găinăreasa o fi acolo sus? Oraşul pare mort. Nici ţipenie în piaţă! Ba da: obişnuitul Brabră.

O sclipire de lumină, care se pierdea în umbra clopotniţei, îl atinse o dată pe micul moşneag, în vreme ce acesta descria un salut larg în jurul pieţei, de parcă l-ar fi înconjurat o societate nevăzută.

— Astăzi ai putea să mă ajuţi nitel pe lîngă Italia. Acquistapace se ruga ca un băieţandru. Şi aşa am să fiu în curînd cel din urmă. Iar cine are atîtea femei ca tine... fiindcă se spune că nici blonda aia voinică nu ţi-a rezistat mult.

— Eh! se spun multe — şi avocatul chicoti plin de el. Da de Jole Capitani încă nu se spune nimic?

— Cum? tu ai...?

— Soţul ei a vrut să-mi găsească zahăr: zahăr la un bărbat ca mine! Acum vede că asta nu mă împiedică...

— Eşti mai mare decît îmi închipuiam, avocatule.

— Ei !... Dar hai să vorbim despre ceva serios. Cît îi mai dai preotului ?

— Nu mult. Articolele tale din *Clopotul poporului* trebuie că au avut efect.

— Aşadar tu crezi... Eu îţi spun, eu... Avocatul îşi puse degetul pe pieptul cămăşii... că don Taddeo nu mai are nici opt zile. Loja, dragul meu, a fost făcută atentă prin mine asupra chestiei cu cheia. I-am scris şi episcopului despre revolta din Borgo şi l-am informat despre participarea lui don Taddeo la acea răzmeriţă a superstiţiilor.

— Dar el... Bătrînul garibaldian îşi răşchiră îngrozit degetele mîinii... el a fost tocmai cel ce i-a contrazis pe ţărani : nu, n-a mişcat ochii, madona voastră — şi mai că erau să-l lapideze.

Avocatul dădu din umeri şi-şi scoase limba printre dinţi.

— E el duşmanul, da sau ba ?... Şi vrem noi să vedem *Sărmana Tonietta ?*

— Asta da, asta o vrem !

Farmacistul îşi săltă piciorul de lemn pe ultimele trepte.

— Sst ! făcu avocatul. Luminaţia nu e strălucită ; ce vrei, a trebuit să ne folosim toată puterea pentru interiorul teatrului ; totuşi îmi pot da seama cum stă situaţia. Nevastă-ta nu se găseşte în mijlocul poporului, care asediază palatul principesei şi aşteaptă uvertura : uite-o în ceata răzvrătiţilor superstiţioşi, acolo în fund, sub zidurile mînăstirii. Şi-au lăsat cu toţii capul pe spate, de parcă le-ar veni în zbor nu zarva clopotelor, ci macaroane ! Eh ! n-au timp să pună laba pe noi, şi îndată te vom fi salvat în loja mea, sărmane prieten... Hei ! oameni buni, trebuie să-i lăsaţi să treacă pe cei care-au plătit.

— Vrem să auzim şi noi, răspunse poporul.

Sub arcada de lîngă palat ardea o lampă electrică.

— Cu atît mai bine — și avocatul se cățără pe ruine, în fracul lui, care din pricina efortului pocnea la cusături ; atîrnînd lampa tocmai aici, se vede unde calci. Este aproape de neînțeles cum oamenii ăștia continuă să folosească și astăzi intrarea teatrului ca să-și facă nevoile. Ar trebui într-adevăr să aibă puțină educație...

— Coridoarele cel puțin le-ați luminat bine, avocatule, altminteri ar putea omul să se teamă că-și rupe și ultimul picior — și ce mîndră cortină roșie închide parterul. Ciucurii ăștia de aur !

— Ni i-a împrumutat Mancafede. La început nu voia decît să-i vîndă ; a trebuit să-l amenințăm că-i vom zădărnici concesiunea pentru diligența spre Cremosine. Ce pungaș bătrîn ?

Pătrunseră pe culoarul îngust din jurul lojilor.

— Bună seara, tată Corvi ! Iar pentru că bătrînul însărcinat cu controlul biletelor întindea mîna : Noi nu avem bilete, dar știi că loja e a mea.

— Cu neputință, domnule avocat. Loja e a 'mneavoastră, da ca să vă las înăuntru trebuie să plătiți intrarea ; și domnul Acquistapace trebuie să plătească și dumnealui.

Bătrînul clipi din ochi sfidător, cu uriașa sa față roșie, iar burta lui le bară trecerea.

— Lasă prostiile, Corvi, spuse avocatul. Știi doar că te sprijin să fii angajat la bascula publică.

— O fi, domnule avocat, și mă bizui pe protecția matale, da nu pot să plătesc din buzunarul meu cele două lire pentru biletele dumneavoastră, fiindcă nu le am.

— Dacă n-ai fi dat de trei ori faliment, și avocatul începu să țopăie și să lovească aerul, n-ar

fi trebuit să necăjești astă-seară lumea, cerîndu-i biletele.

— Așa a vrut Dumnezeu, zise bătrînul, în vreme ce avocatul plecă în fugă.

— Între timp dumneavoastră intrați, domnule Acquistapace, contez pe recomandarea dumneavoastră pentru bascula publică.

În lojă, farmacistul dădu de văduva Pastecaldi cu mica Amelia, dar nu făcu decît să le strîngă mîinile în tăcere, deoarece din pricina luminii puternice și a mulțimii de oameni nu se simțea la largul său. O asemenea sală nu mai existase în oraș ! O cunună de foc înconjura balcoanele, iar lampa cu arc aninată de tavan împrăștia o lumină atît de violentă, încît nici nu vedeai cine se află dincolo de ea.

— Ah ! uite-l pe nebunul ăla bătrîn care a intrat acușica acolo jos ! strigă cineva sus de tot, iar farmacistul roși, fiindcă recunoscuse vocea slujnicei Felicetta, asupra căreia își aruncase în taină ochii, mai înainte ca nevastă-sa s-o concedieze la dorința lui don Taddeo. Așadar nu scăpase totuși de ea ! Se simți îmboldit să tragă pe furiș cu ochiul în sus : Felicetta se hlizea mereu la el, aplecîndu-se la urechea vecinei ei. Iar vecina era Pomponia, din serviciul negustorului Mancafede, cea mai afurisită bîrfitoare !

Amîndouă dezvăluiau galeriei din stînga scandalurile din oraș. Felicetta nu putea să știe mai multe decît femeia de încredere a nevăzutei, care știa totul, și cînd Felicetta venea cu o istorie, Pomponia răspundea cu două. Nevasta croitorului Chiaralunzi ocupa fără rușine un fotoliu, deși îl obținuse numai pentru că bărbatu-său era amantul artistei care locuia la ei. Baronul Torroni făcuse bine că nu-și adusese soția, deoarece loja lor se

afla chiar lîngă scenă şi nu i-ar fi stat bine să schimbe semne cu amanta lui, ecalaltă artistă. Piezîş deasupra baronului, soţia doctorului Capitani (ăsta a aflat că tîmplarul de pe Via del Torchio, care era de trei ori văduv, nu are conştiinţa curată !) îl aştepta pe Nello al ei : pe frumosul Nello ; iar cîtă vreme acela rămînea în spatele cortinei, ea putea să cocheteze cu domnii cei tineri, căci fireste aranjase în aşa fel lucrurile, încît să-şi aibă locul lîngă loja clubului. Era oare de crezut că mama Paradisi, care-şi avea loja alături de Mancafede... ? Acesta îşi vîra mereu capul sub pălăria ei, ce atîngea în toate părţile pereţii lojii, atît de mare era. Dacă bătrînii ăştia făptuiau lucruri ce stîrneau indignarea, păcatele bieţilor tineri puteau fi iertate. Rina, slujnica tutungiului, atîrna într-o înghesuială de şcoiari peste balustrada cea mai de sus, cu ochii aţintiţi asupra locului gol al lui maestro Dorlenghi. Ce nerozie, să-l iubească tocmai pe artistul ăsta, care-o înşela cu toate femeile din teatru!

— Rina ! Vezi să nu pici jos ! strigară într-un glas cu toţii.

— N-aude : e o gălăgie aici !

Cumătrul Achille se năpusti dintr-o lojă ca un taur şi se luă după chelnerul lui :

— Hei ! Nonò, tu eşti ? Vreau ceva de băut. Ce treabă-i asta, să-i serveşti doar pe dumnealor ?

Nimic de făcut. Membrii orchestrei îşi acordează instrumentele. „Nonoggi ăsta, gîndeşte cumătrul Achille. îşi behăie trilurile ca o capră ; dar tapiţerul Allebardi urlă cu bombardonul lui de scoală morţii din morminte... Ah ! domnişoara Zampieri : aşadar va cînta într-adevăr la harpă. N-ai fi crezut că o fată va avea curajul. Oare ar trebui să fluierăm ?"

— Săracuța, ce frumoasă e ! zise Michele, ucenicul lăcătușului Fantapiè.

Carlino, calfa brutarului, adăugă :

— Se pare că ea și mă-sa n-au bani, n-au putut să-i plătească patronului meu ; de atîta cîntat la harpă, degetele Ninei probabil că sîngerează.

— Ah, Nina, scumpo ! strigară fetele. Ce dulce zîmbește, în rochia ei albă ! Cine-i ăla cu care stă de vorbă ? Ăla cu vioara și cu plete negre lungi ?... Mandolini, de la Banca populară ; e-ndrăgostit de ea ; de-ar face-o fericită !... Da frumosul Alfò a înnebunit de-adevăratelea, izbește în timpanul și cinelul lui, de parcă toată lumea asta ar fi venit ca să-l asculte pe el.

— Habar n-are de nimic, bietul de el ; l-au pus acolo în locul lui Vittorino Baccalà, al tîmplarului, care n-a putut veni din pricina lui don Taddeo.

— Pe unchiul meu, Coccola, don Taddeo l-a amenințat că dacă vine la teatru podagra o să-i atace inima.

— Iar pentru ca pe noi ăștialalți să nu ne ia diavolul, a pus să se tragă clopotele. N-o să poată începe atîta vreme cît au să le tragă. Niccolo, închide odată fereastra din spatele tău !

— Ferestrele sînt toate închise ; e de-a dreptul o minune cît de tare se aud clopotele. Poate că are dreptate don Taddeo.

— Pricina-i vîntul de răsărit, atîta tot ; și o să trebuie să facem o demonstrație împotriva preoțului. Jos cu popii !

— Liniște acolo sus ! se strigă de la parter spre cei de la galerie.

Băieții din jurul ucenicului de cofetar, îmbrăcat în alb, răspunseră cu fluierături. În loja clubului se aplaudă, glumă la care femeile din celelalte loji rîseră. Scundul bătrîn Giocondi se

aplecă pe spate în loja lui și, pe lîngă cea a lui Salvatori, strigă în sus, spre galerie :

— Ai zbierat și tu, Clotilda ?

Slujnica îi răspunse :

— Noi am strigat : Trăiască don Taddeo și artiștii !

— Bravo, Clotilda ! Mai strigă și : Trăiască familia Salvatori !

Lojile se amuzau.

— Ah, hîtrul ăsta de Giocondi ! Salvatori a pus mîna pe fabrica lui de ciment, iar acum el se răzbună.

Salvatori se văzu nevoit firește să facă plecăciuni, fiindcă vreo cîțiva îl aplaudară rîzînd. Și arendașul impozitelor Vallesi, din loja lui, aflată în față de tot, deasupra aceleia a avocatului Belotti, se înclina mereu spre bunii lui platnici : mai întîi drept în față spre baronul Torroni, apoi spre Mancafede, pe urmă către colț, sărind a treia lojă, liberă, spre hotelierul Malandrini — și bruso de-a curmezișul spre doctorul Ranucci, care se așează grăbit lîngă soția lui. Cei de la parterul cu locuri în picioare rîseră, iar Galileo Belotti, fratele avocatului, se adresă cu voce tare țăranilor din jurul lui :

— E de tot hazul cum doctorul își închipuie că ar putea să-i vie cuiva cheful să-i ia muierea asta slută. Mie nici nu mi-ar trece prin cap așa ceva ! De se întîmplă să te duci cu vreun buboi la Ranucci, o găsești întotdeauna pe nevastă-sa în camera de așteptare, fiindcă soțul ei crede că acolo, între lume, se află în mai mare siguranță. În fiece clipă, doctorul își vîrî capul pe ușă și chiar dacă nu faci decît să dai mîna cu doamna, o împinge încolo și țopăie în fața ei : papapap... Galileo luase tonul cu care, după părerea lui, vorbeau toți. în

afară de el. Dacă te uiți la ea nițel, doctorul e cu siguranță în stare să taie cuiva amîndouă picioarele în loc de unul. Ar trebui făcut ceva, să-l dezvățăm de gelozia asta neroadă.

De aceeași părere se arătă și Zecchini cel gras, fost patron al unui bazar, care-și purta acum tot avutul în burtă. Făgădui că prietenul său Corvi va iscodi ceva pentru chirurg, iar tovarășii săi de chefuri, aflați lîngă el, și începură să se bucure, cînd deodată tot parterul cu locuri în picioare se despică, deschizînd o cărare.

— Ei, ce-i àsta... Mi se pare că visez... Trebuie să fie o glumă.

Dar ele își făcură intrareacu un aer tot atît de nestingherit, ca în salonul lor de pe Via Tripoli : Raffaella, Theo și Lauretta, acoperite de mama Farinaggi. În loji, toți spectatorii tresăriră ; o clipă se înstăpîni liniștea și se auzi numai vocea lui Galileo Belotti, care spuse :

— Bună seara, doamnelor !

Sus și jos izbucniră hohote de rîs. Muzicanții din orchestră se ridicară în picioare, ca să le vadă pe dame intrînd. Acestea străbătură toată mulțimea pînă la primul rînd de fotolii, unde mai erau trei locuri libere. De uluit ce era, Serafini nu-și luă numaidecît pălăria de pe scaunul Raffaellei ; fata trebui să-i arunce mai întîi un surîs boit, pe care el îl cunoștea și care îl și determinase cîteodată să treacă la fapte. Serafini se înclină.

— Bravo, Serafini ! se strigă de sus, iar Coletto, ucenicul cofetarului, fluieră cu degetele vîrîte în gură.

Mama Farinaggi încercă din mai multe părți să facă loc formelor ei spre scaunul său din rîndul al doilea. În cele din urmă, Loretani, vameșul orașului și cele două domnișoare Pernici, îm-

preună cu locotenentul Cantinelli ieşiră pe culoarul dintre scaune ca s-o lase să treacă. Ba chiar locotenentul îşi duse mîna la coif. Chelnerul cumătrului Achille se grăbi să-şi ofere sucurile de fructe, iar toate aceste persoane barară culoarul, în aşa fel că cizmarul Malagodi şi nevastă-sa nu izbutiră să ajungă la locurile lor in prima bancă numerotată. Soţii schimbară replici dispreţuitoare cu brutarul Crepalini, în vreme ce mama Farinaggi scotea mici chicoteli, fiindcă un arendaş din cealaltă parte a culoarului o ciupea. De la galerie se striga :

— Lauretta are pălăria cea mai frumoasă !

Şi :

— Raffaella, m-ai înşelat cu altul !

Dolofana Lauretta nici nu ridica ochii, îşi vîra ceva în gură ; Theo îşi arătă vîrful limbii domnilor de club, care aplaudau cu două degete ; Raffaella însă le măsura din ochi pe femeile din jurul ei, de parcă ar fi fost o doamnă străină, venită de cine ştie unde. Ficcare dintre cele pe care le privise se apleca spre vecină şi, fără a o scăpa din ochi pe Raffaella, îşi spuneau un cuvînt : „Scandal !“ Din lojă în lojă se clănţănea : „Scandal !“, de la un şir la altul sărea cuvîntul : „Scandal ! Scandal !“ — iar bărbaţii de la parterul cu locuri în picioare strigară : „Scandal ! Scandal “, bătînd tactul cu bastoanele. Mama Farinaggi se foi din nou, ghemuită toată pe scaunul ei, cu mîna la piept, şi începu să arunce priviri înţepate în toate părţile ţile. Totuşi, cele două domnişoare Pernici, de teamă să n-o atingă, şedeau înghesuite una în alta şi-şi suceau gîtul, ca nişte găini în pericol, iar doamna Camuzzi, în loja ei din vecinătatea imediată a celor trei fete, se aplecă încetişor într-o parte, să

scuipe. După aceea, își răsuci fotoliul cu totul spre dreapta și privi fără să se mai întoarcă numai spre orchestră. Severino Salvatori, care-și plimba monoclul în rîndul fotoliilor de orchestră, veni și se așeză între dînsa și cele trei.

— Mulțumesc, domnule, spuse doamna Camuzzi cu vocea ei dulce, mulțumesc pentru atenția dumneavoastră. Soțul meu întîrzie, cui i-ar fi putut trece prin minte că în acest teatru o femeie cumsecade nu se va afla la adăpost de jigniri. Don Taddeo are așadar dreptate să ne interzică această distracție și să pună să se bată clopotele, ca la Judecata-de-apoi.

— E un adevărat scandal, stimată doamnă, iar întreaga vină o poartă bătrînul bețivan Corvi, care a vîndut bilete acestor doamne.

— Ah! — și soțul meu voia să-l angajeze la bascula publică. Nu va mai fi angajat.

— Sînteți severă, doamnă, dar dreaptă.

Chiar și altminteri aveau motive să se plîngă de felul cum fusese orînduit publicul. Familia unuia din artiști ocupa cele mai din față locuri numerotate. Așa stînd lucrurile, firește, nu i se putea lua în nume de rău brutarului Crepalini că pretinsese o lojă pentru el și ai lui.

— Ne-am dat destulă osteneală, declara tînărul Salvatori, să evităm renghiul pe care voia să ni-l joace pătura de mijloc. Mai întîi i-am făcut pe oameni să creadă că acea faimoasă lojă a treia din dreapta aparține casei Nardini; iar cînd aversiunea bătrînului Nardini față de teatru a devenit cunoscută, am reținut-o așa-zicînd pentru prefect, care s-ar putea să vină. În felul acesta loja a rămas goală, însă mai mult decît atît n-am reușit să obținem. Alde Filiberti și mai multe alte fa-

milii bune au trebuit să renunțe la lojă, dar cel puțin nici brutarul n-a putut-o avea.

Din stînga și din dreapta se aplecară spre Salvatori domnii Torroni și Mancafede.

— Dar gălăgia asta! Nu se poate auzi om pe om. N-ar trebui făcut ceva, să-i punem capăt?

— Pentru nimic în lume, spuse doamna Camuzzi. M-aș duce imediat acasă.

— Dar dumneavoastră ați venit totuși să-i ascultați pe artiști, nu clopotele astea.

— Sînt gata să-i ascult și pe unii și pe celelalte. Trebuie să împăcăm îndatoririle lumești cu cele religioase.

Își agită mai tare evantaiul: se simțea jignită de comportarea micuței Zampieri, care-și dădea, Dumnezeu știe de ce, atîta importanță în spatele coardelor de aur ale harpei și cocheta cu toți bărbații peste capul bietului Mandolini, de care părea absolut sigură.

— Cînd te gîndești că bătrînul Mandolini a murit în clipa cînd trebuia să devină prefect — iar propriul său fiu își sacrifică viitorul de dragul unei intrigante!

Domnii îi dădură dreptate doamnei Camuzzi; observară însă că în sală se instăpînise pe jumătate liniștea și că aceasta se datora avocatului Belotti, care șușotea, în stare de agitație, în loja subprefectului. Ponderatul domn Fiorio părea și el iritat. În cele din urmă își desfăcu brațele, ca și cînd ar fi vrut să arate că nu mai e în stare să împiedice în continuare ceva, iar atunci avocatul se năpusti pe ușă... Brusc, sala tălăzui. Ce se întîmpla? Teatrul urma să fie închis din nou, fiindcă don Taddeo avea de partea lui guvernul? Ce abuz! „Tare înapoiați mai sîntem noi în Italia!"

Cel puțin se vor restitui banii ?... Toate vocile se stinseră de îndată din nou, deoarece avocatul fu văzut făcîndu-și grăbit drum la parter. Locotenentul Cantinelli se ridică numaidecît și porni cu pași iuți și măsurați în urma avocatului.

— Fontana ! Capaci ! îi chemă el cu jumătate voce, iar cei doi subordonați ai săi își părăsiră posturile din cele două laturi ale intrării, ca să-l urmeze.

În fruntea forței armate, care-și purta penajul impunător și își apucase cu un gest larg pulpanele vestoanelor căptușite cu roșu, făcînd totodată să se audă un zăngănit surd, avocatul Belotti înainta prin mulțimea ce-i deschidea drum, cu pieptul bombat de-i pocnea cămașa scrobită. Privea plin de hotărîre drept înainte, și nimeni nu îndrăzni să-i pună vreo întrebare.

— Ce personalitate, avocatul ! exclamă surugiul Masetti, lipit de peretele de la ieșire de către forța armată ; iar bărbierul Bonometti adăugă :

— Știam eu că e un om mare.

Zicînd acestea se înghesuiră împreună cu alții în urma lor.

— Ce-i asta ? strigă Galileo Belotti și se proțăpi împotriva curentului. Ce vreți ? Nu știți că avocatul e un bufon ? Papapap ! Asta mai lipsea, să-l luați pe avocat în serios !

Dar chiar propriii lui prieteni, țăranii, îl înghiontiră din spate : trebui să facă loc ; afară pe scară se și năpusti tropăitul a sute de picioare. Mama Paradisi se ridicase în loja ei, trăsese în stînga și în dreapta cîte o fiică sub acoperișul larg al pălăriei sale și aștepta să vadă dacă lumea o s-o ia goană. Negustorul Mancafede îi făgădui — și în emoția generală își duse mîna uscată la inimă — că în caz de pericol o va apăra cu propriu-i trup

Văduva Pastecaldi îl imploră pe vecinul ei, farmacistul, să strige spre orchestră, ca să-l prevină pe fiul ei, care-şi acorda contrabasul.

Acquistapace răspunse :

— Nu se întîmplă nimic, signora, avocatul nu face decît să-l reducă la tăcere pe don Taddeo.

— Avocatul îl reduce la tăcere pe don Taddeo, repetă tînăra Amelia Pastecaldi, cu un aer nerod şi visător, şi-şi ridică ochii spre cer, în rochia ei scrobită din muselină.

În loja doamnei Mandolini, bătrînul literat Ortensi îşi lăsă în jos faţa lipsită de vedere.

— Beatrice, zise el şi chicoti, preotul e redus la tăcere. Asta aminteşte de bunele vremuri de odinioară.

— Încă mai sîntem în viaţă, Orlando, spuse cu voce profundă bătrîna, ţinîndu-şi spatele drept, iar între buclele ei albe, pe faţa lungă şi albă, îi rîdeau numai ochii negri.

— Nu-i cu putinţă ! strigă alături tutungiul Polli şi ieşi în fugă.

Menajera bătrînului Ortensi îşi atîrnă mîna grăsuţă pe marginea lojii, iar cînd tînărul Olindo Polli i-o atinse tremurînd, ca întoarse spre băiat o faţă poruncitoare şi lascivă, care făcu să-l treacă sudorile. În pofida harababurii din sală, cele două domnişoare Giocondi văzută tot ce se întîmplă şi se înghiontiră reciproc, cu un aer ostil.

— Toţi la fel ca papa, spuse Cesira şi-şi întoarse faţa. Pe scaunul din spate, mama lor ţinea aplecat capul cu păr de un cenuşiu murdar şi adormise cu siguranţă din nou. Cu asemenea muieri îşi nenorocesc bărbaţii familiile, o soţie arată ca mama, iar noi nu ne mai măritäm.

— M-am săturat de măritiș, zise dezlogodita Rosina.

În clipa aceea, ușa lojii se deschise, iar bătrînul Giocondi intră legănîndu-și burticica veselă. Ochii îi scînteiau.

— Totul merge bine, strigă el și-și arcui mîna într-un gest larg. Îl dau jos pe Pipistrelli din clopotniță. O să vi se aducă înghețată ; vreți și cîte un pahar de Marsala ? Ah, fetelor, pupați-mă, abia de ieri îl aveți din nou lîngă voi pe papa al vostru.

— Știam că ai să te întorci : sîngele apă nu se face, se bucură Cesira și se legănă în brațele lui.

Dezlogodita Rosina, pe care el n-o lua în seamă în ruşinea ei, se uita în altă parte, gîndind : „Gîsculița se lasă mîngîiată și gîgîie ! Parcă din asta i-ar ieși vreo zestre ! Ceea ce societatea de asigurări îi plătește tatei, el cheltuiește în călătoriile de afaceri pentru plăcerile lui ; mama și noi trebuie s-o scoatem la capăt dînd pensiune ; și cînd în sfîrșit ai un funcționăraș, cu care să te măriți, băiatul își ia tălpășița după o așteptare de trei ani, fiindcă papa n-a pus niciodată ceva de-o parte pentru copilă....“

— Hei, Zecchini, cum stau lucrurile ? strigă tatăl ei spre parter. Așadar tot mai continuă să tragă clopotele ?

— Avocatul tocmai îl somează pentru ultima oară, pe urmă forța armată pătrunde în clopotniță — iar bătrînul erou al paharelor îi împinse pe toți la o parte cu burta, ca să ajungă din nou afară.

Alții se întorceau cu vești, pe care le strigau în loji. Cuvioșii înconjuraseră clopotnița, dar avocatul îi pusese pe goană ! Pe călugărițele, ale căror bonete albe cu aripi se vedeau la ferestrele mî-

năstirii, le silise tot el să se retragă, deoarece vederea lor incita la răzmeriță ! De-afară răzbătu un strigăt de biruință, apoi freamătul mut și grăbit al unei mulțimi, care se retrăgea, și din nou larma poporului triumfător. De la parter la galerie se înălță vuind un „Ah !“

— A încetat ! Bravo ! Jos cu preoții !

Cineva strigă :

— Trăiască avocatul !

— Ce ! Care avocat ? — și Galileo Belotti își făcu loc cu umerii și brațele.

În aceeași clipă, bătaia clopotelor începu din nou :

— Ia-n auziți ! strigă arendașul. Cînd vă spun că avocatul e un bufon ! Pipistrelli o să-i arunce din turn ceva în cap...

Nu mai putu fi auzit, deoarece afară se dezlănțuiră brusc. răcnete, fluierături și urlete, încît doamnelor din lojă li se tăie răsuflarea. Doamna Camuzzi își făcu cruce.

— Don Taddeo a avut dreptate. De-am mai scăpa o dată cu bine ! — și negustorul Mancafede, alb ca varul, trase cu ochiul în spatele lui spre cei doi vînzători ai săi, care de oboseală dormeau rezemați de perete.

— Asta pune capăt la toate. Poporul n-ar trebui descătușat niciodată. Mai întîi pare pornit numai împotriva preoților, apoi, adio, se preocupă de locurile noastre din loji și de banii noștri.

— Dumnezeule, încotro o s-o luăm, se văicări dincolo văduva Pastecaldi, pe care farmacistul o lăsase singură ; noi femeile sîntem aici sacrificate.

Bătrîna Mandolini zise lîngă ea, cu voce adîncă și fără să facă vreo mișcare :

— Nici o teamă de popor, draga mea ! Poporul e mărinimos. Cînd soțul meu urma să fie împuș-

cat la Cesana [1], o ceată de oameni din popor i-a risipit pe toți soldații papii, iar în învălmășeală un tăbăcar numit Sciaccaluga a luat locul osînditului De teamă să nu fie tulburați din nou, l-au împușcat îndată, fără să se uite mai îndeaproape ; Mario, însă, a scăpat. Acei oameni din popor îl iubeau, fiindcă și el îi iubise.

— Ce vor ăștia acum ? întrebă Rosina Giocondi și-și plimbă peste mulțime fața moale și transparentă ca gelatina, cu ochi rotunzi și goi. Oamenii săriseră în picioare, țipau de-a valma ! Aplaudau, țistuiau și le urlau celor ce țistuiau să stea jos ! Ce era cu preoții ăștia, cărora ei le doreau moartea ? La ce era bun avocatul Belotti, pe care-l ovaționau ? „Nici Belotti, nici don Taddeo n-au să se însoare cu mine, iar Amadeo a cerut să fie transferat."

Se putură convinge că bătaia clopotelor încetase : zarva se potolea. Căci în față, la stînga, avocatul Belotti stătea lîngă balustrada lojii lui ; cămașa scrobită i se mototolise, fiind acum toată numai cute, peruca îi ședea strîmb, iar cu pălăria cafenie de pai făcea semne că vrea să vorbească. Mai întîi, inima, care-i bătea în gît, nu-i îngădui decît să scoată niște sunete răgușite. Apoi reuși să vorbească :

— În sfîrșit, putem spune că sîntem liberi !

— Bravo ! — și avocatul făcu reverențe spre galerie, parter și loji. Apoi căzu în brațele bătrînului Acquistapace și gîfîi :

— Sînt fericit, o, prietene, dar adineauri situația a fost foarte gravă afară. Nevastă-ta s-a arătat una dintre cele mai periculoase. A vrut să pă-

[1] Oraș în provincia Emilia.

trundă aici, dar din fericire Corvi a apărat lojile : am să-i obțin postul la bascula publică.

— Avocatul l-a redus la tăcere pe don Taddeo, șopti tînăra Amelia, cu obrajii înroșiți inegal.

— Trăiască avocatul ! strigă galeria.

— Dar fraza lui de adincauri aparține lui Garibaldi, spuse secretarul comunal Camuzzi, iar deasupra, în loja clubului, se ceru cu ironie să se cînte imnul lui Garibaldi.

Farmacistul Acquistapace dori în mod serios să-l asculte. Știind că nevastă-sa nu va pătrunde pînă la el, strigă pînă cînd se făcu vînăt la față, iar alături de el aplauda bătrîna Mandolini.

Cineva țistui la parter : era brutarul Crepalini.

— Afară cu el ! răcni galeria.

— Cum ? răspunse brutarul și-și ridică chipul de buldog. Am plătit șase locuri, care costă mai mult decît o lojă, și n-am voie să-mi spun părerea ?

— Are dreptate brutarul, se adresă lăcătușul Fantapiè lăcătușului Scarpetta, și amîndoi își rotiră privirea amenințătoare.

— Vreți o mamă de bătaie ? întrebă un bărbat în halat de cărăuș și-i azvîrli pe toți de-o parte, ca să ajungă la ei.

În orchestră, croitorul Chiaralunzi izbi cu cornul-tenor în rampă.

— Imnul !

— Ia te uită ! se adresă baronul Torroni doamnei Camuzzi. Astuia n-o să-i mai dăm nimic de lucru.

— Galeria are să se prăbușească de atîta tropăit și o să ne cadă în cap, se văicări negustorul Mancafede. Avocatul a fost un nebun cu imnul lui.

— Toate astea nu-s a bună — și doamna Camuzzi se trase în umbră. Ce va zice don Taddeo ?

Raffaella, Theo și Lauretta își apăsau batistele pe gură și se uitau cu teamă și dezaprobare la tălăzuirea poporului de-acolo de sus și din spate.

— Da ce ! Care imn ! Papapap ! făcea mereu Gailleo Belotti.

În orchestră, bărbierul Nonoggi se înfoia ca un păun. Deodată nevastă-sa îl apucă de guler și începu să-l zguduie.

— Și tu ai cerut imnul, păgînule !

Lumea izbucni în rîs. La galerie, Felicetta și Pomponia se băteau cu palmele peste coapse și chicoteau. Doamna Salvatori și doamna Malandrini își întinseră în același timp evantaiele spre loja Jolei Capitani. Toți se uitară într-acolo, pînă și bătrîna Mandolini își luă lornionul.

— Avocatul e la Jole, se spuse în toate părțile. Așadar e adevărat... Cît de vrăjită îl privește ! și-a pierdut capul, săraca.

— Signora, spuse avocatul, am venit pentru a vă depune la picioare omagiul pe care mi-l aduce acest popor.

Ea își întoarse moale gîtul și trase cu ochiul în sală, plină de teamă, dar și se dorința de a fi văzută.

— De-aș avea măcar un plasture, zise ea uguind, pentru degetul dumitale, care sîngerează.

Avocatul își obținuse acum lozinca, păși la vedere.

— Concetățeni ! strigă el și, de efort, se ridică în vîrful picioarelor ; lupta pentru libertate a provocat din nou aici la noi o rană ; acum, la cererea dumneavoastră, va răsuna imnul care-l saluta pe eroul libertății ori de cîte ori...

— Ce ? Care imn ? se răsti Galileo Belotti.

— Eu n-am nevoie de nici un imn ! țipă brutarul Crepalini. Am nevoie de o lojă, să plătești pentru șase persoane și să n-ai o lojă !

— Ați spus că-mi cunosc datoria, strigă avocatul.

— Nu cunoști nimic, bufonule !

Avocatul tresări ; deodată avu impresia că toată sala împărtășea părerea fratelui său. Lumea rîdea, se bucura cu răutate ; o fluierătură... Galben, mișcîndu-și buzele fără să scoată un sunet, avocatul se retrase cu mici plecăciuni repezi. Soția doctorului se uită cu groază după el, pînă cînd, cu o ultimă reverență, închise ușa lojii.

— Ce s-a întîmplat ? întrebă el afară și-și șterse fruntea. Ce le-a venit așa, deodată ? Totuși tocmai mă ovaționau ? Cine și-a vîrît coada aici ?... Și Jole, pe care credeam că am cucerit-o ! O, norocule schimbător !

Clătinîndu-se, se strecură lipit de pereții coridorului. S-ar fi putut deschide o ușă și ar fi fost văzut pradă slăbiciunii ! Coborî în grabă scara, ar fi dorit să fugă afară — dar în fața teatrului îl aștepta tot răuvoitoarea curiozitate omenească față de cei căzuți. Se furișă în vîrful picioarelor pe coridorul din stînga, deschise tainic ușa lojii sale... Sora lui tocmai îi spunea farmacistului :

— Mereu cu femeile, avocatul ! De-ar fi ministru, ar face mereu tot ce-ar vrea ele, iar asta ar fi o nenorocire... Iată-l !

Îi zîmbi în întîmpinare cu admirație, dar făcînd pe supărata.

— Ai pățit-o, avocatule ! Firește, s-au înfuriat, fiindcă te aflai lîngă o femeie frumoasă. Ți-am spus-o mereu : femeile au să-ți mănînce capul.

Prietenul Acquistapace îi strînse mîna, dar avocatul se lăsă oftînd pe banchetă, la capătul ei neluminat.

— Avocatul îl reduce la tăcere pe don Taddeo, spuse cu încîntare cineva de lîngă el, iar nepoata lui, Amelia, ridică ochii spre dînsul. Belotti îi răspunse dînd din cap, așa cum într-un moment greu te apleci spre o apă domoală, spre o floare cu parfum delicat, spre o oarecare părticică nevinovată a naturii inconștiente.

— Favoarea poporului, spuse el, e schimbătoare. Toți oamenii mari au aflat-o.

Deasupra lui se auziră pași ușori : subprefectul, domnul Fiorio, se întorcea în loja lui. Cetățenii arătară spre lojă cu semne de aprobare ; retrăgîndu-se în timpul conflictului dintre partide, procedase ca un om de stat. Poporul de la galerie îl găsea laș ; mai mulți șuierară, dar în acea clipă vocea bine dispusului domn Giocondi strigă :

— Și *Sărmana Tonietta ?*

— Sigur, *Sărmana Tonietta*, răspunse galeria, iar la parterul cu locuri în picioare Galileo Belloti adăugă :

— Destul cu bufonii !

— Maestro ! Maestro !

La galerie se porniră tropăielile.

— E nouă și jumătate, așteptăm de o oră, constată negustorul Mancafede.

Dincolo, doamna Polli spuse :

— Comedianții ăștia își bat joc de noi.

Ca să-i fie pe plac, soțul ei fluieră. Îndată se porniră fluierături din toate colțurile.

— Vrem *Sărmana Tonietta !*

„C'e-mi pasă mie de *Sărmana Tonietta*, gîndeau avocatul Belotti şi dezlogodita Rosina Giocondi.

— Maestro ! Maestro !

Deodată, Dorlenghi apăru în uşiţa de sub scenă. Se aplaudă ironic, se exclamă : „Ah !“

Dirijorul ţinea foarte stîngaci mîinile întinse înainte, se grăbea îndoit de spinare şi era extrem de palid.

— Bietul tînăr ! îl compătimiră doamnele.

„Canaliile ! gîndea el. Nu-şi dau seama ce oră de chin mi-au procurat. Fac scandal o oră întreagă, în vreme ce eu stau şi sufăr ca un animal în întunericul culiselor. Pe urmă mă cheamă şi fluieră...“

Se căţără la pupitru, ciocăni cu bagheta şi, trăgîndu-se de vîrful barbişonului, se uită de la unul la altul la cei din orchestră.

— Nonoggi, nu se mai vorbeşte, cînd sînt eu aici ! Domnule Zampieri, bagă de seamă la cuvinte ! „O s-o scrîntească iar, ca de obicei, gîndi dirijorul. Toţi sînt cu mintea aiurea, spectacolul acesta e imposibil — de ce nu pun bagheta jos şi nu plec ! ! Cînd te uiţi la publicul ăsta... Trebui să-şi întoarcă faţa. „...pentru cine şi-a scris oare maestro Viviani opera ? Sîntem puţini şi ar trebui să trăim în singurătate. Nu există nici un popor. care să ne asculte...“ Alfò ! şopti el sălbatic, dacă nu-ţi laşi timpanul în pace, nu ştiu ce-ţi fac ! Domol de tot, adăugă : Dragă Mandolini, contez pe dumneata.

Dădu drumul la vîrful barbişonului şi întinse mîna în lături, mîna aceasta îi plutea în aer, în cealaltă plutea bagheta. Îşi ţinu răsuflarea şi avu impresia că, în mijlocul unei tăceri înfricoşătoare,

pupitrul se înalță în văzduh. „N-o să iasă bine, tot are să se mai întîmple ceva între timp."

— Imnul! strigă de la galerie o voce de beți-van. Vrem imnul!

— Dați-l pe ușă afară! Afară!

— Allebardi, ți-arăt eu ție! — și dirijorul se săltă pe scaun cu figura schimonosită atît de înspăimîntător, încît tapițerul, închizînd ochii, își reluă cu bombardonul poziția cuvenită.

...Și în sfîrșit bagheta putu să coboare.

— Ce, preludiul! mormăi Galileo Belotti. Noi am venit să vedem!

Și ca și cînd s-ar fi dat urmare poruncii lui, după numai două măsuri cortina se ridică.

Galeria își ținu răsuflarea. Treptat, începu să comenteze în șoaptă:

— Ce vor ăștia?... Vor vin. Ăia doi din fața casei tocmai s-au cununat, iar ăilalți îi însoțesc acasă... Cîntă, cum cîntă fetele din Pozzo, la culesul viilor. Avem nevoie pentru așa ceva de artiști? Dar ăștia se pricep mai bine. Cum se mai pricep! Ascultă, Felicetta, ce voci! Nu credeam că blonda aia voinică e bună și pentru altceva decît să se hîrjonească cu bărbații... Ce gălăgie au făcut instrumentele! Allebardi a fost ăl mai al naibii. Îmi vijîie capul abia acum, cînd au tăcut și n-au mai rămas decît vocile copiilor. E ca și cînd ar fi încetat o furtună grozavă și deodată auzi o păsărică ciripind... Uite-te, Ninetto, cel mai din față e Carlino Chiaralunzi. Și tu ai fi putut să te găsești acolo și să feliciți perechea. Hai să aplaudăm.

— Bravo! și la parter, în picioare, bătrînul obez Zecchini se înghionti cu tovarășii de chefuri. Și ăsta de-acolo știe să petreacă. Țin-te bine, cumetre!... Spune lucrurilor pe nume, bătrînul: Fiți rodnici, copiii mei, faceți-mi nepoți! Bravo!

Arendașii din față își explicară unul altuia :

— Vrea ca pămîntul să rămînă în familie. Îl înțelegi anevoie, dar pare să fie un om cu scaun la cap... Firește, trebuie să se vîre între ei și o muiere ! Ce vrea asta de la tînărul mire ? Ah, da : ar fi dorit ca el să se însoare cu ea. Și pămîntul ? ! Firește, e o fată frumoasă, mai frumoasă decît ailaltă.

— Seamănă cu Italia, remarcă hotelierul Malandrini în loja lui. Acum îi aţiță pe băieți împotriva tinerilor însurăței : cică Tonietta l-a înșelat. La rîndu-i, ea însăși l-a înșelat pe baron, cu avocatul și cu ceilalți.

— Taci ! spuse doamna Malandrini ; își propti bărbia în gulerul rochiei, lățindu-l, iar fața ei luă aspectul unui con roșu. Taci odată ! Nu știi ce vorbești ! Un bărbat ca baronul nu se gîndește nicidecum la asemenea...

Își mușcă buzele. „Ce era să spun ? gîndi ea. Muzica asta te face să-ți pierzi capul și să spui vrute și nevrute."

La galerie se auziră chicoteli.

— Ia uitați-vă, fetele ! Se ițesc pe fereastră în dormitorul tinerilor căsătoriți. Dar cu siguranță nu-i adevărat că Tonietta a făcut ceea ce spuneți voi. Sînteți geloase ! Are dreptate micuța blondă, care aruncă o floare pe pat. Acum aruncă flori și celelalte. De ce-i lucrul ăsta ceva ce te-ntristează ?

Mama Paradisi și fiicele ei se porniră și ele să verse lacrimi, iar văduva Pastecaldi sughița ca un copil.

— Nu e nimic. E muzica, declară avocatul.

— Acum patul o să arate ca un sicriu, iar ei sînt atît de tineri !

— Atît de tineri!

Cesira Giocondi își aplecă nasul lung spre sora ei Rosina.

— Cu siguranță că și Tonietta a vorbit despre mobilele ei tot atît de mult ca tine despre ale tale — ai să vezi că și cu ea o să iasă prost.

Lauretta și Theo de pe Via Tripoli dădeau din cap, mișcate, una către cealaltă; numai dolofana Raffaella îl punea pe jăratic pe cel mai gras dintre arendași, aflat în spatele ei, în stînga, trăgînd cu coada ochiului spre el. Mama Farinaggi îi șopti umed în ceafă:

— Tu n-ai inimă?

Doamna Camuzzi se răsuci spre soțul ei, care întrase și o întreba de subiect.

— Taci! tu n-ai inimă! și se întoarse din nou spre tenor.

Numai clipa asta îl scăpase din ochi. Tînărul stătuse împreună cu Tonietta în fața casei de țară împestrițate de flori, iar cînd își arcuia brațul în jurul iubitei, doamna Camuzzi închidea pleoapele și lăsa cu amărăciune în jos colțurile gurii. O șuviță din părul lui negru și lucios, purtat în plete nu prea lungi, i se legăna pe frunte, deasupra șeii scurte și late a nasului. În veșmintele lui albe arăta palid; paloarea lui și privirea lui neagră, nicicînd rizătoare, făceau ca în momentul culminant al fericirii sale el singur, între atîția oameni veseli, să apară de pe acum umbrit de destinul ce-l aștepta.

Se repezi în față, pentru că își auzise camarazii vorbindu-i de rău soția. Urmă un schimb de cuvinte, el își mușcă degetele; își îndreptă spinarea, se îndepărtă de ceilalți, venind la rampă — iar acțiunea, care începuse, luă avînt: tenorul își intonă aria. „Sînt înșelat, cînta el, acuma trebuie

s-o iubesc pe aceea care m-a trădat. Am să fiu fericit cu vrăjmașa mea. Mîine am să vorbesc cu amantul ei, iar fericirea s-a dus...“

„S-a dus, gîndi doamna Camuzzi. De ce n-o fi revenit? Spunea doar că sînt frumoasă și că mă iubește. I-am spus că atunci cînd după prînz se va strecura în odaia întunecoasă de sub scară, am să viu la el. N-a făcut-o niciodată; în locul meu sigur că o iubește pe alta: pe baroană, pe nevasta lui Malandrini, la care locuiește, poate chiar pe mama Paradisi. Nu-i nevoie să-mi fie credincios; dar n-am noroc. Soțul meu ar putea totuși să moară; eu aș putea să părăsesc orașul ăsta, unde nimeni nu mă înțelege. Dar nu, am să mor aici, fără să mă bucur de viață; și-i urăsc pe toți; pe el, care nu vrea să mă ajute, pe Camuzzi, care mă împiedică!“

— „...fericirea s-a dus o dată cu minciuna. Ține doar o noapte. Ne vom bucura de noaptea asta, ne costă poate viața, noaptea asta scumpă!“

„Noaptea scumpă!“ repetă corul. Cîntecul corului acompania cu voioșie notele amenințătoare și îndurerate ale lui Piero. Alaiul nupțial se întorcea printre lanuri în sat, unde clopotele sunau vecernia; în fruntea lui, cînd clopotele tăcură, se auzi flautul lui Pifferari, ce intona în depărtare, ca în vis și ca în glumă, chiar melodia în care răsuna puternic, în prim plan, pasiunea îndrăgostitului. Acum acesta rămase singur pe scenă și emise o ultimă notă prelungită; iar în vreme ce jos, în fosă, cornul-tenor al croitorului Chiaralunzi îi repeta strigătul, Piero își prinse tîmplele în amîndouă mîinile, făcu doi pași repezi și se zgudui tot... Ieșise. În sală, liniștea mai dăinui cîteva clipe, încît se auzi sforăitul doamnei Giocondi, dar, mai înainte ca soțul ei s-o ciupească,

toate mîinile se ridicară în aer și începură să aplaude. Aplaudau, de parcă s-ar fi pornit pe urmele tenorului ce dispăruse în culise. Faptul că orchestra voia să continue le îndîrji.

— Bis ! Bis !

— Taci din gură ! îi șopti peste umăr doamna Camuzzi soțului ei.

— Dar a cîntat foarte bine, draga mea, spuse secretarul comunal. Toți sînt de părerea asta.

— Eu nu, și ea își mușcă buzele. „E fericit, gîndi ea, mă voi răzbuna."

Tenorul se arătă la rampă, cu surisul lui întunecat.

— Bis ! bis !

Doamna Camuzzi se întoarse cu drăgălășenie spre soțul ei.

— Ești prea bun, dragul meu. Oricît de fericită ar face pe o femeie caracterul tău, în viața publică ar trebui poate să te porți cu mai puține menajamente. De ce te-ai alăturat și tu, atunci cînd avocatul Belotti a vrut să-i aducă aici pe păcătoșii ăștia de comedianți ? Dacă nu puteai să-i împiedici, atunci trebuia să te impui tu în fruntea acțiunii.

— Găsești, draga mea ? Adevărul e că nu credeam în reușită. Eram sigur că avocatul o să se facă de rîs... Ți-a plesnit evantaiul ? L-am auzit pocnind.

— Nu. Acum nu-ți rămîne decît un singur lucru, prietene. Poți să susții cauza lui don Taddeo. E o cauză dreaptă ; — și de ce trebuie lăsat avocatul să se ridice atît de sus ? Spune și tu !... Ai auzit că brutarul Crepalini se revoltă, fiindcă n-a obținut o lojă. Există mai mulți nemulțumiți printre cei de teapa lui. Pune-te în legătură cu pătura de mijloc, Ghino, dragul meu.

— Bună idee, spuse secretarul comunal, își vîrî mîinile în buzunarele pantalonilor, și drept, lîngă soția lui admirată, își puse în evidență bustul zvelt. În felul acesta s-ar putea vedea dacă în cearta dintre partide întreprinderea avocatului rezistă. Nu cred că această stagiune teatrală va fi dusă pînă la capăt. Am și calculat că din lipsă de bani va trebui să scoatem din funcție uzina electrică.

— Ce-ai să faci, așadar ?

— Să fac ?... Pot să vorbesc cu lăcătușul Fantapiè, care e un adept al lui don Taddeo și-și va instrui prietenii în sensul vederilor preotului.

— Atunci du-te, prietene ! Soțul ei abia ieșise, că doamna Camuzzi își lăsă evantaiul plesnit să cadă și-l călcă în picioare. „E un bărbat și jumătate !“ gîndi ea. Răspunse surîzînd cu dinții încleștați domnilor, care o salutau.

— Bis ! se striga fără întrerupere.

Maestro dirija cu brațele și corpul, de parcă ar fi galopat, de parcă ar fi trebuit să scape de o haită. Dar haita era pe urmele lui, îl obligă să se oprească. Epuizat, lăsă bagheta să coboare ; orchestra se întrerupse ; Tonietta se retrase iute din nou în casă ; Piero apăru. Se înclină și vru să dispară. Dar mîinile care aplaudau îl scoaseră din nou. Dirijorul ridică fața și bagheta. Tenorul îi făcu un semn cu mîna, nu se știe dacă de aprobare sau de rugă. Își reluă locul de mai înainte. Corul se întoarse și se aranjă. Dirijorul ciocăni în pupitru. Tinerii de la parterul cu locuri în picioare, purtînd pălării mari și legături de gît multicolore, văzură mulțumiți și fericiți cum toată încîntarea asta se desfășura încă o dată, datorită

puterii mîinilor lor, care biruiseră și dăduseră înapoi timpul.

Cînd Piero fu gata, galeria urlă mai tare decît cornul-tenor.

— Bravo ! Bine !

Mulți își roteau ochii, mîndri, de parcă ar fi cîntat ei înșiși. Vameșul orășenesc Lorctani, din al doilea rînd al fotoliilor de orchestră, în spatele dolofanei Lauretta, începu din nou, cu o însuflețire de ageamiu :

— Bis !

Fiii familiilor din loja clubului îl imitară îndată în ironie :

— Bis !

În clipa aceea se auziră șuierături. Piero dispăru. Tinerii de la parter aplaudară, ca să-l răzbune. Lojile fură cuprinse de indignare. O luptă între limbi și mîini începu să tălăzuiască în sală. Doamna Camuzzi ținea batista la gură și șuiera. La fiecare șuierătură, își sălta țeapăn bustul, iar chipul ei micuț și deprimat avea ochi scînteietori.

Dorlenghi continua să dirijeze, iar în timpul acesta surîdea cu un dispreț profund.

— Vrem s-o auzim pe Tonietta ! se striga de la galerie ; și abia atunci mai mulți observaseră că ea și cînta. Tînăra femeie îngenunche în fața statuii madonei de lîngă casă, cu un umăr întors spre sală.

— Asta-i rugăciunea ! strigă bătrînul Giocondi. Tăceți odată.

Acum spectatorii o înțeleseră și mai pricepură că, în vreme ce o rază de lună, străbătînd frunzișul copacilor, se pulveriza pe părul ei despletit, ea se ruga cerului să-i păstreze fericirea. Zarva se desprinse de vocea ei întocmai ca învelișul de carne de pe suflet, iar această voce începu să se

înalțe. Poporul, cu gurile pe jumătate deschise, cu ochii luminați de o blîndă strălucire, se uita după zborul ei. „O, Dumnezeule!“ suspina ici și colo cîte o femeie. După aceea, spectatorii se aplecară peste balustrada galeriei și își întinseră mîinile, cu care aplaudau, jos de tot, ca să fie astfel cît mai aproape de micuța creatură, care se înclina acolo în adînc. La primele aplauze, ea se ridicase din genunchi, anevoie, de parcă ar fi fost istovită de avîntul ei și încă indiferentă față de cele pămînteşti.

— Ce voce! Bis!

— Abia acum se vede că e frumoasă! Părul îi strălucește ca niște plete de aur. Bis!

Cu fiecare pas era mai trează și mai agilă. Acum ajunsese la rampă, de unde salută cu o supleță rece, mai întîi galeria, apoi sala și apoi lojile. Zîmbetul ei avea ceva impalpabil; se adresa tuturor și nimănui. Uneori acest zîmbet se stingea, și o privire severă cădea pe dirijor.

— Bis! Bis!

Dirijorul bătu netulburat tactul. De astă dată n-o să se mai dea bătut! N-aveau decît să facă gălăgie! „Chiar dacă n-o să mai audă nimeni vreo notă din tot actul, îl las să se desfășoare pînă la sfîrșit.“

O privi pe primadonă cu superioritate, dar nu observă cum ea, în timp ce împărțea zîmbete, bătea din picior. Brusc răsucindu-se și cu mîna îndreptată spre locul dirijorului, alergă înapoi spre casă și îngenunche.

— Bravo! S-a așezat, ca s-o ia de la capăt!

În loc de asta, apăru Piero, amîndoi se priviră și, învăluiți de lumina lunii, se îndreptară unul spre celălalt. De sus se porniră urlete:

— Bis! Bis!

— Bis, mîine ! strigă Galileo Belotti și asta îi făcu să se dezlănțuie.

Cei doi, cu brațele ridicate, stăteau față în față. Li se vedeau gurile deschise, dar nu se auzea nimic.

— De la capăt ! Tonietta !

Primadona își îndreptă privirea luminoasă pe deasupra publicului, o coborî cu dispreț spre dirijor și, continuînd să cînte, ridică din umeri. Tenorul ridică și el din umeri și își îndreptă solemn palma spre public. Pe dirijor îl treceau răcorile. Nu-și mai sălta ochii de pe pupitru. Pustietatea din juru-i devenise ucigătoare. O clipă avu impresia că pînă și orchestra l-a părăsit și tace. Fugind de haită, ajunsese la marginea unei prăpăstii. Avea haita să obosească și să rămînă în urmă ?... Ei bine ! Fusese gata să lase să-i cadă mîna, să se predea. Cu stînga își șterse fruntea.

— Nu se aude nimic ! Bufonilor ! Și noi am plătit !

— Liniște ! acum vine partea cea mai frumoasă ! strigă vocea jovială a domnului Giocondi.

De sus răzbătură glasurile slujnicelor :

— Fiți atente la harpa Ninei !

De dragul acesteia se făcu liniște. Doamna Zampieri din primul rînd al fotoliilor de orchestră se aplecă înainte, ca să se uite cu fața iluminată printre coardele harpei. Dincolo de ele ședea, albă ca o floare, copila ei, făcîndu-i pe toți să tacă. „N-am putut cumpăra pudră, dar brațele ei sînt totuși foarte albe.“ Cu toții tăceau, numai sunetele în surdină ale violinelor învăluiră notele Ninei, care treceau și piereau ca niște raze de lună. Cînd avea să termine, cu siguranță că lumina lunii de deasupra scenei avea să se stingă, iar Tonietta și Piero să stea muți. Doamna Zampieri, în ro-

chia ei neagră devenită de-atîta purtat cenușie, își împinse umerii înainte, de teamă că aceste sunete s-ar putea sfîrși. „Dacă Luciano va obține definitiv postul de profesor suplinitor, atunci aproape că vom avea ce mînca... Oare tînărul Mandolini se va purta ca un om serios ? Acum se uită peste vioara lui mereu numai la Nina. Cîntă mai departe, Ninetta !“

— Vezi tu, spunea alături Lauretta, adresîndu-se lui Theo, știam eu că Tonietta asta e o fată cuminte și nu o... Acuma, se pare, o crede și el, și amîndoi își arată pe fereastră patul lor acoperit cu flori. Ce mișcător e !

— Dar ei vor să moară.

— Asta o spune el ; bărbații spun deseori asta ; și îi și crezi, cîtă vreme ai prea puțină experiență.

Mama Paradisi se aplecă, nevăzută de fiicele ei, peste peretele lojii vecine și oftă.

— Tonietta are dreptate ; cel mai bine e ca oamenii să se iubească și cînd sînt nefericiți.

Mancafede aprobă cu o înclinare a capului — în speranța că vînzătorii lui nu-l vor observa.

Rosina Giocondi se întoarse cu spatele. „Cîte minciuni ! Și dacă Tonietta n-ar avea ca zestre casa ? Ea face bine cînd îi amintește : Privește, iubite, casa noastră-nconjurată de flori !“

Sala fu străbătută de șoapte.

— Ah ! Asta e. De mult o aștept... Taci, Elenuccia, ceva mai frumos n-ai să mai auzi niciodată... O clipă, signora : duetul acesta este bucata cea mai celebră din toată opera... Ah ! Ah ! Dar ce-i asta ? Sînt numai voci omenești ? Nu cîntă și copacii ? Nu cîntă luna ?... Muzica e ca de mătase !

Bătrînul literat Ortensi se adresă prietenei sale, bătrîna doamnă Mandolini :

— Bucata asta e bună, pentru că mă face să-mi vină idei. Vederea mi-e prea slabă, ca să mai disting scena ; dar sub sunetele acestea devine pentru mine vastă ca o țară a iubirii fără sfîrșit. Un popor întreg se ține îmbrățișat frățește. Are chipuri mai bune, mai spiritualizate decît au avut vreodată oamenii. Ah ! acum mulțimea se trage în lături și în față apare un înger... Nu plănuiam noi asemenea lucruri, Beatrice, cînd eram tineri ?

— Dar le și aveam, da ! replică bătrîna. Încă le mai avem, Orlando !

— Nu se compară cu fonograful nostru, îi spunea tutungiul Polli nevestei sale. La noi cîntă Tamagno și Berlendi ; ce sînt pe lîngă ei acești băieți tineri ?

Fiul lor, Olindo, reflectă în taină sub chica lui roșie :

„Atîta iubire ! Există oare așa ceva ? Cum trebuie să fii, ce trebuie să faci ?“

— O, Rina ! șoptea la galerie calfa lăcătușului Fantapiè, dacă n-ai să mă iubești, o să mă omor.

— La ce te-ai gîndit acum, Clotilda ? — și doctorul Ranucci se postă cu brațele întinse în fața soției lui. Văd după figura ta că te gîndești la tenor. Oh, mai bine n-am fi venit niciodată aici !

Ochii ei apoși lunecară în lături ; femeia ridică sfioasă din umeri.

— Bravo ! Bis !

Fotoliul de orchestră era în picioare. Pe deasupra celor două domnișoare Pernici, care plîngeau, locotenentul Cantinelli, tulburat peste măsură, se adresă mamei Farinaggi, patroana de pe Via Tripoli :

— Cum ? Doar am auzit și noi ! — iar tinerii

— E de-a dreptul dumnezeiesc !

din spate, cu pălării mari și legături de gît multicolore, scuturară mîinile țăranilor din jurul lui Galileo Belotti. Acesta bubui :

— Ce bis ? Mîine bis !

Dar nimeni nu lua seama la ceilalți. Avocatul Belotti gifiia de la prietenul Acquistapace la sora-sa Artemisia :

— Nu v-am spus că e partea cea mai frumoasă ? Iar eu am fost primul care am auzit : încă de la repetiție !... Signora, și el se înclină peste peretele despărțitor spre doamna Mandolini, v-aș fi putut prevesti succesul acestui duet, fiindcă fără a voi să mă laud...

Femeia nu-l asculta, iar avocatul se uită, dornic să-l vadă, după adversarul său Camuzzi. Loja, în care ședea acum bătrîna Mandolini, o reținuse totuși pentru Camuzzi ! Ce se întîmplase ? De ce nu-l găsea alături de el pe Camuzzi, care cu siguranță declara că totul e nereușit ?

„Frumoasă șarlatanie, comediantul cu dragostea lui ! Cunosc eu dragostea asta !“ reflecta doamna Camuzzi. Iar doamna Zampieri : „Astea toate se datoresc Ninei, Ninettei mele !“

— Ieșiți din nou ! Bis !

Și cei doi ieșiră din nou din casă tot îmbrățișați. Dirijorul și bătuse în pupitru. „Cum doriți ! O să ne petrecem așadar noaptea aici. Sigur că n-am să mai fac vreo încercare să-i împiedic.“ Îi întrebă pe cîntăreți din ochi și le făcu numaidecît semn să reînceapă. De astă dată sala rămase mută. La sfîrșit, mulți uitară să aplaude ; clătinau din cap.

— A fost și mai frumos. N-ai fi crezut.

Primadona şi tenorul se înclinară, fiecare către partea lui, iar la mijloc mîinile, de care se ţineau, zvîcneau cînd şi cînd, de parcă fiecare punea întregul succes pe seama celuilalt. Apoi dispărură, îmbrăţişaţi, în casă. În loja clubului se rîse.

— Afară !

Scena rămase goală, iar orchestra cînta.

— Singurul mijloc, îl lămuri subprefectul, cu mîna la gură, pe arendaşul impozitelor, pentru a indica ce se întîmplă acum înăuntru.

În loja clubului, tînărul Savezzo reflecta :

„De la harpă, melodia trece la cello : face impresia de ceva cam platonic — şi aşa mai departe, pînă la timpan. Am să scriu şi eu o operă."

— Sst ! făcu avocatul Belotti speriat, fiindcă sora lui sughiţa de plîns atît de tare, că în curînd avea să fie auzită în ciuda muzicii. Ea izbucni :

— Dacă lui Pastecaldi i-ar fi fost ceva mai puţin drag vinul, ar fi trăit şi acum !

Dincolo, Jole Capitani medita alene :

„Bietul avocat ! Cu toate astea, cum se pare, mă iubeşte numai pe mine."

Domnişoara Salvatori dădu în loja clubului de ochii tînărului Serafini şi şi-i lăsă pe ai ei repede în poală ; Rosina Giocondi îi întîlni alături pe ai lui Olindo Polli, şi deodată ceva îi zvîcni în inimă, înfiorînd-o : poate speranţa de a regăsi drumul uitat. În timpul acesta, calfa de cizmar Dante Marinelli îşi petrecea braţul pe după mijlocul fetei lui, care şi-l ţinea pe al ei rezemat de balustradă, şi-i vorbea în părul plin de praf.

— Cunosc totuşi muzica asta, Celestina ! Nu mi-ai cîntat-o tu mie ?

Dolofana Raffaella îşi plimba încet expresia batjocoritoare prin sala încinsă.

La parterul cu locuri în picioare, bărbierul Bonometti şi croitorul Coccola clătinau din cap.

— Cum naiba o scot la capăt ? Nonoggi şi Chiaralunzi sînt muzicanţi slabi, cum ştie toată lumea.

— Ce ! Habar n-au să cînte, afirmă Galileo Belotti.

— Şi totuşi sună bine. Ai crede că şi noi, dacă în locul lor... E o cinste pentru breaslă. Bine, Chiaralunzi ! Bine, Nonoggi !

În fotoliile cele mai din faţă, doamna Nonoggi îi spunea doamnei Chiaralunzi :

— Îl auzi pe Nonoggi ? Pe bărbatul dumitale îl vezi din cînd în cînd umflîndu-şi obrajii, de parcă ar ieşi ceva deosebit, dar îndată se porneşte zarva celorlalţi ; pe al meu, dimpotrivă, îl auzi mereu limpede, iar în vremea asta face strîmbături vesele, de parcă ar bărbieri pe cineva. E personajul cel mai important de aici, poţi să mă crezi.

Nevasta croitorului zise, zîmbind calm :

— Dacă ar vrea bărbatu-meu să-i dea drumul odată vîrtos....

Soţia baritonului Gaddi, în al treilea rînd de scaune, o examina încă de mult dintr-o parte pe nevasta cizmarului Malagodi ; îşi întoarse privirea, se răsuci şi se apropie din nou. În cele din urmă cuteză :

— Acuma vine principalul : îndată apare soţul meu. E un conte, personajul cel mai sus-pus din piesă, iar cînd vine el, acţiunea devine tragică. Are o voce ca nimeni altul.

Doamna Malagodi clipi din ochi lipsită de înţelegere, dar soţia cîntăreţului încheie :

— Dacă muzica orchestrei răsună acum cu atîta răutate, e pentru că el se află în culise. Eu ştiu asta.

Mama Farinaggi se răsuci cu şanţuri umede pe fard.

— Să plece de-aici ! Nici n-a apărut, şi uite că nu se mai vede luna, care era atît de poetică. Cu siguranţă că din cauza lui bieţii tineri, care se iubesc totuşi aşa de mult, o să aibă necazuri. Asta nu-mi place.

Mama Farinaggi tresări de spaimă, fiindcă răsună un pocnet puternic de bici. O voce de bronz strigă după Piero, tropăiră cizme cu pinteni şi se zări o burtă masivă strînsă într-o vestă roşie.

— Bravo, maestro ! strigară tinerii din fund. Bis orchestra !

— Ce-i asta ? se răspunse. Vrem să vedem ce urmează.

— Ce individ murdar. Ăsta-i domn ? Parcă-i birjar.

— Da are un ciob de sticlă la ochi şi barbă blondă, aşa că e domn.

— Ce mai pumni ! Ce mai voce ! Ce mai cuţit ! Bietul Piero ! Abia se desprinde din braţele Toniettei lui, şi-acum are a face cu ăsta. Pe naiba, loveşte cu pumnul în masă, vrea vin !

— E beat. Şi-apoi zice că şi-a vîndut în capitală brînza. Halal domn !

— Nu-l recunoaşteţi ? Chiar aşa arată contele Fossoneri din Calto. Dacă te uiţi mai bine, baronul Torroni are şi el...

— Da vocea lui Piero o întrece mereu pe a lui, oricît ar zbiera. Piero o să-l biruie. Ţin-te bine, Piero !

— Zice că are drepturi asupra femeilor noastre ? Că el e stăpînul ? Eşti un ciine, mă ! Fluieraţi ! Fluieraţi-l !

— Nu-l crede, Piero ! Nu-i decît un lăudăros, noi, femeile ne dăm seama numaidecît de asta, şi niciodată n-a avut-o pe Tonietta !

— Jos cu el !

— Lucrurile merg prost, îţi pierzi capul, Piero. Ah ! uite-l că se repede în casă şi vrea să-i facă cine ştie ce Toniettei. Ce proşti sînt bărbaţii !

— Şi de ce aplaudaţi ? Fiindcă ăsta a cîntat bine ? Dar asemenea lucruri nu se cîntă, la dracu !

— N-ar trebui să terminăm cu el, mai înainte de a fi prea tîrziu ?

— Ah ! ce nenorocire. Piero o tîrăşte pe Toninetta afară din casă. Şi-a pierdut minţile ! Da, fireşte, eşti nevasta lui, n-ar trebui să faci asta ! Îngenunche în faţa madonei : şi ea e femeie şi o să-ţi dovedească nevinovăţia. Noi toţi o să... Ah ! degeaba, o şi smulge după el pe colină la vale, pe uliţa satului se şi adună lumea, iar bătrînul Geronimo stă în uşa lui. Fugi la el, Tonietta, e tatăl tău !... Cum e cu putinţă, nu te lasă să intri ? Bărbaţii ţin toţi între ei, asta e !

— Cum îl mai roagă, cum se mai zbate ! Aşa se cînta în tinereţea noastră, Orlando. Îmi ticăie inima.

— Mi-ai fost cu adevărat întotdeauna credincioasă, Celestina ?

— O, Dante, iar vrei să mă chinuieşti ?

— Ce zăpăceală ! Ia priviţi ! Bărbaţii sînt cu toţii împotriva Toniettei, iar proastele alea de fete se iau după ei şi pălăvrăgesc că Tonietta cu contele... Foarte bine ! uite-o că o înşfacă de gît pe una dintre ele. Pe aia mare şi blondă ! Foarte bine, o merită. Ah ! aia e mai voinică ; iar acum pe următoarea. Tonietta, e-n zadar, renunţă.

— Aştia din orchestră au înnebunit ? M-apucă şi pe mine nebuneala, îmi vine să strig !

— Linişte acolo, sus ! Daţi-i afară !

— În sfîrşit, uneia i se face milă de ea, celei mai micuţe. Sărmana Tonietta : da, adevăr grăieşti, e o sărmană Tonietta. Uite-o, acum stă şi plînge. Vedeţi acum că nu e rea ?

— N-am crezut niciodată ceva rău despre ea, Pomponia.

— Nici eu, Felicetta. Nu mă grăbesc niciodată să cred orice bîrfeală. Ah ! cum mai plînge. Îţi vine să plîngi cu ea.

— Pleacă, prin mijlocul tuturor oamenilor, care tac. Îşi pune haina, trăgînd-o peste cap, ca pentru o călătorie lungă, şi totuşi pleacă în picioarele goale, sărmana micuţă.

— Vino aici la noi ! Aici îţi vrem binele cu toţii !

— Cum ? Se lasă cortina ? Dar unde se duce ea ? Asta ar trebui totuşi să ştim !

— O să aflăm. Hei, Corvi, lampa ta cu arc zumzăie ca un stol de lăcuste şi totuşi nu se aprinde.

— Afară ! Toată lumea afară ! Bravo ! Bravo, maestro !

— Dar n-ai văzut Malandrini că Piero s-a căit ? Îşi luase faţa în mîini.

— Cînd un om a intrat la bănuială, draga mea...

— E nedrept să intri la bănuială. Vezi şi tu că lumea îl compătimeşte.

— Eh ! făcu tutungiul Polli către fiul său Olindo, lucruri de-astea se-ntîmplă. Cu viaţa nu-i de glumit, bagă în cap asta !

Bătrînul Giocondi se amestecă în vorbă :

— Știu chiar, de la Roma, un caz cu totul asemănător. Un țăran a...

— Bravo ! Bravo, maestro !

— Cafea, înghețată, limonadă ! Apă rece cu anason !

— Fumăm afară o țigară ?

— Bravo !

— Ca președinte al comitetului, am obligația să-i felicit pe artiști, spuse avocatul Belotti.

Farmacistul își trase repede piciorul de lemn.

— Și eu fac parte din comitet. Să mergem ! Se pare că lumea nu mai aplaudă.

Cortina tocmai se lăsa pentru a cincea oară peste dirijor și cîntăreții săi. Flora Garlinda își smulse îndată mîna dintr-a lui.

— Mulțumesc — și pufni spre el.

— De ce ? întrebă maestro, roșu ca racul și totuși, de tulburare, afișînd mereu zîmbetul pe care îl arătase spectatorilor.

— Mai întrebi ?

Primadona își propti mîinile în șolduri și-și repezi bustul înainte. Pe pielea descoperită de decolteu se vedea alergînd un fior roșu, fața i se alungise de ură și furie.

— Știu, firește, că n-ai nici un fel de studii. Aflu de la prieteni buni, care-ți cunosc trecutul, că n-ai urmat nici un conservator. Nu-i așa, maestro ?

El se dădu înapoi, palid.

— Dar puteai totuși să știi că la un succes ca al meu o arie este repetată.

— Am repetat duetul, spuse el și se trase de degete.

— Nu mai face pe naivul ! Ce folos am eu, dacă trebuie să-mi împart succesul cu altul ? Lui Nello nu-i reproşez nimic.

— Cum ? Ce să fac ? întrebă tînărul, fără a-şi lua ochii de la orificiul din cortină.

— Nimic... Probabil că Nello ţi s-a părut cu totul inofensiv, de vreme ce pe el l-ai lăsat să-şi repete aria, iar pe mine nu.

— Dar nici intermezzoul meu nu l-am bisat.

— Fiindcă nimeni n-a vrut să-l mai asculte. Încă o dată : mulţumesc. Am putut să te cunosc, ăsta e un lucru important. Acum e rîndul dumitale să mă cunoşti.

Şi ea zbură de-acolo. Uşa cabinei sale se izbi pocnind. Gaddi şi cavaliere Giordano trecură, ridicînd din umeri, pe lîngă dirijor.

— În definitiv, are dreptate... Ori eşti artist, ori nu... Puteai să prevezi asta, maestro.

— Nici eu n-aş permite aşa ceva, spuse Italia cu mişcări largi ale evantaiului.

Dirijorul îşi azvîrli braţele spre cer :

— Dar pe nimeni dintre dumneavoastră, cei de faţă, nu-l pîndeşte pericolul de a trebui să repete ceva !

— Dacă asta-i părerea dumitale, ce căutăm noi aici ?

— Spusa asta a fost o greşeală, maestro — şi Italia rîse disprețuitor.

Bătrînul tenor declară :

— Pînă acum încă m-am cruţat, e dreptul meu, nu-i aşa ? Cine, ca mine, are de cîntat în fiecare act alt rol...

— Ce gălăgie se aude în fund ?

Baritonul se repezi într-acolo.

— Ce văd — domnul avocat ?

— I-am spus dumnealui, strigă supraveghetorul, că nu e voie să intre pe scenă.

— Dar eu sînt președintele comitetului, gemu avocatul și se ridică de pe podea. Se apucă să adune zdrențele buchetului său de flori. Domnișoara Flora Garalinda s-a înșelat probabil în privința persoanei, remarcă el.

— Sau tocmai era în toane rele, fu de părere Gaddi.

Farmacistul luă florile din mîinile prietenului său.

— Ți-am spus din capul locului, avocatule, că trebuia să le aducem domnișoarei Italia.

— Ah, domnilor — și subprefectul, domnul Fiorio, apăru împreună cu arendașul impozitelor, — și dumneavoastră omagiați, fără îndoială, arta. O putem vedea pe primadona noastră ?

— Va fi pentru dînsa o înaltă cinste, replică avocatul cu o reverență. După ce tocmai m-a întîmpinat pe mine cu atîta amabilitate...

În clipa aceea ușa ei se deschise : cîntăreața le adresă un zîmbet radios.

— Domnule prefect — și făcu o plecăciune adîncă, excelența-voastră să mă ierte că am ieșit în bluza pe care o pun cînd mă pieptăn. Sînt mîndră să vă salut la mine. Domnule avocat... Îi întinse și acestuia mîna, cu dosul palmei în sus, iar el se aplecă zelos să depună pe ea sărutul cerut. ...s-a produs între noi o neînțelegere. Veți pricepe emoția unei debutante. De asemenea, o să mă credeți că n-aș putea să nu prețuiesc laudele dumneavoastră... și nici florile, adăugă ea cu o privire strengărească.

Domnul Fiorio se prezentase pentru a exprima artistei întreaga sa admirație.

— Dar au avut de suferit oleacă, se bîlbîi avocatul, uitîndu-se la flori.

Ea întinse mîna.

— Nu face nimic, îmi vin de la un prieten — și smulse farmacistului florile.

— Cînd voi avea vreodată ocazia de a fi de folos celei mai mari cîntărețe la ale cărei începuturi mi-a fost dat să asist... spuse subprefectul.

— Sînt răsplătită prin cuvintele dumneavoastră, domnule... Regret că nu vă pot invita să vă faceți comozi : m-ați găsit în timp ce-mi schimbam costumul.

Domnul Fiorio își luă rămas bun. Avocatul vru să plece imediat după ceilalți, dar cum păși pe scenă doi lucrători îi tăiară calea ; în jurul lui era zgomot, harababură, de se zăpăci, iar un decor, care era împins înăuntru, fu mai-mai să-i cadă în cap. Flora Garlinda apăru deodată și-l trase tocmai la timp de-o parte. Îl copleșise o groază de moarte.

— Mi-ați salvat viața ! Cum să vă mulțumesc !

— O să mă răzbunați, dragă prietene. Fiindcă sînt sigură că dumneavoastră veți scrie cronica pentru *Clopotul poporului*. Așadar veți caracteriza tentativa lui maestro de a mă nedreptăți ca o faptă lașă, cum și este.

— Cu plăcere, replică el, adică pentru a vă face plăcere. Dar, firește, nici meritele dirijorului n-ar putea...

— Domnule avocat... Ea se trase un pas înapoi. Nu îndrăznesc să vă cer să scrieți împotriva convingerilor dumneavoastră. Dacă-l lăudați, atunci știu că împărtășiți cu el ura împotriva mea. În cazul acesta, nu mai avem ce ne spune. Cum el se apăra consternat : Sau mă înșel ? Mă aflu totuși în sfîrșit în fața unui bărbat, care nu e la fel

cu ceilalţi şi poate face un sacrificiu de dragul adevărului ? Vă veţi crea probabil duşmănii ; maestro e un intrigant ; precum am aflat şi o pot dovedi, el se dă cu totul altceva decît este şi n-a urmat niciodată vreun conservator ; iar dumneavoastră nu s-ar cuveni într-adevăr să vă găsiţi întreaga răsplată în conştiinţa că aţi făcut dreptate unei femei ? Avocatul îşi bombă pieptul şi-şi apăsă mîna pe el. Experienţele mele de pînă acum îmi interzic s-o cred, zise primadona şi-şi mişcă încet încolo şi-ncoace faţa, a cărei blîndeţe sfioasă îl fermecă. Ochii albaştri, voalaţi, erau aceia ai unui copil. Nu am decît arta mea, spuse ea cu o voce în care vibra mîndria.

Avocatul se repezi tulburat să-i ia mîna mică.

— Nimeni nu ştie mai bine decît mine, domnişoară Flora Garlinda, ce se cuvine să facă un bărbat care, bizuindu-se numai pe propria-i valoare, a luptat în serviciul unei cauze măreţe, pentru ca în cele din urmă, datorită unor intrigi de nebănuit şi şovăielii unui popor, să se vadă părăsit şi într-un moment de impas. Dar un suflet cu adevărat mare se arată abia în înfrîngere ! Destinele noastre ne fac aliaţi. Contaţi pe mine, domnişoară Flora Garlinda !

Se îndoi adînc şi, retrăgîndu-se, mai avea încă vîrful degetelor ei la buze. Cînd nu le mai putu trage după el, le dădu drumul, iar cîntăreaţa dispăru, cu capul plecat, în cabina ei. Mai înainte ca avocatul să se fi îndreptat din şale, ceva îl şi izbi iară din spate. Îşi recăpătă echilibrul şi gîndi : „Femeile ! Ne inspiră acţiuni mari, care-şi află răsplata în ele însele !... Dar cine ştie... Şi mersul său deveni fandosit : ... asta voia poate să-mi ofere şi altceva ?

— Hei ! avocatule ! strigă după el Polli, dar de atîtea ciocănituri şi bocăneli nu fu auzit.

— Lasă, spuse tînărul Savezzo, care venea cu el. Ştiu şi eu să mă descurc pe-aici.

Scundul Giocondi cel bătrîn tropăia voios spre fundul scenei.

— Cabinele le cunoaştem şi noi. Aşa ceva se învaţă în timpul călătoriilor.

Fluierînd vesel, bătu la o uşă, îşi aruncă ochii spre celelalte două şi deschise.

— Cine e ? strigă Flora Garlinda şi sări de la masa de toaletă. Iară cineva ? Ah ! destul. Acuma e destul. Nu vă cunosc şi vreau să rămîn singură. Înţelegeţi ? Vă cînt, ce mai vreţi de la mine ?

— Oh, absolut nimic, scuzaţi, continua el să turuie, cînd uşa se şi închisese, trîntită în nasul lui.

Polli spuse :

— Dar asta-i un demon ! Aţi văzut : avea faţa ca o vrăjitoare bătrînă. N-am să cred niciodată că are douăzeci şi doi de ani. Ne-a înşelat, fardîndu-se.

— Tocmai asta e arta, zise tînărul Savezzo. Se vede că nu sînteţi artişti.

Pe cînd cei trei se îndepărtau, apăru încetişor croitorul Chiaralunzi. Bătu la uşă şi aşteptă încovoiat, cu mustaţa legănîndu-se şi cu o mînă plină de veneraţie. Uriaşul buchet de flori îl ţinea întins cu grijă înainte. Înăuntru se auzi zgomot, primadona se repezi afară, izbindu-se de burta croitorului. Dar ricoşă, fără ca el să se clatine.

— Ah, dumneata, spuse dînsa, şi chipul i se destinse brusc. Chiar şi flori ! Hai, dă-le-ncoace ! Şi intră, am nevoie de dumneata ; să-mi întinzi pieptenii. Pe femeie am gonit-o de-aici, nu se pricepea la nimic, iar eu nu-i pot suferi pe cei

nepricepuți. Ți-ai interpretat bine părțile de solo. Cînd sufli în instrumentul dumitale se vede că ești un om cumsecade.

— Cine-i la ea? întrebă Polli. Mie mi s-a...

— Cine să fie, zise Giocondi. Un amant. De-aia ne-a primit așa. Se-nțelege, îi deranjam.

— N-ar trebui să aflăm cine e? ripostă Savezzo cu o invidie plină de mîhnire.

Se furișară în spațiul din jurul scenei. Acolo, în culise, îl găsiră pe avocat încercuit de coristele care fluturau în jurul lui, își răsuceau brațele boite în alb ca făina și brun, îi făceau ochi dulci, îl priveau cu capetele înclinate și-i rîdeau deodată în obraz.

— Matale, avocatule, care ești un prieten al femeilor, spune, e drept ca eu să port un costum cafeniu?!

— Dumneavoastră sînteți așadar cel care ne-a salvat de la moarte astă-seară? Ce bărbat viteaz!

— Un bărbat bine crescut, care nu face avansuri femeilor — spuse una, cu obrazul sulemenit aproape de gura lui. Dar cînd el se aplecă, ea fugi și scoase limba. În clipa aceea, supraveghetorul își arătă mutra amenințătoare. Toate chicotiră și nu mai rămase din întreaga ceată decît un norișor de pudră.

Polli îi șopti avocatului:

— Garlinda are la ea un amant: am auzit-o vorbind cu un bărbat. Cine ar putea fi?

Avocatul refuză cu discreție să ia în seamă bîrfeala.

— Cine știe. Își trase răsuflarea. De altfel și eu vin de-acolo. Am traversat scena și de-aceea am ajuns aici puțin înaintea voastră.

Polli căscă ochii. După ce-și veni în fire:

— Ah ! avocatule !

— N-am spus nimic — şi avocatul se umflă în pene.

Tocmai atunci treceau farmacistul şi subprefectul, iar Acquistapace se străduia cu piciorul său de lemn să ţină pasul cu domnul Fiorio, fiindcă din spate venea, agitîndu-şi evantaiul, Italia. Cel dintîi se înclină subprefectul.

— Domnişoară, sînteţi cu siguranţă cea mai mare cîntăreaţă, la începuturile cărcia mi-a fost dat să asist.

Şi-şi mîngîie barba îngrijită. Farmacistul îl pişcă de coaste pe avocat ; acesta dădu ochii peste cap.

— Da...

— V-aţi schimbat costumul mai repede decît toţi ceilalţi, zise domnul Fiorio, asta-i de mirare. Şi ce costum pictural ! Interpretaţi o romagnolă ?

— Sînt nevasta cîrciumarului, domnule, a cîrciumarului din Piazza Montanara, cu care m-am măritat între timp, deşi e bătrîn, numai pentru că voiam să triumf asupra prietenei mele Tonietta, care mi l-a răpit pe Piero, pe care am ponegrit-o şi care acum face pe tîrfa în Piazza Montanara.

— Asta nu-i drept din partea dumneavoastră, şi eu nu cred că în realitate aţi fi capabilă de aşa ceva, remarcă avocatul.

Tîrgoveţii rîseră aprobativ, cel mai tare, avocatul.

— Nu ! Realmente nu ! E o fată mult prea bună, puteţi să mă credeţi, domnule !

Reprezentantul guvernului avea un aer nemulţumit. Italia îi linguşea din ochi alternativ, cînd pe el, cînd pe avocat. Apoi schimbă vorba spre lucruri impersonale.

— Ce vreți, domnilor : în opera aceasta nouă totul iese rău și e trist. Nici măcar un costum frumos nu puteam avea, fiindcă o circiumăreasă dintr-un oraș mare ca Roma se îmbracă firește la fel ca toate celelalte. Dar să renunți cu totul la frumusețe ?

— Firește că nu, spuse subprefectul cu seriozitate și căldură, iar după o scurtă ezitare : Am venit anume ca să vă prezint omagiile mele. Fiindcă dumneavoastră reuniți realmente frumusețea și arta. Viața dumneavoastră, domnișoară, trebuie să fie plină de satisfacții.

— Ah, domnule, nu toate sînt cum ar trebui să fie. Avem și noi să ne plîngem de cîte ceva. Ați crede că maestro tocmai mi-a tăiat o arie ? Firește, în actul al doilea am două, dar în schimb în actul întîi nici una. Spune că avem o oră și jumătate întîrziere ; la a doua reprezentație, îmi voi recăpăta aria. Ce-mi folosește mie asta ? Astăzi e premiera ! Și de ce sînt eu aceea căreia i se taie aria ? Florei Garlinda maestro îi lasă fiece notă ; o să vadă el cum o să-i mulțumească ! Toată opera constă din ariile ei și duetele ei cu Piero. Abia se revăd, ca să se ducă sub arcada antică de colo să se culce împreună, că noi ceilalți dispărem...

— Cum se revăd ? întrebă Polli.

— Se-nțelege, pe stradă, lămuri Giocondi.

— Cum vă pot ajuta ? întrebă subprefectul.

Italia strîmbă din gură.

— Nu-i nimic de făcut, de vreme ce Garlinda trage sforile, iar maestro e îndrăgostit de ea.

— O caută, continuă Giocondi, fiindcă n-o poate uita, nefericitul, și e acostat de ea ca oricare altul. E o poveste jalnică.

— Ei, asta-i ! gîfîi avocatul. Cu neputință ! Maestro îndrăgostit de primadonă ?

— De ce nu ? Dar nu-i e de nici un folos. Fiindcă ea e frigidă... sau... Italia luă un aer de dezgust : ...sau are înclinații anormale.

— Oh, chiar așa de anormală n-o fi ea, ripostă avocatul cu fruntea înseninată.

— Cum mi se oferă ocazia să fiu de folos celei mai mari artiste, la începuturile cărei a mi-a fost dat să asist — și subprefectul se înclină către Italia, care-și legăna în fața lor șoldurile — voi vorbi, deci, cu maestro în legătură cu aria dumneavoastră chiar în pauza aceasta. De mine tînărul acesta va asculta puțintel.

Se înclină, luîndu-și definitiv bun rămas. Italia alergă după el. Baritonul Gaddi se apropiase și spuse :

— Vedeți cum pervertește sufletele meseria asta ! Pînă și Italia devine rea.

O mai auziră spunînd :

— Vreți s-o faceți cu adevărat, domnule ? Atunci faceți-o repede, fiindcă avem numai o pauză ; actele doi și trei sînt legate printr-o bucată orchestrală.

Domnul Fiorio îi oferi brațul.

— Domnișoară, voi fi mîndru să vă redau ceea ce vă aparține.

— Cum să vă mulțumesc, domnule ?

— Întrebați : cum ? N-ați vrea să întrebați mai bine : unde ? La subprefectură, micuțo.

Și domnul Fiorio eliberă cu delicatețe brațul Italiei.

Tîrgoveții se uitară după el cu admirație.

— Ah ! știe precis cît de departe poate să meargă. Acum se arată din nou în sală. Ce dibăcie !

Farmacistul Acquistapace nu se mai putu stăpîni ; înjură în gura mare. Cînd Italia se întoarse, îi ieşi în întîmpinare, bocănind cu piciorul de lemn.

— Dumneata, domnişoară, ştii că omul ăsta te-a minţit ?

— Dar, Romolo ! exclamară prietenii.

— Ce Romolo ! Să tăinuiesc adevărul ? Nu i-a făcut acelaşi compliment, în aceleaşi cuvinte, şi primadonei ca domnişoarei Italia ?

— Dar pentru mine va interveni totuşi ? Îl întrebă Italia, intimidată, cu capu-i roşu şi cu buza de jos tremurînd.

— Sînt un vechi soldat al lui Garibaldi, strigă el şi, ca să respire, se îndepărtă puţin. La intrigi nu mă pricep ! Cum ea îl urmsae, implorîndu-l : Dar cînd mi-e drag cineva, acţionez cum se cuvine.

— Domnule farmacist, spuse ea linguşitoare, credeţi-mă, şi eu visez uneori la o mare pasiune...

— N-are noroc, sărmanul Romolo — şi avocatul rînji tăcut, cu gura pînă la urechi.

Polli întrebă :

— N-ar trebui s-o chemăm pe nevastă-sa ?

Bătrînul Giocondi remarcă :

— Tenorul pare foarte agitat. Îl şi văd alergînd mereu de colo pînă colo de-a lungul cortinei. Acum se uită din nou prin vizor. Adineauri a cutezat chiar să desfacă puţin cortina ; probabil că spectatorii l-au şi văzut, fiindcă au început să strige.

— Hei ! Domnule Nello ! strigă avocatul.

— Lăsaţi-l, zise Gaddi. E starea lui obişnuită din prima seară. Priviţi-l mai bine pe cavaliere : are o mască bună.

Ca să-i salute pe domni, cavaliere, cu o plecăciune măreaţă şi totodată tremurînd, îşi scoase pălăria de pîslă găurită din cap, care era ţuguiat şi complet chel. Dîrdîind de frig, înfăşurat în mantia lui decolorată, făcea paşi mici, tîrşiţi, fără să se mişte din loc. Pe mînă, la marginea mantiei, fulgera marele său briliant.

— Ei ? întrebă el, cu răsuflarea tăiată de efort, aşa e, Gaddi, că mi-a ieşit strașnic ? Dumneata, care te pricepi întrucîtva. Cum ? De data asta îi bat pe toţi ! Recunosc, domnilor — se apropie în grabă, cu un surîs încremenit plimbat de la unul la altul şi mici mişcări stingherite ale mîinii — că în actul întîi nu m-am pus pe deplin în valoare. După ce aşteptă în zadar să fie contrazis : E din pricina rolului bătrînului Geronimo. Cerşetorul ăsta, însă, e cu totul altceva. Se vede la el, nu-i aşa, că e o majestate decăzută.

— Cum ? Înterpretaţi un rege ?

— Vreau să spun că a trăit zile de măreţie şi é conştient de destinul său neobişnuit. Cînd cei doi îndrăgostiţi îl deranjează sub arcada lui : ah ! domnilor, aceasta e clipa hotărîtoare, în care se dezvăluie tragismul piesei şi al vieţii. Pot spune că interpretez personajul cel mai important al operei. De aceea am şi refuzat, atît înainte, cît şi după, să-l mai joc şi pe cîrciumar. Meargă şi fără cîrciumar : am să dau cerşetorului toată arta mea şi toată forţa sensibilităţii mele. Mă veţi admira ! Ce spun eu : veţi plînge !

— Drace !

— Ce atîta vorbă ! Am să vi-l joc.

Cavaliere Giordano se întinse sub arcadă, la piciorul scării ce ducea sus. Nevăzut, strigă :

— Gaddi, replica !

— „Odaia noastră de dormit ! O recunoşti, iubitule ?“

Iar bătrînul, sărind în sus ca dintr-o capcană :

— „Eu am venit mai devreme.“

— „Atunci vom mai căuta“, spuse Gaddi, cu o voce de bronz.

— „Nu-i nevoie“ — şi cavaliere Giordano urcă, lung şi dîrdîind, din întuneric. Cu o voce de stafie lălăi ! „...deoarece văd că sînteţi doi îndrăgostiţi. Pe cînd eram tînăr ca voi, mi-era aşternutul mai moale şi o aveam cu mine pe Michelina, soţia mea. Ea a murit ; mie mi-a rămas această piatră. Fiţi fericiţi, piatra va fi pentru voi moale.“

Zicînd acestea, bătrînul cîntăreţ ieşi ţopăind de sub arcadă : ţopăi într-un picior, pieziş, la o parte, iar de pe braţele pe jumătate ridicate marginile mantiei îi căzură fluturînd ca nişte aripi frînte.

— Hahaha ! făcu Polli.

Avocatul îşi stăpîni rîsul, gata să se sufoce, în vreme ce micul domn Giocondi se lovea zgomotos peste micile-i coapse grase.

— Ce comic ! E bine că mai intervine între timp şi cîte ceva comic. Spectatorii doresc aşa ceva.

Cavaliere Giordano se trăsese înapoi, îşi dusese mîna la frunte.

— Cum ? Rideţi ? Dar asta e... ! Înghiţi în sec şi se apropie. Dacă rîdeţi... Am să văd. Aşadar asta e impresia pe care v-o face rolul ? Începu să se plimbe, cu capul plecat. Poate că rolul permite să fie conceput şi aşa ?... Atunci să se rîdă !

— Tenorul are ceva, spuse tînărul Savezzo, ridicînd din sprîncene, nu puteți nega.

— Ce să aibă ? replică Gaddi ; dar Nello îl neliniștea.

În fuga lui de-a lungul cortinei, tenorul se oprise brusc, cu urechea plecată, ca și cînd din hărmălaia de voci din sală ar fi ascultat una singură, și cu un asemenea aer absent, încît baritonul făcu un pas grăbit, ca să-l zgîlțîie.

„A fost vocea ei! gîndea Nello. Nu e în lojă, și totuși i-am auzit vocea acolo, da, acolo. E oare moartă ? Îmi vorbește spiritul ei, ca spiritul stareței din Parma ? Dumnezeule, e loja a treia din dreapta : aceeași lojă !... Ce nebunie ! Basmele lui cavaliere Giordano nu se mai repetă, iar Alba e atît de departe de mine, de parcă ar fi murit acum cîteva sute de ani."

Își întoarse capul și, cu o expresie de implorare fierbinte, își privi în ochi prietenul.

— Șapte zile de spaimă, murmură el. Cum să te mai poți lăsa legănat de speranță ! E ridicol. Tremurînd mereu în preajma ei, fără s-o văd vreodată — și să știu în inima mea că se apropie seara cînd are să-mi apară : mie, care acolo sus, tot, tot...

— Liniște, Nello !

— Și-acum s-a terminat ? Nu mai poate să vină ?

— Taci ! Sîntem auziți... Întreba de a treia lojă de rangul întîi, dreapta, strigă Gaddi celorlalți. De ce stă goală, cu toate că n-a rămas nici un bilet nevîndut ? Trebuie să spun că și pe mine...

— E loja familiei Nardini, lămuri Polli.

— Dar... făcu avocatul de departe.

Nello se întoarse, cu degetele împletite, către tutungiu.

— E-adevărat ? întrebă el.

— Eh ! Pe Bachus !

Tînărul Savezzo își aținti ochii, pe sub sprîncenele ridicate, asupra tenorului. Nasul lui ciupit de vărsat zvîcni puțin, jubilînd, iar el spuse :

— Nu cred. Bătrînul Nardini a rămas la refuzul său. Loja aceea a fost pusă pe seama lui, ca să nu fie dată păturii de mijloc, care o cerea...

— ...și căreia să sperăm că nu-i va fi dată, adăugă domnul Giocondi.

— Eu am lucrat pentru popor, dar cum îmi mulțumește poporul ? întrebă avocatul, în vreme ce Nello își ducea mîna la frunte.

— Ceea ce-i sigur, e că familia Nardini nu vine, mai spuse Savezzo, cînd tînărul cîntăreț fu văzut că se clatină.

Gaddi dădu să-l prindă, dar Nello și zăcea cu ochii închiși pe podea. Toți săriseră înapoi, numai Gaddi se aplecă deasupra lui. Cînd ceilalți se înghesuiră în jurul celui leșinat : „Ce are ?“ baritonul izbucni furios :

— Probabil din cauza nervilor, sper. Eu însumi sînt superstițios, iar loja aceea, singura goală, nu-mi place.

— Da, zise Savezzo și, cu picioarele crăcănate, îl privi disprețuitor pe Nello, domneavoastră, artiștii, aveți o fire delicată.

— Ar trebui chemat un doctor, ceru cavaliere Giordano.

— Dar n-are nimic, afirmă farmacistul.

— Nu se știe, fu de părere avocatul. Odată și eu am...

— Un doctor ! strigă Polli, gesticulînd printre muncitorii care căscau gura.

Dirijorul apăru în fugă.

— Ce s-a întîmplat ? — şi se făcu alb ca varul.

— Absolut nimic, zise Gaddi şi-l zgîlţîi pe Nello. Adu niţică apă, Dorlenghi !

Dirijorul se căută prin buzunare. Deodată se aruncă în genunchi lîngă cel leşinat.

— O să poată cînta ? Spuneţi-mi doar atît ! Sări din nou în picioare. Dumnezeule, sînt pierdut !

Domnul Giocondi îl înghionti în coaste pe farmacist ; avocatului îi făcu cu ochiul.

— De altfel, maestro, declară el, primadona a refuzat şi ea să cînte mai departe. Părea foarte nemulţumită, nu-i aşa, domnilor ?

Dirijorul rămase mut, iar avocatul socoti necesar să treacă în spatele lui, cu braţele întinse. Dar dirijorul nu se prăbuşi, rîse zgomotos şi începu să strige cu o voce pe care nu i-o cunoşteau :

— N-am ştiut eu ? N-am ştiut eu ?

Gaddi se ridică de lîngă tîmplele lui Nello, pe care le freca.

— Nu vrei să taci ? Nu-ţi dai seama că fac haz pe socoteala dumitale ? Şi ăsta de-aici a şi deschis ochii !

— Totuna, zise avocatul. Cine, ca mine, e supus unor emoţii neobişnuite, acela nu le va lua în uşor consecinţele. Cum te simţi, prietene ?

— Un doctor, striga tutungiul în culise.

O luase din grabă greşit şi pe neaşteptate se pomeni în faţa fiului său Olindo, care o ţinea de subsuori pe corista cea voinică şi blondă şi o înghesuia cu o încîntare plină se spaimă. Tatăl, oricît vîsli înainte cu braţele, rămase o clipă ţintuit locului, de parcă picioarele i s-ar fi scufundat în podele. Apoi făcu un salt.

— Cum ? Mă vezi şi totuşi nu-i dai drumul ? Vreau să ştiu dacă mai sînt tatăl tău !

Şi palma lui pleoscăi lovind din dreapta şi din stînga obrazul lui Olindo, pe care se oglindi o nemăsurată dezamăgire.

— Mi-e atît de dragă, izbucni el, zăpăcit şi plîngăreţ. Vreau să mă însor cu ea.

— Şi îndrăzneşti să mi-o spui ! Ce tip !

— Dar de ce-l loveşti ? întrebă fata. Ce e rău în asta ? Dă-mi mai bine o ţigară !

— Cară-te ! Şterge-o ! — şi Polli se ridică în vîrful picioarelor, ca să-l răsucească pe băiat şi să-i repeadă un picior în fund. După ce-i făcuse vînt : Îţi interzic, domnişoară...

— Tu nu eşti decît gelos, moşulică, spuse ea şi-l ciupi de bărbie. Da eu tot numai pe tine te iubesc.

— Să sperăm ! Şi să nu mă mai strigi cumva în prăvălie. Era jale, dacă nevastă-mea ar fi fost acolo... Pe mîine, la trei ! — dar dacă nu-mi laşi băiatul în pace stricăm prietenia.

— Ar fi groaznic ! strigă fata după el. Şi ţigara ?

— Nenorocitule, ce mai cauţi aici ? Căci Olindo şedea pe o piesă de decor şi plîngea. În loc să salveze o viaţă de om, aducînd un doctor, nenorocitul ăsta se jeleşte din cauza unei comediante ! O femeie fără un sfanţ, care nu ţi-ar fi niciodată credincioasă !

— Ba da ! mi-ar fi!

— Ah ! Şi avocatul ? Şi baronul ? Întreab-o odată de amîndoi !

— Nu-i adevărat ! — şi Olindo sări în picioare, cu o privire plină de un orb spirit de sacrificiu.

Tatăl se dădu înapoi ; îşi duse degetul la pieptul gras şi zîmbi cu gura pînă la urechi.

— Atunci întreab-o de mine !

Auzind aceste vorbe, Olindo, roșu pînă sub părul lui roșu, își plecă pleoapele și se frînse din mijloc. Polli îl bătu pe umăr.

— Fiindcă te descurci atît de bine pe-aici, arată-mi pe unde se iese.

Pe ușița de sub scenă ajunseră în fosa orchestrei, care era goală. Numai Nina Zampieri și tînărul Mandolini stăteau înghesuiți unul în altul lîngă harpă, iar bătrînul mic slujbaș Dotti sforăia cu clarinetul său sub braț. Ajuns la parter, tutungiul se adresă fiecăruia dintre spectatori în parte :

— Avem nevoie de un doctor, pe scenă s-a întîmplat ceva unuia din artiști.

Dar în hohotele generale de rîs, dezlănțuite de Galileo Belotti, nimeni nu-l pricepu. Arendașul stătea înaintea unui omuleț rezemat de perete la intrare, sub loja familiei Giocondi.

— Ești fără-ndoială cocoșat, spunea Galileo cu sprîncenele ridicate.

Micuțul fu cuprins de spaimă.

— Ce doriți ? Nu vă cunosc.

— Eu însă mi-am dat pe loc seama că ești cocoșat — și Galileo ținea necruțător degetul îndreptat spre el.

— Dacă nu mă lăsați în pace, vă arunc cu paharul în cap, strigă ascuțit ghebosul, iar mîna lui, care tremura, vărsă jumătate din apă.

— Poate că ai să-mi arunci cu paharul în cap, răspunse Galileo, dar cu toate astea tot cocoșat ești.

— Ce plin de duh e ! spuneau arendașii și se înghesuiau lîngă ei.

— Am să chem aici carabinierii ! țipă strident ghebosul.

— Cheamă carabinierii ! Asta nu-ți ajută totuși la nimic : tot cocoșat rămîi — și Galileo se propti și mai solid în picioare.

Obezul Zecchini și tovarășii săi de chef urlau. De afară lumea venea în fugă, să rîdă împreună cu ceilalți.

— Am să vă reclam ! O să ajungeți la închisoare ! Ce ! Vă ucid !

Figura prelungă a piticului se făcuse verde. Clătinîndu-se, izbea cu cocoașa peretele ; paharul îi scăpă din mîinile ce i se strîngeau convulsiv, iar pe buze îi apărură bale.

— Chiar dacă faci tot ceea ce spui, îi declară Galileo, cocoșat ești și cocoșat rămîi.

Se uită împrejur imperturbabil, în vreme ce victima lui se tăvălea pe podele. Bărbierul Bonometti și croitorul Coccola se arătară nemulțumiți de acest deznodămînt ; îl luară pe omul care izbea în juru-i și-l duseră afară.

În fața ușii stăteau grupuri mari. La marginea terasei, în aerul călduț și întunecat de sub goruni, fetele care se plimbau braț la braț întorceau spatele la glumele băieților. Mame și copii înconjurau în lumina lămpii de la palat cărucior-ul cu înghețată. Ici și colo se înălța o voce de tenor, intonînd două măsuri din rugăciunea Toniettei, sau notele vibrînd grav și fericit ale duetului : „Privește, iubite, casa noastră-nconjurată de flori".

— Ce muzică ! spunea un flăcău dintre cei cu pălării mari și legături de gît multicolore. Se întîmplă multe lucruri triste în piesă, și cu toate astea, cînd asculți muzica, ți se pare că pe lumea asta nu mai există oameni nefericiți.

— Ba iacă-tă că acolo îl aduc pe unul, spuse altcineva, și toți laolaltă :

— Nu-l cunoaște nimeni ? Ce i s-a întîmplat ?... Ăsta-i copistul secretarului comunal din Spello. Am fost pentru stăpînul meu la el... Cum o să se ducă acum acasă drum de trei ore, în starea lui ? Are bani să plătească un pat la hotel ? Oricum, cumetre Felipe, trebuie să-l iei la dumneata.

Patronul hotelului „La Logodnici" refuză. Cu atîția străini, într-o zi ca asta ! Fiecare pat prețuiește trei lire.

— Atunci eu dau una ! spuse flăcăul. Și nu-s decît un muncitor cu brațele, care cîștigă două lire șaptezeci și cinci pe zi.

Se bătu în piept și-și roti ochii.

— Dau și eu una.

— Și eu.

Îl luară pe bolnav în spinare și porniră în fugă pe ulița în trepte, la vale. Din sala teatrului continuau să răsune hohote de rîs. Femeile din loji voiau să vadă ce s-a întîmplat. Cele două domnișoare Giocondi cotcodăceau strident ; tatăl lor le spunea :

— Galileo ăsta ! Frate-său, avocatul, e o personalitate, dar și el are mare talent.

Savurîndu-și succesul, Galileo se umfla în pene, rotindu-și ochii cu sprîncenele albe ridicate, și striga în gura mare :

— Papapap, doar putem glumi și noi oleacă ! Iar tu, Polli, se adresă tutungiului, care se ținea cu mîinile de burtă, tu voiai un doctor ? Pentru tenor ? Ei, atunci să-l trimitem pe Ranucci, iar între timp să-i facem curte nevesti-si. O să rîdeți cu totul altfel. Doctore ! strigă el către prima loje de la parter din dreapta, pe scenă își dă cineva duhul. Fuga ! Trebuie să te duci acolo.

— Nu pot, strigă drept răspuns doctorul şi se postă înaintea soţiei sale. Spuneţi-i colegului Capitani.

— Nu-i aici. Dacă nu te duci, se prăpădeşte un om, ce naiba !

Galileo striga atît de tare, că în jur se făcuse linişte. Toţi se uitau spre loja medicului, care întinsese braţele în lături şi dănţuia încetişor. Corpul lui masiv nu era destul de mare şi de lat, ca s-o ascundă de toţi ochii ăştia pe micuţa femeie smerită.

— Ar trebui să vă duceţi, spuse lîngă el mama Paradisi, se pare că e ceva serios.

Dincolo, doctorul o văzu pe doamna Salvatori schimbînd o privire de dezaprobare cu doamna Malandrini. Bătrîna doamnă Mandolini izbi aprig cu evantaiul în balustrada lojii sale, iar de la galerie se strigă :

— Daţi-i pace ! Ăsta nu-i doctor pentru oameni vii, e pentru morţi.

Sub presiunea opiniei publice, Ranucci îşi luă brusc pălăria şi ieşi în grabă. Numaidecît, Galileo Belotti se puse în mişcare.

— Aduceţi-mi-l pe frumosul Alfò ! ceru el. Am nevoie de flăcău, eu nu-s destul de frumos.

Cînd tînărul sosi :

— Am să-ţi prezint o doamnă, care o să-ţi placă.

Fură văzuţi apărînd în lojă împreună. Doamna Ranucci se făcu ghem înapoia evantaiului, în vreme ce, oftînd din rărunchi, Galileo schiţa mici reverenţe, iar frumosul Alfò zîmbea cu vanitate către sală. Spectatorii ridicară mîinile spre el, de parcă ar fi fost gata să aplaude, îl îndemnau, încurajări rostite cu jumătate de voce zburară în-

tr-acolo. Scundul Giocondi cel bătrîn, aflat exact în loja de vizavi, izbucni zgomotos :

— O, Dumnezeule, nu mai pot. Ce chestie comică ! Şi e ideea mea : da, sigur, eu i-am dat lui Galileo ideea.

Pînă şi dezlogodita Rosina se zguduia de rîs ; Cesira însă îl ciupi pe tată-său de braţ :

— Eşti un papa de nepreţuit !

Chicotitul ei o trezi din somn pe mamă-sa, care îşi săltă capul cu păr de un cenuşiu-murdar.

— Şi chiria, Ottone ? întrebă ea cu o voce seacă. Spune-mi, cum am s-o plătesc ?

— Cine se gîndeşte la chirie ? Aici avem de ce rîde.

Dar fetele se liniştiseră deodată.

— Ce scorneală strașnică, strigă tatăl voios, că tenorul a trebuit să se îmbolnăvească ! Cocoşatul bolnav, tenorul bolnav, toţi bolnavi, numai eu nu.

Muşcîndu-şi buzele, fetele se uitară una la alta cu coada ochiului. Neliniştit, tatăl le privi pe furiş.

— Sau poate am fost vreodată bolnav ? Cum ele continuáu să tacă : Dacă mi-am rupt piciorul pe scară, asta nu se poate numi boală. Cu obrajii căzuţi, luă un ton de milogeală : N-am pus prinsoare de curînd, la Adorna, cu un voiajor comercial că am să mănînc treizeci de păsărele, şi am cîştigat pariul ? Deodată se lovi din nou peste genunchi : Galileo ăsta o şi mîngîie pe obraji ! Ah, asta-i cu totul altfel de comedie decît a comedienilor. Ar trebui să fiu şi eu acolo. Ce ziceţi, dacă m-aş duce ?

— Rămîi mai bine aici, spuse doamna Giocondi. Cine ştie ce-o să facă doctorul, cînd s-o întoarce... Iacătă-l.

Toată lumea își ținu răsuflarea, iar doctorul Ranucci fu auzit cum întreabă :

— Ce faci dumneata aici ? Se apucă cu mîinile de cap. Mă trimiți la un bolnav, care s-a pus pe picioare de-o jumătate de oră, iar în timpul ăsta...

Fără să vrea, roși violent ; făcu un pas amenințător. Frumosul Alfò — și zîmbetul lui nerod pieri — se trase înapoi pînă la balustrada lojii. Cînd doctorul întinse mîna, el și sări în sală.

— Bravo, Alfò ! i se strigă, ceea ce păru că-l îndîrjește pe doctor.

Clocotind de furie, acesta păși între soția lui și Galileo Belotti, care, cu sprîncenele ridicate, îi dădea înainte, zgomotos și insolent :

— Papapap, bolnav sau sănătos, da noi tot am făcut cunoștință cu nevasta dumitale. Complimentele mele, doctore, frumoasă bucățică de femeie...

Rămase cu vorbele-n gît, căci doctorul îi vîrîse un pumn în gură, iar cu celălalt îl pocnise peste dinți. Galileo urlă surd. In clipa aceea, doctorul vîntură un dinte. Se porniră aplauze ; apoi izbucni o adevărată furtună, iar Ranucci trebui să mulțumească, înclinîndu-se. Galileo dispăruse.

— Vezi tu, Ottone, ce-ai fi pățit ? zise doamna Giocondi.

Bărbatul ei își dusese mîna la falcă, de parcă lovitura i-ar fi fost aplicată lui. Căută ochii fetelor. Rosina își aplecase privirile în poală, Cesira avea între pleoapele strînse un surîs subțire, tăios. Tatăl izbi cu pumnul într-un taburet și exclamă cu voce răsunătoare :

— Ei, nici asta n-ar fi fost chiar o boală !

Rîsul străbătea sala în rafale ; cînd sfîrșea sus, începea jos. La galerie, care se umpluse din nou, se strigă :

— Ce solid e, doctorul !

Iar tații își ridicară copiii pe umeri, ca să-l poată vedea. Avocatul Belotti se întoarse ironic spre vecinii săi din loja clubului :

— Se pare că doctorul Ranucci are succesul cel mai mare din seara asta.

Fratele său Galileo se arătă din nou la parter, respinse toate compătimirile și zise :

— De distrat, tot m-am distrat. Iar dintele și-așa nu mai era bun de nimic.

—Ce te mai încălzește rîsul ! constată mama Paradisi.

Cum Mancafede se uita în altă parte, își luă flaconașul și se umezi la subsuori.

Doamna Polli agita cu evantaiul valuri mari de aer.

— Ce zăpușeală ! Nu mai încep ăștia odată ?

— Și menajera domnului Ortensi, șopti tutungiul, are un anume parfum al ei... ! Știu, firește, că el e orb, dar și-a pierdut oare și mirosul ? Nici una dintre fetele astea de pe scenă nu mirosea atît de tare. Știi tu, ca membru al comitetului, n-am putut să nu mă duc o clipă pe-acolo. Dar ceea ce nici nu ți-ar veni să crezi e că și Olindo al tău se învîrtea prin culise. Ah ! strengarule ! să nu te mai miști din colțul tău !

— Teatrul e prea plin, se adresă doamna Camuzzi semicercului de tineri de sub loja ei. Mirosurile galeriei ajung pînă la noi. N-ar trebui permis să se mănînce aici usturoi. Dar ce să te-aștepți de la un comitet, care plasează în fața mea, tocmai în fața mea, anumite doamne.

Arătă cu o mișcare a capului, fără să privească, spre fotoliile de orchestră. Dolofana Raffaella era sigură de arendașul aflat pieziș în spatele ei și nu se mai ocupa de el. Acum arunca ocheade spre orchestră, unde tapițerul Allebardi sufla în bombardon, în onoarea ei. Dar mecanicul îl torpila cu o temă improvizată la clarinet.

— Nonoggi a pus ochii pe tine, se adresă Lauretta lui Theo. Se strîmbă încoace, să-ți atragă atenția.

Theo răspunse :

— Nu vreau. Am venit aici de dragul muzicii, iar tenorul ăla te face să-ți piară cheful de a-i mai asculta pe alții. Ah ! lui nu i-aș spune nu. Madona n-o să îngăduie să i se întîmple vreo nenorocire.

— Ce milă mi-e de tînărul ăla drăguț ! scînci dulce de tot și smerit mama Farinaggi ; dar cele două domnișoare Pernici tot se traseră în lături, înghesuindu-se în locotenentul Cantinelli.

— Cum de altfel ne-o cere și sfînta noastră religie, adăugă patroana casei de pe Via Tripoli și-și întoarse pieptul spre toți cei din jurul ei, în vreme ce se închina.

Deodată, galeria fu străbătută de o șoaptă.

— Pomponia, se zice că tenorul a murit.

— Atunci, Felicetta, de moartea lui e vinovată primadona ; fiindcă, sărmanul, i-a venit rău din dragoste pentru ea.

— Ai auzit asta de la stăpînă-ta ?

Slujnica negustorului Mancafede ridică din umeri și-și duse degetul la buze.

— Așadar e îndrăgostit de primadonă, spuse în loja de sub ele doamna Salvatori, adresîndu-se doamnei Malandrini. Evangelina știe. De altfel

după jocul lui atît de expresiv se vede că e parcă nebun. Ea însă e cochetă și-l tratează rău.

Soția arendașului impozitelor se aplecă spre sora subprefectului :

— Cum aud, primadona are un copil cu tenorul. Bunele moravuri nu se află la ele acasă în teatru.

— Dimpotrivă, draga mea. Cei doi sînt căsătoriți, dar n-o spun, ca să nu spulbere iluziile.

Doamna Camuzzi declară :

— Tenorul ăsta, cum îl cheamă... Își aruncă ochii pe program. E mai puțin bun decît mă așteptam. În primul rînd, e total lipsit de sensibilitate.

— Dar mie mi se pare, obiectă secretarul comunal, că tocmai de prea multă sensibilitate a leșinat.

— Ah ! să nu mai vorbim atîta despre leșinul lui. Ce credeți dumneavoastră, domnilor : i l-a comandat artistului comitetul, sau el însuși a simțit că ar fi poate bine să-și ajute nițeluș arta ?

— Cît spirit are doamna ! se minună tînărul Salvatori.

Tînărul Savezzo încrucișă brațele și contemplă cu ochii plecați clipirea de ură din ochii doamnei.

Bătrîna doamnă Mandolini îl atinse cu evantaiul pe prietenul ei orb :

— Orlando, mă tot gîndesc la reprezentația *Celimenei* la Pagliano, în Florența : nu-s de-atunci patruzeci și cinci de ani ? Micuța Garlinda e singura care mi-a amintit de Branzilla : de Branzilla, cînd era tînără.

— Ce spui tu, Beatrice ! Și cu mine s-a întîmplat la fel. În timp ce o ascultam pe fata asta cîntînd, auzeam din nou o voce de demult, foarte

dragă, ca într-un vis, pe care, trezindu-mă l-am uitat.

— Gennari e simpatic, fără să fi studiat mult, căci, cum se pare, astăzi nu se mai învață ; iar bietul cavaliere Giordano ar fi făcut mai bine să nu cînte.

— E ca și cum ne-ar cînta mereu în urechi cît de bătrîni sîntem noi înșine.

— Numai micuța Garlinda pare să mai știe ceva din vremurile mari de altădată.

— Numai că nu-i frumoasă, zise menajera orbului.

El strigă :

— Nu-i frumoasă ? E minunat de frumoasă !

— Dar n-o vezi.

— Totuși cît de frumoasă trebuie să fie !

— Pe scenă ! strigă sus calfa de cizmar Dante Marinelli.

— Maestro !

Și brusc toată galeria începu să tropăie și să strige.

— Vă bateți joc de noi ? E o rușine !

Ucenicul cofetarului Serafini fluieră strident cu degetele. Avocatul Belotti veni la marginea lojii clubului și se descoperi cu o înclinare în fața băiatului și a poporului :

— Domnilor, aveți răbdare... !

Se făcu liniște, iar din ultimul rînd al fotoliilor de orchestră fu auzit brutarul Crepalini :

— Iată-l și în loja clubului pe avocat ! Cîte loji are ăsta ? Eu, însă, care am plătit șase locuri...

— Liniște ! — și la galerie se agitară pumni. Ne lași flămînzi. E singurul brutar, fiindcă îi plătește pe domni, iar d-aia ne lasă să flămînzim cu pîinea lui scumpă. Vorbește, avocatule !

— Deoarece, gîfîi avocatul, sîntem încă novici în treburile acestea : este prima reprezentație din orașul nostru după patruzeci și opt de ani și nouă luni. Apoi accidentul, pe care vă rog să-l scuzați, cu acest tînăr artist care are atît talent...

— Săracul ! Da, vom avea răbdare, strigară femeile.

— Dar vom face tot posibilul, iar în cinci minute, domnilor, vă vom da satisfacție.

— Bravo, avocatule ! — și se aplaudă.

Bărbierul Bonometti strigă :

— E un om mare, avocatul !

— Asta-i Brabrà ! Bravo, Brabrà — și deodată toată lumea începu să rîdă.

Tinerii cu pălării mari și legături de gît multicolore spuseră :

— Cînd l-am dus pe cocoșat, Brabrà stătea singur cuc în piață și făcea complimente lunii, așa că l-am luat cu noi. Să asculți muzică, Brabrà !

Și avocatul îl văzu pe micul moșneag salutînd poporul, de parcă l-ar fi imitat pe el. Descria arcuri de cerc cu pălăria lui fără boruri pe deasupra șirurilor de bănci, își duse mîna la inimă, izbi cu piciorul, iar în entuziasmul galeriei chipurile, pe care le căuta pe ulițele cele mai pustii, îi apărură aievea, mulțimea era acolo și îl omagia.

— Dar pătura de mijloc devine primejdioasă ! spuse doamna Camuzzi, adresîndu-se baronului Torroni.

Căci brutarul Crepalini continua să facă agitație. Îl vedeau, cu ochii lui ieșiți din orbite și cu dantura înspăimîntătoare, vociferînd la parter, atrăgîndu-i în jurul său pe oameni și atițîndu-i la răzvrătire, cu lovituri furioase în aer.

— De ce stai aici jos și te lași înghiontit de toți, cumetre Felipe ? Nu știi. Atunci întreabă-l pe Malandrini. El are hotelul „La Lună", dumneata hotelul „La Logodnici" ; o lojă însă se găsește numai pentru dumnealui. Se-nțelege, fiindcă nevastă-sa e sora doamnei Polli, iar tutungiul e unchiul doctorului Capitani, a cărui soție e strănepoata de unchi a primarului !

— Domnii țin unii cu alții, spuse lăcătușul Fantapiè, care coborîse la galerie împreună cu lăcătușul Scarpetta, iar singurul, care poate ajuta poporul, e don Taddeo.

Cizmarului Malagodi i se sui sîngele în obraz.

— Se poate spune că nepotismul ne omoară. De ce n-am ajuns consilier comunal ? Fiindcă Elena, ucenica mea, a refuzat să facă ceea ce-i cerea Severino Salvatori. Domnii au pretenții...

— Domnii ! pufni brutarul, iar capul său gros de om ursuz se legănă de mînie pe umerii lui înguști. Dacă ar mai fi domni adevărați ! Dar ia uitați-vă la Giocondi ăla, care-și duce acum de rîpă a doua nevastă și umblă hai-hui ca agent de asigurări : cine e mai domn, el sau eu, al cincilea contribuabil din oraș ca mărime a impozitului ? Dar pentru că prima lui nevastă era o Pastecaldi și cumnată cu sora avocatului Belotti, cel care are lojă e Giocondi, nu eu. Iar aia care a mai rămas, e mai bine lăsată goală decît să fie dată unui om ca mine.

— Provocarea e la adresa mea — și bătrînul chefliu Zecchini își împinse în mulțime burta. Dacă se oferă loja unuia, fiindcă a dat faliment, atunci ar trebui să capăt și eu una.

— Ce ? Care lojă ? bubui Galileo Belotti. Nu știți că loja aia goală e a avocatului ? Fiindcă altminteri n-ar avea decît loja soră-mi, loja doam-

nei Jole Capitani și loja clubului, cr se-nțelege că un om de însemnătatea lui are nevoie de o a patra.

Tînărul Savezzo părea că nimerise fără să vrea în mulțime.

— Îl avem pe avocatul Belotti, cum Roma l-a avut pe Cezar, declară el. Asta nu-i de ajuns? Din admirație pentru acest mare bărbat al nostru, m-am împăcat cu gîndul ca mama și soră-mea să rămînă acasă, fiindcă nu mai exista nici o lojă liberă.

— Cineva trebuie să fie un mielușel ca dumneata, domnule Savezzo, zise bătrînul fringhier Fierabelli, ca să nu vadă că nu mai e nici o dreptate pe lume.

Bărbierul Druso întări aceste spuse; bărbierul Bonometti obiectă:

— Avocatul face multe pentru popor. Este, cum a spus domnul Savezzo, un om mare.

— Ce om mare? — și Galileo sări în sus. Dacă-l cunoaște cineva pe avocat, apoi ăla-s eu, iar eu îți spun că nu-i nici măcar rahatul unui om mare!

Doamna Malagodi se amestecă și ea:

— A trebuit să-mi scot pălăria, care m-a costat nu mai puțin decît monstruozitatea pe care o poartă pe cap alde Paradisi. Dar ea șade în lojă.

— Nu stau și vînzătorii lui Mancafede cu el în lojă? strigă soțul ei. Cu asta face economie, nemaiplătindu-le gratificațiile, cărpănosul bătrîn!

— Împotriva domnilor nu ne poate ajuta decît don Taddeo, repetă cu perseverență lăcătușul Fantapiè.

Brutarul izbucni:

— Mai știu eu pe unul, care mă ajută, iar ăla sînt eu.

Își luă nevasta și cei patru copii de pe scaune și împinse înaintea lui toată turma.

— Încotro, Crepalini ?

— Vreau să văd puțintel a cui e loja aia goală. Hai cu noi, Malagodi.

Cizmarul și-i luă și el pe ai lui.

— Noi toți vrem să fim de față, cînd se-ntîmplă ceva vesel ! strigă obezul Zecchini și-și despică loc de trecere prin mulțime cu burta.

Întreg parterul tălăzui, vuind.

— Âia de jos, a dat strechea-n voi ? strigă galeria.

— Liniște ! Vrei s-o iei pe spinare, tu, ăla care înfometezi poporul ? Nu se aude nici o notă. Mai tare, maestro ! Fă-i cu trompetele să tacă !

Cei mai mulți băgară de seamă abia acum că dirijorul apăruse și conducea orchestra. Dorlenghi nu se uita spre gălăgia din sală și, cu capul plecat, își mișca blînd de tot brațul, de parcă ar fi fost singur numai cu orchestra lui. Crepalini, care ajunsese aproape de ieșire, o luă îndărăt, fiindcă un cotor de măr zburase lovindu-i strașnic urechea. Cizmarul Malagodi simți ceva umed plesnindu-i pe chelie, iar sus o voce de băiat jubilă :

— Drept în centru !

Deodată amuți toată larma : se făcu întuneric, nu mai ardea nici o lumină. Speriați, spectatorii încercară să-și zărească unii altora fețele. În sală se porni o vînzoleală surdă, necunoscută, de gîfîieli și tropăieli. Se apropia, parcă rostogolindu-se, o primejdie. „Ce se-ntîmplă ?“ În loji, spectatorii săriră în picioare. O femeie strigă ;

— Dumnezeule ! mă omoară !

Voci de la galerie :

— Foc ! Afară ! Sîntem pierduți cu toții.

— Nu-i adevărat ! strigă o voce în falset, și oamenii, ciulind urechile, îl recunoscură pe avocatul Belotti. Nimic grav, aranjez eu !

Domnul Giocondi izbucni brusc într-un hohot bubuitor de rîs ; fetele lui trebuiră să-l reţină pe scaun ; galeria înţelese și ea :

— Asta a făcut-o avocatul ! O poznă a avocatului ! Mucalitule, du-te, hai !... Destul ! Vrem lumină. Unde-a plecat Elenuccia ?... Bravo, avocatule !

— Vedeţi acuma că e un om mare ? strigă bărbierul Bonometti, în vreme ce avocatul se înclina în beznă.

Cînd se făcu din nou lumină :

— Ah ! Dar vrem și lampa cu arc.

— Liniște ! Pe scenă se joacă !

— Uite-l pe Piero, uite-l ! Bravo ! ești frumos.

— Trăiască madona, fiindcă îi merge bine lui Piero !

— Ţineţi-vă pliscul, muierilor !... O piaţă la Roma, spui tu ? Da' asta-i fîntîna noastră ! Numai arcada aia n-o avem, orașul ar trebui s-o construiască.

— Deci așa stau lucrurile cu Tonietta ta, o, Piero. De ce-ai alungat-o și nu ne-ai ascultat pe noi, era nevinovată, să-mi sară ochii !

— Bis ! Bis !

— Ce palid e, Dante !

— Asta vine de acolo că se lasă noaptea. Prietenii, care i-au spus ce-a ajuns Tonietta, au plecat. El stă singur, cu fața ascunsă în mantie, și plînge... Cîntă. O, Celestina, ascultă asta, ascultă ! Acum simt din nou ce-am simţit atunci cînd am crezut că mă înșeli !

— Şi colo la colţ ? E ea. E Tonietta !

— Taci din gură ! Ce-o să se întîmple ?

— ...Pune-mi mîna pe inimă ; mi s-a tăiat răsuflarea ; ea l-a recunoscut.

— Rufini, ce crezi tu ? Eu am venit la oraş să vînd un viţel, nu să plîng din pricina unor lucruri născocite. Şi nici nu plîng din pricina lor, plîng pentru casa mea care a ars acu' trei ani, şi-mi plîng băieţaşul mort în casă. Muzica face toate astea ? Parcă m-aş căţăra din nou pe dărîmături şi le-aş răscoli. Şi totuşi nu vreau să plec, fiindcă asta-i întîia mîngîiere adevărată pe care mi-o dă cineva.

— O s-o creadă ? O s-o creadă ?... O crede !

— E puţin cam tîrziu. Eu n-aş mai lua-o înapoi.

— Eşti lipsit de poezie, Malandrini. Ascultă acum ce cîntă împreună. Li se pare că stau în faţa casei lor ca în noaptea nunţii, sub măslinii aia, prin care cădea lumina lunii. Cînd iubeşti, ai asemenea închipuiri.

— De unde ştii ?

— Ascultă, Polli, din nou „Priveşte, iubite, casa noastră-nconjurată de flori..."

— Hotărît, însă, nu suferă comparaţie cu fonograful nostru. Restul merge bine : „Să ne căutăm patul". Nu văd nici un pat : numai piatră, iar cerul arată ca după ploaie. Ah ! se gîndesc să se culce sub arcada aia. De acord ; dar s-or purta oare aşa, ca să-l putem lăsa aici pe Olindo... ? Ce-i Giocondi ?

— Cerşetorul, uite-l. Oh ! ce comic e cavaliere. Ia priviţi-l, fetelor ? Îl ştiu. A jucat pentru mine, iar eu i-am dat nişte sfaturi... Bravo, cavaliere !

— Bravo ! Bis ! Cum mai rîzi ! Nu mai pot !

— Acum au rămas singuri, abia-i mai distingi în umbră ; şi auzi mereu răsunînd : „Priveşte, iu-

bite, casa noastră-nconjurată de flori ne-ndeamnă să-nflorim..."

— O, Nina, harpa ta!

— N-ai crede că te mai afli pe pămînt.

— Ar merita să fii nefericit, ca să devii fericit ca ăştia doi.

— Ei... Ce-ţi veni ? De ce să nu aplaud : cortina s-a lăsat.

— Dar orchestra cîntă mai departe. Se zicea că o să cînte, pînă cînd cei de pe scenă se vor odihni şi vor cînta din nou.

— Papapap, ies să trag o ţigară. Tot nu se întîmplă nimic.

Tinerii cu pălării mari şi legături de gît multicolore dădură din cap, privindu-se în ochi, cu braţele încrucişate.

— Cîte lucruri se mai întîmplă acum ! E cu putinţă ? Ce viaţă ! Aşa va fi deci, cînd poporul îşi va fi făcut dreptate.

— Aceasta însă — şi bătrînul literat Ortensi îşi întinse braţele tremurătoare — o, aceasta întrece iubirea fericită a poporului care a născut un înger. Fiindcă aceasta o, Beatrice, este retragerea şi mizera măreţie a eroului ce părăseşte ţara, pe care a cucerit-o prin luptă. Iubirea muribundului ! La urma urmelor, nu-i asta tot ceea ce ne rămîne ?

Bătrîna tăcu şi-i mîngîie mîna.

— Ce păcat, se adresă farmacistul Acquistapace văduvei Pastecaldi, că generalul Garibaldi n-a cunoscut muzica asta ! Cu siguranţă că ar fi pus să fie intonată, atunci cînd voia să ne aducă înaintea ochilor ţelul, libertatea. Ce încîntare ! Cînd ascult, am impresia că revăd aievea faţa eroului însuşi.

În loja clubului, tînărul Savezzo îşi privea chiorîş nasul.

„Ce-mi pasă mie de treburile altora și dacă trăiesc sau mor în fața, ori înapoia cortinei. Numai de mine îmi pasă, fiindcă numai eu am un destin mare ; voi triumfa asupra celor ce mă împiedică să-mi iau zborul, voi ajunge puternic și celebru... Muzica asta aș fi putut-o crea eu ; mi-a fost jefuită și ea."

În fundul lojii doamnei Jole Capitani, căreia îi făcea o vizită tainică, avocatul Belotti se balansa pe tocuri, cerceta neliniștit podeaua și se gîndea la zdrobirea lui don Taddeo, la fondarea unui ziar, la animarea orașului și la fericirea acestuia. „Niciodată n-am simțit ca acum cît de mult îi aparțin !" Ochii, care i se încețoșau, rătăceau de jos în sus peste șoldurile soției doctorului, de parcă ar fi fost niște piețe ale orașului, pînă la bucățica ei de ceafă goală, bombată ca o pernă. Ea se întoarse, iar el vorbi :

— Cine a scris muzica asta, acela a știut ce e un om mare.

Sub loja lor, o femeie sughiță zgomotos. Ascultară ; liniștea rămase netulburată.

— Doamna Camuzzi ? Imposibil ! E prea bine educată ; și apoi, ce motiv ar fi avut să sughită așa ?

— Oh ! orice femeie găsește un motiv pentru asta, replică Jole Capitani, iar avocatul constată cu satisfacție că privirea ei nesigură nu mai era decît o rugă lipsită de apărare.

— Bravo, maestro !

Dirijorul se răsuci pe scaunul său și, șezînd, făcu multe plecăciuni repezi. Părul i se lipise pe frunte ; de fiecare dată, ca și cum l-ar fi obligat o lege nedreaptă, arăta repede și într-o doară spre colaboratorii săi din orchestră.

„La urma urmei a sunat totuşi iară tragic, constată în tăcere Rosina Giocondi. Are să se vadă, cînd se va ridica cortina... Fireşte, în faţa cîrciumii, cel dintîi ce se arată e contele Tancredi, cel despre care se spune că ar fi sedus-o odinioară pe Toniétta. Lui Piero, ajuns cîrpaci de ghete, îi aduce de mîncare femeia aceea care-l dorise cîndva şi care pare a fi acum cîrciumăreasă. Îşi dezgoleşte în faţa lui piciorul, vrea să-l ademenească. Tonietta, stînd mai încolo, în faţa scării ei ruinate, observă desigur, iar din pricina asta şi cochetează cu Tancredi. A şi zburat din nou fericirea, dragii mei. Cunoaştem noi asta. Sperăm cu prea multă uşurinţă ; dar nici cu Olindo Polli n-o să iasă nimic, altminteri în pauza atît de lungă ar fi venit s-o vadă pe mama."

— Bagă de seamă, Piero ! strigă cineva de la galerie. Ásta ţi-o ia !

— Taci din gură ! Piero a observat. Tancredi pleacă, pleacă toţi muşterii : acum fata asta are ce i se cuvine.

— Vai, Dante ! Cum poţi fi atît de rău cu sărmana Tonietta ! Eu, Celestina ta, o înţeleg foarte bine.

— O aprobi cînd îl înşeală, deşi lui i-a fost milă de ea ?

— Înţeleg ce spune : „Te-ai mai arătat o dată nedrept cu mine, eram nevinovată".

— Dar şi el are dreptate : „De-atunci ai fost cu atît mai puţin !" Fiindcă se făcuse tîrfă, nu ?

— N-a vrut el asta ?

— Bun ! O închide în casă şi pleacă. Tonietta o merită.

— Nu pleca, Piero ! O să vină ălălalt ! strigă Celestina atît de tare, că Nello Gennari se opri şi se întoarse.

În loji, mai mulți rîseră. Timp de-o secundă tenorul cercetă sala cu privirea sumbră a rolului, pe urmă își azvîrli pumnii înapoi și intră în culise. Se opri lîngă decor. Flora Garlinda stătea rezemată în fața acestuia la fereastră și-și cînta aria : „Ce mîntuire să nu mai știi de iubire". Era aria ei cea mai frumoasă, și o cînta ca un înger : cu siguranță că va trebui s-o bisez... Nu ? Aplaudară numai cîțiva și fură reduși la tăcere.

„Oamenii sînt curioși. Simt că se apropie o hotărîre ; probabil că le bate inima. Nici o voce nu se mai aude în sală, nici un zgomot. Da, căscați ochii ! A apărut Gaddi, cu biciul și cu burta lui masivă, care i se clatină, cînd își ridică pantalonii. Îngrozitor individ ! O ajută pe Tonietta să coboare pe fereastră, o conduce pe stradă, vrea s-o tîrască acum cu el. Ea încă se mai opune, dar fiți siguri că o să-l însoțească : n-am noroc."

— Dragul meu, rosti în spatele său cavaliere Giordano, care se și demachiase, ce părere ai despre cerșetorul meu ? Ce succes ! Ia spune !

Tînărul era prea adîncit în gînduri.

„Gaddi e minunat : «Eu nu-s gelos ca el ; mie îmi plac tîrfele» : numărul lui de strălucire... Iar cei din sală tac, nici o mînă nu se mișcă. Sărmane prieten ! Își și dusese mîna stîngă la piept să se încline. Uiți însă că noi sîntem aici ca să-i emoționăm. Vor ca datorită nouă să le bată inima mai tare : la inima noastră nu se gîndește nimeni. Loja a treia a rămas goală... Cum ard ochii mulțimii acolo în fund ! Am impresia că îi simt fierbințeala respirației pînă aici. Veți fi satisfăcuți îndată, domnilor. Îndată Italia, trădătoarea, mă va chema : am să năvălesc, pe amîndoi am să-i... O, Alba !"

Își ridică umerii, clătină violent din cap, cu pleoapele strînse, și-și prinse fața în palme.

„E cu putință ? La tot ceea ce strigă inima mea, nici un ecou ? Să joc în fața unei loji goale ? Și după aceea ? Ce va fi după aceea ?“

— Aicea sînt ! — și năvăli afară. Simțea că tremurul urii, al jalei pline de ură trece de la el la o mulțime necunoscută, la lumea aceea scufundată în întuneric, al cărei gîfîit era al lui, căreia îi dăruia voca lui pentru suferințele ei. În vreme ce se lupta cu seducătorul și stăpînul, auzi strigăte de frică șoptite. Acum îl doborî la pămînt — izbucniră chiuituri de bucurie, și lîngă el căzură flori.

— „Ai fost a lui ? Spune adevărul ! Adevărul !“

— Îndurare ! țipă o femeie de sus, dar el își înfipse pumnalul.

— „Numai pe tine te-am iubit, Piero“, murmură Tonietta murind, iar de la galerie se auzi vocea iubitei cizmarului :

— Auzi, Dante ?

— Bravo ! Toată lumea la rampă ! Maestro !

Dirijorul și fugise de la pupitru. Actorii, ținîndu-se de mînă, îl traseră afară din culise. Abia cînd mîna, pe care o apucase, o strînse pe a lui, băgă de seamă că era a Florei Garlinda. Mulțumind publicului, primadona se apleca întoarsă pe jumătate spre el, cu un surîs de gingașă supunere. Gura rotundă, neagră a baritonului îi destăinuia emoția ; Italia îi alinta din ochi pe toți cei care aplaudau, înghesuiți pînă sub scenă ; iar Nello Gennari nu făcea altceva decît să se lase împins în jos și iarăși smuls în sus de cavaliere Giordano, demachiat, dar încă în costumul cerșetorului, care făcea neobosit reverențe. Cu mîna liberă, bătrînul arăta spre sală.

— Bravo, cavaliere ! strigă foarte tare doamna Camuzzi, iar subprefectul, domnul Fiorio, se mai întoarse încă o dată în lojă, ca să întărească aplauzele în onoarea celebrului cîntăreț.

În clipa cînd doamna Camuzzi vru să-și urmeze soțul, tînărul Savezzo apăru la ușa lojii ei și-i bară drumul.

— Stimată doamnă — și se uită în ochii ei — leșinul tenorului a fost veritabil. I-a venit rău, deoarece loja aceea a rămas goală.

Fiindcă doamna Camuzzi păli, tînărul își privi chiorîș, ca din discreție, nasul. Doamna Camuzzi se trase înapoi.

— De ce-mi spui mie asta ? întrebă ea cu vocea scăzută.

Savezzo își apăsă pieptul cu mîna.

— Numai ca să vă comunic ceva nou. Sper că sînt cel dintîi.

Privirea ei rătăci prin sală, iar printre cei ce continuau să aplaude dădu de Severino Salvatori. „Ăsta a vrut să se însoare cu domnișoara Nardini, gîndi ea, și știe să dueleze. O, trădătorule ! Am să pun să fii ucis..."

Din cauza gîndurilor o cuprinse amețeala ; se așeză.

„Dar Salvatori e vanitos și are să se laude. De altfel, un duel e imposibil. Bătrînul Nardini ar afla cine a tîrît-o pe nepoată-sa într-un scandal. Este un om cu influență, iar soțul meu și-ar pierde postul. O, ce nenorocire, să fii legată de interesele unui asemenea bărbat !"

Începu să aplaude, strigă :

— Bravo ! Bravo ! Gennari !

„Am nevoie de un om, reflectă ea, înzestrat cu ceva mai puternic decît vanitatea : o ură ca a mea, care să-l determine să tacă. Iar banii lui

Nardini să-i trezească o lăcomie mai teribilă decît fanfaronului de Salvatori ; trebuie să fie sărac și ambițios, ca să nu aibă scrupule."

În clipa aceea, o izbi privirea pe care bărbatul de lîngă ea o arunca pe sub sprîncenele-i groase tînărului tenor. Gura schimonosită de invidie a lui Savezzo, paloarea cenușie a pielii lui ciupite de vărsat păreau a-i făgădui fericirea, mușchii brațelor încrucișate ale tînărului o înviorară. În pielea ghetelor lui de lac, ea observă crăpături mînjite cu cremă neagră : în clipa aceasta se hotărî.

— Soțul meu probabil că mă caută pe-afară. Acum trebuie să mă conduci, domnule Savezzo.

— Trăiască avocatul ! se strigă în spatele lor, iar cînd doamna Camuzzi se uită în juru-i, pe scenă, formînd veriga de la mijloc a lanțului celor sărbătoriți, avocatul Belotti își făcea reverențele. Secretarul comunal tocmai se înfățișa și el ; doamna Camuzzi îi zîmbi cu voioșie.

— Au uitat să strige : Trăiască secretarul comunal !

— Bravo, avocatule ! — iar la galerie lumea se înghesuise grămadă, sus, deasupra capului său. Avocatul își ridicase fața iluminată într-acolo.

— O, popor ! murmură el.

— Nu mai plînge, Celestina, spunea sus cizmarul Dante Marinelli. Le-ar fi fost cu neputință să mai trăiască ; e mai bine că Piero a pus capăt la toate.

— Da e ea cumva vinovată ?

— Sau el ? Asta i-a fost soarta.

— Și cu noi ce-o să se-ntîmple, Dante ?

El o cuprinse pe după umeri. Fluviul de spectatori, care plecau, îi prinse la mijloc. Strînși unul în altul, cei doi pieriră în mulțime.

— Teatrul s-a golit, zise bătrîna doamnă Mandolini. Putem pleca, Orlando, fără teamă că au să te lovească. Ia-mi brațul : sîntem pe coridor, acum urmează scara.

— Finalul a fost într-adevăr emoționant, spuse menajera și răspunse peste umăr privirilor domnilor Polli și Giocondi.

— A fost mai mult decît emoționant, fu de părere orbul. Întîmplările acestea, nu-i așa, Beatrice, ne-au mișcat mai profund decît o dramă pasională petrecută în satul nostru, sub fereastra noastră. De ce ? Ce dă măreție lucrurilor acestora ?

— Faptul că un popor întreg simte împreună cu eroii piesei, Orlando, un popor pe care-l iubim ! Fiindcă e și acum același popor, căruia i-am dăruit tinerețea noastră. Ai auzit cum îi îmbărbătau oamenii pe cei doi nefericiți să execute sentința lui, a poporului, împotriva domnului, a aristocratului cu barba blondă ?

— Un semn, așadar ! strigă bătrînul literat. Un semn pentru ceea ce am făcut noi ! Dar și ceea ce am făcut noi e doar un semn că omenirea trebuie să-i răstoarne mereu pe domni, că spiritul trebuie să se măsoare mereu cu forța.

— Vom fi de față și noi.

Bătrînul își azvîrli capul pe spate.

— Dar acest Piero o omoară și pe Tonietta lui. Înseamnă asta că noi am luptat în zadar și că libertatea, țelul luptei, e totuna cu moartea ?

— N-are importanță, replică prietena lui, noi tot vom lupta.

Ajunseră afară.

— Vin cu tine, Orlando, fiindcă nepotul meu o va conduce acasă pe Nina Zampieri. E bine așa ; de s-ar însura repede cu ea, micuța dragă, ca s-o scape de povară pe biata maică-sa.

— Acum începe treptele, Beatrice ?

— Da ; şi ulița în trepte au luminat-o atît de prost, încît abia de văd ceva mai desluşit decît tine. Sprijină-te cît de vîrtos de umărul meu, prietene.

— Ar fi mai bine, doamnă, să ia... şi menajera îşi vîrî braţul între cei doi bătrîni. Luaţi-mi braţul, domnule Ortensi ! Şi şoptind cu asprime : N-ai să mai schimbi o vorbă cu ea ! Toată seara nu te-ai ocupat decît de ea.

Bătrîna doamnă zîmbi cu îngăduinţă.

— Ia-o înainte, Orlando ! Rămîn în urma ta.

Şi toţi trei porniră la vale în întuneric.

Tutungiul strigă deodată :

— Unde-i Olindo ?

Se opri ; familiile Polli şi Giocondi stătură locului înghesuite, pe ulița în trepte.

— N-ai să ai niciodată grijă de fiu-tău, Clotilda?

Zvîrlindu-şi capul pe spate, bătrînul Giocondi făcu : „Eh ! — iar fiicele lui, cu colţurile gurii lăsate, se uitară una la alta : şi ele ştiau, desigur, ce făcea un tînăr care dispărea la o oră ca asta.

— Vai de el, cînd o veni acasă ! conchise Polli.

Olindo auzi ameninţarea, pitit după ieşindul casei Belotti, tremură, dar ai săi abia dădură colţul, că din patru salturi şi ajunse sus şi pătrunse în teatru. Dincolo de rampa cu luminile stinse, bărbierul Nonoggi tocmai ţopăia de colo pînă colo, îşi schimonosea faţa şi se frîngea brusc în două.

— Exact cum a făcut-o cavaliere ! Bravo, Nonoggi ! strigau prietenii dintr-un colţ din faţă al sălii aflate în semiobscuritate şi din izul lăsat în urma lui de oraş.

— Trebuie să fim aplaudaţi şi noi ! Vă-ntreb, ce-ar fi *Sărmana Tonietta* fără noi ?! Sus, Alebardi ! Blandini, sus.

În spatele lor, Olindo Polli se strecură pe ușa către scenă.

— Ce desene-s astea pe partiturile voastre ? întrebară prietenii. Ah ! Allebardi suflă cu atita putere în bombardon, că-i zboară arcurile de tapițerie, iar găinile Luciei găinăreasa crapă. Ah ! clarinetul artileristului Blandini e așezat pe afet, iar Nonoggi cîntă la flautul lui în fața oglinzii de bărbier. Ce mutră face ! Mari artiști mai sînteți !

Dirijorul veni să-și caute pălăria. Își vîrî capul pe sub toate scaunele, iar cînd și-l scoase, îl văzură stînd locului și surîzînd.

— Ei, maestro ?! Ți-am arătat ce putem ! spuse tapițerul.

— Da, da, sînteți niște oameni de treabă — iar dirijorul abia le atinse în treacăt mîinile și nu-l privi pe nici unul.

— Am scos din voi tot ce se putea.

Zicînd acestea, își luă pălăria de pe marginea cuștii suflerului și fugi afară.

— Ce ? spuse tapițerul și-l privi pe croitorul Chiaralunzi, care-și lăsă pumnul să cadă pe un pupitru de note.

— Probabil c-a înnebunit, fu de părere Blandini. Toată seara mi s-a părut cam ciudat.

— Nu cumva a și... ? întrebă Nonoggi și făcu gestul că-și toarnă ceva din mîna făcută căuș, în gură.

Croitorul găsi cuvîntul.

— E un om rău ! rosti el cu gravitate. M-am înșelat atunci cînd l-am luat drept un om bun. Dar am fost prevenit la timp.

— Ia-n auzi-l pe croitor ! strigă Nonoggi. Se pricepe mai bine decît maestro și noi. O să mă învețe să cînt la piculină.

— Un om rău, repetă Chiaralunzi, a găsit că partea mea solo la cornul-tenor n-a ieşit bine şi chiar pe domnişoara Flora Garlinda a jignit-o, nelăsînd-o să-şi mai cînte o dată aria.

— Chiar pe domnişoara ! îl maimuţări bărbierul. O domnişoară de-ţi vine să rîzi. Se zice că a cîntat prin crîşme. Luaţi-o cu voi, Chiaralunzi, cînd cîntaţi pentru ţărani cu taraful vostru !

Vînăt şi incapabil să scoată o vorbă, croitorul ridică pumnul să lovească, dar Nonoggi o ştersese. Afară, sub goruni, bărbierul dădu de dirijor ; se repezi spre el dănţuind, cu braţele deschise.

— Ce nenorocire, maestro, că o viaţă paşnică nu-i posibilă cu croitorul ! Nu trece o zi, în care să nu vă vorbească de rău. Zice că aţi băut, că-i nedreptăţiţi pe toţi. Auziţi, maestro ! Pe el însuşi, croitorul se socoteşte un artist mai mare decît dumneavoastră !

Dirijorul îşi împinsese pălăria pe ceafă : se rezema de un copac.

— Bine, dragul meu, spuse el şi rîse într-un fel ciudat. Totul a mers bine, sînt mulţumit.

— Dar croitorul...

Dirijorul făcu o mişcare, prin care-l concedia pe celălalt. Cînd îşi îndepărtă spinarea de copac, se clătina vizibil.

„Aşadar a băut totuşi, observă bărbierul. Nici nu-mi trecea prin minte aşa ceva."

Uimit, îl văzu pe dirijor sărind pe trepte la vale. Lua dintr-un salt trei trepte şi trecea fără greutate peste borne.

În mica piaţă înclinată din dreptul casei Belotti îşi trase sufletul, drept şi cu faţa înălţată către

cer. „Am văzut aşadar poporul ! Poporul, pentru care maestro Viviani şi-a scris opera. Ştiam eu că nu sîntem singuri ; ne ascultă un popor ! Noi îi trezim sufletul, noi... Iar el ni-l dăruieşte pe al lui ! Acum ştiu ce voci îmi pătrund în odaie o dată cu vîntul albastru, atunci cînd compun. El creează pentru noi, poporul acesta, el simte şi el cîntă în noi. În muzica *Sărmanei Tonietta* şi-a regăsit propria-i modulaţie, gesturile, ritmul. Realitatea teribilă a sunetelor şi a chipurilor a depăşit poate ceea ce ei au trăit vreodată. Niciciînd, de pe Acropolea lor, n-au privit spre o asemenea ţară bogată şi niciciînd n-au văzut-o plină de atîta lumină, nici de atîta spaimă. În avîntul pasiunilor se topea un simţămînt pămîntesc transfigurat ; lupta, desfătarea şi suferinţa pătrundeau în armonia răsunătoare a pămîntului lor. Personajele care cîntau erau mai puternice şi mai pure decît ei, şi totuşi ei înşişi. Atunci se simţeau fericiţi că sînt oameni. Se iubeau unii pe alţii. Iar noi... iar noi..."

— Un beţivan ? întrebă pe celălalt palier al scării doamna Camuzzi, adresîndu-se tînărului Savezzo.

Tînărul dădu din umeri :

— Maestro : un om care nu gîndeşte la nimic.

— Dar bagă de seamă ca soţul meu şi avocatul să nu audă ; sînt chiar în faţa noastră, după colţ. Trebuie să rămînă o taină, o cer interesele uneia dintre primele noastre familii. Şi era doar vorba numai de Alba : sînt cea mai bună prietenă a ei — atît cît poţi fi prietena unei biete micuţe, care e pe jumătate călugăriţă. Şi nici măcar în faţa ei comediantul ăsta nu a şovăit... Fiindcă — să nădăjduim că ne înşelăm — a sedus-o. În clipa asta şi lămurită de dumneata, domnule Savezzo, ştiu prea bine ce a însemnat că el se întorcea în

oraș, venind dinspre poarta acestuia, dis-de-dimineață, la o oră cînd nu e nimeni pe stradă, și cu atît mai puțin un comediant leneș.

Auzindu-l pe însoțitorul ei scrîșnind, ea declară :

— Era oricum palid și într-o grozavă neorînduială ; se vedea că o noapte, pe care... destul : o noapte.

— Ce-mi pasă mie de asta, spuse el printre dinți.

— Cum ? Dumneata n-ai inimă ? Nu înțelegi că Alba trebuie salvată și că dumneata trebuie s-o salvezi ?

— Eu nu-s Isus Christos, cu care ea urmează să se cunune.

— Oh, domnule, dumneata huleşti... Dar nu ne putem lua răspunderea să-l încunoștințăm pe bunicul ei : ar fi primejdios pentru bietul bătrîn ; iar ca s-o prevenim pe Alba, ar fi fără folos, fiindcă n-a fost ea nebună, dacă s-a purtat cum s-a purtat ? Nu ne rămîne alt mijloc, decît să-l înlăturăm pe comediant.

Doamna Camuzzi simți cum bărbatul de lîngă ea dădea din cap, așa că șopti repede :

— Oh ! cu dibăcie, fără nici un pericol pentru viața lui.

Tăcură și-și încetiniră pașii, fiindcă pe treptele de sub ei avocatul se oprise. Ținea pieptul și palma întoarse spre adversarul său.

— Nu te mai înțeleg, domnule Camuzzi — deși sînt obișnuit să te aud spunînd lucruri de necrezut. Reprezentația noastră a fost deci mijlocie și de nivelul unui orășel de provincie ? Bine. Orchestra și corurile nedisciplinate, cîntăreții în parte prea tineri, în parte prea bătrîni ? Bine. Și

Sărmana Tonietta creată de maestro Viviani, această capodoperă, care a subjugat lumea prin geniul rasei noastre, e de mică valoare, muzică de bîlci și operetă ? Hai să zicem că și asta-i adevărat. Dar spune-mi acum un singur lucru : dacă nu ne mișcăm, cum rămîne cu traficul acestui oraș, cu deșteptarea spirituală, cu progresul ?

Avocatul așteptă răspunsul, cu fruntea ridicată și gura deschisă. Celălalt rînji mutește.

— Întreabă mai bine : cum rămîne cu satisfacerea ambiției unora ?

Iar avocatul, trăgîndu-și sufletul :

— Ambiția unora, domnule, e o cerință a binelui public. Ai văzut dumneata vreodată un om de stat devenind mare, fără ca și țara lui să fie mare ?

Strigase atît de tare, că-l auzi pînă și dirijorul. Dar dirijorul făcu un gest de înlăturare cu mîna și-și repetă furtunos :

„Noi, care putem crea din bogăția unui popor, cum mai trebuie să-l iubim ! Își va recunoaște el opera mea ca a lui ? De-acolo de jos, din orașul cufundat în întuneric, urcă voci : «Privește, iubite, casa noastră-nconjurată de flori»... Va fi vreodată și opera mea în toate ulițele, pe toate buzele ? Mă vor numi ei mare, fiindcă i-am iubit ?... Dumnezeule, mă apucă amețeala".

— Scuzați-mă, domnilor. O, stimată doamnă, scuzați-mă !

— Dar cum, maestro ! Poftim, treci... Pare beat nu de vin, ci de muzica lui, sărmanul. Dar dumneata, domnule Savezzo, ai mai puțin curaj decît credeam. Cum ? N-ai vrea, de dragul unui scop înalt, să rupi cîteva coarde de viță și să-l faci pe țăran să creadă că făptașul e comediantul, care dă tîrcoale pe la Villascura ? Ce lucru simplu și

vrednic de recunoştinţă pentru un bărbat cu atîta spirit să călăuzească braţul unui asemenea om necioplit ! Nici el însuşi nu va mai şti pe urmă că dumneata ai fost ; iar între timp, seducătorul a primit un avertisment : o, ceva nu prea grav, ţăranii noştri sînt prea dibaci, dar totuşi destul ca deocamdată să-l facă nevătămător, iar pentru mai tîrziu să-i piară cheful de a se mai lega de fetele din familiile noastre fruntaşe. Cel-de-sus, căruia i-ai salvat o slujitoare, te va răsplăti.

Savezzo rîse aspru.

— Pentru Al-de-sus nu-mi pun eu în pericol libertatea ; iar răsplata n-o cer de la el, ci de la dumneavoastră, stimată doamnă.

Doamna Camuzzi oftă.

— Asta am şi aşteptat, fiindcă ştiam eu, desigur, ce caracter energic ai. Dacă Alba nu trebuie să aparţină mirelui ceresc, atunci e totuşi mai bine să fie a dumitale decît a acelui vîntură-ţară, care o duce la mizerie. Îţi făgăduiesc că voi acţiona pentru dumneata, cum o vei face dumneata pentru mine. Am să-i spun Albei ceva, care o s-o umple de ură împotriva ibovnicului ei şi o s-o ducă în braţele aceluia care l-a ucis pe seducător. Bizuie-te pe mine !... Şi să nu rămînem prea mult în urmă ! Nebunul ăsta de maestro s-a ciocnit de soţul meu şi de avocat.

— Nu face nimic, strigă avocatul. Poţi asculta, maestro. N-avem secrete. E doar o mică răfuială, pe care o am cu amicul Camuzzi. Căci, domnule Camuzzi, dacă privim mai bine, vom constata că în oraşul acesta n-a avut loc nici o înnoire, nici un progres, nici un serviciu adus poporului decît împotriva dumitale şi datorită mie. Cine s-a opus reconstruirii drumurilor vicinale şi cine a realizat-o ? Cine a vrut să le lipsească pe femeile săr-

mane de spălătoria, pe care o meritau din plin, și cine le-a creat-o ? De lupta abia încheiată pentru iluminatul electric și pentru teatru nici n-am nevoie să-ți amintesc. N-ai fost niciodată în favoarea vreunuia dintre lucrurile ce s-au realizat. Se poate spune că dumneata, domnule Camuzzi, ești însuși spiritul negației, iar eu, avocatul Belotti, geniul faptei !

— Dar soțul meu, spuse ceva mai la deal doamna Camuzzi, poartă un frac mai bine croit. Nu găsești că avocatul acesta e puțin cam vulgar ?

Savezzo replică :

— Așadar, contez pe dumneavoastră, stimată doamnă. Dar dacă am să constat că am greșit contînd — și tînărul își încrucișă brațele ; ea îi văzu mușchii umflîndu-i-se — atunci am să fac firește în așa fel, ca tenorul să destăinuie tuturor ceea ce știe despre doamnele din oraș.

Jucîndu-se cu evantaiul, ea îi întîlni privirea amenințătoare, ațintindu-se încet asupra ei de jos în sus.

— Și ceea ce știe despre bărbați ? întrebă ea dulce. Apoi își înălță capul, cu un zîmbet sincer, Ne-am înțeles, domnule Savezzo, iar dacă ne vom înțelege întotdeauna, putem fi foarte puternici. Cine știe ce-am fi devenit noi doi, un bărbat dăruit cu atîta talent și o femeie, poate nu chiar cu totul obișnuită, dacă ne-ar fi fost dat să trăim altundeva, într-un oraș mare...

El îi luă vorba din gură :

— ...printre oameni fără prejudecăți, într-un joc furtunos, de interese și pasiuni. Cui spuneți dumneavoastră toate astea ? Dintr-o mișcare a pîrghiei, scoateți la suprafață toată amărăciunea existenței mele. Acolo aș fi poate un om politic

care pune în mișcare o lume, amantul unor doamne puternice, un mare poet, prin care vorbește conștiința națională. Mă simt chemat pentru orice. Aici nu aparțin nici unei familii care deține puterea, iar prin asta sînt lichidat și osîndit să-i invidiez pe toți cei ce se evidențiază.

— Aici am un soț, care e și rămîne secretar comunal. Aici trebuie să simulezi: să-ți simulezi plăcerea, să-ți ascunzi cu fățărnicie suferința.

— Oare falsitatea unui an întreg ne face să fim în seara asta atît de sinceri unul față de celălalt!

— Sau, murmură doamna Camuzzi, și-și strînse foarte palidă pleoapele, ca să nu-i țîșnească lacrimile, nu numai maestro a căzut pradă tulburării datorită muzicii?

Coborîră în tăcere ultimele trepte; jos, avocatul gesticula.

— Aș fi devenit eu o personalitate, cum mă consideră toată lumea, dacă nu te-aș fi avut pe dumneata, domnule Camuzzi? Probabil că opoziția dumitale a trebuit să-mi stimuleze avîntul creator, pentru ca să poată lua ființă spălătoria și teatrul, drumurile vicinale și lumina electrică. Uneori mă gîndesc: dacă vreodată se va retrage bătrînul reprezentant al corpului nostru electoral... Te strîmbi, domnule Camuzzi, dar cavaliere Lanzerotti se va retrage totuși, și se poate ca poporul să-mi facă mie însumi cinstea de a mă trimite ca deputat al său în capitală — atunci mă gîndesc că ar fi bine să te regăsesc și în Cameră, Camuzzi; fiindcă așa m-ai face și mai mare... sînt mare în vorbe, spui? Prietene, nu știi ce e entuziasmul, altminteri în seara asta ai fi cuprins de entuziasm!

Întinse mîinile spre cei ce se apropiau.

— Nu-i așa, stimată doamnă ? Mișcarea și activitatea, aceasta-i totul, și asta ne învață muzica maestrului Viviani !

— O femeie nu poate acționa, zise ea, iar pentru că astăzi am fost la comedianți, mîine va trebui să mă spovedesc la don Taddeo. Pînă atunci, remușcările nu mă vor lăsa să dorm.

— Știam, draga mea, că așa o să se termine, spuse Camuzzi.

— Iar maestro ? strigă avocatul în susul uliței. L-am pierdut ?

Mai înainte de a se desprinde de rampă, dirijorul clătină din cap încă o dată în întunericul caselor și al curților, care i se părea plin de respirația unor oameni ce ascultau.

„Da, voi fi binefăcătorul vostru ! Prin mine veți deveni mai fericiți și vă veți iubi unul pe altul. O fată, care cîntă aria mea la fereastră ! Un tînăr, care tîrăște prin praf un coș umplut cu figurine de ghips și pentru care o melodie de-a mea face strada mai puțin fierbinte ! N-am să fiu eu atunci ca un rege, al cărui chip e pe toate monedele, în toate mîinile ? Și al cărui chip e un simbol al întregului popor ?“

Coborî treptele în fugă.

— Am zice că acum sîntem toți, remarcă avocatul ; iar dacă teatrul nostru nu e situat foarte central — construirea unui nou teatru orășenesc aici, în centru, va fi, în ciuda manevrelor dumitale, Camuzzi, una dintre îndatoririle noastre viitoare — totuși ne prilejuiește o plimbare ca asta, care, vreau să sper, a fost plăcută pentru toată lumea.

— Fiecare gustă o asemenea plimbare în felul său, replică doamna Camuzzi.

Ea stărui să meargă acasă. Se despărţiră în faţa uşii ei. Cînd tocmai voia să se îndrepte împreună cu Savezzo şi dirijorul spre agitata adunare de la cafeneaua „La Progres", avocatul o zări pe Flora Garlinda cotind de pe ulița în trepte. Se scuză îndată şi grăbi spre ea prin aglomerația sărbătorească. Primadona îl întîmpină cu un compliment :

— Ah ! avocatule, sînteţi un bărbat pe care omul se poate bizui ; vreţi să-mi citiţi cronica... Cum, încă n-aţi scris-o ? V-aţi pierdut timpul cu palavre, ca tot poporul de-aici ? Cum el se bîlbîia : Ah, domnule avocat, în fantezia mea v-am aşezat atît de sus încît probabil că va trebui să vă daţi destulă osteneală ca să vă menţineţi acolo... Să intrăm sub arcada primăriei, acolo e întuneric, iar eu nu pot să sufăr gunguritul spilcuiților ăstora, hoinăreala lor fără rost... Spuneţi-mi, deci, ce veţi scrie ! Şi deşi el susţinu că trebuie să se pregătească pentru articol în tihna cabinetului său : Pe bună dreptate cele mai multe le veţi spune despre cavaliere. E celebru ; fără îndoială, arta lui e cea mai mare, vocea lui, cea mai strălucită. Nu uitaţi asta, domnule avocat ! Pentru Gaddi, elogiul că se găseşte de zece ani pe culmea măiestriei sale nu e prea mult. „Lauda aceasta nu trezeşte nicăieri curiozitatea", gîndi ea şi aruncă o privire ageră, luminoasă avocatului, care îşi mişca încet, gîfîind, buzele, de parcă i-ar fi învăţat vorbele pe de rost. În ce-o priveşte pe Italia, constataţi spre gloria ei că publicul, orbit de apariţia artistei, nici n-a remarcat suprimarea ambelor ei arii. Bietul Nello vă oferă apoi ocazia să vă înduioşaţi cititorii ca oameni : pentru că nu poate suporta efortul de a cînta, tenorul a căzut într-un grav leşin. Maestro...

— Nici nu-l pomenesc — și avocatul, plin de zel, își răschiră degetele mîinii. Gîndea : „Nu m-a adus degeaba pînă aici, știam eu“ — și, luîndu-i-o înainte, pătrunse în curtea primăriei, complet scufundată în întuneric.

Primadona zise :

— Asta nu se poate. Spuneți că, în ciuda lipsei lui de pregătire prin studii speciale, în calitatea lui, ca să zicem așa, de diletant, a fost surprinzător de bine, astfel că publicul a aprobat nu numai din patriotism local amabilitatea interpreților principali care, mulțumind pentru aplauze, l-au luat în mijlocul lor și pe maestro.

— Dar asta aproape că e chiar așa ! strigă avocatul. Vă admir din ce în ce mai mult. Și despre dumneavoastră însivă...

— Oh ! doar puțin. Dar încheiați cu mine !

— Am să spun că Flora Garlinda e o stea, care numai trecător luminează deasupra acoperișurilor orășelului nostru. În curînd, însă, această stea va străluci deasupra capitalei, da, deasupra Parisului a Londrei și a New Yorkului !

— Aveți talent, domnule avocat.

— Adaug că aș prefera să tac, ca să nu vă pierdem prea curînd. Dar adevărul răzbate la lumină.

Cu mîna pe inimă, făcu un pas. Ea se dădu unul înapoi.

— Iar pentru că spuneți asta cu toată seriozitatea, domnule avocat, nu am de ce vă mulțumi. Oameni ca dumneavoastră ar fi jigniți, dacă cineva ar socoti că vor să fie amabili, cînd în realitate nu sînt decît drepți.

— Ce bine ne înțelegem ! — și avocatul făcu, gîfîind, încă un pas înainte.

Primadona se feri, pînă cînd spatele ei atinse zidul. În stînga și în dreapta își arcuise brațele. Ținea mîinile vîrîte în buzunarele pardesiului, își ridicase umerii, de parcă i-ar fi fost frig, dar îi vorbi cu o voce calmă, caldă :

— Tot așa, nu v-am bănuit nici măcar o singură clipă că ați fi la fel cu ceilalți potentați, care vor să fie răsplătiți de femeie pentru serviciile făcute artistei. Doar cunoașteți dumneavoastră înșivă marea ambiție și uriașele obligații impuse de talent. Vă cunosc, domnule avocat : umilind o femeie, ce vă e egală, v-ați simți și dumneavoastră umilit.

— Adevărat ! zise el, sufocîndu-se ; chiar așa gîndesc : mă învățați să mă cunosc bine abia acum.

— Rareori poți sta de vorbă cu un asemenea bărbat. Primiți această mînă, prietene !

Avocatul își îndepărtă propria-i mînă de la colțul ochiului, pe care și-l apăsase.

— Vă mulțumesc pentru aceste cuvinte, domnișoară Flora Garlinda, și pot afirma că le merit.

Ridică mîna ei între ale lui și o lăsă cu energie în jos.

— Mă doare, domnule avocat.

— O, iertați-mă — și Belotti se înclină adînc, ca să-i sărute vîrful degetelor. Apoi, cu un gest larg, se trase în lături. Ea trecu pe lîngă el, ținînd capul pieziș, cu un zîmbet reținut, nedefinit ce-i marca profilul. Ce mare artistă, murmură el, străbătut de un fior pe care i-l iscase propriu-i cavalerism.

— Dumneavoastră, domnule avocat, ați fi vrednic de una încă și mai mare, spuse Flora Garlinda și cu un ultim pas, mai rapid, trecu pragul.

— Iată-i, spuse Nello Gennari, mă duc să-i aduc.

Părăsi iute masa, simulă că, încercînd să ocolească mai multe grupuri, vrea să ajungă la primadonă și la însoțitorul ei, dar nu-i ajunse și, brusc, se furișă el însuși în curtea primăriei.

— Ai crede — și farmacistul Acquistapace plimbă de jur-împrejur un zîmbet încremenit de admirație — că de-acolo vine o artistă atît de mare?

Domnul Giocondi replică, strîmbînd discret din buze :

— De fapt, cu părul prins în ace nu prea arată grozav.

— Are mîini frumoase, fu de părere tînărul Savezzo și-și arată în cerc propriile-i mîini cu toate unghiile rupte.

Italia mai apucă să declare repede :

— Cu cele patru degete îndoite de la mijloc, orice mînă devine frumoasă.

Zicînd acestea, se și grăbi să surîdă celor doi ce veneau. Din cealaltă parte se apropie Camuzzi, suplu și elegant în pardesiul său strîns pe talie. Savezzo îl măsură cu o privire sumbră, suferindă și-l preveni că va transpira și va răci. Avocatul, însă, avu pentru Camuzzi cuvinte de laudă, fiindcă sporea cîștigurile meșteșugarilor locali. Polli constată :

— De fapt, noi toți — pe scurt, ne-am schimbat. Mă-nșel eu, sau pînă și fratele tău, avocatule — și arătă cu un semn spre masa de alături, unde Galileo Belotti și baronul Torroni purtau o discuție zgomotoasă cu arendașii — pînă și el poartă alți pantaloni decît cei de lucru.

— Iar în ceea ce privește doamnele... începu locotenentul Cantinelli.

Avocatul îl întrerupse :

— Şi de ce ne-am schimbat, domnilor ? Fiindcă datorită teatrului nostru avem în sfîrşit în oraş nitică mişcare. De-aici, domnule Camuzzi, pardesiul dumitale nou, prin care lupţi dumneata însuţi în sensul vederilor mele ; de-aici noua înflorire a vieţii noastre publice !

Îşi arcui braţele, de parcă ar fi vrut să cuprindă piaţa scăldată într-o lumină albă, plină de lume care pălăvrăgea.

— Niciodată nu s-au văzut atîtea femei cu pălării ! strigă farmacistul.

— Firește, începu din nou locotenentul, cele două domnişoare Pernici spun că unele dintre pălării n-au fost aduse de ele şi de aceea nu sînt frumoase.

Fără a-i asculta pe ceilalţi, fiecare numea femeia ce i se părea cea mai bine îmbrăcată. În spatele tîrgoveţilor, lîngă zid, Flora Garlinda îl întrebă pe dirijor :

— Şi dumneata, maestro ? Te gîndeşti la celebritatea pe care ţi-o va asigura *Clopotul poporului* ? Fiindcă te-ai priceput să aranjezi în aşa fel lucrurile, încît lîngă dumneata noi ceilalţi să dispărem cu totul astă-seară.

El, cu buzele palide :

— Vă rog să mă iertaţi că, în ciuda voinţei mele, v-am făcut să suferiţi. Nu ştiu ce gîndesc alţii, ce simt alţii : pentru mine a existat astăzi una singură, numai una, care a reunit frumuseţea şi măreţia. Flora Garlinda, falsa pudoare n-ar trebui să ne împiedice să spunem adevărul...

Ochii săi albaştri străluceau umed pe faţa acoperită de un abur trandafiriu. Ea îl măsură cu răceală.

— A fost o seară mare, bîigui el. Poate că noi toţi ne-am aflat acolo ca să vă facem pe dumnea-

voastră încă şi mai mare. Dar şi eu am trăit în seara asta, şi le mulţumesc tuturor... Cu un gest tremurător :... tuturor.

Cu colţurile gurii lăsate, primadona privea mohorîtă aiurea.

— Să mai şi mulţumeşti, murmură ea. Eu îi urăsc pe toţi, fiindcă nu pot pur şi simplu să-i dispreţuiesc. Îi urăsc şi — îi iubesc. Poate mi-ar plăcea să mă ovaţioneze şi, făcînd-o, să se sufoce. Să mulţumeşti ? Îţi închipui că ceea ce se întîmplă se întîmplă de dragul mulţumirilor dumitale ? Nu simţi cît de rău şi de primejdios e totul ?

Ridică din umeri şi-i întoarse spatele.

— Cea mai frumoasă pălărie — şi avocatul se înclină furtunos spre masa din stînga — ah ! o are numai doamna Aida Paradisi.'

Cele două fiice se arătară pe sub largul nor de dantelă neagră, care plutea deasupra capului mamei, iar negustorul Mancafede apăru şi el de dedesubt. Mancafede ridică un pahar de punci şi propuse să se reunească mesele. Mesele fură alipite, iar îndată doamnele întrebară de tenorul Nello Gennari. Îl căutară în zadar.

— E oare de crezut, zise avocatul, că acolo în fund hoinăreşte o călugăriţă ? Pînă şi după miezul nopţii fustele astea sfinte tot mai bat drumurile ! N-ar fi cazul să informăm autorităţile eclesiastice ?

— E atît de gingaş, bietul tînăr ? — Mama Paradisi se întoarse în toate părţile, ca să dea vocii ei accentul cel mai gingaş. Trebuie că după leşinul de astă-seară nu se simte bine nici acum ; şi probabil că nu suportă aerul nopţii.

Tînărul Savezzo urmărea pe sub sprîncenele-i zburlite vîrful unei bonete albe cu aripi, care

lunecă repede afară din umbra gangului boltit şi dispăru din nou în ea.

Cum frumosul Alfò tocmai trecea în grabă cu un serviciu de cafea, Savezzo îl opri.

— Alfò, şopti el, cineva ţi-o ia pe Alba.

Fiul cafegiului zîmbi fericit.

— Cu frumoasa Alba am să mă însor eu.

— Eşti atît de sigur că te iubeşte ?

— Altminteri de ce vine în fiecare zi la liturghie ? Numai ca să treacă pe-aici şi să mă privească !

— Dar de-o săptămînă nu mai vine.

— Nu mai vine — şi ochii tînărului străluceau de mîndrie — pentru că face pe bosumflata ; ultima dată am neglijat s-o privesc, tocmai ştergeam vinul pe care-l vărsase măcelarul Cimabue. Dar în luna mai am să împlinesc douăzeci de ani şi am să mă însor cu ea, poate să fie liniştită în privinţa asta.

— Alfò, Alba ta e sedusă. O seduce cel mai tînăr dintre artişti, tenorul.

Alfò dădu din cap, sughiţînd.

— Nu mă crezi ? întrebă Savezzo. Eu am văzut. Comediantul a leşinat astăzi, fiindcă îşi petrece toate nopţile, înţelegi, acolo, afară din oraş.

Zîmbetul frumosului Alfò deveni gînditor. Brusc, scrîşni din dinţi.

— Unde-i comendiantul ? — şi, scoţînd nişte sunete sforăitoare, îşi vîrî mîna în buzunarul pantalonilor.

Savezzo îi trase mîna afară.

— Dacă ar fi aici, n-aş fi vorbit cu tine, fiindcă nu vreau să se întîmple o nenorocire. Se poate şi să mă înşel. Poate că încă n-a sedus-o pe Alba ta. În caz de nevoie, am să te previn, da, am să

ți-i arăt pe amîndoi. Dar trebuie să-mi promiți că ai să fii rezonabil.

Frumosul Alfò zîmbi din nou pe deplin fericit.

— Cum mă mai iubește, Alba !

Izbucni un strigăt de entuziasm. Pe deasupra tuturor capetelor, în mîinile cumătrului Achille apăru o tavă cu trei garafe de Asti. Le comandase, pe neobservate, farmacistul. Domnul Giocondi întinse paharul să i-l umple și declară :

— Cum nevastă-ta n-o să te primească acasă cu Asti, e bine să-l bem acum.

— Ce viață strălucită ducem ! strigă avocatul. Cine ar fi putut prezice toate astea fie și numai cu opt zile înainte ! În piața luminată ca ziua ne întîlnim cu femei împodobite splendid, iar în jurul nostru se mișcă o societate, de care ar fi mîndre unele orașe importante. Vechile noastre monumente se văd cu uimire întinerite datorită talazurilor circulației care se revarsă în jurul lor ; sîngele pulsează mai puternic în vinele orașului nostru ; și vai aceluia — întinse brațul spre dom — căruia i-ar trece prin minte să cuteze a împiedica progresul.

În această clipă solemnă, ceilalți erau și ei siguri că don Taddeo va trebui să înapoieze găleata. Singur Camuzzi își exprimă îndoiala. Pătura de mijloc, zicea el, e nemulțumită, amenință să întărească opoziția clericală. În toată strălucirea asta, mai adăugă secretarul comunal, se întinde o pată întunecată...

Nu-l asculta nimeni ; farmacistul își legănă paharul în fața primadonei.

— Trăiască *Sărmana Tonietta* ! N-am crezut niciodată că am să văd iar o asemenea zi ; fiindcă e o zi ca pe vremea lui Garibaldi. Avocatul are

dreptate : noi ne aflăm aici într-un orășel, dar ce lucruri mari trăim !

Băură, închinînd unul pentru celălalt ; închinară și cu arendașii de alături. Galileo Belotti și baronul Torroni veniră cu paharele și le rugară pe doamne să le facă și lor, precum și întregului grup, cinstea de a sta cu ei la masă. Italia era tocmai pe cale să-i jure farmacistului că nu va pune piciorul în subprefectură. Galileo, făcînd reverențe, o trase de braț. Ea îl urmă, dar la fiecare pas îl alinta din ochi pe farmacist, care roși.

Dirijorul observă deodată că, în stînga lui, cavaliere Giordano privea în gol, indiferent, cu buzele lăsate și cu pieptul hainei numai cute. Trebui să-l atingă pe bătrîn cu cotul, ca să se facă ascultat.

— Realizarea dumneavoastră, cavaliere, a fost frumoasă, zise el cu căldură ; a fost emoționantă : vă mulțumesc.

Bătrînul cîntăreț își mișcă mîna, cu un surîs obosit și batjocoritor.

— N-ar fi trebuit s-o fac, spuse el.

— Dar sînteți un mare artist ! se grăbi, speriat, dirijorul. Dacă există seri, în care nu vă simțiți cu totul la înălțimea obișnuită...

Celebrul tenor îi puse mîna pe braț.

— Ești un tînăr cu inima bună, Dorlenghi ; ți-e milă de mine. Să nu crezi, însă, că ignor întotdeauna cum stau lucrurile în ce mă privește ! Mîine, fără îndoială, n-am să-mi mai amintesc aceste cuvinte și am să apar din nou pe scenă. Ce să-i faci...

Dirijorul își privea genunchii ; nu îndrăznea nici să respire. Cavaliere Giordano ridică de mai multe ori din umeri, apoi își luă paharul. După ce-l goli, își îndreptă spinarea și rîse tare.

— Vorbesc prostii ; ai observat, maestro, şi sper că ai şi uitat. Cum ştii şi dumneata, avem şi seri proaste, eu le aveam şi acum treizeci de ani. Ce dovedeşte asta ? Şi chiar dacă nu te simţi dispus un răstimp să cînţi, înseamnă că eşti mai puţin bărbat ? Anumite priviri ale femeilor îmi dau de înţeles că încă şi astăzi aş putea deveni periculos pentru unul mai tînăr. Faci ochii mari, maestro : ai toate motivele.

— Ce neobrăzare ! strigă farmacistul cu o izbitură puternică între pahare. Bădăranii ăştia de ţărănoi îndrăznesc s-o sărute pe domnişoara Italia pe gît.

— Cum adică bădărani ! răspunse cu voce de gîlceavă Galileo Belotti şi veni legănîndu-se spre el. Se-nţelege, noi nu sîntem nici bufoni, nici palavragii, dar avem pumni !

Prietenii lui de la ţară îl aprobară.

— Vom vedea ! strigă farmacistul şi şontîcăi cu piciorul său de lemn spre linia de bătaie a inamicului...

Cavaliere Girodano chicoti.

— Ar trebui să te păzeşti, maestro. Micuţa dumitale Rina : zilele astea am întîlnit-o de mai multe ori, şi nu e sigur... Mi-a mărturisit că o neglijezi, şi, se-nţelege, m-am oferit s-o consolez. Copila e sfioasă ; cu toate astea, se pare că iubirea ei pentru mine e gata să se aprindă ; iar dacă dumneata, Dorlenghi...

O trosnitură : mai multe scaune se rostogoliră, şi Galileo Belotti, îmbrîncit de farmacist, se rostogolea prin praf. Arendaşii se repeziră la bătrînul războinic. Acesta urla, izbind în juru-i, plin de furie, fiindcă acolo, în spate, unul dintre ei o invita în căruţa lui pe Italia, care ţipa ! Baronul

Torroni, roșu ca focul din cauza vinului, interveni : ea îi aparține lui, el e un stăpîn.

— Ce stăpîn, se răsti Galileo Belotti printre picioarele combatanților.

— Nu vedeți ? Ăsta-i contele Tancredi cu *Sărmana Tonietta !* gîfîi avocatul în mijlocul gălăgiei.

Toți tîrgoveții ridicaseră brațele în aer și îl îmbărbătau pe farmacist. Mama Paradisi o șterse țipînd împreună cu fiicele ei ; secretarul comunal își puse în siguranță pardesiul cel nou ; plimbăreții nocturni se retraseră cît mai departe, într-un cerc larg ; arendașii angajați în hărțuială folosiră prilejul ca să dispară fără să plătească. În clipa aceasta, baritonul Gaddi se repezi cu pași apăsați și cu o mînă în buzunarul pantalonilor spre cei doi pretendenți ai Italiei, îi izbi în piept pe aristocrat și pe țăran, încît aceștia căzură pe spate în căruță, și aplică o lovitură calului. Apoi, fără a mai privi în juru-i, o duse de-acolo pe Italia, care plîngea în palme, pătrunzînd pe ulița Lucici găinăreasa.

— Lasă-i pe oamenii ăștia ! — și cavalierе Giordano îl înghionti pe dirijor. Treburile noastre sînt mai importante. Micuța m-ar iubi cu siguranță, dacă dumneata, Dorlenghi... Bătrînul mai murmură ceva ; prin pergamentul obrajilor săi se întinse puțină roșeață, două pete foarte rotunde, de culoarea cireșii, ca un fard proaspăt... dacă ai vrea să-i spui că... e liberă, că, biata micuță, se poate dărui fără teamă înclinației pentru mine.

Trase cu ochiul, plin de teamă, spre tînărul care nu deschidea pleoapele și înghițea, mut, în sec. Deodată, dirijorul se ridică, strînse mîna cîntărețului, tot fără a-l privi, și se îndepărtă repede.

— Ce incident penibil, spuse avocatul ; ne vom feri să-l relatăm în *Clopotul poporului*. Asemenea

lucruri — să spunem adevărul ! — se pot întîmpla în oricare oraș. Pretutindeni mai există oameni lipsiți de educație ; cu atît mai rău, cînd în propria familie...

— Am rîs cu atîta poftă, spuse Flora Garlinda ; a fost grozav de amuzant.

— Cum ? Dar s-a adus o jignire respectului cuvenit sexului dumneavoastră.

Ea își țuguie buzele.

— Mă bucur cînd văd așa ceva. Eu însămi nu cer respect numai pentru că sînt femeie, și urăsc muierile.

— Dar a fost ceva periculos ! Țăranii ăia poartă cuțite !

— De ce nu le-au scos ? Ce amuzant ar fi fost ! Ce folos aduce toată lumea asta ? De ce e în stare ? Ar fi trebuit să se înjunghie, era lucrul cel mai bun pe care l-ar fi putut face.

Fața avocatului, a tutungiului și a domnului Giocondi exprimară o dezaprobare îngrozită. În același timp, toți trei se îndreptară din șale, își apucară paharele și le ciocniră împingîndu-le pe masă.

— Sănătate ! rostiră cu glas tare.

În vreme ce beau, lampa cu arc se stinse — și, brusc, ca născut din umbră, în piața goală, acompaniat de pleoscăitul ciudat de strident al fîntînii, apăru un moșneag micuț și, cu o închinăciune tremurătoare, îl salută de departe cu pălăria lui fără boruri pe cavaliere Girodano — apoi, încă o dată, pe Flora Garlinda. Se apropie țopăind și clătinîndu-se ; obrazul minuscul îi zîmbea din toate ridurile, ochii lipsiți de orice strălucire încercau să exprime o strengărie tîmpă. Cînd ajunse la masă, duse mîna la inimă, deschise, fără a scoate vreun sunet, o gură largă, neagră, care parcă îi înghițea

obrazul. Avocatul observă că primadona se dăduse înapoi speriată, așa că se întoarse către ea.

— Ah ! acesta-i Brabrà. Nici o teamă : e un nebun inofensiv, de treizeci de ani îl hrănește domnul Nardini de la Villascura. Nu s-a aflat niciodată cum a ajuns la noi. Spune dumnealor cum te cheamă, Brabrà ! Trebuie să știți că acestea sînt singurele sunete pe care le-a putut rosti vreodată. Spune, Brabrà !

În loc de acest cuvînt, din gîtul întins, pe care se legănau frînghii de tendoane lungi, moi, ieși un sunet delicat în falset : un sunet ca acela scos de un copil încîntat de ceva, care ar vrea să cînte.

— Ce i-o fi venit ? spuse avocatul. Așa n-a făcut niciodată. Ce-o vrea ?

— Și eu — rosti o voce stinsă, iar micul moșneag continua să-și pipăie pieptul și gîtul cu degete numai din inele de piele neagră. Și eu...

Polli presupuse :

— A fost la teatru : se pare că asta i-a făcut rău.

— Ah ! exclamă avocatul și, amintindu-și de comportarea nebunului, care abătuse ovațiile mulțimii de la el și, ca și cînd l-ar fi parodiat, salutase poporul, se răsti :

— Ce-ai căutat la teatru, Brabrà ?

— Teatru ! — și moșneagul tresări. Cu degetele la gît. Și eu... teatru.

Cavaliere Giordano înțelese :

— Vrea să spună, nenorocitul, că a jucat și el odată, cîndva. Cum te numeai pe atunci, prietene ? întrebă el cu bunăvoință și superioritate suverană.

Moșneagul strînse pleoapele, ridică, pipăind, mîna, și toate ridurile, pungile de piele, între care gura îi dispărea. întreaga lui față zbîrcită încremeniră pline de spaimă. Deodată, obrazul i se des-

tinse, începu să se frămînte, din ochi porni o flacără slabă, iar gura izbuti să rostească :

— Montereali.

Cavaliere Giordano se lăsă pe spate.

— Montereali — e mult de cînd n-am mai auzit acest nume. Cînd am debutat eu, îl lămuri cavalierè pe avocat, Montereali nu mai era în culmea carierei, dar se spunea că avusese vremuri de glorie. A murit acum peste treizeci de ani.

— Montereali, repetă moşneagul şi arătă din nou tremurînd spre pieptul său.

— Ce lucruri le trec prin minte nebunilor ! remarcă avocatul.

Domnul Giocondi spuse :

— E bine dispus. Bravo, Brabră !

Gura ştirbă stătea din nou deschisă, neagră. Cavaliere Giordano duse mîna la ureche.

— Cîntă ceva : da, o melodie, pe care — probabil — am cunoscut-o. Ce operă era asta ? Ce operă...

Deodată o auziră pe Flora Garlinda rîzînd în hohote. Toţi se întoarseră repede : primadona se trîntise cu braţele pe masă şi striga strident. Trupul ei slab era zguduit de convulsii, pe faţa albăstrie i se umflaseră vinele. Încercară fără succes să-i desprindă degetele de pe muchea mesei : privirea ei, pustiită de o spaimă nemaivăzută, îi făcu pe cei ce-i săriseră în ajutor să se dea înapoi îngroziţi, iar ea rîdea... În vreme ce avocatul îşi ştergea de sudoare fruntea, de pe ulita Luciei găinăreasa apăru croitorul Chiaralunzi.

— Domnişoara n-a venit acasă, spuse el. Unde-o fi domnişoara Flora Gar...

Rămase ţintuit locului, faţa îi păli, mîinile lui mari se bălăbăniră.

— Nu i-am recunoscut vocea, spuse el. Cum e cu putinţă una ca asta ?

Abia i le atinse, şi mîinile i se desprinseră. Se lăsă ridicată de pe scaun ; croitorul porni cu ea, sprijinind-o şi repetînd :

— Domnişoara să-mi ierte libertatea pe care mi-o iau.

Polli, Giocondi şi avocatul se uitară unul la altul.

— Drace, niciodată nu ştii cu artiştii ăştia. Par foarte bine dispuşi, şi deodată fac nişte chestii de-astea... Ar fi poate mai bine să nu vorbim despre cele întîmplate ? Cine ştie ce-ar fi presupus lumea, dacă ar fi asistat... Să sperăm măcar că n-a trezit din somn pe nimeni... Un lucru e sigur : nevăzuta a avut o scară bună... Prietenul Acquistapace e de mult lingă nevastă-sa : va fi trecut prin momente grele... Noapte bună, cavaliere. Aşadar, mai rămîneţi ? E ora unu. Ah ! de-am putea dormi dimineaţa ca aceşti artişti.

Avocatul se mai întoarse o dată ; se postă în faţa micului moşneag, care-şi exersa din nou, singur în mijlocul pieţei, salutul şi zîmbetul, şi-i vorbi pe un ton blînd, dar hotărît :

— Data viitoare, Brabrà, să-ţi alegi altă aiureală, care să-i tapeze mai puţin pe nervi pe oameni. Şi nebunia, Brabrà, poate fi reglementată şi organizată. Astă-seară ai aninat un epilog oribil la o sărbătoare cetăţenească frumoasă. Dar faptul că eşti nebun, bagă bine la cap asta, Brabrà, nu-ţi dă dreptul să fii un rău cetăţean.

Cum moşneagul continua să facă reverenţe, ca şi cînd nu s-ar fi întîmplat nimic, avocatul îşi pierdu răbdarea, îl luă de guler şi-l cără şi pe el pe uliţa Luciei găinăreasa.

Cumătrul Achille ieşi pe uşa cafenelei, ca să-i ureze noapte bună bătrînului cavaliere Giordano,

rămas singur la masă, şi să-şi ceară iertare că închide localul. Piaţa se întindea goală şi învăluită în întuneric. În umbra cea mai adîncă, la casa negustorului Mancafede, un oblon de fereastră pe jumătate deschis se mişcă, tremură puţin şi începu să coboare. Dar în fund, din noaptea curţii primăriei se apropie un pas — şi oblonul de la casa Mancafede se opri.

Nello Gennari, cu capul plecat, stătu locului sub arcada porţii : în clipa aceea, ceva alb, care se îndepărta fluturînd, şopti :

— Trebuie să vă întoarceţi chiar acum la teatru şi....

El nu mai auzi. O călugăriţă micuţă se întoarse dîupă el, alergă încă o dată trecînd prin imediata lui apropiere.

— ...şi să cîntaţi. Veţi fi auzit.

— Stareţa ? întrebă el şi privi după apariţie.

Dar aceasta şi zbura pe uliţa în trepte la deal. El porni în fugă după ea, cu braţele ridicate. Picioarele parcă i se scufundau în pămînt, şi totuşi acum urma să se înalţe la cer ! Nu băgă de seamă că se prăbuşeşte peste nişte capre culcate în drum. Dinţii îl clănţăneau, se gîndea cu mintea tulbure : „Alba a venit, mă aşteaptă. Va trebui oare să mor, cîntînd «Noaptea scumpă» ? Mă va costa poate viaţa, noaptea asta scumpă. Acum decide stareţa. Ca întotdeauna hotărăşti tu : Alba, sînt al tău !“

Saltul peste ultimele trepte i se păru un zbor. Ajunse pe vasta terasă din faţa palatului ; călugăriţa pierise. „Am visat oare ?“ Cum ar putea Alba să vină aici, la ora aceasta ? Ce ştie ea despre mine ? Cineva mi-a făcut o farsă.“ Închise ochii şi se repezi în teatru.

Coridoarele nu erau scufundate cu totul în întuneric şi două lumînări aprinse în nişte felinare din decor aruncau o cărare de lumină de un roşu palid, de-a lungul rampei, între umbrele dense ale sălii şi ale scenei. Cu mîinile la tîmple, Nello Gennari se urcă din doi paşi avîntaţi pe scenă şi se cutremură din creştet pînă-n tălpi. Nu reuşi să intoneze nici o notă, respiraţia i-o luase razna. Cu o sforţare regăsi ritmul normal, ca să cînte :

— „Ne vom bucura de noaptea asta, ne costă poate viaţa, noaptea asta scumpă !"

Cu paşi împleticiţi ajunse pînă la cărarea de lumină de la rampă şi-şi ridică privirea, cu palmele întoarse, ca un om pregătit să moară. Întunericul de-acolo de sus era de nepătruns. Între cele două coloane subţiri ale ei, loja aceea, a treia din dreapta, i se părea mai neagră decît toate celelalte : un culoar de nopţi, străbătut de enigme pline de spaimă şi de încîntare.

Repetă cu capul lăsat pe spate : „Noaptea scumpă", iar cînd prelungi ultima notă, simţi o mînă apucîndu-l de gît. Îl sugruma, moale şi puternică. „Starea, gîndi el şi închise ochii. ea este, mor... Şi n-am să te pot vedea niciodată, Alba ?" Cînd însă îşi ridică din nou pleoapele, sus, în întuneric, fîlfîiră două mîini mici şi albe, care-l aplaudau fără zgomot. „Aceasta e fericirea ; acuma ştiu că-mi e hărăzită !" — şi Nello căzu în genunchi.

Îngenunchind, cîntă : „Priveşte, iubito, casa noastră-nconjurată de flori ne îndeamnă să-nflorim !" — şi simţi notele izvorîndu-i din piept, aidoma valurilor inepuizabile ale fericirii. Cu urechea plecată, aştepta intrarea partenerei sale. „Vocea dumitale ! Vocea dumitale !" Atunci pe

mîinile lui căzură flori. Îndată după aceea se auzi deschizîndu-se o uşă. El sări în picioare, se năpusti afară şi ajunse la scară destul de repede, ca s-o poată bara. Sus de tot, paşi uşori coborîră în fugă vreo cîteva trepte, apoi se întoarseră şi se îndepărtară în grabă. La un colţ de zid flutură faldul unei rochii. În uşa unei odăi, el zări silueta întunecată care fugea. Departe, în fund, unde un culoar lung se pierdea în întuneric, o mînă cu degetele desfăcute, sclipind nesigur, se retrăgea cu un gest de conjurare. Prin ferestrele înalte pînă la cer ale unei săli, lumina mică şi speriată a unei stele cădea, printre doi nori, care goneau peste ea, pe un tron prăbuşit, tablouri sfîşiate şi un profil alb ce se îndepărta lunecînd, cu gura deschisă pentru un strigăt mut. Din ochii urmăritorului ţîşniră lacrimi ; din pricina lacrimilor, n-o văzu pe aceea care respira precipitat în faţa lui, se poticnea, deschidea iute o fereastră. Nello rămase pironit locului, ridică încet mîinile împreunate. Ochii lui, de pe care cădea parcă un văl, dădură de umbra dintre sprîncenele ei. Faţă în faţă, rămaseră tăcuţi şi nemişcaţi. Ea ţinea braţele întinse pe gratiile ferestrei deschise pînă la podea. Contururile capului i se estompau în aerul întunecat. De pe o stîncă din spatele ei, o cădere de apă vîjîia, prăvălindu-se la mare adîncime.

De sub un nor ce gonea pe cer, lumina aceleiaşi stele alunecă din nou în încăpere ; atunci Alba spuse :

— Ai plîns.

— Fiindcă te-am speriat, zise Nello. Dar dacă acum nu ajungeam pînă la tine, eram pierdut. Înţelegi tu ce înseamnă asta ?

— Eu ştiu tot.

— Alba !

Îndată, el își retrase piciorul : fata își lăsase capul pe spate, mult în afară, printre gratii, și strigă :

— Nu mă atinge !

Tăcere înfiorată ; apoi, mai întîi imperceptibil, ea se aplecă înainte, spre brațele lui întinse.

IV

Bătu ora patru.

— Trebuie să plecăm, spuse Alba. Încă două ore, şi nu vom mai putea traversa piaţa fără să fim văzuţi.

— Încă două ore, repetă Nello. Rămîi, totuşi, rămîi ! M-ai lăsat atîta vreme să aştept aceste ore.

Iar la următoarea bătaie a clopotelor, care o înspăimîntă :

— Ora cinci ! O, Nello, sînt pierdută.

— Lasă-mă să sar în prăpastie, şi vei fi salvată !

Se şi aplecă în afară ; Alba se anină de el.

— O, Nello, tu nu mă iubeşti !

Închise ochii. Cînd îi redeschise :

— Sînt gata la orice. Vom trece prin piaţă şi ne vom arăta.

— Alba ! iartă-mă. De ce să nu rămînem aici pînă la noapte ? Am fi atît de fericiţi ! La noapte am să te port eu în braţe de-aici, ţi-o făgăduiesc.

— Nu se poate, mi s-ar observa lipsa. Acuma va trebui să trecem prin curtea mînăstirii şi să coborîm dealul spre Villascura. Hai, dă-mi mîna ta, iubitule !

La poarta mînăstirii :

— La cinci și jumătate o va deschide una dintre surori : fi-va aceasta Amica ? Amica e fata grădinarului nostru, acasă era slujnica mea și acum ar trebui să fie aici.

Alba privi poarta mînăstirii și lăsă ochii în jos.

— Cînd cu toatele se rugau în biserică la miezul nopții, Amica a plecat pe furiș, ca să-ți spună că te aștept. Fi-va Amica portăreasa de astăzi ?

Ea era. În vreme ce o urmau, Nello strînse în taină mîna iubitei lui :

— Nu sîntem prea fericiți ? Cît de mare va trebui să fie cîndva nenorocirea care să pună capăt fericirii noastre !

— Repede prin grădină ! șopti Alba. Dacă ar fi văzut aici un bărbat — și cu mine !... Slavă Domnului, ne apără aleea aceasta de copaci... Acuma la vale. Oh, nu te teme pentru mine ! Coborîșul pare abrupt ca un zid, dar cunosc niște trepte, și probabil că le cunosc numai eu. E un drum uitat. Treptele sînt dărăpănate : fii atent ! Aici, scara e întreruptă de o rîpă, dar am s-o regăsesc. Dă-mi mîna, iubitule !

— Alba, mîna ta sîngerează. Abia văd în semiîntuneric, dar buzele mele au simțit gustul sîngelui... Ne aflăm într-o văgăună, între stînci mari. Nu vrei să te odihnești ? Gura ta, iubito !

— Trebuie să ne continuăm drumul. Voi găsi casa deschisă ? Vei putea tu să dispari ?... Îndată vom ajunge la terasă. Ușa spre terasă stă deschisă. Așadar, acum trebuie să ne despărțim ?

— Încă o dată, înainte de a nu te mai vedea, ochii tăi, Alba !

— Nu ! Nu pot. Nu coborîm mai departe. Tufișul de colo ascunde o prelungire a stîncii ; acolo e o bancă.

Lipită de pieptul lui,

— De cîte ori, Nello, nu m-am ascuns în locul ăsta, ca fetiță, de ceilalți, de prietenele de joacă, dornice să mă găsească. Mă simțeam deosebită de ele. Mai tîrziu, cînd vorbeau despre căsătorie, mă gîndeam : „Soțul meu va fi așadar mai mare decît al oricăreia dintre voi"... Acum sînt a ta ; și asta mi se pare mai ciudat, mai înspăimîntător și mai dulce decît dacă aș aparține lui Christos.

— Alba, mă faci să mi se strîngă inima. Fiindcă eu, ah, eu sînt la fel cu toți ceilalți. Sîntem atîția la Verona, care învățăm canto și colindăm prin țară. Sînt sărac. Eram fericit, cînd puteam să cînt patru luni pe an pentru nimica toată. Restul timpului priveam cerul și lăsam viața să treacă. Dar ce mi se întîmplă, de cînd te iubesc pe tine !

Se dezlipi de el, se ridică, privi drept înainte. Nello îi contemplă profilul palid, nasul delicat și mult arcuit, bărbia conturată de umbre drepte, strălucirea întunecată a ochilor, ascuțită ca un pumnal.

— Ai să mă iubești mereu ? întrebă ea și îl privi.

El își strînse pleoapele, își pipăi inima, de parcă l-ar fi durut și aprobă cu o clătinare violentă a capului :

— Mereu !

— Spune-mi ce femei ai iubit înaintea mea !

— Nici una ! Nici una ! Ți-o jur. Nu știu de nici o altă femeie, nu voi mai ști de nici una. Alba, cum te iubesc !

— Nello, cum sufăr !

— Și tu ?

— Și cît sîntem de fericiți !

Ședeau întorși unul spre celălalt, cu genunchii lipiți, cu mîinile rezemate pe spatele celuilalt și-și împleteau respirația, aveau fețele crispate de o în-

cordare de moarte și gîfîiau ușor, cu gura pe jumătate deschisă.

— Scuzați ! șopti cineva ; apoi, tare : scuzați !

Se desprinseseră unul de altul suspinînd. Jos, pe terasă, țopăia bărbierul Nonoggi și, făcînd grimase derutante, își apăsă două degete pe inimă, pe buze și iarăși pe inimă.

— Cum tocmai i-am potrivit domnului Nardini barba, voiam doar să vă previn că vă amenință primejdia. Intențiile mele sînt cele mai cinstite, și nimeni nu știe să-și țină gura ca mine. Îndată însă va fi aici avocatul Belotti, și știți desigur că e cea mai rea gură-spartă din oraș... Nu într-acolo ! Luați-o de-a lungul casei, spre căderea de apă. Veți fi mulțumiți de sfatul meu — și dacă vă mai pot servi cu ceva : am produse de parfumerie, cosițe, evantaie...

Încurajîndu-se în șoaptă unul pe altul, urcară o bucată în sus, ca să afle coborîșul spre aripa cea mai întunecată a casei, acolo unde se scurgea grăbită căderea de apă. Alergară la vale, pe nesimțite dealul se curba spre interior ; în rîpă se rostogoliră pietre ; sub picioarele lor, pămîntul se clătina. Nu mai îndrăzniră să se miște. Pulberea apei care se repezea la vale îi împroșca. De pe pămîntul neted, se auzi o șoaptă :

— Atenție ! Nu sîntem singuri.

Acolo jos, avocatul Belotti făcu o reverență ; își duse mîinile pîlnie la gură :

— Pe mine puteți să contați, precum știți, desigur ; dar, din nenorocire, prin apropiere se află bărbierul Nonoggi, care are cea mai păcătoasă limbă dintre toți. Fugiți ! Cum ei se uitau nemișcați în jos : Cum ? Doar nu-mi puneți la îndoială bunele intenții ? Ca de obicei, am venit aici după

ouă, și spre dovadă vă pot spune că astăzi sînt mai scumpe cu doi soldi.

Zicînd acestea, începu să desfășoare în spate o plasă lungă.

Deodată, pămîntul se despică și se prăvăli. Tufișul din fața lor se desprinsese de terenul pietros.

— Țineți-vă de pinul acela ! strigă avocatul.

Dar ei nu se prinseră de nimic din preajma lor, se țineau numai unul de altul. Cu brațele unuia pe după umerii celuilalt, se prăbușiră.

Nello deschise ochii și pipăi după Alba. Fata alunecă de lîngă el mai la vale ; apoi se ridică și el ; se uitară în jurul lor. Sus, deasupra căderii de apă, la uzina electrică, lucrătorii stăteau și se tăvăleau de rîs. Jos, avocatul, proptit bine pe picioare, se lăsase pe spate și zîmbea unsuros pe sub mustață. Bărbierul Nonoggi, cu mîna la gură, se îndepărtă în fugă. Alba și Nello coborîră pe potecă, și la fiecare pas se priveau unul pe altul cu un aer grav.

— Vine domnul Nardini, șopti avocatul — și ei o luară la goană de-a lungul casei, peste terasă, în adîncul grădinii și în întunericul aleii de chiparoși. Se prăbușiră pe o bancă înverzită, strîngîndu-se la piept.

— Parcă mai adineauri a bătut un ceas : multe bătăi ? întrebă Alba. Am auzit, desigur, dar mi s-a părut că nu e ceva real și că nu are nici o însemnătate. Acum va trebui să plec... O, cerule ! Ora mesei a trecut, bunicul mă va căuta, ce să fac ?... Iubitule, intră în firida cea mare a fîntînii de lîngă peretele muntelui. Băiatul și fata de pe maginea fîntînii își aruncă unul altuia în obraz doar o șuviță subțire de apă ; n-au să te ude, dacă stai în firidă, în spatele plantelor acelora înalte.

— Cunosc firida. De cîte ori n-am stat eu în ea, cînd se apropiau paşi prin grădină. Dar niciodată, Alba, n-au fost ai tăi.

— Stăteam în spatele uşii dinspre terasă şi te priveam. Te-am văzut sărutînd urmele paşilor mei, dragul meu frumos.

Se întrerupse, ca să-i prindă faţa în mîini.

— Alba, părul tău ! Cînd l-am văzut întîia oară, strălucea roşu ca arama. Acum e negru de tot.

— N-a fost niciodată ca arama. Crezi că ar fi fost mai frumos ?

— Eşti o vrăjitoare ! Mi-e frică de tine.

Atunci îşi dădură seama că se aflau foarte aproape de casă. Ea se smulse din braţele lui ; el se trase în umbră.

Abia ajunsese la ascunzătoare, cînd Alba se întoarse. Se repezi în calea ei ; ea îl aşteptă cu un surîs în flăcări ; ca să-l cuprindă, îşi îndoi puţin genunchiul şi se îndreptă apoi repede, ca în întîmpinarea unui val mare ce se apropie şi se prăvale.

— Bunicul a plecat îndată după masă ; sîntem singuri şi liberi. Pricepi ? Pricepi ?

— Ah ! atunci putem sta pe banca dintre flori.

— Zambilele au un parfum atît de dulce, că ai vrea să mori.

— Nu mai am nevoie să mă ascund în spatele vostru, strigă el către cele două statui mari de pe bazinul fîntînii. Puteţi pleca !

Îi aruncă băiatului o piatră în gură. Suviţa de apă se frînse. Un strigăt.

— S-a uitat după noi ! Ea a strigat ! O, Nello, ce faci, ne paşte nenorocirea.

— Tu, Alba, tu ai strigat : tu — şi el îi strînse la piept ochii plini de spaimă. Mîna ei se ridică,

întinzîndu-se albă spre capul lui ; el își apăsă gura pe umărul ei și, sorbind parfumul mușcător, dureros și amețitor al trupului ei cald, toropit ca în leșin, se îngrozi, fiindcă fusese în stare să se joace.

Alba începu să vorbească :

— Altădată, cînd ieșeam seara din biserică și vedeam o fereastră luminată la casa noastră neagră, mă gîndeam : cîtă vreme bunicul își va mai aprinde lumina lui, va arde și a mea acolo sus, în casa de pe vîrful dealului. Casa aceea mi se părea prietenoasă, o salutam cu o înclinare a capului. Acum — privește-o tu, eu nu pot — nu-i așa că are un aspect înfricoșător ? Oare nu vrea să mă ucidă ?

Umflată și cenușie, cu ghearele înfipte în peretele de piatră, cu acoperișul ca un cioc încovoiat și cu două ferestre sclipind feroce, mînăstirea stătea ghemuit pe înălțime ca o pasăre de pradă, așezată la pîndă.

— Nu mă mai vrea decît moartă. În viață nu te am decît pe tine. Ce s-ar întîmpla cu mine, dacă tu m-ai părăsi ? N-am știut niciodată ce înseamnă să fii singur : acuma presimt.

Nello o strînse mai tare, simțind-o cum e zguduită de fiori.

— Niciodată, niciodată n-am să te părăsesc !

Alba își întoarse fața în sus, o mișcă încet și cu putere încolo și-ncoace, și lacrimi mari i se adunară pe obraji.

— E cu neputință ca tu să mă iubești cum te iubesc eu pe tine.

Se desprinse de el, făcu, ducîndu-și palmele la ochi, doi pași șovăitori și pătrunse în umbră.

— Ar trebui să murim, spuse ea. Chiar acum.

— Aici sînt flori, zise el, un covor moale. Ce-ar fi să adormim pe veci întinşi pe el ?

— Vrei ? Aşadar mă iubeşti ?

— Am face ceea ce Tonietta şi Piero n-au făcut, adăugă el şi zîmbi cu mîndrie.

— Cine sînt aceştia ?

— Doi îndrăgostiţi celebri. Vom deveni şi noi cîndva celebri ?

— Vreau să te ascult cîntînd, vreau să te aud din nou cîntînd ! şi ea se anină, tremurînd, de umerii lui. Nello ! toată viaţa pentru vocea ta. A mea e slabă, nu pot spune cum iubesc. Tu poţi !

— Repetiţia ! strigă Nello. Maestro n-a fost mulţumit de mine, iar astă-seară vreau să cînt în faţa ta ! Căci vei veni ; spune că vei veni !

— Dacă vrei tu... Voi urca înapoi peste deal. De la mînăstire un gang duce în castel, mă va însoţi Amica. Mă voi aventura pînă la uşa lojii, a cărei cheie mi-a vîndut-o în taină bătrînul Corvi, şi voi vedea luminile, mulţimea, aerul sărbătoresc al sălii învăluindu-te ca o aureolă a gloriei, da, iubitule ?

— Simt că voi cînta pentru prima oară bine. Vino cu mine, chiar acum ! Cîtă vreme te am alături, mă simt atît de puternic, de parcă aş fi un erou.

— Vin cu tine ! Drumul e pustiu, s-a lăsat arşiţa — şi chiar dacă trec oameni, ce ştiu ei ? Ce putere au ei asupra noastră ?

— Ce putere au ei asupra noastră !

O tufă de scoruş-de-munte strălucea ca în flăcări, proiectată pe cerul albastru. Alba alergă într-acolo ; deodată scoase un strigăt puternic : un şarpe mare, negru, stătea întins în praf, de-a curmezişul drumului. Nello ridică o piatră ; cum Alba îl reţinu :

— O, lasă ! Ce mi se poate întîmpla, mie, cel iubit de tine ? !

Se apropie, se și pregăti să lovească, fără întîrziere, șarpele. Mîna lui zvîcni, atunci văzu la gîtul șarpelui sînge. Era mort ! În aceeași clipă piatra zbură. Alba se apropie în fugă.

— M-ai speriat, răule. Ce viteaz ești ! Un erou, iubitul meu e un erou !

Îi sărută mîna. El și-o retrase și suspină.

— Ce ai, Nello ?

— Animalul ăsta e mai respingător mort decît viu. Nu trece peste el, Alba. Întoarce-te, văd lume. Vii la teatru ? O, vino ! Voi putea să cînt în seara asta, și probabil nu pot decît asta ?

Plecă singur mai departe, cu capul aplecat între umerii ridicați.

— Am mințit-o pe Alba !... Dar cînd am lovit cu piatra, credeam că șarpele e viu. Am mințit-o așadar pe Alba ? Nu sînt un laș. Cum mă mai iubește ! Cum ne mai iubim ! Să murim n-ar fi...

Piața era încă lipsită de animație ; în fața cafenelei, Gaddi citea un ziar.

— Și tu vii degeaba ! îi strigă el în întîmpinare. Repetiția a fost anulată. Maestro preferă să renunțe la o repetiție de dragul misei lui. Adică : maestro Viviani e pentru el mai puțin important decît maestro Dorlenghi.

— O, Virginio — și Nello strînse mîna prietenului, de parcă ar fi vrut s-o zdrobească. Cum ne mai iubim !

— S-a făcut ? Felicitările mele. Fiind o fată bogată, n-ai să șovăi acum s-o iei de nevastă. Afară de asta, tocmai citesc despre falimentul

societății dramatice Valle-Bonisardi, de care aproape că era să mă las angajat.

Nello rise, un rîs limpede ca aurul.

— Tu nu știi : îi cînt ei, numai ei. Ah ! nu știi : am omorît un șarpe, care era gata s-o muște.

Își petrecu mîna prin păr, dîndu-l pe spate, pieptul i se umflă, un zîmbet plin de forță îi destinse trăsăturile. Gaddi îl contemplă.

— Nu contest că arăți ca un zeu. Dar nu poți ucide în fiecare zi șerpi ; și nici cîntecul nu e o ocupație pentru toată viața.

Zîmbetul fericitului se stinse deodată ; își apleacă spre piept chipul palid, istovit.

— Dar ce-i pentru toată viața ? murmură el. Dacă m-aș întoarce și m-aș duce înapoi, chiar acum, chiar acum : sînt eu sigur că aș mai găsi-o, că aș mai găsi-o pe îndrăgostita, de care m-am despărțit abia adineauri ? N-a fost totul decît un vis pasionat ? Cum Gaddi rîse aspru : Sînt nebun, nu ? Spune-mi că sînt pur și simplu nebun ! — și el se arătă de acord cu sentința.

La fereastra casei, mama Paradisi fredona, suflînd greu : „Privește, iubite, casa noastră-nconjurată de flori" ; una dintre fiicele ei urla strident peste piață rugăciunea Toniettei, în timp ce a doua mormăia : „Eu am drepturi asupra voastră, femeilor, eu sînt stăpînul".

— Și nevastă-mea ! zise bărbierul Nonoggi, care se apropia țopăind. Cîntă de cînd s-a sculat : „Ce mîntuire să nu mai știi de iubire", și totuși îmi amintesc prea bine că încă azi-noapte nu știa nimic despre așa ceva.

Nello se scuturâ. Domnii Polli și Giocondi sosiră și ei și bătură zgomotos în masă.

— Un vermut, cumetre Achille, ziua va fi foarte călduroasă. Vezi ce strașnic merg treburile la concurență ?

Patronul cafenelei „La Progres“ ridică din umerii lui grei și rotunzi.

— O concurență numiți voi asta ? Voi, care vă aflați totuși de cincizeci de ani în oraș, ați știut vreodată că după colțul casei Mancafede se mai ascunde o cafenea ? Cafeneaua „La sfîntul Agapitus“ ; abia azi-dimineață l-am trimis pe Alfó al meu acolo, ca să vadă cum stau lucrurile.

Și cumătrul Achille scuipă. În ciuda disprețului său, respira mai precipitat ca de obicei și simțea nevoia unei speteze de scaun, ca să-și sprijine burta.

— La cafeneaua „La sfîntul Agapitus“ ! strigă Nello cu voce limpede. Acolo ți se servește de băut agheasmă ?

— Cît spirit aveți, domnule ! spuse cumătrul Achille și chicoti.

Nonoggi scoase de la piept o cosiță.

— Sînteți un om fericit, domnule Nello Gennari. Am tot ce doriți. Am adus și niște evantaie.

Nello rise, fără să-l audă.

— Asta nu-mpiedică, declară Polli, ca acolo clienții să se și fi adunat grămadă, iar prietenul Giovaccone abia începe să-și întindă mesele afară în piață. Toată pătura mijlocie e în fierbere ; n-ai crede : din cauza lojii goale !

— Și se pare că se aliază cu don Taddeo, adăugă domnul Giocondi.

— Pentru dumneavoastră ! scînci Nonoggi. Totul pentru domnul Nello ! Și dacă îmi veți onora prăvălia — îl smuci pe tînăr de braț — veți găsi un foarte elegant *necessaire*, așa cum se cuvine unui bărbat în situația dumneavoastră.

Nello se feri. Privi în juru-i, cu fața luminată. Ce comic era totul!

— Ah! Acest don Taddeo! — și Polli încrucișă brațele. Se pare că dorește lupta decisivă.

— Un demagog, strigă Giocondi, care la predica de azi-dimineață a instigat poporul împotriva domnilor! N-ați fost la biserică, domnule Gaddi? Nici eu nu mai pun piciorul în dugheana aia. Dar e permis cumva să predici poporului să dărîme teatrul?

Bărbierul își săltă încurcat o jumătate din față.

— Ce-aud, domnule Nello? Nu vreți să cumpărați nimic? Știți dumneavoastră ce-nseamnă asta? Asta înseamnă că mă ruinați! Căci n-am comandat toate aceste mărfuri fine numai pentru dumneavoastră și la dorința dumneavoastră expresă?

— Să dărîme teatrul! strigă Nello și azvîrli cosița în aer.

— Mai întîi vom dărîma noi cafeneaua „La sfîntul Agapitus", spuse cumătrul Achille. De mult e gata să se prăbușească.

— Sînt ruinat! scînci Nonoggi și se repezi după un băiat, care fugea cu cosița.

Polli dădu din cap cu gravitate.

— În ceea ce privește un anumit lucru, preotul are dreptate: bunele moravuri au început să decadă la noi vizibil. Nu se știe la cine s-a referit vorbind despre Babilon, desfrînata cea mare, afurisind-o de mai multe ori...

— S-o fi referit la corista aia mare și blondă, propuse Giocondi și-i dădu lui Polli un pumn în pîntece.

— Trebuie să recunosc, declară cumătrul Achille, că azi-dimineață, cînd am deschis cafeneaua, am găsit pe sofa o pereche de amorezi, care-și petrecuseră noaptea la mine.

— Și eu am descoperit una, spuse tutungiul, pe scara mea, cînd m-am întors acasă.

Giocondi ridică spre el palma.

— Nu mai începe cu asta ! Pe ulița mea — vă asigur — calci pe ei. Și nu mai vorbesc de curtea primăriei, unde e atît de întuneric.

Izbucniră în rîs : fură nevoiți să se sprijine cu mîinile de genunchi.

În clipa aceasta, trecu micuțul moșneag, zîmbind în gol și lălăind cu o voce subțire.

— Brabrà ! strigă domnul Giocondi, și el a bătut drumurile azi-noapte, și vă garantez că a văzut unele lucruri. Continuă să se amuze și acum.

Bărbierul țopăia în jurul lui Nello : își strîmba gura a plîns.

— Înțelegeți, domnule : am de hrănit o familie, iar dacă domnul stăruie să mă ruineze, nu-mi rămîne altceva decît să spun tuturor oamenilor ceea ce știu...

Zicînd acestea, se întrerupse și-l spionă pe tînăr, privindu-l de jos în sus în ochi. Femeile se uitau de la fereastră : Nello stătea cu mîinile în șolduri și rîdea, un rîs răsunînd ca un cîntec. Ceilalți rîseră împreună cu el.

— Și avocatul ! rosti Polli. Se știe, desigur, de ce în această zi atît de importantă nu se află încă în piață. Are de lucru tot timpul în camera lui de studiu. Șade, fiindcă e cald, în izmene la masa de scris și le primește pe micile coriste, care-l roagă să le dea un avans...

— Ah ! porcilor, ce tot ciripiți acolo ? strigă cu glas tunător cumătrul Achille.

— Ne va costa poate viața, noaptea asta scumpă, cînta ceata de băieți, dar cu cuvinte schimbate, mărșăluind în pas alergător.

Nello Gennari se luă după ei, rizînd, şi ocoli piaţa. În faţa casei negustorului Mancafede se trase înapoi : la primul etaj se mişcase oblonul unei ferestre ; şi Nello rămase locului, cu ultimul hohot de rîs oprit în gît, clipea cu sfială şi avea o figură plouată, istovită.

„Nevăzuta ! O uitasem, dar ea m-a ţinut sub ochi tot timpul. Îmi cunoaşte paşii, ştie şi încotro îl voi face pe ultimul. Încotro ? Încotro ? — şi el îndreptă o privire pătimaşă spre întunericul dintre singhiile oblonului. Îndată, cu gîtul întors, cu palma desfăcută : Nu ! Nu spune nimic ! Mai bine să mor, dacă răspunsul ar trebui să fie : să mor, fără a şti... Dar să mor ?“

Îşi încrucişă braţele, îşi aplecă faţa şi se cutremură de un fior violent.

„Să nu mai simt mîinile Albei în jurul capului, să nu mai aspir niciodată mireasma pielii ei umede, să nu mai simt arzînd surîsul ei, acest foc alb... Ar fi trebuit să mor ieri : ieri ar fi fost ceva suportabil... Ce spaimă, cîte primejdii ! Şi am mai putut să rîd ? Nonoggi m-a ameninţat ; n-am înţeles ; mi se părea că glumeşte undeva jos de tot, pe pămînt. Acuma îi văd viclenia îngrozitoare în ochii sîngeroşi. Trebuie să mă duc la el, cumpăr tot ce vrea !“

Dar cum se întoarse, îl văzu pe negustorul Mancafede stînd în uşa prăvăliei şi zîmbind cu înţeles. El ştia totul, fiindcă fiica lui ştia totul ! Să îmblînzeşti destinul ! Să-ţi cumperi un răgaz !

— Domnule, nu aţi avea... se bîlbîi Nello. Nu aţi avea...

Mancafede îşi frecă mîinile.

— Aş avea un lot de flanelă roşie, foarte potrivită pentru artiştii dramatici. De asemenea, aş

avea stofă pentru costume de toamnă. Dar nu vă pripiți să alegeți, domnule Nello Gennari. Chiar dacă închid magazinul duminica, pentru un client ca dumneavoastră l-aș deschide totuși.

— Costumul ăsta îmi place ; dar o fi prea scump pentru mine.

Negustorul se grăbi :

— Vi-l trimit acasă — și mă voi feri să zoresc cu plata pe un client atît de important. Știu prea bine că nu risc nici o pagubă cu dumneavoastră. Poate și costumul acesta, care v-ar sta minunat, sau acesta, care ar desfăta iubirea oricărei femei.

— Cum doriți, murmură Nello.

— Așadar amîndouă. Bine, domnule, veți fi servit. Drept recompensă, veți primi flanela cea roșie la un preț excepțional — și pe obrajii cenușii ai negustorului se arătă ceva ca un reflex al flanelei lui roșii.

— Adică la ce preț ? întrebă Nello resemnat.

Mancafede nu răspunse ; făcu o închinăciune în ușă. Apoi se scuză. Bătrînul lui profil de iepure zîmbea blînd și viclean.

— A trecut o clientă, domnule : nimic altceva decît o clientă.

Iar în timp ce Nello stătea aplecat peste stofa cu carouri mari, draperia de la ușa domului căzu în spatele Albei.

Biserica era goală. Alba își dădu la o parte voalul de pe ochi, se uită, gîfîind, în jur, ca după niște urmăritori și îngenunche în cea mai apropiată bancă. Își lăsă fruntea în palme. Cînd aerul rece îi înfioră voluptos ceafa înfierbîntată, ea și-o acoperi cu șalul. Umerii îi tremurau, fruntea îi devenea parcă mereu mai grea, apăsîndu-i du-

reros mîinile pe lemnul tare. Cu o tresărire se îndreptă, contemplă aceste mîini, contemplă balta de lacrimi, pe care ochii ei o lăsaseră pe bancă, și-și clătină încet capul... Un zgomot în pronaos : Alba se refugie în umbra unui confesional.

Lunecă afară, se furișă pînă în spatele călugăriței, care îngenunchease în fața capelei sfîntului Agapitus, și-i pipăi încetișor tivul veșmîntului : îl pipăi și încremeni. Mîna i se retrase, și-o duse cu spaimă la gît, din care era gata să-i scape un sughiț. Cu ochii ațintiți fierbinte asupra celei ce se ruga în pace, Alba se strecură de-a-ndaratelea în întuneric.

Călugărița plecase. Liniște vastă ; dar perdeaua lungă, galbenă de la ultima fereastră din fund se mișcă ; ceva negru cobora foșnind ; și în deschizătura ușii din latura altarului principal apăru don Taddeo. Își încovoie umerii, mînjiți cu var ; umbla de parcă ar fi fost frînt ; privirea lui aprinsă rătăcea prin naos. Cînd Alba ieși la iveală pe neașteptate, se sperie, de i se bălăbăni sutana. La gestul ei rugător, prin care arăta spre confesional, el refuză cu asprime și-și schimonosi fața, de parcă i-ar fi fost rău. Ea își împreună degetele și-și duse vîrful lor la buze. Așa trecu pe lîngă preot, cu ochii larg deschiși, de-a dreptul spre ieșire. În prag șovăi, se întoarse spre el : privirile li se întîlniră, pleoapele ei clipiră imperceptibil. Preotul și le închise pe ale lui. Își trecu mîna stîngă peste ele ; cu dreapta lovi nesigur aerul ; din cîțiva pași filfîitori ajunse la sacristie.

În prag, Alba stătu cîteva clipe cu respirația tăiată... În sfîrșit, își coborî cu putere umerii, își lăsă voalul peste ochi și ridică draperia ușii, care înăbușise larma pieței.

O femeie cu părul prins sub un șal de dantelă, o străină, tocmai întindea afară mîna. Alba îi trecu draperia — și Italia se îndoi din mijloc, ca să se uite cu ochi mari, curioși, animalici după fata voalată care se îndepărta în grabă.

— Pe-aici n-o să puteți trece, domnișoară, spuse slujnica Felicetta; căci de-a lungul domului se îngrămădeau de-a curmezișul pieței o mulțime de femei, care ridicau în brațe copii și strigau de-a valma. Deși nu mai slujesc la nici unul dintre domni, ci la brutarul Crepalini, care poartă război cu domnii, vă dau totuși un sfat, domnișoară, fiindcă dumneavoastră aveți milă de cei săraci. Coborîți așadar de pe Corso pe uliță la vale, și apoi suiți din nou la primărie. În felul ăsta n-o să aveți neplăceri. Fiindcă piața e plină de bărbați, care vor să se bată. Îl vedeți pe stăpînul meu, brutarul, stînd în fața cafenelei prietenului Giovaccone? Ai lui sînt numeroși, iar pe obraji i s-a întins o roșcată, pe care i-o cunosc. Vai de avocatul Belotti! N-o să mai conducă multă vreme discuția dincolo, la cumătrul Achille.

Nevasta lui Nonoggi și nevasta cizmarului Malagodi strigau într-un glas:

— Priviți-i pe cei fără Dumnezeu! Sînt dușmanii lui don Taddeo și vor să-i ia găleata.

Lătratul brutarului depăși rumoarea:

— Ah! domnii nu vor să ne vîndă cheile lojilor, iar de-aia n-au să mai vază niciodată cheia de la găleată. Îndată începu din nou de la capăt: — Ah! domnii nu vor...

Avocatul Belotti gîfîia, la rîndu-i, către ceilalți ceva, mereu același lucru, fără să-l înțeleagă ni-

meni, dar domnii din jurul lui erau văzuți rîzînd batjocoritor.

— Papapap, făcu fratele său Galileo, la masa brutarului.

Deodată, de la fereastra ei, soția lui Acquistapace începu să țipe și să-și agite pumnul :

— Ah, mincinosule ! ah, trădătorule ! El spune că don Taddeo a vîndut găleata, că a vîndut-o unui american.

Îndată toată lumea din fața cafenelei „La sfîntul Agapitus" fu în picioare ; toți pumnii se înălțară în aer. Femeile din fața domului țipară ca din gură de șarpe.

— Avocatul are dreptate, strigă din toată puterea bojocilor în fața primăriei bărbierul Bonometti și împinse în mulțimea de bărbați pe bătrînul mic slujbaș, Dotti.

— Strigați cu noi ! Avocatul are dreptate în privința găleții. El dă pe față intrigile sacristiei. E un om mare, avocatul !

Slujbașii strigară :

— Trăiască avocatul !

Bătrînul Corvi cel gras adăugă :

— E un om mare, avocatul, pentru că o să-mi dea slujba la bascula publică.

— Nu ne-a construit el spălătoria ? o întrebară pe nevasta cizmarului slujnicele Fania și Nană Trăiască avocatul !

În mulțimea femeilor, micile coriste strigară și ele :

— Dă avansuri, cîte îi ceri ! Trăiască !

Avocatul își salută cu pălăria partizanii : se adresă domnilor din jurul său :

— Ce oameni cumsecade ! Cînd poporul are o asemenea opinie, nu rămîne nici o îndoială de par-

tea cui e dreptatea : a rebeliunii, aliate cu reacțiunea, sau a ordinii, care e totuna cu libertatea.

— Mereu vorbe mari, murmură secretarul comunal. Cine știe de ce parte e aici libertatea. Libertatea nu e același lucru cu neînfrînarea.

— Faci aluzie la o anumită persoană, domnule Camuzzi ? întrebă avocatul. Atunci află că nu mi-e rușine de o viață liberă de orice fățărnicie. Mă știu legat de o tradiție glorioasă. Se vede, domnule, că nu știi din ce mame ne tragem. Pe locul orașului nostru a existat un sanctuar al Venerei, domnule.

— Acum e dărîmat de mult — și secretarul comunal dădu din umeri.

— Bucură-te de asta împreună cu don Taddeo, acest demagog în veșmînt preoțesc. N-a îndemnat el azi-dimineață poporul ca, atunci cînd potentații se dedau plăcerii, să-i doboare ? Știu, desigur, la ce potentați se referă — avocatul își arătă pieptul — iar în această împrejurare, don Taddeo al vostru va trebui să afle ce însemnează puterea !

Agită un ziar. Tuntungiul se scărpină în cap.

— Foarte bine. Dar pînă una, alta sîntem puțini, — iar pătura de mijloc pune în mișcare regimente întregi. Trebuie să ne aducem prietenii. Am să-l caut și pe Olindo al meu. Dacă altminteri nu-i bun de nimic, are totuși pumni.

Vameșul orășenesc se declară de asemenea gata să mobilizeze partizani și intră în farmacie. Bătrînul Acquistapace ieși șontîcăind ; izbi în juru-i cu pisălogul mojarului său :

— Romolo ! fu strigat strident de sus.

— Nu există nici un Romolo ! urlă el. Există numai un soldat al lui Garibaldi, care vede cauza libertății în pericol

Și mereu mai viteaz :

— Unde-s laşii, care, de frica nevestelor, se ascund în prăvăliile lor ? Unde e Mancafede ?

Agitîndu-şi pisălogul, străbătu piaţa spre oastea inamică şi-şi făcu drum prin mijlocul ei ; nimeni de la cafeneaua „La sfîntul Agapitus", oricît gesticulară oamenii, nimeni nu cuteză să se atingă de bătrînul războinic ; iar cum Mancafede tocmai trăgea oblonul, fu înhăţat. Îl însoţi pe farmacist tremurînd.

— Cămătarule ! strigă tapiţerul Allebardi cu un glas ca al bombardonului său, sub nasul negustorului, care se dădu înapoi pălind.

Poporul repetă :

— Cămătarule !

— Hoţule ! — şi bătrînul erou al chiolhanurilor, Zecchini, se făcu vînăt de o furie bruscă ; hoţule, care vinzi tot vinul în aşa fel, că nimeni nu-l poate plăti, iar noi trebuie să ne prăpădim de sete !

— Nu vrem să pierim de sete ! răcniră tovarăşii săi de chef.

— Iar noi nu vrem să pierim de foame, strigă dinspre primărie un cărăuş uriaş. Jos cu brutarul !

— Jos cu brutarul ! repetă poporul, iar Crepalini dispăru repede printre ai săi.

— Şi prăjiturile lui Serafini ! ţipă din spatele cărăuşului ucenicul cofetarului, Coletto. Vreţi să ştiţi ce pune în ele în loc de scorţişoară ? Ploşniţe zdrobite ! Cofetar de ploşniţe ! Cofetar de ploşniţe !

Un strigăt de scîrbă ; depăşindu-l, o voce de femeie se tîngui :

— Isidoro ! Isidoro al meu !

Uitînd de toate, mama Paradisi atîrna aplecată la fereastra ei.

— Fugi, Isidoro al meu, au să te vatăme. Fugi, fugi!

Mancafede îi aruncă o privire nemîngîiată; farmacistul, care-l înhățase, îl și dădea în primire la cafeneaua „La Progres".

Domnul Giocondi îl aduse pe baronul Torroni. Îl urmau și domnii Salvatori, unchiul și nepotul.

— Mi-ai șterpelit fabrica, îi spunea el lui Salvatori, bătîndu-l pe burtă, dar aici e vorba despre libertate, iar asta-i altă gîscă.

Farmacistul se luase după bărbierul Nonoggi, care, făcînd niște grimase sălbatice, alerga în jurul pieței ca o nevăstuică. La cafeneaua prietenului Giovaccone țipa, făcîndu-și cruce:

— Don Taddeo e un sfînt. Iar cînd se apropia de mesele cumătrului Achille: Trăiască avocatul!

Cum nu izbuti să pună mîna pe el, farmacistul îi aduse pe hotelierul Malandrini și pe învățătorul Zampieri, care veniseră numai ca să privească. Dirijorul se prezentă din proprie inițiativă; își repezi mîinile.

— Și misa mea? Nici măcar unul singur n-a venit la repetiție în dom.

Învățătorul spuse:

— Există zile, domnilor, cînd și noi, oamenii cu preocupări spirituale, trebuie să ne părăsim studiile, ca să coborîm în piață, de dragul marilor idei.

— Dar cei de colo se înmulțesc, strigă de cealaltă parte mecanicul Blandini. E timpul să ne adunăm și noi.

Numaidecît, bărbierii Macola și Druso alergară spre Corso, lăcătușul Fantapiè spre ulița în trepte, strigînd spre case:

— Toți în piață!

De la hotelurile „La Lună" și „La Logodnici" sosea o trupă de țărani.

— Încoace ! răcni Galileo Belotti, aflat în mijloc, lîngă fîntînă. Pornim contra bufonilor !

Dar cînd frumosul Alfò, scrîşnind din dinţi, se repezi, nu se ştie de ce, spre el, Galileo se rostogoli foarte iute pe picioarele lui scurte în tabăra amică. Frumosul Alfò, zîmbind cu mîndrie, aduse acasă, ca pradă pince-nez-ul albastru al arendaşului.

Cu toate acestea, ţăranii se alăturară cetei sfîntului Agapitus.

În vreme ce lăcătuşul Scarpetta voia să se îndrepte, venind dinspre poartă, spre parţida păturii de mijloc, avocatul îi tăie drumul şi îi făgădui partea de lucrări de la primărie, care altminteri i-ar fi revenit lui Fantapiè; din acest motiv, Scarpetta rămase lîngă cei de la cafeneaua cumătrului Achille. Avocatul încercă să-l ademenească prin comenzi şi pe croitorul Chiaralunzi, care sosea de pe ulita Luciei găinăreasa. Croitorul răspunse :

— Domnul avocat să mă scuze, am cel mai mare respect faţă de domnul avocat, dar cel care nu ţine cu clasa lui nu e un om cumsecade.

Şi Chiaralunzi trecu dincolo.

Polli reveni. Nu aducea decît pe fiul său, pe care-l împingea înainte. Amîndoi erau roşii şi arătau istoviţi. Tutungiul gîfîia :

— Asta e fiul meu Olindo, trebuie să lupte pentru libertate. Credeţi, poate, că ar fi venit de capul lui ? Ah ! fiu-meu e un tip, căruia prea puţin îi pasă de libertate. În loc să vină încoace, în timp ce tatăl lui îşi dă osteneala pentru treburile publice, el o aduce în casa mea, da, în propria mea casă, pe muierea aceea, pe corista aia mare şi blondă, şi face cu ea ceea ce vă puteţi închipui.

Olindo căpătă un ghiont în coaste.

— Cînd a dat de ei, maică-sa a leşinat. În ce mă priveşte : o asemenea corupere a copiilor noştri mă face să-i dau dreptate acelui preot.

Domnul Salvatori îşi mărturisi şi el îngrijorarea cu privire la nepotul său. Ca să nu se producă şi alte confuzii în spirite, avocatul îl luă de-o parte pe tutungiu :

— Noi sîntem prieteni, nu, Polli ?

— Prietenie, cîtă pofteşti, însă...

— Nu există nici un însă. Căci, să spunem acum doar adevărul : slăbiciunilor omeneşti le sîntem supuşi cu toţii. Conştiinţa ta, Polli, îţi va spune dacă ai luat atitudine împotriva fiului tău numai ca tată, sau şi ca rival. În orice caz, Polli, gîndeşte-te la datoria ta de cetăţean !

Polli mai mormăi încetişor, iar avocatul îşi trecu în revistă, mîndru şi plin de încredere, trupa întărită. Cumătrul Achille circula cu garafa de vermut, deoarece combatanţii aveau nevoie de curaj.

— Hoholo ! strigară cu toţii o dată.

De la cafeneaua „Sfîntul Agapitus" se răspunse :

— Huhuhu !

Norodul din faţa domului şi de lîngă primărie striga şi el, aplauda, fluiera. La toate ferestrele strigau femeile. Deodată bătrînul Acquistapace bubui :

— E cu putinţă ? ! Cei de-acolo îl au între ei pe Savezzo !

— S-o fi rătăcit, fu de părere domnul Giocondi.

Cumătrul Achille strigă printre palmele făcute pilnie :

— Îţi place apa sfinţită, domnule Savezzo ?

Cînd tînărul Savezzo se văzu descoperit, ieşi în piaţă, cu braţele încrucişate. Privi un răstimp de

jur-împrejur, cu sprîncenele zburlite și cu un aer de voluptate sumbră.

— Ce vrei ? strigă poporul.

El luă cuvîntul, rostogolindu-și mereu ochii și făcînd gesturi mari, elegante :

— S-a terminat, trebuie să se termine în orașul nostru cu economia protecționistă, cu dictatura unei clase !

— S-a terminat ! strigă mulțimea.

— Ah ! Popor al meu — și Savezzo întinse brațele în lături ca pe o cruce — în viitor ai să poți primi jertfa talentului, chiar dacă nu se trage dintr-o anumită familie. De pe listele pentru viitoarele alegeri comunale vor dispărea numele care însemnează corupție și exploatare a poporului. Căci purtătorii lor...

— Brutarul ! strigă Bonometti și cărăușul.

Poporul repetă :

— E vorba despre brutar !

— Despre cofetar ! țipă Coletto. Cofetarul de ploșnițe !

— ...se vor înspăimînta de grozăvia răzbunării voastre — și Savezzo se simți epuizat.

— Vrei un pahar de apă ? strigă o femeie.

— Îi trebuie apă. Își ține conferința despre prietenie, spuse avocatul, zîmbind cu dispreț.

— ...răzbunării voastre, continuă Savezzo și își arătă poporului profilul, care va fi dărîmat sălașul ateismului, al viciului și al tiraniei : teatrul !

— Huhuhu ! făcură cei de la cafeneaua „La Progres".

— Ce fel de limbă vorbește ? le întrebă slujnica Felicetta pe vecinele ei, care dădură din umeri.

— Destul ! Vrem *Sărmana Tonietta* strigă cărăușul și dădu tonul : „Privește, iubito..."

Se rîse. Savezzo îşi mai trecu o dată mîna prin păr, îşi mai repezi o dată mîna cu degetele răşchirate pe deasupra poporului, o îndreptă strînsă pumn spre cafeneaua „La Progres“ şi se retrase. Baronul scuipă după el.

— Ce ipocrit laş ! Aşadar şi-a lepădat masca.

— Pe mine nu m-a înşelat niciodată, afirmă avocatul. Din umilinţa, ca şi din mohoreala lui am desprins întotdeauna invidia celui ce nu face parte dintre zei.

— Comedianta ! N-o lăsaţi să scape ! urlă în faţa scării domului nevasta sacristanului Pipistrelli ; şi, urmărită de femei, Italia traversă în fugă piaţa, cu paşi mici, împiedicaţi, şi ţipînd ca un păun. Farmacistul îi ieşi şontîcăind în întîmpinare ; deşi de sus i se strigă cu o voce îngrozită „Romolo !“ o prinse în braţe. Femeile nu dădură înapoi, ci blocară cafeneaua „La Progres“. Tînărul Severino Salvatori le ieşi, elegant, înainte şi le şuoşoti aluzii obscene.

— Ia uite-l ! strigă nevasta cizmarului Malagodi. Asta a cerut ceva ruşinos de la fata noastră Elena, iar ea l-a dat pe uşă afară.

— Ah, ce băiat frumos ! şi una îi smulse monoclul, după care cu toatele o şterseră de-acolo, cu rîsete zgomotoase şi gesturi ce nu erau tocmai cuviincioase.

— Am meritat eu să mă omoare în bătaie ? se tînguia Italia pe banca tapisată în piele din interiorul cafenelei, unde domnul Giocondi o descheia la piept, aruncînd spectatorilor priviri strengăreşti furişe. Negustorul Mancafede se salvase şi el, refugiindu-se în sală ; îşi frîngea mîinile uscate.

— Războiul civil e ceva îngrozitor ; păgubeşte afacerilor şi, dacă vrea Dumnezeu, te alegi şi cu o bătaie.

— Crezi ? bîigui în colțul cel mai întunecat cavaliere Giordano.

Domnul Giocondi afirmă că descoperise o contuzie pe ceafa Italiei și strigă după oțet.

Cumătrul Achille i-l aduse și zise :

— Cînd te gîndești că un singur preot provoacă atîta nenorocire.

— Există preoți buni — și cavaliere își întinse implorator mîna — există preoți buni, și există preoți răi.

Italia plîngea cu sughițuri.

— Don Taddeo nu e un preot rău. Lui nu-i place ca oamenii să păcătuiască : în asta are dreptate. Ah, cît despre mine !

— Nu plînge, murmură farmacistul. Stătea, cu mîinile căzute de-a lungul corpului, și plîngea el însuși.

— Cînd m-am spovedit la el prima dată, spuse Italia cu ochii umezi, a fost foarte sever ; a vrut să știe totul, totul.

— Se-nțelege, exclamă cumătrul Achille. Asta-i distracția lor !

— Și mi-a pus întrebări atît de înspăimîntătoare, de mai să crezi că știa totul dinainte. E omul acesta un sfînt ?

— Nu, dar s-o fi aflat pitit sub pat, strigă baronul Torroni și rîse în hohot.

— Apoi mi-a poruncit să mă duc la madona din Loreto. Am să mă duc, altminteri mă paște vreo nenorocire... Dar astăzi, cînd am revenit...

— Biata fată, și ea a încăput pe mîinile preoților ! oftă farmacistul.

— ...n-a mai vrut să mă asculte.

Domnul Giocondi făcu presupunerea :

— Se teme că-ți bați joc de el.

— Se ruga în sacristie, îar ochii îi erau roşii ca jăraticul.

— Şmecherul ! strigă Malandrini. Nouă ne trimite pe cap pătura de mijloc, iar el se preface de parcă ar avea de lucru numai cu sfinţii din paradis.

— În zadar l-ai căuta în piaţă, fătarnicul ! zise avocatul, intrînd.

— L-am mai deranjat o dată ; atunci — şi Italia se cutremură — a sărit de pe scaunul de rugăciune ca o pisică. Ce spaimă ! Am fugit, iar el după mine. Mi-a strigat că trebuie să mă spovedesc. La primul cuvînt a spus : „Destul !" şi mi-a iertat totul. Am crezut că s-a înşelat şi am început din nou. El însă gîfîia într-un anumit fel, care nu-mi prevestea nimic bun, aşa că am şters-o grabnic de-acolo.

Îi privi, tulburată, pe toţi. Avocatul declară :

— Cu siguranţă că stă în continuare ghemuit în confesionalul său şi, poate, chiar sub bancă. Ah ! nici un pericol ca el să ia comanda cafenelei „La sfîntul Agapitus".

Secretarul comunal îl urmase pe avocat.

— Puteţi gîndi despre don Taddeo ce vreţi, zise el şi-şi legănă capul, dar totuşi e un bărbat curajos. Cum aţi putea contesta asta ? Nu s-a temut de noi, nici chiar de dumneata, domnule avocat, şi era singur : capelanul său culegea plante.

— De-ar vrea Dumnezeu să facă şi el acelaşi lucru, domnul meu.

— El nu construieşte spălătorii, ci reprezintă interesele religiei.

— Şi le atîrnă ca pe o mantie deasupra urii de clasă.

— Nu atîrnăm şi noi deasupra aceleiaşi uri mantia libertăţii ?

— Ah ! — şi avocatul se răsuci grabnic — în clipa asta n-am timp să filozofez cu dumneata,

domnule Camuzzi : oraşul aşteaptă ca eu să acţionez !

Îi scoase pe toţi din cafenea.

— Stai ! Încotro ! — şi-l înşfăcă pe Nello Gennari, care voia s-o şteargă prinr-o spărtură din mulţime : la marginea ulicioarei din faţa primăriei o zărise pe Alba.

— O chestiune importantă, spuse el febril şi se zbătu în braţele avocatului.

Alba nu mai putu să înainteze ; de la balconul etajului al doilea al primăriei căzu asupra ei o privire, care-i răpi curajul de a mai ridica piciorul, curajul de a respira. „Niciodată nu am privit în nişte ochi ca ăştia ! Nello !“ Îşi chemă iubitul, îşi concentră toată dragostea : zadarnic ; ura de-acolo de sus era mult mai mare decît iubirea ei ; o copleşi spaima că în atmosfera acestei uri va paraliza şi va pieri ; alergă înapoi pe uliţă.

— Nu există chestiuni importante, zise avocatul, în afară de lupta pentru libertate ; şi cine, prietene — adăugă el cu un zîmbet plin de înţelegere — e mai interesat decît noi doi în ceea ce priveşte libertatea sub protecţia Venerei ? !

Baritonul Gaddi interveni cu tărie :

— Trebuie să rămîi, Nello ! Avem şi noi onoarea noastră, şi nu ni se va striga nepedepsit în obraz că artiştii fură rufe.

Cu mîna în buzunarul pantalonilor, cu profilul său de Cezar, înălţat, baritonul porni voinicește pe piaţă. Brutarul Crepalini îşi luase şi el inima în dinţi să înainteze şi înjura în larma mulţimiii, cu obrajii lui roşii ca vinul, cu dantura lui de spărgător de nuci şi ochii holbaţi. Pe neaşteptate se pomeni că atîrnă în aer şi începu să-şi bălăbăne braţele-i mici. Gaddi îl aruncă alor săi şi se retrase fără grabă. Lăcătuşul Fantapiè, în fruntea

altora, vru să-l atace ; de dincolo, însă, Acquistapace și baronul Torroni interveniră cu camarazii lor. Cumătrul Achille se repezi învîrtind prin aer un scaun. Cînd ajunse în fața inamicului, își pierduse răsuflarea, așa că puse scaunul jos, ca să-și sprijine burta. Strigă :

— Ah ! prietene Giovaccone, porc ce ești, îți merg bine afacerile, fiindcă agheasma te costă ieftin !

Ucenicul Coletto țopăi tupilîndu-se în spatele lui și deodată își azvîrli cartea de rugăciuni în capul stăpînului său, cofetarul Serafini. Negustorul Mancafede, pe care domnii Giocondi și Polli îl împingeau din spate, se prăbuși cu un strigăt în genunchi, atins de un dop de la o sticlă.

— Hohoho !

— Huhuhu !

— Jos cu *Sărmana Tonietta !*

— Jos cu preoții !

— Ce vrea don Taddeo ăsta al vostru ? strigă hotelierul Malandrini. Azi-dimineață, în vreme ce-l cotogănea pe băiatul meu, fluiera și el *Sărmana Tonietta.*

— Gura ! urlă tapițerul Allebardi. Putrezi-ți-ar burta la fel ca biftecurile tale !

Lăcătușul Fantapiè îl luă la ochi pe lăcătușul Scarpetta și strigă printre mîinile făcute pîlnie :

— Șicofant ordinar !

— Mîncător de chei ! — și Scarpetta scuipă pînă departe. Ăsta a înghițit cheia găleții și-acu se roagă la sfîntul Agapitus să nu-l doară burta.

Domnului Giocondi îi fu dat să audă :

— Escrocule ! Falitule !

Și sări ca ars.

— Ah ! Jefuitori ai poporului, hoților. Fă-te încoace, Chiaralunzi, mi-ai furat jumătate din stofa pentru palton.

— Huhuhu !

— Hohoho !

În spate de tot, în mijlocul grupului celui mai mare de apărători ai cafenelei „La Progres", negustorul Mancafede își agita metrul de lemn. Ridurile cenușii i se roșiseră.

— Care-ndrăznește ! urla el. Care-ndrăznește !

În rîndurile mai înguste, dirijorul Dorlenghi se uita aiurit în juru-i ; cineva strigă de dincolo :

— *Sărmana Tonietta* nu e muzică ! Maestro habar n-are ce-i aia muzică !

— N-a fost ăsta Blandini ? întrebă dirijorul și se repezi înainte spre avangardă, unde farmacistul, între Gaddi și Torroni, își arăta inamicului pisălogul.

— Purici de sacristie, tuna Acquistapace, care nu respectați opera lui Garibaldi !

— Garibaldi a fost un țicălos ! L-a omorît pe sfîntul părinte, țipă din fața domului nevasta lui Nonoggi, dar slujnicele Fania și Nană o făcură să tacă, arătîndu-i pumnii.

— Țin-te bine, Cimabue ! urla nevasta lui Pipistrelli, deși cele două fete o apucaseră de gît. Căci măcelarul se luase la trîntă în înghesuială cu învățătorul Zampieri. Pe ei, Allebardi ! Pe ei, bărbaților !

Coletto se rostogolea sub cel mai mare dintre băieții Chiaralunzi, pe care micul Gaddi îl ciupea de fund. Unul dintre micii Nonoggi strigă :

— Trăiască don Taddeo ! și o luă la goană.

Îndată se năpustiră după el o ceată întreagă de băieți, care o prinseră între ei și pe hangița cea grasă de la „La Logodnici".

Frumosul Alfo agita pince-nez-ul albastru al lui Galileo Belotti, iar cizmarul Malagodi monoclul tînărului Salvatori, pe care-l luase de la nevastă-sa.

Învățătorul Zampieri mai apucă să strige :

— Cine se atinge de marile idei e un om mort !

Atunci, strivit de brațele măcelarului Cimabue, fu nevoit să sărute caldarîmul. Cei doi frați de crișmă Zecchini și Corvi se avîntară unul împotriva celuilalt cu pumni viguroși, dar în clipa cînd se atinseră, loviturile nu furâ decît o ușoară bătaie prietenească pe burtă.

— Hai noroc ! spuseră ei.

Țăranii loveau la întîmplare, fiindcă nu cunoșteau pe nimeni. Împins încolo și-ncoace de combatanți, Galileo Belotti zbiera necontenit :

— Unde-i avocatul ? Unde-i bufonul ?

Avocatul alerga în sus și-n jos prin fața primăriei și-și azvîrlea brațele, ca să-i înflăcăreze pe ai săi.

— Hei, Dotti ! Hei, Cigogna ! A sosit clipa, cauza cea mare are nevoie de voi... Te cunosc — și-l apucă de piepții bluzei pe căruțaș, tu mi-ai adus lemne și ai băut un pahar în bucătăria mea. Sînteți amici.

— Amici ! urlă cărăușul și-l doborî la pămînt cu o lovitură de pumn pe bătrînul frînghier Fierabelli, care intrase sub arcada primăriei ca să-și facă nevoile.

Bărbierul Bonometti se bătea în piept :

— Sînteți un om mare, domnule avocat. Chiar dacă măcelarul Cimabue ar fi încă de zece ori mai voinic decît e, avocatul tot ar fi un om mare !... Să ne dăm viața pentru avocatul Belotti ! strigă el și, fluturîndu-și boneta, străpunse rîndurile, atras în mod fatal de măcelar, care-l și ridică numai cu o mînă de la pămînt. Bonometti își pierdu pe dată

boneta și cravata... Avocatul se întoarse, cu obrazul cenușiu. Se adresă cu voce răgușită lui Polli :

— Gloria ne cere să nu ne uităm nici în dreapta, nici în stînga. Dar, crede-mă, Polli, uneori e mai sănătos să rămînem între ceilalți, cot la cot.

Polli se scărpină în cap.

— Între timp, mi se pare că mîncăm bătaie. Lui Olindo al meu i-ar face bine, dar în ce mă privește...

Și se retrase în cafenea.

Pe bătrînul Acquistapace aflat în față îl asaltaseră zece inamici, încercînd să-i smulgă pisălogul. Farmacistul se dădea înapoi pas cu pas. Luptătorii din primele rînduri, retrăgîndu-se, îi călcau pe picioare pe cei din spate ; oamenii din aceeași tabără se înjurau unii pe alții, iar în strigătele de entuziasm și mînie ale femeilor, piramida luptătorilor pentru libertate fu strivită de cetele sfîntului Agapitus. Cumătrul Achille acoperea anevoie retragerea, învîrtindu-și sălbatic scaunul.

— Ei, avocatule, spuse domnul Giocondi necăjit, mi-au smuls toți nasturii afară de ăsta, nu ți se pare că e timpul să ne luăm tălpășița ?

Avocatul își roti în grabă privirea. Pe ulița în trepte o descoperi pe soră-sa Artemisia, apoi pe doamnele Salvatori, Giocondi, în spatele cărora Jole Capitani își frîngea mîinile. Scoase un geamăt ; tocmai se hotăra să se arunce singur împotriva inamicului victorios, cînd în toată gălăgia aceea o muzică abia auzită îi ajunse la urechi : o muzică slabă, în ritm vioi, mai întîi doar un fel de ciripit foarte îndepărtat, dar care îndată se apropie, răsunînd armonios și îndrăzneț.

— Sîntem salvați, exclamă el încet, apoi strigă cît îl țineau bojocii : Victoria e a noastră ! Curaj, prieteni !

Farmacistul și începu să-și agite pisălogul, gata din nou de atac ; ceilalți înaintară și ei ; sub amenințarea unui pericol încă necunoscut, inamicul dădu înapoi, șovăind, iar din curtea primăriei ieși în pas alergător, cu mandoline și chitare, o coloană de tineri, zece lucrători de la uzina electrică. Poporul din dreptul primăriei le făcea loc. În fața cafenelei „La Progres" avocatul le ieși în întîmpinare. Își scoase pălăria.

— Domnilor !

Tinerii încetară să cînte și se opriră. De jur-împrejur se făcuse brusc liniște.

— Domnilor, ne batem aici pentru interesele dumneavoastră ; căci ce interese mai mari ați avea, ar avea poporul, adevăratul popor, decît libertatea !

— Bufonule ! îl ocări de dincolo fratele său. Nu vedeți că-și bate joc de voi ?

Femeile se porniră să urle ; patronul hotelului „La Logodnici" strigă :

— Dar în consiliul municipal nu vrea socialiști.

— Nu dați ascultare calomniatorilor ! strigă avocatul în falset, iar brațele lui ridicate tremurau. Sînt amicul poporului, avocatul Belotti, care a obținut cu atîta greutate înființarea uzinei electrice și a organizat reprezentarea *Sărmanei Tonietta*, ce v-a plăcut atît de mult ; căci eu vă cunosc pe voi, precum voi pe mine, noi sîntem amici. Pe voi doi... Întinse mîinile :... pe voi v-am văzut săvîrșind o faptă mărinimoasă. Acel biet cocoșat, știți voi, pe care niște oameni fără rușine îl maltrataseră — ah ! prieteni, noi ne înțelegem în numele umanității.

Avocatul avea ochii plini de lacrimi. Cei doi tineri cu pălării mari și legături de gît multicolore îi întinseră mîna. El le-o strînse.

— Spuneți tovarășilor voștri că îi voi apăra oriunde și că dușmanii voștri sînt și ai mei. Priviți-i pe cei de colo : ei vor să închidă teatrul, unde vă aflați cele mai nobile desfătări. Priviți-i pe cei de colo : îndată ce ar veni la putere, v-ar lăsa fără lucru și ar da orașul pe mîna preoților. Pentru asta a sîngerat poporul luptînd sub steagul libertății ? Jos cu preoții !

Domnii din spatele lui repetară :

— Jos cu preoții !

Lucrătorii dădură din umeri, se uitară unul la altul.

— Trăiască libertatea ! strigară mai mulți deodată.

Prin cafeneaua „La sfîntul Agapitus" trecu un murmur prelung. Femeile se răsuciră, azvîrlite înainte, strigînd de-a valma, cu brațele ridicate în aer. Poporul și domnii aplaudară furtunos. Două mici coriste cutezară să iasă în față, cu bluze roșii, ciufulite, zbuciumate ; amîndouă strigară cu voci limpezi :

— Uitați-vă la noi, băieți ! Curaj ! Mergeți cu avocatul !

Doamna Nonoggi și nevasta lui Pipistrelli căzură asupra fetelor și le traseră înapoi. Avocatul luase un aer radios ; făcea gesturi largi, biruitoare spre cei zece muncitori. Aceștia încă șovăiau.

— Puneți-vă jos instrumentele ! Aliniați-vă ! Sînt în fruntea voastră. Ceea ce facem astăzi, facem pentru istorie.

— Nu ne trageți pe sfoară ? întrebă unul. După asta, la alegeri, lucrurile se schimbă din nou.

Avocatul își apăsă pe piept brațele încrucișate, se săltă în vîrful picioarelor.

— Arăt eu a burghez ! sînt eu un om care adună grămezi de gologani ? Cunosc ceva mai înalt decît cea mai înaltă grămadă de bani : fericirea poporului ! Și eu vreau să dobor ceea ce se opune acestei fericiri.

Strînse mîinile. Muncitorii își rezemară mandolinele de peretele cafenelei „La Progres". Secretarul comunal se adresă domnilor, care schimbau între ei păreri :

— Așadar avocatul e un dușman al oamenilor cu stare. Pentru satisfacerea ambițiilor sale se aliază cu revoluția. Din cel setos de putere iese la iveală anarhistul.

Avocatul se întoarse spre el :

— Iar dumneata, domnule Camuzzi, te-ai trădat îndestul. Scepticismul dumitale, critica dumitale la adresa activității oamenilor, cvietismul dumitale : toate aceste lucruri frumușele duc în cele din urmă în poala bisericii. Treci dar la cei de dincolo! Poartă împreună cu Savezzo, invidiosul, drapelul sfîntului Agapitus ! La noi însă... Întinzînd dreapta spre cer, se puse în mișcare în fruntea coloanei de muncitori ... noi ne luptăm precum odinioară, cînd am cîștigat de la cei din Adorna găleata ; deasupra capetelor noastre zboară Marte, Venus și Atena.

Farmacistul, Gaddi și baronul Torroni se alăturară coloanei. Domnii Giocondi și Polli rotiră priviri sălbatice ; un vînt războinic adie amețitor peste frunți ; deodată se năpustiră cu toții, răcnind „Hohoho !"

— Vedeți că ălora le e frică ? se adresă avocatul muncitorilor din spatele lui. Nu se mișcă de-acolo. Și or mai crede că astă-seară au să ia loc în loji ? În loji veți sta voi, voi. Lojile pentru popor ! strigă

el și, cînd se izbiră cu inamicul, îl dădu peste cap pe cizmarul Malagodi.

Cei zece muncitori găsiră în calea lor brațele goale, tari ca niște bariere de fier, ale măcelarului Cimabue. Cumătrul Achille își rostogolea burta peste prietenul Giovaccone, urlînd :

— De douăzeci de ani aștept ziua asta. Vreau să văd dacă și în vine ai tot agheasmă !

Cărutașul era gata să se prăvălească peste Galileo Belotti, dar Galileo, clănțănind din dinți, zbieră atît de tare „papapap" și „bufonule", încă omul dădu înapoi zăpăcit.

Avocatul se pomeni în fața lui Savezzo. În învălmășeala luptei, cei doi își încrucișară brațele.

— Acum ai dori poate, spuse Savezzo, să-mi fi cunoscut mai dinainte capacitățile. Aceasta-i opera mea.

Avocatul îl măsura pe îndelete. Savezzo întrebă :

— Tot un avocățel clandestin sînt și-acum ?

— Mai mult ca oricînd, spuse avocatul și dădu dosul.

Savezzo ridică pumnul în spatele lui ; Nello Gennari îl prinse de braț.

— Ah, dumneata ! gemu Savezzo. Dacă ai să mai îndrăznești încă o dată să te duci la Villascura, voi avea grijă să nu te mai întorci niciînd de acolo !

— N-am să aștept pînă atunci ! și Nello, mai iute, îl și înșfăcă.

— Țin-te bine, Cimabue, tu care ești un leu ! țipau nevasta lui Nonoggi și cea a lui Malagodi.

Măcelarul se scutură pe rînd de cei zece agresori, numai cei doi tineri cu pălării mari și legături de gît multicolore îi țineau bine încleștate, cu brațele și picioarele, membrele, oricît se zbătea el. Nevasta lui Pipistrelli își repezi cîrja spre dirijor, care zăcea la pămînt, dar mica Rina, palidă de mînie

şi iubire, smulse bătrînei arma şi o alungă. Pătura de mijloc, într-o superioritate zdrobitoare, îl copleşi pe trădătorul Scarpetta. Pe jos, în încurcătura de picioare, Coletto şi băieţii se tîrau de-a buşilea şi-i trăgeau de piciorul pe care se sprijineau, atît pe amicii, cît şi pe inamicii libertăţii.

Măcelarul se eliberase. Avea vînătăi la ochi şi spume la gură. Toţi cei ce se-învîrteau zbierînd se dădură la o parte, măcelarul sări peste Nello Gennari şi Savezzo, care continuau să se lupte, şi se repezi, cu un urlet surd, cu pumnii uriaşi însîngeraţi, spre avocatul Belotti. Cel ce se aruncă între ei fu croitorul Chiaralunzi. Îndată, cei doi tineri de mai înainte îl ajunseră din urmă pe măcelar şi, asaltîndu-l, îl doborîră la pămînt.

— Cine mă scapă de porcul ăsta ? — şi cumătrul Achille izbi din nou cu burta în concurentul său.

Cu toţii îşi întoarseră din nou faţa : urlase negustorul Mancafede, cu un glas pe care nu i-l auziseră niciodată :

— M-a ucis !

Îi sărise în ceafă o găină ! Bărbierii Macola şi Druso îşi azvîrleau orbeşte curelele de ascuţit brice, dar găinile zburătăceau încă mai sălbatic prin învălmăşeală. Coletto şi băieţii le alungau mereu în mijlocul mulţimii. Combatanţii începură să strige, îşi acoperiră feţele, se împrăştiară care-ncotro. Galileo Belotti suci gîtul unei găini ; dar, în aceeaşi clipă, Lucia găinăreasa căzu asupra lui, cu cotcodăcitul ei mai tare decît al găinilor, cu ciocul şi cu braţele ei lungi, care băteau ca nişte aripi. Galileo se salvă împreună cu ceilalţi în cafeneaua „La sfîntul Agapitus". În loc de a-şi nimeri omul, Lucia găinăreasa dădu de avocat şi-şi repezi ghearele spre faţa lui. Cu ochii închişi, Belotti strigă :

— Ajutor ! Ajutor !

Nu veni nimeni ; lumea fugea în toate părțile ; cuprins de panică, avocatul se trînti la pămînt.

Lucia găinăreasa îl lăsă în sfîrșit în pace ; o auzi ușuindu-și păsăretul înapoi, pe ulița ei ; în clipa aceea o batistă umedă îi atinse, ca o dezmierdare, urechea ce-i sîngera, și el descoperi obrajii gingași bucălați ai doamnei Jole Capitani aplecați deasupra lui.

— Ești rănit grav, avocatule ? întrebă ea.

— Vederea dumneavoastră, frumoasă doamnă, vindecă totul, spuse el și se ridică.

Se asigură rapid că mijlocul pieței era gol și că pe margini domnea mare neorînduială. Nu-i observa nimeni. Îi atinse brațul și zise :

— În clipa aceasta grea, ați vrut să-mi dați semnul, pe care vi-l cerșesc cu atîta dor ?

Ea doar închise ochii.

— Ne vede lumea, spuse apoi și se retrase.

Avocatul privi pe urmele ei, uită să se scuture de praf. „Ah ! femeile. Ne-ar da ghes inima spre fapte mari, dacă n-ar fi ele ?

Și se îndreptă spre cafeneaua „La Progres". Acolo toată lumea se îmbrățișa și striga după băuturi. Cumătrul Achile era peste tot, cu paharele sale galbene, roșii și verzi.

— I-am bătut, punîndu-i pe fugă ! vestea el. În viitor, „Sfîntul Agapitus" va sta din nou gol, iar prietenul Giovaccone nu-și va mai desface atît de curînd aghiasma.

Din grădina învecinatului palazzo Tottoni fură aduse flori : farmacistul alcătui cu mîini tremurătoare un buchet și i-l înmînă Italiei, care se arătase în prag.

— În onoarea dumneavoastră, domnișoară, se bîlbîi el, l-am învins pe preot.

Apoi, cu ochii plini de lacrimi, se azvîrli la pieptul avocatului.

— O, prietene ! Ce zi !

— Dacă n-ar fi fost Mancafede — și domnul Giocondi îl bătu pe burtă pe negustor — cine știe cum ar fi ieșit. El însă a fost cel dintîi care, cu găina lui, i-a băgat în sperieți.

— Cu toții și-au făcut datoria, se spuse. Dar unde s-a ascuns cavaliere ?

Cavaliere Giordano apăru indignat din cafenea. Îi arătă în toate părțile umerii și mînecile costumului alb.

— Găinile... Va trebui să-mi dau hainele la spălat.

— Și cavaliere este un erou, hotărî Polli, iar Italia puse pe fruntea lui și a avocatului cîte o cunună de flori.

Bărbatul Nonoggi ieși la iveală :

— Așadar am învins ?... Cum ? Domnii nu m-au văzut ? Dar totuși eu am fost ăl care l-a reținut pe măcelar să nu-l omoare pe domnul avocat.

Mai mulți își amintiră de asta. Avocatul însuși nu putea spune ce se întîmplase în clipa aceea. Lui Nonoggi i se făcu cinste.

Secretarul comunal își îndreptă pince-nez-ul.

— Dar din ce deduceți, domnilor, că noi sîntem învingătorii ? Mi se pare că te-am văzut trîntit la pămînt, domnule avocat ! ? Cum avocatul nu-l învrednici cu un răspuns : În orice caz, adversarii noștri nu se consideră învinși. Faptul că s-au retras în interiorul cafenelei „La sfîntul Agapitus“ n-ar trebui să ne inspire încredere. Poate chiar peste o clipă vor părăsi cafeneaua, pentru ca, mai

puțin moleșiți de sărbătorirea unei presupuse victorii, să ia cu asalt cafeneaua „La Progres".

Negustorul Macafede, Polli, cavaliere Giordano își lăsară jos paharele, amuțind. În clipa aceea, de pe Corso coti în piață un alai. Primul era ucenicul de cofetar Coletto ; sufla în palme orăcăind. Băieții din spatele lui îl acompaniau, fluierînd marșul mandolinelor și al chitarelor, iar în mijlocul muncitorilor, dus de cei doi tineri cu pălării mari și legături de gît multicolore, se poticnea măcelarul Cimabue.

— Nu-ți vine să crezi, remarcă vameșul orașului. De ce nu-i doboară măcelarul ?

Alaiul trecu prin fața cafenelei, cu pasul îndrăzneț, cu muzica sprințară. Cei doi tineri își țineau mîinile înfipte vîrtos în brîul măcelarului.

— Și brîul e desfăcut ! Îndată ce s-ar mișca, i-ar cădea pantalonii !

Avocatul se ridică și se descoperi. Domnii aplaudară.

O mică ceată, care încă se mai împingea încolo și-ncoace înapoia fîntînii și striga îndemnuri, se desfăcu deodată ; în mijlocul ei fu zărit Savezzo trîntit pe jos, iar Nello Gennari ridicîndu-se și dîndu-și părul pe spate. În vreme ce tenorul traversa piața, șovăind, cu umerii puțin săltați, mai multe femei, care se întorseseră, strigară :

— Trăiască frumosul cîntăreț ! E și viteaz !

Domnii de la cafenea îi și ieșeau în întîmpinare cu paharele în mîini. Avocatul se uită peste umăr după secretarul comunal, dar acesta dispăruse în spatele celorlalți. Negustorul Mancafede propuse :

— Acest Savezzo trebuie dat afară din club. Cauza libertății ne obligă să profităm fără menajamente de victoria noastră.

Baronul Torroni îi împărtăşi părerea .Avocatul se împotrivi :

— Trebuie să-i uimim şi să-i împăcăm pe adversari prin indulgenţă. Aceasta o cere înţelepciunea adevăratului om de stat, care se află deasupra partidelor.

Cumătrul Achille îl sprijini.

— Cine va profita de pe urma certei dintre cetăţeni ? Numai porcul ăsta de prieten Giovaccone. Măcelarul Cimabue a făcut parte întotdeauna dintre cei mai buni clienţi ai mei ; muncitorii ăştia, care nu consumă niciodată nimic, nu aveau dreptul să-l trateze astfel.

— Ce-ar zice domnii, spuse învăţătorul Zamperi, răsucindu-se, palid, pe scaunul lui, dacă am trimite o delegaţie la don Taddeo ?

Tutungiul îl bătu pe umăr.

— Nici o teamă, dragul meu. Cîtă vreme sîntem noi la putere, preotul nu ne va împiedica să-ţi menţinem angajamentul.

— Totuna, spuse avocatul. Ar fi un act de diplomaţie superioară. L-am ruşina pe preot şi l-am dezarma, fiindcă i-am dovedi că noi, care ne închinăm lui Dumnezeu întrupat în natură, sîntem creştini mai buni decît el.

Părerile fură împărţite. Italia interveni în favoarea lui don Taddeo.

— Nu e un preot rău. N-ar trebui să-l jigniţi prea tare.

Domnul Giocondi făcu cu ochiul şi-i şopti Italiei la ureche :

— Tu însăţi ai să-l jigneşti fără-ndoială încă astăzi cu farmacistul.

— Ah ! strigă Polli. Acuma ştim cel puţin la cine s-a gîndit vorbind despre Babilon, desfrî-

nata cea mare. E Lucia găinăreasa — căci ea i-a pus pe fugă pe evlavioşi.

Sosi Flora Garlinda.

— Speram să găsesc un cîmp de bătălie plin de cadavre, spuse ea. În *Bionda*, pe care o studiez, sînt doborîţi o mulţime, ar trebui să vedeţi odată opera asta. Şi cînd colo, toată lumea e nevătămată — primadona zîmbi cu dispreţ. Preotul îi sfătuia pe ai lui să nu vă cruţe. Omul ăsta îmi place. E un fanatic teribil şi mai puternic decît voi toţi. Noi doi ne-am putea înţelege — dacă el ar vrea. Încercările îi vor face bine. Ah ! ia priviţi-l cum se mai chinuieşte.

Abia acum îl zăriră : în colţul cel mai întunecat, între clopotniţă şi casa Mancafede, se încovoia cu spatele negru încercînd să se caţere pe zid, îşi luă avînt, făcu doi paşi fluturîndu-şi sutana şi căzu înapoi. Avocatul dădu din cap, pe deasupra celorlalţi, spre el ; murmură neînduplecat :

— Acum se vede ce înseamnă să fii învins.

Acquistapace şi cumătrul Achille se oferiră să se ducă la preot.

— Îi vom arăta că de pe urma războiului civil trage foloase numai prietenul Giovaccone, spuse patronul cafenelei.

— Şi că noi, în totului tot, nu sîntem duşmani ai religiei, zise farmacistul.

Avocatul le strînse mîinile.

— Fără sprijinul bisericii, pătura de mijloc n-ar mai fi decît o încîlceală de interese contradictorii. Duceţi-vă, prieteni, duceţi-vă !

Cei doi porniră.

Dirijorul era adîncit în cugetări dureroase. Deodată se întoarse cu buze tremurătoare spre Flora Garlinda.

— Vă place mult ? întrebă el.
— Cine ?
— Don Taddeo.
Primadona ridică din umeri.
— Sînt nebun, zise Dorlenghi aproape tare.
Vocea preotului răsună pe neașteptate : ascuțită, forțată și trudită, de parcă ar fi strigat mai înainte ore întregi :
— Vă socotiți biruitori ? Au nu știți că Domnul îngăduie cîteodată să iasă învingători cei pe care vrea să-i piardă ? Cu atît mai sigur stăruie ei în căderea lor. Ah ! voi, biruitorii ! Tu, care prin prigoana ta o ajuți pe sfînta ta soție să ajungă în cer, în timp ce tu însuți vei coborî în iad ! Tu, care poți să crapi în fiece zi din pricina burții tale, care e Dumnezeul tău !...
— Cum îi mai mustruluiește ! își șoptiră cei de la cafenea.
— Parcă ar fi un demon. S-ar putea spune că Achille și Romolo se jertfesc pentru binele public.
— Pace ? — și vocea preotului se frînse. Nu cunosc nici o pace cu vrăjmașii lui Dumnezeu și ai sfintei sale biserici. Cum ? Aș fi vîndut găleata unui american ! Aș fi preacurvit cu călugărițele și aș fi făcut țăranilor scamatorii cu o madonă, care mișcă ochii ! Toate astea le scrieți, le răspîndiți prin viu grai, le aduceți la cunoștința monseniorului, ca să mă nimiciți în fața lui — și voi veniți și-mi sporovăiți despre pace ? ! Dacă aș primi-o, Dumnezeu m-ar lovi pe mine însumi. Dar acum o să vă lovească pe voi, pe voi. Dumnezeule, dacă e nevoie de o minune...
Don Taddeo își azvîrli brațele mult în lături și-și umflă pieptul. Solii dădură înapoi.
— ...fă-o ! răcni strident către cer preotul.

În clipa aceea, pe uliţa primăriei răsunară tropăieli şi strigăte. Măcelarul Cimabue, ţinîndu-şi pantalonii, apăru în fugă cu cei zece muncitori după el şi traversă piaţa. Domnii de la cafeneaua „La Progres“ se traseră în lături de pe scaunele lor. Măcelarul trecuse ; se aruncă dintr-un salt în cafeneaua „La sfîntul Agapitus“, cu atîta grabă, încît geamurile uşii căzură în cioburi zăngănind. Îndată, toţi cei dinăutru ţîşniră în stradă începură să gesticuleze, să lovească cu pumnii în mesele de fier, să strige ameninţări spre cei de peste drum. Dincolo de toată agitaţia asta, în care vocea preotului se pierdu, mîinile lui palide, împreunate strîns spre mulţămită, fură văzute repezindu-se în umbră.

Solii se întoarseră grabnic.

— Nici pentru un milion n-aş mai sta vreodată de vorbă cu el, declară cumătrul Achille şi-şi şterse fruntea.

— Ce laşi sînteţi ! spuse Flora Garlinda, cu bărbia în pumn, cu ochii scînteind. De ce nu v-aţi năpustit asupra preotului ? Cei de-acolo v-ar fi ucis. Ar fi fost frumos.

Muncitorii se retraseră şi ei.

— Veniţi încoace, prieteni ! strigă avocatul şi ceru să li se dea vin. O să plecăm acasă, prieteni. N-au decît ăia să zbiere singuri mai departe ! Asta n-o să anuleze faptul că i-am gonit din piaţă. Acum ne cheamă alte îndatoriri — şi faţa i se lăţi la gîndul unei desfătări.

— Într-adevăr, ne-am cam săturat de stat aici, spuse baronul Torroni.

— Şi se răceşte supa, întregi Polli. Malandrini şi dumneata, maestro, avem acelaşi drum.

Avocatul îl reţinu pe dirijor ; îi şopti foarte aproape în faţă :

— Curaj, tinere! Treburile dumitale stau mai bine decît credeai. Cine are mai multă experienţă decît dumneata în lucruri de-astea, acela vede numaidecît că fata a vrut să te facă gelos cu preotul.

— Credeţi?

— Ia uite-l cum roşeşte ca o fecioară! Dar treci odată la atac, ce naiba: asta aşteaptă. Acuma e timpul să ne desfătăm!

Jole Capitani îl aştepta! Avocatul le ură tuturor o soartă roză şi-i încredinţă că o vor avea.

Dirijorului îi bătea inima de să-i spargă pieptul. Îl refuză mut pe Polli, care voia să-l ia cu el. Tutungiul, Malandrini şi baronul Torroni se îndepărtară spre Corso împreună cu Italia, care striga în zadar după Nello. Camuzzi, învăţătorul Zampieri şi cei doi domni Salvatori porniră în direcţia opusă, spre uliţa primăriei. Cavaliere Giordano voia s-o ia după ei. Flora Garlinda îl urmă la doi paşi.

— Cavaliere, ştiu o femeie care te iubeşte, spuse ea cu vocea surdă, iar cum el o privi cu înflăcărare: Oh, nu sînt eu; e soţia croitorului Chiaralunzi. Nu mai doarme, s-a îmbolnăvit din cauza dumitale. Nu vorbeşte toată ziua decît că vrea să ia lecţii de canto cu dumneata... Dar cei din faţă se-ndepărtează. Grăbeşte-te!

Bătrînul cîntăreţ iuţi pasul. Un obiect tare îl lovi în picior, şi cineva se repezi de peste drum spre el, cu braţele trase înapoi.

— Aşteptaţi-mă, pentru numele lui Dumnezeu! strigă bătrînul şi se smuci ţeapăn înainte, fără a se mişca din loc.

Tapiţerul Allebardi azvîrli după el cu încă un inel de perdea, îşi propti mîinile în şolduri şi se

aplecă. Cei de dincolo urlară, şi chiar avocatul şi domnul Giocondi izbucniră în rîs. Flora Garlinda vorbi pe un ton serios, iar ochii ei scînteiară din nou :

— Nici cadavrul ăsta n-am avut parte să-l văd.

— E timpul să te conduc acasă, remarcă Gaddi şi-i luă braţul.

Dirijorul nu aşteptă să-l dea afară cumătrul Achille, alergă după cei doi pe uliţa Luciei găinăreasa.

— Cînd pot să vă vorbesc, Flora Garlinda ? Am să vă spun ceva important.

— Bravo, tinerilor, exclamă avocatul. Veţi fi fericiţi. Să mergem şi noi, Giocondi ! — şi-şi schimbă cununa de învingător cu pălăria de paie.

Cei zece muncitori îşi ridicară instrumentele muzicale. Îi luară pe avocat şi pe însoţitorul său la mijloc şi-i conduseră în sunetele unui imn muncitoresc spre uliţa în trepte. În faţa cafenelei „La sfîntul Agapitus", toată lumea era în picioare şi le arătă pumnii, dar nimeni nu îndrăzni să se apropie. Avocatul spuse :

— Mergem sub protecţia poporului, Giocondi. Ce cauză mare !

— Îndeosebi pentru tine, avocatule, care cu siguranţă că te duci sub protecţia poporului în braţele unei coriste.

Avocatul zîmbi pe sub mustaţă.

— Mă duc la doctorul Capitani — fiindcă susţine că am zahăr.

— Ei drăcie, asta nu-i nici o plăcere.

— Şi totuşi mă duc acolo pentru plăcerea mea. Mişcîndu-şi un deget, cu o privire profund semnificativă : Ce-mi dă el mie, nu iau ; întotdeauna

doctorii nu vor decît să smulgă puterea pentru ei înşişi.

Domnul Giocondi îşi frecă mîinile.

— Iar în loc de asta, tu îi iei ceva ce n-ar da de bunăvoie. Am înţeles. Ah ! avocatul...

Zdrăngănitul, ciripelile şi rîsetele aţiţate se pierdură pe uliţa în trepte.

Negustorul Mancafede se adresă lui Acquistapace şi cumătrului Achille :

— Acum au plecat, toţi zece. N-aveţi decît să credeţi despre avocat tot ce vreţi, e un egoist odios, căci i-a luat pe toţi zece cu el. Putea să lase aici cinci, ca să am şi eu o protecţie, cînd mă voi duce acasă.

Negustorul îşi schimonosi, scîrşnind, faţa şi lovi uşor în masă.

— Cum am să ajung pînă la mine ? Asasinii ăia mă aşteaptă chiar în faţa uşii.

Se făcu ghem în surtucul său cafeniu de lînă.

— Pe mine mă vor trata încă mai rău decît pe cavaliere, fiindcă pe mine mă urăsc.

— N-ar fi trebuit să faci speculă cu vinul, se răsti cumătrul Achille. Mai degrabă cu toate alelalte, dar nu cu vinul.

Îi descriseră, fără nici un avînt, felul cum ar reuşi poate să se strecoare nevăzut pe lîngă dom. El murmură doar :

— Vouă vă dă mîna să vorbiţi, aici sînteţi acasă.

În clipa aceea, dincolo, Savezzo se ridică în picioare şi se apropie de ei. Cum domnii îl primiră muţi, el zîmbi sumbru.

— V-aţi supărat probabil că poporul a cutezat să-şi ceară drepturile şi că şi-a găsit conducătorul, care i-a exprimat în cuvinte cererile ? întrebă el.

Cumătrul Achille replică :

— Agheasma prietenului Giavaccone nu-ţi mai place, domnule Savezzo ?

— Cum tocmai eşti cu sticla în mînă, dă-mi, te rog, un vermut ! — şi Savezzo se aşează confortabil. Toate glumele astea, domnii mei, nu au fost la adresa dumneavoastră : le-am dezlănţuit numai ca să-i arăt avocatului că mai există şi alţi oameni afară de el.

— Avocatul e o personalitate, zise farmacistul ; dumneata însă, domnule Savezzo, eşti un netrebnic şi un trădător.

Savezzo înclină capul cu compătimire.

— Dumneata, domnule, ca vechi soldat, nu eşti obligat să ştii cum se obţine succesul în politică. Cine sînt eu, ţi-o spune forţa, pe care o am în spatele meu.

Şi arătă spre cei de dincolo. Negustorul se înfioră ; ceilalţi doi îşi înghiţiră replica.

— Cu toate astea, continuă Savezzo, nu sînt de părere că trebuie să fim duşmani. Ca să vi-o dovedesc, mîine seară am să mă duc la club.

— Ai să fii azvîrlit afară, strigă farmacistul.

Negustorul îşi pipăi tremurînd braţul.

— Pentru numele lui Dumnezeu : prudenţă ! — şi către Savezzo, cu mîna pe inimă : Domnule, sînt omul cel mai paşnic, urăsc vrajba dintre cetăţeni, am dorit întotdeauna împăcarea şi, avînd în vedere evenimentele atît de regretabile, niciodată n-aş fi coborît în piaţă, dacă n-aş fi fost silit. Eşti membru al clubului, îţi voi susţine drepturile, chiar împotriva avocatului. Negustorul strînse pumnii. E un egoist, domnule, care ia totul pentru el. Nu mi-a lăsat nici unul dintre cei zece muncitori, ca să pot ajunge acasă.

— De ce domnul Savezzo să-şi bea vermutul dincolo, unde e prost, spuse cumătrul Achille. N-ai putea să-l sfătuieşti şi pe măcelarul Cimabue... ?

— Sîntem deci amici.

Savezzo se ridică.

— Domnule Mancafede, te însoţesc pînă acasă, bizuie-te pe mine.

Negustorul, cu lacrimi în ochi, îi încleştă ambele mîini.

— Au vrut să te excludă din club, domnule Savezzo, dar eu n-am fost dintre cei ce-au dorit-o. Cine îţi va spune că am fost, acela minte.

— Ah, domnilor, o chestiune importantă, pe care nu trebuie s-o uităm — şi Savezzo începu să se uite chiorîş la nas. La serata viitoare a clubului, artiştii urmează să execute un program muzical: să mi se ceară să cînt din creion. Cum ? Un artist, pe care-l cunoaşte întreg oraşul, să rămînă mai prejos decît miorlăiţii ăia fără nici un har ? Onoarea îmi cere ca în acea seară să demonstrez ce mare specialist sînt în a cînta din creion.

— Dar dumneata cînţi dumnezeieşte din creion! strigă negustorul.

Cumătrul Achille începu :

— Trebuie să admitem...

Savezzo se uita mereu mai saşiu.

După ce plecă împreună cu Mancafede, farmacistul o porni, cu capul plecat, spre uşa lui. Pe scară se întoarse.

— Se duc toate, spuse el trist, pînă şi dragostea de libertate. Acum oamenii pactizează cu duşmanii ei. Toţi se arată slabi, pînă şi tu, Achille. Ba chiar şi eu — cine ar fi îndrăznit să-mi spună

că voi trata cu preotul! Dar așa stau lucrurile, iar vremurile lui Garibaldi nu se mai întorc.

Trecu pragul și-și trase anevoie după el piciorul de lemn.

Cafeneaua „La Progres" se golise; clienții cafenelei „La sfîntul Agapitus" fură luați unul după altul la masă de către neveste. După ce plecară ultimii, apăru locotenentul Cantinelli însoțit de doi dintre subordonații săi. Cu tricornurile lor împodobite cu pene, cu săbiile și fracurile tivite cu roșu își făcură rondul prin piață, culegînd de pe caldarîm urmele bătăliei. Locotenentul îi ceru cumătrului Achille, care le oferi ceva de băut, un raport asupra desfășurării evenimentelor.

— Noi n-am vrut să intervenim, declară locotenentul. O vrajbă între cetățeni nu e, oricum, ceva frumos. Prin intervenția forței armate, lucrurile ar fi luat o întorsătură îngrozitoare, iar noi nu vrem să stîrnim groaza... Fontana, Capaci, lîngă fîntînă văd un guler de cămașă și o cravată.

Cumătrul Achille fu de părere că obiectele aparțin bărberului Bonometti.

— A primit lovituri grave. Farmacistul a trebuit să-i facă o frecție.

— Ce lucru îngrozitor! zise locotenentul. Fontana, ai să-i duci omului lucrurile acasă.

După aceea se întrebară dacă a doua reprezentație cu *Sărmana Tonietta* va avea loc în acea seară. Cumătrul Achille își exprimă îndoiala, dar Cantinelli îl liniști. Pe cei din pătura de mijloc reprezentațiile îi interesează încă mai mult decît pe domni. Meșteșugarii cîntă în orchestră, și

nici unul dintre ei nu va dori să-şi piardă cele două lire, nici jumătatea de liră pentru băieţii sau fetele lor, care cîntă în cor.

— Mai înainte de a bătea ora opt, îi vom vedea venind.

Cînd bătu ora opt, paşii se şi porniră să răsune de pe toate uliţele. Dinspre hanurile de la poarta oraşului şi dinspre hotelurile „La Lună“ şi „La Logodnici“, cete de străini se revărsau de pe Corso în piaţă. Tîrgoveţii se amestecau cu ţăranii ; prin ridicări din umeri exprimau o părere comună :

— Eh ! trebuie totuşi să ascultăm muzică.

Muncitorii urcau în pas alergător uliţa în trepte; slujnicele lăsau în urma lor ecoul rîsetelor stridente şi un iz de zarzavaturi şi fum ; băieţii se luau la întrecere cu toată lumea ; iar la opt şi jumătate sosiră domnii. Farmacistul nu mai avea nevoie de nici o prudenţă ; cu capul sus, trecu şontîcăind, în costumul său cel mai bun, alături de nevastă-sa.

După ce se scurseseră cu toţii, Flora Garlinda traversă în fugă piaţa, îmbrăcată în mantia ei de ploaie de o culoare murdară. Negustorul Mancafede îşi trase repede înapoi capul în uşa casei sale, şi abia după ce stătu îndelung la pîndă, îndrăzni s-o ia, lipa, lipa, după ceilalţi.

Încă la ora unsprezece se întorsese acasă, înaintea tuturor celorlalţi.

După ce hărmălaia celor ce cîntau şi fluierau pe străzi se îndepărtă, Flora Garlinda alergă spre ulicioara Luciei găinăreasa. Dirijorul o urmă, cu o jumătate de pas în urmă.

— Nici de astă dată nu eşti mulţumită de mine ? Te-am lăsat să bisezi tot ce-ai vrut.

— Ce a vrut publicul. Şi din cauza asta sînt obosită. Noapte bună, maestro !

— Trebuie să mă asculţi, Flora Galinda — şi-i puse mîna, care-i tremura, pe braţ. Ea continua să fugă. Mă socoteşti duşmanul dumitale : altminteri cum ai fi atît de rea cu mine ? Dar eu nu sînt duşmanul dumitale, Flora : te iubesc. De cînd ţi-am auzit pentru prima dată glasul, o, Dumnezeule ! Cum te iubesc de-atunci.

— Nu cred, spuse ea. Şi-apoi n-am nevoie de dragostea dumitale.

— Toţi avem nevoie de dragoste. Dumneata nu eşti o făptură omenească ? Ah, de-aş deveni un om mare ! Ai vedea de ce am ajuns mare : numai ca să te fac pe dumneata mare, Flora.

Ea se opri brusc, îl privi mînioasă în ochi :

— Ai terminat cu impertinenţele dumitale ? Eu mare prin dumneata : e prea ridicol, nu vreau să mă supăr.

Porni din nou în fugă, cu umerii săltaţi. El îi bîigui în ceafă :

— Dragostea mă face să-mi pierd minţile, ştiu. Iartă-mă ! Cînd iubeşti, nu eşti pornit să te arăţi generos ? Totuşi ştiu : dumneata eşti mai mare decît mine ; poate că muzica mea va deveni celebră, dacă dumneata ai binevoi s-o cînţi.

Gemu. Ea se scuturâ.

— O vorbă bună, Flora, spune-mi o vorbă bună !

Ajunseseră în faţa uşii casei unde locuia ea. Flora Garlinda se întoarse.

— Vrei aşadar să te foloseşti de mine, ca să ajungi celebru. Eu să trăiesc în umbra gloriei dumitale. Asta o fi poate dragoste : nici nu mă aştept la altceva de la dragoste. Dar îţi spun că dragostea dumitale mă jigneşte.

Şi intră în casă. El se repezi după ea.

— Ah ! te cunosc în sfîrşit. N-am să uit niciodată cît eşti de rea. Cu o voce care deveni tă-

loasă şi se frînse : Ştiam eu, ştiam eu. Tot timpul ai vrut să mă umileşti, să mă aduci la disperare, cu toată dragostea mea. S-a terminat, n-ai să triumfezi. Eşti rea, te urăsc !

Pe primul coridor, Flora se opri cu respiraţia tăiată. Pumnii lui cu încheieturile osoase puternic înroşite izbeau după fiecare cuvînt aerul ; pe faţa aspră ochii îi erau ca de oţel. Ea se uită repede în juru-i, se trase către perete. Dorlenghi căzu deodată în genunchi.

— Te-am speriat ! Niciodată, cît voi trăi, n-am să-mi iert asta. Gemu sălbatic : Acuma, firește, trebuie să plec.

Ea îl mai văzu ridicîndu-se şi, cu amîndouă mîinile la ochi, lovindu-se cu fruntea de zid. Ajunse îndată sus, trînti uşa odăii ei, trase zăvorul şi izbucni în rîs. Văzîndu-şi în oglindă chipul schimonosit, îşi apăsă batista la gură. Atunci auzi afară o voce spunînd în şoaptă :

— Nu trebuie să vă mire, maestro, pentru că iubeşte pe altul.

Flora Garlinda îşi aruncă ochii prin oblon. Jos, bărbierul Nonoggi îl trase pe dirijor peste drum şi-şi duse mîna la gură.

— Îl iubeşte pe croitor, la care locuieşte, iar el îşi înşală cu ea nevasta, biata nenorocită. Aţi uitat cum v-a calomniat croitorul ? Se socoteşte un artist mai mare decît dumneavoastră, iar duminica zbîrnîie prin circiumile de prin sate cu muzica lui jalnică, pe care ţăranii nu vor s-o asculte, fiindcă o cunosc pe a mea...

Dirijorul se smulse din mîinile bărbierului.

— Ah ! trădătoarea — şi se izbi în uşa casei. Flora sări înapoi de la fereastră, răsuci cheia la toate uşile, rămase pe loc şi-şi ţinu răsuflarea.

— Uff ! Nu, nu va îndrăzni.

Şi, cu colţurile gurii lăsate, văzu cum bărbierul îl ia pe Dorlenghi, care plîngea cu sughiţuri, şi-l duce de-acolo de-a lungul jumătăţii albite de lună a uliţei.

Nu-i era somn ; îşi desfăcu părul, ca să şi-l spele ; privind peste umeri, văzu în oglindă cum părul îi învăluia în aur ceafa slabă, iar fluviul acesta de aur îi îmblînzea profilul. Apoi îşi apropie mult de tot faţa de oglindă şi-şi cercetă dinţii, care se înşirau mici, albi şi regulaţi în gura ei mare. „Frumuseţile mele !“ — şi-şi surîse batjocoritor în faţă. „Sînt cele mai durabile şi de aceea pentru mine cele mai bune, căci vor trebui să-mi aducă, vrăjind, încă treizeci, patruzeci de ani multă fericire... Unde vor fi atunci cei ce vorbesc astăzi cu mine ? Vocea lor nu mă va mai ajunge multă vreme. Dacă m-aş mai întoarce vreodată aici din lumea largă, l-aş găsi probabil conducîndu-şi orchestra de croitori şi bărbieri la hramul vreunui sfînt.“

Cineva bătu la uşă ; în prag se afla doamna Chiaralunzi.

— N-am vrea să vă deranjăm, spuse femeia şi-şi arătă gura ştirbă.

— Nu v-aţi culcat, atunci vin la dumneavoastră — şi primadona cobori în capot în bucătăria croitorului.

Chiaralunzi şedea cu coatele pe un ziar, cu care era acoperită masa ; se ridică brusc, cu mîinile lipite de cusătura pantalonilor. Flora Garlinda luă loc, mai înainte ca el să se repeadă să-i şteargă scaunul de lîngă vatra scundă de piatră, din care ţîşnea limba unei flăcări. Doamna Chiaralunzi lăsă mai jos ceaunul agăţat de lanţ ; îi oferi domnişoarei o ceaşcă de cafea.

— Dar părul ! Privește părul, Umberto ! Un păr ca ăsta n-o să mai vezi niciodată.

Femeia își vîrî degetele în părul primadonei.

— Și nici nu-l simți, atît e de moale. Pune mîna și tu.

— Poate că domnișoara nu vrea.

Chiaralunzi nu se mișcă. Flora Garlinda îi puse ea însăși un val de mătase pe mînă și zîmbi fericită, cînd legănarea mîinii mari, osoase mișcă încolo și-ncoace părul ușor, învolburat ca de o adiere. Omul acesta nu îndrăznește s-o atingă. „Mă iubește în așa fel, de parcă aș fi plecată și aș fi ajuns celebră în toate capitalele lumii."

Croitorul spuse :

— E bine că nu toate femeile au părul așa.

Nevasta îl îmboldi.

— Dacă Rina, slujnica tutungiului, ar fi avut un păr ca ăsta, el n-ar fi părăsit-o.

Cum croitorul nu răspunse, Flora Garlinda întrebă :

— Cine ?

— Maestro — și femeia se așeză îndată la picioarele ei pe vatră. Ce nenorocită e, biata de ea, mititica ! Nu se știe ce are omu' ăsta ; spune că n-o iubește pe alta, și totuși n-o mai vrea. Ea, însă, ar putea s-o și bată, și i-ar săruta mîna. Îți dai seama de asta, pentru că pe cavaliere Giordano, care e oricum un domn, l-a trimis la plimbare.

— Pe cavaliere ?

— Da, pe el, deși, bietul bătrîn, îi făgăduiește că va face pentru maestro tot ceea ce ea îi va cere. Dar asta-i : ce să ceară biata fată ?

Croitorul se tot foia.

— Domnișoara nu dorește să asculte lucrurile astea, spuse el.

— Dimpotrivă, mă interesează... Flora Garlinda izbucni în rîs. Şi am să vă spun ce trebuie să ceară pentru maestro al ei.

Nevasta lui Chiaralunzi îşi împreună mîinile.

— Aţi avea bunătatea ? Rina n-a îndrăznit să vă roage ea însăşi.

— Trebuie să-i ceară lui cavaliere obţinerea unui angajament la societatea Mondi-Berlendi, care organizează în toamnă un turneu la Veneţia, iar în iarnă unul la Bologna. E un post frumos... Ochii începură să-i scînteieze... Poate puţin cam prea frumos pentru maestro Dorlenghi. Dar dacă va auzi că-l capătă, va fi gata să-i mulţumească Rinei : asta o va face fericită, biata micuţă ; iar dacă maestro va primi postul cu adevărat sau nu, ce ne pasă nouă, nu-i aşa, prieteni ?

— Chiar aşa, făcu femeia mişcată.

— Fiindcă omul ăsta nu merită să fie ajutat, soţul dumitale ştie.

— E un om rău, spuse croitorul. Acuma o ştiu — — deşi, cînd te uiţi la el, pare bun. Dar e plin de invidie faţă de toţi ceilalţi.

— Iar despre soţul dumitale a spus că e cel mai slab din toată orchestra.

— Ce minciună sfruntată ! Cînd soţul meu îi dă drumu' cu cornul-tenor, întrece orchestra întreagă.

— Vezi, dar, doamnă Chiaralunzi, că maestro e rău ? Îţi dau un sfat, prin care i-ai face mare plăcere vestitului cavaliere, căruia îi sînt atît de dragi femeile. Ascultă : nu vrei dumneata să iei lecţii de canto cu el, de vreme ce ţii atît de mult să cînţi *Sărmana Tonietta* ? O să-ţi facă şi curte, dar soţul dumitale n-are de ce să fie gelos. Croitorul rîse cu aerul lui de om cumsecade. — Iar sub

îndrumarea lui cavaliere ai să cînți în curînd *Sărmana Tonietta* mai bine decît mine.

Femeia își răsfiră speriată degetele mîinii, apoi zîmbi prosteşte. Flora Garlinda se ridică de pe scaun, ca să nu lase să i se vadă dispreţul.

— Aşadar, am să vi-l trimit pe cavaliere.

Cînd se mai întoarse o dată în uşa ei, dincolo croitorul încă mai şedea şi clipea, de parcă ochii i-ar fi obosit contemplînd pletele ei de aur.

Şi-l privi din nou în oglindă.

„Părul acesta ! Aşadar îl vor vedea mereu alţi oameni, mereu alte voci îl vor admira. Voi fermeca generaţii, voi apărea mare pentru generaţii ce încă nu s-au născut. Dar ce am să simt eu însumi ? Voi fi oare fericită ?“

Goana fără sfîrşit a unor ani necunoscuţi, ani de singurătate, i se arătă deodată în întunericul din dosul oglinzii. O trecură fiori.

„De ce trebuie să rămîn singură ? ! De ce nu suport pe nimeni lîngă mine ? Îmi sînt oare cu adevărat toţi nişte duşmani ? Ah, ce rea sînt !“

Se privi în ochi cu silă, pe gînduri.

Se reculese. „Toate astea sînt întrebări la care am răspuns, alegerea am făcut-o.“ Aplecată deasupra micului trepied de fier, îşi turnă conţinutul flaconului pe păr. Dar, făcînd asta, se simţi stîngace.

„Îndată ce nu cînt, devin sărmană. Părul ăsta e prea frumos pentru mine, e doar împrumutat de la aceea care cîntă. Îl urăsc, fiindcă nu-mi aparţine, fiindcă trebuie să-l îngrijesc pentru privirile cele mai îndepărtate în spaţiu şi în timp şi nu pot să primesc pe el sărutul cuiva de lîngă mine.“

Lăsă braţele să-i atîrne şi părul să-i picure.

„De cîtă spaimă i s-au umplut ochii ! Ce palid era de dorința nebună de a mă face fericită !... Îl iubesc ?... O, îngăduie-mi !“

Cărui duh îi cerea îngăduința ? Ei înșiși ?

„Îngăduie-mi să-l iubesc ! Ce bună, ce ușoară mi-ar deveni soarta !“

Se trînti, azvîrlind brațele în lături, pe pat. Se cutremura sub părul ei bogat, ud ; pieptul i se zbătea ca în agonie, iar în hohotul nestăpînit de plîns cu sughițuri, care-i sfîșia gîtlejul, simți cum izvorăște cea mai mare fericire din viața ei. Știa : „Ar fi un destin ușor pentru alții, nu pentru mine. Destinul meu e aspru, iar eu sînt mîndră de asprimea lui.“ Cu toate acestea, plînsul îi făcu bine.

Sub fereastra ei, cavaliere Giordano își spunea:

— Nevasta croitorului mă iubește așadar cu adevărat. Ea singură șade cu lumina aprinsă — și plînge.

Își lăsă capul pe umăr, iar cîtă vreme dură plînsul cu sughițuri, stătu locului, zîmbind înfiorat de plăcere. Lumina se stinse ; bătrînul se strecură înapoi în piață. Se așeză în fața cafenelei „La Progres“, la una dintre mesele luminate de lună. Un ceas bătu răsunător ora unu.

„Toată lumea doarme. Cum eu tot nu dorm, n-ar fi trebuit s-o consolez pe soția croitorului ? Ce-i drept, croitorul e un om voinic, iar eu mă îndoiesc că aș mai putea să sar acum pe o fereastră, ca pe vremuri la Roma. Contesa Riotti ! Se îndrăgostise de mine, cînd creasem rolul ducelui din *Rigoletto*. Era cea mai frumoasă femeie din Roma, iar mie îmi spunea că sînt cel mai frumos bărbat pe care-l văzuse vreodată. Mulți ani mai tîrziu, doamna Bouboukoff mi-a spus același

lucru. Era pe vremea lui Canio, ultimul rol pe care l-am creat. N-a fost oare această doamnă Bouboukoff ultima femeie care m-a iubit cu adevărat ? Ultimul rol, ultima femeie..."

Şedea, cu tîmpla în palme, absolut nemişcat.

— Linişte : aici e cineva, şopti Nello la urechea Albei.

Alba îi spuse tot în şoaptă :

— Lasă-mă jos, o să fim mai uşori.

Sprijinindu-se unul pe altul, îşi coborîră încetîncet piciorul de pe ultima treaptă a uliţei şi pătrunseră în întunericul de sub primărie.

— Cine e ?

— Cavaliere Giordano. Dar doarme.

— Să-ndrăznim ? — şi ea se furişă prin dunga de lumină a lunii sub cealaltă arcadă.

— O, cerule ! A făcut o mişcare.

„De ce ultimele ? gîndea bătrînul. Am avut şi alte femei. Multe mulţimi de oameni m-au ovaţionat... Sau toate femeile şi ovaţiile au aparţinut celebrităţii mele ? Fiindcă sînt celebru..."

Îşi roti privirile spre umbrele din jurul său, de parcă s-ar fi mirat. Alba şi Nello îşi ţinură respiraţia.

„Toată lumea doarme dincolo de pereţi, oameni necunoscuţi. M-au cunoscut mii, care au şi murit. Femei, încă tinere, m-au visat, copiii au fost entuziasmaţi de mine."

— De ce nu se duce bătrînul ăsta la culcare ? Cum să trecem prin faţa lui ? Mînăstirea de-acolo de sus şi-a încuiat porţile, iar Amica nu e portăreasă mîine de dimineaţă.

— O, Alba, şi aici ne iubim.

Bătrînul îşi întoarse urechea spre plescăitul subţire al fîntînii.

„Da, clipa aceea a fost cea mai frumoasă : în grădina meșterului meu ; îmi erau mîinile vinete de muncă, și cîntam. Nu-mi dădea nimeni nici o atenție, Giulietta însă își lăsase rufele și mă asculta. De la fîntîna unde se spălau rufe se auzeau picurînd stropii, da, picurau tot așa, iar asta era vocea mea..."

— Să îndrăznim. Încetișor de tot, iubitule, prin lumina lunii. După colț e întuneric, acolo vom fi în siguranță.

— Oh, de s-ar ivi mai multe pericole, ca să te pot scăpa din ele, iubito !

„Giulieta avea cincisprezece ani, eu șaptesprezece. Unghiile picioarelor ei goale erau într-adevăr atît de trandafirii ? Ce veștede sînt unghiile mîinilor mele ! Nici soția croitorului, nici Rina, slujnica, nu mă vor voi, cînd îmi vor vedea unghiile."

— Bătrînul ăla n-are decît să doarmă mai departe. Ce știe el cum săruți tu. Sărută-mă, Alba !

V

Secretarul comunal se apropie de masa din fața cafenelei „La Progres".

— Dumneavoastră încă n-ați aflat noutatea ?... V-o spun sub pecetea tainei. Avem motive s-o ascundem cît va fi posibil publicului, fiindcă trebuie să ne temem de tulburări.

— Mancafede a pălit, zise domnul Giocondi. Ce lovitură vrei să ne dai ?

Camuzzi luă ceremonios loc ; afișă un aer grav, zîmbi sceptic ; în clipa aceasta din interiorul cafenelei ieși cu pași apăsați tînărul Savezzo, se postă, cu brațele încrucișate, în fața mesei și spuse :

— Avocatul a pierdut procesul intentat lui don Taddeo.

— Nu avocatul, orașul l-a pierdut, zise secretarul comunal.

— Totuna — și Savezzo își arătă dinții negri ; orașul e avocatul. Orașul l-a pierdut, fiindcă a dat ascultare avocatului.

— Nu contest asta, zise secretarul comunal.

Polli și Giocondi se uitară unul la altul.

— Ăsta să fie motivul pentru care avocatul nu se arată astăzi ?

— Domnule Savezzo... Negustorul își apăsă mîna uscată pe brațul tînărului. Ce intenții are don Taddeo ? Vrea să trimită poporul împotriva noastră ?

— Don Taddeo a fost grav jignit — și Savezzo ridică din umeri cu un aer funest.

Negustorul protestă scîncind :

— Numai avocatul l-a jignit. Să capete ce merită. Cum, domnilor ? Fiindcă binele orașului o cere, ne vom desolidariza de el, îl vom da pe mîna lor.

Farmacistul Acquistapace izbi în masă.

— Noi toți am deschis procesul, iar dacă judecătorii refuză să ne facă dreptate, însemnează că sînt vînduți preotului.

— De fapt, declară Polli, toată lumea știe că găleata aparține orașului, care a cucerit-o.

— Și încă primind ajutorul zeilor, adăugă domnul Giocondi.

Secretarul comunal îi contemplă cu ochi batjocoritori.

— Se vede că dumneavoastră nu cunoașteți legile. Judecata în prima instanță a chibzuit că biserica, administrînd de-a lungul secolelor găleata, a cîștigat anumite drepturi asupra ei, prin răspunderea pentru gloriosul obiect memorial, purtată atîta vreme...

Farmacistul interveni :

— Toate astea dovedesc că preoții au ajuns astăzi din nou mari și tari.

— Dar putem face apel, opină tutungiul.

Camuzzi replică :

— Nu știu dacă membrii consiliului comunal se vor hotărî la așa ceva. Avocatul o va cere, dar oare îl vom urma ? Starea de fapt nu pledează în

acest sens, dacă ne gîndim că propunerea lui de a se fixa la primărie o placă comemorativă pentru cavaliere Giordano a fost respinsă ieri.

— Există oameni, constată Polli, care s-au săturat de artiști. Se pare că mîine vor pleca. Adio, și n-am cuvinte.

Domnul Giocondi făcu și el un semn de rămas bun.

— Acum cunoaștem *Sărmana Tonietta*. Și cum o mai cunoaștem! Dimineața, cînd îmi clătesc gura, sună ca „Privește, iubito, casa noastră-nconjurată de flori". Nimeni nu mai vrea să plătească pentru așa ceva, se-nțelege, iar pentru ca lumea tot să se mai ducă, între primul și al doilea act dau un concert, la care Garlinda apare în rochie de bal și Gennari în frac și cîntă muzica maestrului Dorlenghi, care e un tînăr de treabă.

— N-au decît s-o cînte, zise Polli. Dar în cele patru săptămîni, de cînd se află în mijlocul nostru, nenorocirile s-au ținut lanț. Despre cele două Paradisi mai bine să nu vorbim. Vittorino Baccalà a fost la rîndu-i întotdeauna un băiat cinstit, și totuși acuma, fiindcă i s-a suit în circă o muierușcă de-astea, și-a furat meșterul. Dacă în privința asta ar fi fost cruțate măcar familiile bune...

Tutungiul, cu obrazul boțit de mîhnire, își privi genunchii. Savezzo puse cu brutalitate degetul pe rană.

— Și cui îi datorezi nenorocirea cu Olindo al dumitale? Doar se știe că și el, ca să-și întrețină corista cea blondă, a vîrît mîna în punga părintească. Cine a asmuțit banda asta de aventuriere asupra orașului?

— Sînt artiști! răcni farmacistul. Ne lasă în urma lor amintirea unor idealuri.

— Și datorii, spuse secretarul comunal, pe care de altfel le-am prezis. Dar cine urăște risipa e un dușman al progresului, iar cine nu dorește abaterea de la bunele moravuri, un clerical.

— Tenorul e un hoț ! izbucni deodată frumosul Alfó, care se învîrtea în jurul mesei. Dacă locotenentul nu vrea să-l bage la zdup, am să-l ucid eu — și tînărul scrîșni, arătîndu-și dinții.

Savezzo îl fixă cu o privire grea ; frumosul Alfó dădu înapoi, retrăgîndu-se în cafenea, iar Savezzo îl urmă. În mers, declară :

— Gennari nu-și plătește niciodată gustarea, fiindcă cheltuiește totul la parfumerie și la croitor.

— Ce fel de viață ! zise Mancafede. Dar acum au înnebunit cu toții. La petrecerea, pe care Severino Salvatori a dat-o pentru artiști, Malandrini a cîștigat cel puțin două sute cincizeci de lire. Salvatori e pe cale să se ruineze.

— Iar geniul lui rău e avocatul, afirmă Camuzzi. Ai crede că omul ăsta nu are în minte altceva decît cum să aţîţe, prin propria-i purtare, excesele și totodată să poată distruge orașul.

— Avocatul ? strigă Acquistapace. E curajos și are gînduri mari. Cînd vom avea teatrul cel nou, abatorul public, fabrica de gheață și armata în garnizoană de vară, atunci, în piața, care după planul lui trebuie să capete o formă de patrulater regulat, înconjurat de arcade, vom ridica o statuie a lui Feruccio Belotti — cel mai mare cetățean al orașului nostru !

Polli se scărpină în cap.

— Toate lucrurile astea frumoase ar fi și mai frumoase dacă n-ar fi atît de multe.

— Ca să atragă străinii, remarcă domnul Giocondi, avocatul a determinat comuna să cheltu-

iască patru sute de lire. Trebuie spus că singurul englez, care locuieşte la Malandrini, ne costă niţel cam mult.

Secretarul comunal îşi flutură cu eleganţă mîna.

— Dezamăgirea dumneavoastră, domnilor, e împărtăşită de mulţi. În avîntul său creator, care degenerează într-o pornire distructivă, avocatul nu bagă de seamă că îşi prăpădeşte ultimele resturi de consideraţie. Că i-a adus aici pe artişti nu regret. Consecinţele prezenţei lor au deschis ochii multora şi a întărit multe opinii, care şovăiau. Oamenii s-au văzut dintr-o dată în faţa anarhiei şi a falimentului şi cugetă la cumpătare şi sobrietate, fără de care nu fiinţează nici o comunitate.

— Fapt e, observă tutungiul, că azi-dimineaţă la misă a fost atîta lume, cîtă nu s-a mai văzut de douăzeci de ani.

— Se zice că a luat parte şi subprefectul, adăugă Giocondi. Ar trebui poate să ne ducem şi noi din nou ?

Farmacisul pufni mînios :

— Asta nu se-ntîmplă numai la noi. Pretutindeni se mişcă reacţiunea, iar guvernul, în teama lui de democraţie, din care totuşi a luat fiinţă, o sprijină. La reprezentaţia de gală, pe care regele a dat-o la Roma în cinstea împăratului Germaniei, aristocraţia papală n-a ocupat rîndul întîi în întregime ? Burghezia liberală a fost bună ca să instaureze monarhia ; onorurile acestea nu le primim noi, ci vechii ei duşmani. Există clipe, cînd ar trebui să ne căim. Căci, să spunem adevărul, cu Garibaldi aşa ceva n-ar fi fost posibil ; şi poate că eroul a fost prea mare, atunci cînd s-a retras şi ne-a părăsit.

— Ai dreptate — Camuzzi rînji — sub Garibaldi şi republică n-ar fi existat nici o gîlceavă, nici pentru o găleată, nici pentru orice altceva.

Bătrînul întinse braţele.

— Crezi că mă îndoiesc de asta ? Atunci să-ţi spun ce cred eu. Ăsta, piciorul ăsta al meu, pe care l-am pierdut în serviciul republicii — ah ! republica rămîne tînără, cum am fost eu însumi pe vremea ei, iar dacă ar reveni acum, ar face să-mi crească piciorul la loc !

Camuzzi se ridică de pe scaun, cu distincţie.

— Eşti un poet, domnule Acquistapace.

Lui Giocondi, care îl însoţi, îi spuse :

— Ce să răspunzi acestor radicali ? Ei cred că adevărul e de partea lor. Dar mai întîi : există un adevăr ? Şi-apoi, acest adevăr ar duce prea departe.

— Încotro, Alfò ? strigă Polli, dar fiul cumătrului Achille nu făcu decît să strîngă pumnii, fără să se uite în juru-i, şi pătrunse cu paşi mari pe uliţa primăriei.

— Ce are frumosul Alfò ? se întrebau, pe unde trecea, femeile. În loc să ne zîmbească, îşi trage pălăria pe nas, ca şi cînd ar cloci lucruri rele.

După ce ieşi pe poarta oraşului, destul de departe, chiar dincolo de spălătorie, îi apăru înainte, din spatele unui tufiş, Savezzo. Frumosul Alfò începu să se bîţîie.

— Ştiu ce-i în capul tău — şi privirea lui Savezzo îl pironi grea şi sumbră. Vai de tine, dacă ai să destăinui cuiva că ai vorbit cu mine. Nu ştii de ce sînt în stare ; ai muri ucis de propriile-ţi cuvinte.

— Dar dacă e adevărat, spuse Alfò, ghemuit, cu un aer umil, dacă ea m-a înşelat, îl omor.

— Omoară-l ! Ai să ajungi la galere.

Savezzo îl trase pe drumul de peste cîmp.

— Oameni ca tine nu umblă pe şosea, zise el, rîzînd încruntat ; iar cînd ajunseră la răscrucea acelei lungi poteci dintre tufe, în faţa unei capele: Aici i-am pîndit ieri. Ea îi spunea : „N-o privi pe madonă, sînt geloasă pe ea". Atunci el i-a jurat credinţă, iar Alba i-a făgăduit că va fugi cu el, chiar mîine, îndată ce artiştii vor fi plecat... Lasă cuţitul în buzunar ! — şi Savezzo, cu braţele încrucişate, înaintă un pas.

Frumosul Alfò, gemînd încet, se trase înapoi.

— Iată-i, şopti Savezzo în faţa Villascurei. Nici măcar nu se mai ascund. Toţi ţăranii, care trec pe-aici, i-au văzut îmbrăţişaţi, iar tu, nerodule, te mai îndoieşti ?

Frumosul Alfò se aruncă la pămînt, cît era de lung ; îşi înăbuşi scîncetul în ţărînă.

— Dacă-l omori, ajungi la galere — şi Savezzo se retrase fără zgomot, în vreme ce frumosul Alfó se tîrî, lipit de pămînt, peste drum şi printr-o spărtură dintre şipci. Se trînti pe-o coastă pe pămîntul moale dintre chiparoşi, se rostogoli de la un copac la altul, iar între timp pîndea, scrîşnind din dinţi.

Nello mînuia o oglindă de argint, făcînd-o să strălucească în lumină.

— Ce lucruri frumoase îmi dăruieşti ! Oh, iubita mea e o femeie elegantă, o doamnă din lumea bună.

— Eu ? zise Alba şi se săltă, roşind puţin, spre umerii lui. Ah, săraca de mine ! Tu însă cunoşti femeile din marile oraşe.

— Ce mireasmă au mîinile tale !

— Nu mi-ai dăruit tu parfum, din cel pe care-l folosesc contesele? Nello al meu, tu știi atîtea lucruri de care eu habar n-am.

— Un biet artist cîntăreț! Cum se face că mă iubești?

Ea îi dădu deodată drumul. Cu ochii întunecați și fierbinți în ai lui, își clătină greu capul. Nello o urmă în umbră.

— Ce ai?... Aici e răcoare, poți respira.

— Găsești? Mie dragostea îmi dă febră, mă sufocă. Dragostea mea e grea ca luna. Îmi înfige spini în carne, ca tufa asta.

— Alba, ce faci? Bietele tale mîini!

— Vezi tu? Nu mai simt nici o durere, în afară de dragostea pentru tine.

— Iar eu? strigă Nello. Ce mi se întîmplă mie altceva în afară de ceea ce îmi vine de la tine? Nu văd pe nimeni, nimic nu mă mișcă; dar cînd umblu singur printre lanuri, trebuie să mă opresc deodată și să clipesc din ochi, ars de sete, căci în aerul fierbinte chipul tău orbitor, o, Alba, vine spre mine și-i simt respirația răcoroasă atingîndu-mi gura.

Ea îl privi, pe gînduri, cu o încruntare ciudată.

— Nu te cred.

— Nu mă crezi?

— Ersilia și Mina Paradisi s-au păruit în plină piață: din cauza ta, se spune.

Nello sări ca mușcat de șarpe.

— Dar nici nu le cunosc! Și ar putea să se și ucidă în fața mea; eu aș trece peste leșul lor, ca să ajung la tine!

— Adevărat? — și ea își deschise brațele, plecată pe spate, cu o expresie de voluptate pe chip. Sub sărutările lui, începu să tremure. Și dacă acestea ar fi ultimele? Nello! Ultimele sărutări?

— Aşadar tu vrei să mă părăseşti, răutăcioaso ! Nu ne-a procurat arendaşul trăsura, şi n-am şi văzut-o ? Trăsura, cu care mă vei urma mîine dimineaţă şi în care mă voi urca şi eu lîngă tine, mîine dimineaţă !

— Cînd te-am ascultat ieri cîntînd, pitulată în ultima clipă, tainic, în loja mea, mi-a îngheţat deodată inima de spaimă, la gîndul că acestea sînt ultimele note pe care le mai aud pornind de pe buzele tale. Mă agăţam de fiecare notă, mă înfricoşam cînd cădea cealaltă şi, cu totul înlănţuită de vocea ta, îmi era un dor năprasnic de tine.

— O, Alba mea !

— Apoi ai tăcut ; mă părăsise orice speranţă ; mi s-au muiat genunchii. Din culise au ieşit servitorii cu peruci albe şi ţi-au adus darurile în casete deschise purtate pe perne de catifea. Ce femei ţi le trimiseseră ?

— Doar ştii că sînt mereu aceleaşi daruri făcute de comitet fiecăruia dintre noi şi că n-au nici o valoare.

— Poate. Dar cîte femei te aşteaptă, departe, în lumea largă, cu ofrandele lor ? Cîte vor fi acelea cărora ai să le mulţumeşti pentru asta, cîntînd ? Ah, Nello ! poate că pentru noi s-a terminat tot ceea ce ne-a fost îngăduit. Poate că nu ai să te urci niciodată în trăsura aceea, lîngă mine, iar eu, singură şi uitată, am să mă întorc în ea acasă.

— Alba ! Ce gînduri îţi trec prin minte ?

O scutură de braţe. Ea se uita în gol peste creştetul lui. Sub strălucirea întunecată a ochilor ei, Nello îi privi profilul delicat, care îl domina parcă ameninţător. Se încovoie străbătut de fiori. Alba vorbi undeva sus, în văzduh :

— Niciodată n-am să te las iară acelor femei. Ascultă ! Ai să auzi acum cuvintele cele mai serioase ce ţi-au ajuns vreodată la ureche. În zadar îl vor căuta acelea pe bărbatul pe care l-a iubit Alba şi pe care nimănuia nu-i mai e îngăduit să-l iubească. Ai să fii mut. Ecoul acestor ultime note ale tale îl închid în inima mea, care se va preschimba în stană de piatră.

Nello fu cuprins de ameţeală. Se bătu în piept, se aruncă în genunchi.

— Dacă aş fi în stare să te înşel vreodată, atunci nu mai vreau să trăiesc : ucide-mă !

Alba se lăsă jos lîngă el, îi strînse cu gingăşie capul la piept. Amîndoi plîngeau.

Apoi fata se ridică, zîmbind, cu obrajii umezi.

— Răule ce eşti, tu nu vezi nimic. Port pantofi aduşi de la Paris. Vrei să-mi săruţi acum picioarele ? Sărută-mi-le ! Ah ! trebuie să fim frumoşi... Şi tu, frumosul meu iubit, tu crezi că n-am băgat de seamă că porţi iarăşi un costum nou ? Lasă-mă să te admir !

El porni de-a lungul terasei prin faţa ei, călcînd cu paşi apăsaţi, fericit. Deodată, lîngă el, din pămînt ţîşni ceva negru, cu dinţii rînjiţi, fulgeră un cuţit. Nello o luă la fugă ; fugea şi striga :

— Ajutor ! Asasini !

— Pe terasă ! strigă Alba. În casă !

Urmăritorul îi şi tăiase drumul spre uşă, Nello se avîntă în goană pe coasta dealului în sus, auzind în urma lui un horcăit de fiară. Alerga poticnindu-se, fără să ştie încotro, i se tăiase răsuflarea, îi venea rău. Se opri, nu mai avea altceva de făcut decît ca, întors cu faţa spre ucigaş, să ridice braţele. Era gata să închidă ochii cînd privirea îi căzu deodată pe o piatră : piatra, de care el şi Alba se sprijiniseră atunci cînd, fugind

de Nonoggi și de avocat, se rostogoliseră la vale pe panta dealului ; recunoscu și pinul, de care se ținuseră. Trecutul, tot trecutul, tot ceea ce fusese viață și totuși nu avusese pe piept vîrful unui cuțit îi reapăru brusc în fața ochilor ; Nello scoase un strigăt prelung, făcu un salt și simți o treaptă. Ajuns sus, privi în jur : frumosul Alfó se rostogolea în fundul văgăunii, în care se prăvăliseră cîndva ei doi, iar lîngă el se afla Alba, care-i smulgea cuțitul. Nello se azvîrli în rîpa din spatele ultimilor chiparoși. Ajuns într-o grotă între stînci, se trînti la pămînt, își apăsă inima cu palma și trase aer în piept. Își roti ochii. Respiră.

„Aici i-am sărutat degetul însîngerat ! Primele noastre sărutări au avut gustul sîngelui ei, iar pentru cele din urmă era gata să dau tot sîngele meu."

Sări în picioare ; o ură plină de spaimă îi schimonosea obrazul.

„Întotdeauna n-a vrut altceva decît să mă nimicească. M-a iubit, dar iubirea ei e ucigătoare. Ce-mi pasă mie de ea, nu vreau să mor."

Se îngrozi, își adună gîndurile, izbi cu pumnul în pămînt.

„Am fost nebun ! De patru săptămîni, din iubire pentru ea vreau cînd să mă fac călugăr, cînd să mă arunc într-o prăpastie, apoi ucid șerpi și mă expun tuturor cuțitelor din oraș. Acum însă, cînd mă gîndesc la toate astea, îmi dau seama că nu sînt atît de mare, cum mă vrea ea, așa că am să plec. N-are decît să își tragedii în jurul ei fără mine : eu nu-s bun decît pentru lovituri de pumnal în timpul cărora cînți."

Își luă curajul să înainteze : jos nu se zărea nimeni, iar vertical deasupra lui se înălța mînăstirea. Căută scara.

„Mă apucă ameţeala. Prima dată n-am ameţit!“

Ultimele trepte le parcurse tîrîndu-se de-a buşilea. În grădina mînăstirii nu era nimeni; între coloanele ce împrejmuiau curtea, caldarîmul era luminat de soarele singuratic şi alb; poarta o găsi deschisă. Ajuns afară, Nello privi cu uimire în juru-i; avea chef să alerge şi să rîdă. Pe uliţa în trepte împărţi zîmbete tuturor femeilor. Cînd şi cînd se oprea ca să se convingă că deasupra lui cerul era vast şi albastru.

În piaţă, mişcare puţină; în faţa cafenelei nu se afla decît locotenentul Cantinelli. Frumosul Alfò aranja scaunele. Nello se îndreptă spre el, rîzînd nepăsător, dar frumosul Alfò dispăru numaidecît.

Din balconul primăriei, doamna Camuzzi privea ţintă în jos. Nello se uită repede în altă parte; apoi îşi întoarse încetişor capul şi răspunse privirilor ei. În cele din urmă, amîndoi zîmbiră puţin.

— Omagiile mele, signora, spuse Nello.

— Bună seara, domnule, răspunse doamna Camuzzi, iar după ce-l privi un minut, zîmbind: Astă-seară vă vom asculta aşadar pentru ultima oară?

— Dar nu mai cînt.

— Cum? Aţi uitat de serbarea noastră de la club? Zîmbi mai tăios. Ce vă răpeşte toate gîndurile şi ne împiedică să vă mai vedem?

— Adevărat, trebuie să cînt!

— Doamnă Zampieri, se adresă ea văduvei care apăruse la fereastra de peste drum, Nina dumitale a uitat poate şi ea că urmează să cînte la harpă? Ia te uită la artistul acesta, care habar n-are că toată lumea îl aşteaptă.

— Dar nu era nevoie să-mi amintiți decît că printre ascultătorii mei...

Doamna Camuzzi îl salută cu o privire fugară, profundă, pe după evantaiul cu care-și făcea vînt, și dispăru, mai înainte ca el să fi terminat.

Nello pocni din două degete, se legănă pe tocuri.

„Ia te uită ! gîndi el. Și de ce nu... Ori alta ! Ori mai multe !"

Adresă un salut ferestrei goale ; în fața geamului închis al nevăzutei făcu o mică închinăciune batjocoritoare.

„Adio, zeiță a destinului. Eu nu mai am nici un destin ; totul e din nou joc și aventură ; iar mîine dimineață plec în lumea largă."

Porni cu pas ușor să hoinărească pe Corso. Din direcția opusă venea călcînd greoi și fluturîndu-și sutana parohul don Taddeo. În locul unde panta cobora spre hotelul „La Lună", se măsurară din ochi, iar privirea aprinsă a preotului se abătu în lături. „Ce prăfuit și asudat e, și ce jalnic arată ! gîndi Nello. E oare mîntuirea sufletelor o treabă atît de grea ? Atunci e un nebun că se ocupă cu mîntuirea sufletelor."

Don Taddeo dădu buzna pe ușa casei sale. La capătul coridorului negru se opri să asculte, iar cum liniștea era netulburată, se prinse cu mîinile de stîlpul de la balustrada scării și-și lăsă fruntea pe piatră.

Abia cînd sus se deschise o ușă, se ridică de-acolo. Ajunse fără a fi văzut în odaia lui și începu să-i dea roată în fugă : lespezile făceau ca pașii lui să răsune zgomotos între pereții goi. Se surprindea mereu trăgînd cu ochiul peste breviar spre colțurile încăperii, cu un aer de dezgust și de

poftă. Menajera lui deschise ușa și-și propti pumnii în șolduri.

— Cum, reverendo ? Sînteți acasă, iar în vremea asta mi se arde mîncarea ? La drept vorbind ce fel de treburi învîrtiți acum ?

De s-ar putea ascunde în fața acestui chip orb, bănuitor.

— N-am nimic, Ermenegilda, acum adă mîncarea.

Ea rămase bombănind lîngă masă, să vadă dacă mănîncă. El începu să mestece fără nici un chef ; cînd simți gustul condimentat al mîncării, se opri înfricoșat. „Pofticios mizerabil."

— Nu vă place ? întrebă bătrîna. Vă e rău ?

Don Taddeo dădu din cap de mai multe ori, cu ochii închiși, și fugi în dormitor. Se azvîrli în genunchi în fața icoanei sfîntului Aloisius. După un timp își înălță capul, ascultînd atent ; cu un zîmbet de mîntuire își ridică mîinile împreunate. Brusc le coborî înapoi, încremenit. „O, Dumnezeule ! Credeam că, pentru a mă mîntui, ai făcut să răsune în bietul meu cap cîntarea îngerilor tăi, dar nu era decît rugăciunea Toniettei. Am îngenucheat, cu o ultimă sforțare, înaintea patronului apărător al castității — și ceea ce găsesc e viciul ! Sînt pierdut !"

Strigă tare :

— Sînt pierdut !

— M-ați chemat ? întrebă bătrîna. Madona ! ce faceți, ați răsturnat lavoarul ! În timp ce ștergea podeaua : Cum arătați, reverendo ! De cîtva timp nu vă mai purtați deloc de grijă. Pe neașteptate, vă îmbrăcați cu veșmintele cele mai bune, ca să le feșteliți. Acu' ce facem ? — și ea îl fixă brusc cu o privire pătrunzătoare.

Preotul dădu înapoi pînă la perete și-și lăsă capul în piept.

— Nu mai știu să fac nimic, spuse el și-și auzi vocea tremurată răsunînd metalic și trudnic, ca vibrația febrilă a clopoțelului care se sună la morți.

— Iată lampa, zise bătrîna. Poate că lumina o să vă alunge gîndurile.

După ce Ermenegilda îi ură noapte bună, preotul începu să se plimbe prin odaie, cu capul plecat. Apoi jos, în uliță, se auziră voci — și el stinse repede lumina. Ciuli urechile. Cu ochii închiși și ascultînd atent, se apropie mereu mai mult de fereastră : între vocile celor ce vorbeau, răsună deodată, strident, rîsul unei femei. „Ea ! Ah, ea !“ — și don Taddeo simți că e gata să se prăbușească.

Își reveni ; domnea un întuneric profund ; prin minte-i trecu din nou gîndul că e pierdut.

„Poate că, rîzînd, ea le arăta fereastra preotului pierdut ? Fiindcă ea știe ! Ea știe că, în timp ce o spovedeam, am dorit-o. Cum ? Voiai să spui că a fost doar o întîmplare, cînd i-ai atins rochia ? Mărturisește ! Mărturisesc... În vreme ce țineam capul întors, plin de spaimă, mi s-a părut că și ea m-a atins. Ne-am atins unul pe altul, am împărtășit amîndoi voluptatea, iar eu, preot, care am profanat oficierea slujbei mele — oh ! nimeni în afară de Dumnezeu nu știe asta, și totuși acum sînt excomunicat.“

Se pipăi și își azvîrli brațele în aer.

„Nu-i cu putință : visez. Ce s-a întîmplat oare, ca să mă văd izgonit din comunitatea sufletelor vii, izgonit și blestemat ! Ah, nu mai pot !“

Scăpă un strigăt de groază, ascultă atent și pîndi, privind afară.

„Nimeni... Ceea ce am făcut, mă privește numai pe mine. Cine mai știe cum s-a întîmplat ? Nu e oare un destin neobișnuit care a hotărît totul ? Papei îi e ușor să afurisească. Dar asta nu se va întîmpla ! Vreau să redevin ce-am fost. Nu mă cunosc ei cu toții ? Nu sînt eu între ei un apărător al duhului sfînt ? Pe mine însumi ci mă numesc un sfînt..."

Deodată își duse mîinile la ochi ; rîse gemînd.

„Un sfînt ! Un sfînt, care își înfige unghiile în varul de la o fereastră de biserică, pentru a vedea o comediantă preacurvind ! Un sfînt, care-n zadar doarme pe piatra goală, atît de aprig îl ard poftele după ea ! În ochii tuturor femeilor simte ademenirea monstruoasă a uneia ; căci pînă și mîinile bietei baroane Torroni devin fierbinți într-ale mele, ea se uită la mine și nu știe ce gînduri îmi vin. Dar ce zic eu ? Madona ! Nu mai mi-e îngăduit s-o privesc pe madona în față !"

Se făcu ghem, plîngînd cu suspinuri de propria-i milă.

„Încotro, Dumnezeule ? Sînt ciumat, răsuflarea mea ucide suflete. Viciul meu a contaminat orașul, oamenii s-au îndreptat spre pierzanie cu comediantele, s-au rupt de Dumnezeu și au alergat în jurul dușmanului meu, avocatul. Corupția orașului e pedeapsa mea și oglindirea propriei mele corupții. Căci fapta cea fără de nume s-a întîmplat, iar eu, apărătorul sufletului, am căzut pradă cărnii. Spiritul, care e sfînt și de care eram plin, a putut ceda în fața imaginilor cărnii ! Ce vorbesc eu despre papă și despre pedepse ? Ar putea să nu existe nici papa, nici Dumnezeu ; s-ar putea ca nici o veșnicie să nu-i aștepte pe oameni ; și totuși spiritul — oh ! ce sentință și ce înfrîngere — spiritul ar rămîne sfînt, iar eu, care îi eram con-

sacrat și totuși mi-am amestecat gîndurile în plăcerea ordinară a celor nesfințite, sînt mai teribil osîndit decît oricare dintre cei căzuți în iad."

Își înălță brațele.

„Nimicire! Dumnezeule! Purifică-mă și nimicește-mă! Trebuie să ardem: ea, care m-a dus la cădere, eu însumi și toți cei ce-au păcătuit aici — orașul trebuie să ardă! Tu o dorești, Doamne!"

Stătea cu trupul țeapăn; sus, vîrfurile mîinilor palide îi tremurau ca niște săgeți îndreptate spre cer. Din cer, prin ele curgea un curent fierbinte. Don Taddeo se simțea mistuit și purificat. Închise ochii, învăluit de valurile flăcărilor divine. Acestea îl ridicară de la pămînt. Sub preot se afla orașul și ardea, ardea și el. Înainte de a muri, don Taddeo avusese încă atîta putere, încît gîndul său fusese în stare să incendieze orașul. Acuma murea, mîntuit... Suspină și deschise ochii. Era deci în viață, acolo peste drum sclipea lumina de la hotelul „La Luna", nu se întîmplase nimic. Don Taddeo se clătină și căzu pe pat.

„M-au părăsit puterile. Înnebunesc. Ce se va întîmpla?"

Ascultă îngrozit. Vocea ei! Se apropia, devenea mai puternică; femeia rîdea ca un demon. Don Taddeo își astupă urechile, dar continua să audă. Își strînse pleoapele, și totuși vedea femeia intrînd cu bărbatul în odaia ei, o vedea cum se dezbracă, îi zărea strălucirea cărnii. Se încovoie sub aceste imagini. Un strigăt de plăcere ajunse la el cu atîta putere, încît sări în picioare și se uită în jurul său. În fața ochilor i se zvîrcoleau valuri roșii, iar în urechi îi răsunau zgomote.

„Trebuie să ardă!"

Cercetă gemînd în juru-i, străbătu odaia, cu sutana fluturîndu-i ca în furtună, coborî scara, iar

afară — nu-i nimeni ? — se strecură pe partea umbrită şi coborî pe uliţă spre hotel. Clădirea nu avea luminată decît o fereastră. Don Taddeo îşi aţinti ochii într-acolo, dînd înapoi. Atunci se deschise un oblon ; străluci un braţ dezgolit, care-l atrăgea. Clănţănind din dinţi, don Taddeo se trînti la pămînt ; adună cu mîinile paiele de pe caldarîm...

Linişte ! Ce voci se auzeau ? Tenorul, care locuia la hotel ! Se apropia ?

—

— Ştiu eu ? spunea Nello Gennari.

— O, nu, îi răspunse Flora Garlinda — şi cei doi trecură mai departe. Oamenii nu aplaudă întotdeauna fără motiv. Vreau să-ţi mărturisesc, Nello, că în ultima vreme m-am temut de tine. În seara sărbătoririi tale, ai fost de-a dreptul uimitor.

— Din cauza asta ţi-a venit, aşadar, rău ? Mă întristezi, Flora.

— N-ai nici un motiv, bietul meu Nello. Fiindcă acum nu mă mai tem de tine. Din seara asta eşti tot atît de mediocru ca întotdeauna.

Cu buzele strînse, ea contemplă cu coada ochilor dezamăgirea de pe chipul lui naiv. El rosti repede :

— Dar şi astă-seară m-au aplaudat.

— Firește, au fost nişte femei care au aplaudat, fiindcă eşti frumos — şi Flora Garlinda dădu din umeri.

Gennari făcu un gest.

— Dacă ai şti... Oricine are dreptul să cînte o dată şi prost, dacă... O, Flora, am fost omul cel mai fericit, dar astăzi era cît p-aci să fiu ucis.

Cu un fior, se uită iute în jurul său, dar ultimii spectatori de la club pătrundeau, acolo în urmă, pe ulița în trepte, dincolo de piața goală. Flora Garlinda o coti pe ulița Luciei găinăreasa.

— Cît p-aci ucis ! Oh ! ce aventură. Brusc, zîmbetul batjocoritor îi pieri, tonul ei deveni obosit. Asta e. Cine trăiește prea multe, nu știe cum are să cînte seara... Noapte bună.

In pragul casei, strigă după el, cu o voce ușoară:

— Visează despre marele tău trecut, micule !

Nello Gennari se îndreptă spre Corso, cu fruntea plecată. Deodată se răsuci dintr-un salt, se opri din nou, respiră cu putere spre noaptea de deasupra. Mîinile i se înălțară, încet și tremurînd ; lăsă fața să-i cadă ; părul în plete nu prea lungi îi zbură, descoperindu-i ceafa, pe care sclipi sumbru lumina lunii — și Nello gemu :

— Alba !

Suspinele lui se stinseră, în liniștea albă se auzea fîntîna curgînd. Oblonul ferestrei din spatele clopotniței tremură puțin.

...Cu o smucitură, Nello își îndreptă spinarea, își trosni zgomotos degetele și se grăbi spre ulița primăriei. Dincolo de ușa închisă a cafenelei „La Progres“ se auzi un zgomot : Nello se dădu înapoi înspăimîntat. Îndată însă scoase limba spre ușă și o luă la fugă... A trecut. Își săltă umerii, rîse metalic. La catul al doilea al primăriei, o perdea era dată în lături. Ajuns aproape de poarta orașului, Nello se uită înapoi spre pata de lumină. Clătină din cap rîzînd ; își apăsă cu mîinile gura, din care-i țîșni un chiot de bucurie :

— Alba !

Dincolo de poartă, luminile încetau brusc; Nello își roti privirile.

„Credeam că am ajuns să cunosc șoseaua aceasta mai bine decît oricare alta, dar cîte ascunzișuri, pe care nu le-am observat niciodată, se află sub tufișurile astea!“

Deodată îl trecură fiori; se opri cu brațele țepene lipite de corp... Nu, o umbră. Dar azi-dimineață n-a fost totuși o glumă, cînd nebunul acela s-a luat după el cu cuțitul. „Un nebun, da, iar acum probabil că doarme în brațe cu o coadă de mătură în loc de Alba, din pricina căreia îmi poartă pică; oricum cuțitul lui înțeapă. De dragul Albei, am văzut moartea cu ochii. Va trebui să dau din nou ochii cu ea? O, Dumnezeule! Încă nu!... Oricum am fost magnific, și eu! Au simțit-o în vreme ce mă aplaudau; am simțit-o și eu. Alba a fost aceea care m-a făcut să fiu mare, fiindcă o iubeam. O iubesc. Trebuie să mă duc la ea!“ Acum pășea ferm pe drum. Cu fruntea sus, călca printre umbrele zidurilor, care-i săreau brusc în cale, printre tufele negre, din care uneori fulgera cîte o rază de lună ca sclipirea unui pumnal. O adiere îi atinse fața; Nello își umflă nările. „Parfumul ei! Vine din grădina ei, din părul ei, din trupu-i, care-mi așteaptă cu patimă sărutul!“ Dar parfumul acesta îl pătrundea arzîndu-l mai aprig decît altădată; aducea cu el nu numai iubire. „Am să mor!“ Închise ochii, lăsă capul pe spate. Cu fața spre valul negru al nopții și cu brațele deschise:

— Alba!

— Sînt aici, Nello! — și din umbră se întinseră spre el două mîini dragi.

— M-ai așteptat: știam, o, Alba mea!

— Ai venit: știam, tu, Nello al meu!

— Dar dacă nu mai ajungeam pînă la tine? Căci am uitat să-mi iau o armă.

Ea făcu să scînteieze o lamă de cuțit.

— Iată cuțitul, care trebuia să te lovească. Sînt aici : vai de dușmanii iubitului meu ! Și blînd, cu mîinile împreunate pe umărul lui : M-ai salvat de șarpe, acum dă-mi voie să te apăr eu. Am s-o pot face mai bine decît tine. Căci viața ta îmi e mai scumpă decît îți e ție.

Îl conduse repede peste locul luminat de lună din fața vilei. După ce închisese în urma lor grilajul :

— Aici sîntem singuri. Mai poate fi vreo pereche de îndrăgostiți de pe lumea asta înconjurată de atîta singurătate ca noi ?

Se strînseră la piept, își căutară cu degetele contururile fețelor.

— Privighetoarea cîntă încetișor, ca s-o auzim numai noi. Trandafirii au astăzi un miros atît de slab, de parcă dorm. E liniște, chiar inimile noastre bat de fericire domol. Auzi tu, iubitule, cum în jurul nostru se leagănă marea ? Blînd spală ea insula noastră, insula noastră mică și întunecată. Hai să ne uităm afară !

Păsiră sub streașina ce fulgera argintiu a frunzișului de goruni. Văluri nețărmurite de lumină selenară se legănau în fața lor spre depărtări.

— Iar mîine dimineață insula noastră se desprinde și pornește de-aici, o, fericire ! Stăm pe ea, iar eu am uitat totul în afară de tine, și tu ai uitat totul în afară de mine, o, fericire !

— Ține vîrful degetelor afară, în lumină : vezi tu, flori de lună se anină acum pe ele. Nu vrei să-mi împletești din ele o cunună ?

— Fiindcă eu uit totul în afară de tine, iubitule. Nu i-am alungat astăzi pe săracii veniți să-și primească făina ? Am făcut-o pentru prima oară, și am făcut-o, fiindcă ne trebuie bani pentru

călătorie, așa că n-am săvîrșit nici un păcat. Religia cere să ne îndeplinim mai întîi îndatoririle, apoi să-l slujim pe Dumnezeu. Iar îndatorirea mea ești tu, deoarece te iubesc.

— Și eu te iubesc pe tine, o, Alba !

— Niciodată n-am știut cu atîta siguranță că mă iubești, dragul meu, și că vom fi mereu fericiți.

— O, fericire !

— ...De ce, cînd ne-am sărutat, privighetoarea a tăcut ? N-am auzit-o amuțind, sărutările noastre, iubitule, au fost prea pătimașe ; acum, însă, mi s-a părut că plînge tot mai dulce, tot mai înfricoșător, apoi că scoate un strigăt... Iat-o zăcînd pe pămînt.

— E moartă !

— S-o acoperim cu frunze. Avem de ce s-o invidiem : a murit de iubire.

— Și eu voi muri de iubire, Alba !

— La ce ți-ar folosi ? Crezi tu că m-aș despărți de tine în moarte ?... Cu siguranță că am și părăsit pămîntul obișnuit, căci iată, acolo departe, în mijlocul ținutului luminat de lună, se și înalță soarele roșu.

— Ce intens se colorează cerul ! Un oraș necunoscut cu palate de basm își profilează contururile negre în roșul acela arzător. Inima nu-ți dă ghes într-acolo, iubita mea ?

— Dar dacă e un incendiu ?

— Un incendiu ? Care ? Unde ?

— În oraș. Ascultă, au și început să tragă clopotele, și uite colo, fumul !... Se ridică din stînga domului, pe Corso... Sau poate mai la vale de Corso ?

— Alba ! E hotelul !

— N-am vrut s-o spun.

— Arde hotelul în care locuiesc ! Acuma au să-mi observe lipsa. Sîntem pierduți, ce-i de făcut ?

— Trebuie să te duci acolo, să te vadă lumea.

— Hai să fugim, Alba, să fugim îndată !

— Am fi aduși înapoi. Cine știe la ce s-ar putea gîndi lumea atunci.

— Dar ce să fac ? Da, ce ? Și cum ea tăcea : Nu. Alerg într-acolo. Rămîi cu bine ! Am să alerg de-a lungul rîului și am să sar peste poarta grădinii.

— De la rîu vor lua apă și te vor vedea venind. Mai bine ia-o pe Corso. Va fi plin de lume înspăimîntată ; poate că n-au să-ți dea nici o atenție... Du-te, iubitule, cînd ne vom revedea, va fi pentru totdeauna.

— Pentru totdeauna, strigă Nello din fugă.

Încă de la primărie mirosea a fum. Dincolo, pe Corso, lumea se înghesuia și se revărsa în piață. Pe treptele domului stătea un grup de privitori : plin de temeri, Nello încercă în zadar să recunoască chipurile. În piață nu era aprinsă nici o lumină. Formele negre ale mulțimii fură cuprinse de reflexul pîlpîitor al coloanei roșii de deasupra acoperișurilor, către care se suceau toate gîturile. Nello Gennari se strecură mai departe, pe lîngă case. La intrarea spre Corso, complet astupată de oameni, făcu brusc un salt, îmbrînci în lături doi bărbați, apucîndu-i de umeri, și strigă :

— Loc ! Loc pentru avocatul Belotti !

— Și, ce ? Bufonul ! țipă pe un ton de gîlceavă vocea lui Galileo Belotti de pe treptele domului. Noi putem să trecem ? Și e avocatul mai important decît noi ?

— Avocatul se și află la hotel, spuse cineva în îngrămădeală.

— Știu ! strigă Nello deznădăjduit. Am primit o însărcinare din partea avocatului și trebuie să mă întorc la dînsul.

— Avocatul nu mai are de dat nici o însărcinare, spuse cu o voce bubuitoare lăcătușul Fantapiè.

— În locul vostru, al comedianților, mai bine ar fi adus o pompă cu vapori ! Acum o să ardem ca șoarecii.

— Ajutor ! Eșarfele noastre de pene ! Pălăriile noastre ! Ni le strivesc pe toate !

Cele două domnișoare Pernici se tînguiau cît le ținea gura. Purtau pe brațe toată marfa din prăvălia lor.

— Gata cu avocatul ! urlă măcelarul Cimabue. A pierdut procesul, iar don Taddeo a păstrat găleata. Hai încoace, comediantule, să-ți dau cu avocatul în cap.

Cînd Nello se retrase spre treptele domului, auzi o voce ciudat de blîndă.

— Doar nu credeți că artistul ăsta are o însărcinare din partea avocatului ? A fugit de-acolo, cînd a izbucnit incendiul ; nu, curios, cu o clipă înainte, fiindcă eu l-am văzut fugind.

Îngrozit, Nello se întoarse brusc: doamna Camuzzi îl privi de sus de pe trepte cu aviditate în ochi. Jarul acestei uri îi tăie respirația. „Sînt pierdut!“ gîndi el, încremenind.

— Credeți într-adevăr, întrebă acolo, la înălțime, cavaliere Giordano, că incendiul va nimici tot orașul ?

— Nu spuneți asta ! se rugă negustorul Mancafede și-și frecă picioarele, căci în grabă nu-și îmbrăcase izmenele. Depozitul meu neasigurat ! Iar casa mea va fi cea dintîi care va arde.

— Cum credeți c-o să pătrundă focul dincolo de clopotniță ? căută doamna Camuzzi să-l liniștească, ridicînd din umeri ; dar mama Paradisi se trînti cutremurîndu-se pe umerii negustorului.

— Isidoro al meu, dacă flăcările ne vor mistui casele, vom pleca împreună în lume și vom începe o viață nouă.

— Și fetele dumitale ? întrebă doamna Camuzzi.

Dar mama Paradisi, nestingherită, făcu un gest de refuz.

— O să le ajute și pe ele Dumnezeu. Ah ! Ah ! mă tem, Isidoro al meu, că pîrjolul ăsta e o pedeapsă pentru noi doi, fiindcă am fost fericiți împreună, fără să ne pese de religie.

La rîndu-i, cavaliere Giordano își frîngea mîinile.

— Ce nenorocire pentru mine, dacă ar fi nimicită primăria ! Primăria, în care trebuia să-mi am placa comemorativă !

— Placa dumitale comemorativă! Brutarul Crepalini, cu chipul său de om ursuz, roșcovan, îi strigă : Așadar dumneata nu știi, domnule, că propunerea a fost respinsă astăzi de consiliul comunal ? Ah ! vremurile avocatului au apus, Belotti a pierdut procesul. Nu se mai pun plăci comemorative pentru vagabonzi, cînd îi vine lui cheful.

— Vagabonzi ? Eu ? care am o casă la Florența plină de daruri de la principi și...

Bărbierul Nonoggi îl împinse cu brutalitate în lături pe bătrîn, se apropie de Savezzo, care se sprijinea, mai la o parte, de dom, cu brațele încrucișate, și-i șopti :

— Masetti a descoperit că focul a fost pus : da, a fost pus la scara de lemn spre pridvor. El i-a spus lui Allebardi, fiindcă tapițerul și surugiul lucrează acolo în frunte, iar Allebardi...

Nonoggi se chinuia să-şi tragă sufletul şi ţopăia.

— Ei şi ? întrebă Savezzo, dînd din cap cu gravitate.

— ...m-a trimis la dumneavoastră, în cel mai mare secret, să vă întreb ce trebuie făcut, dacă trebuie să vorbească ; cum don Taddeo nu poate fi găsit, dumneavoastră, domnule Savezzo, sînteţi bărbatul cel mai de seamă din oraş, acu, după căderea avocatului.

Şi Nonoggi, cu o plecăciune adîncă, descrise cu mîna un arc de cerc pe deasupra caldarîmului, încolo. Savezzo îşi îndepărtă sprîncenele, gura i se deschise irezistibil într-un zîmbet negru, în timp ce îşi privea saşiu rău nasul.

— Îmi voi aminti de dumneata, Nonoggi, spuse el cu un gest măreţ. Şi mai încet : Va veni o clipă mai favorabilă, cînd vom spune poporului tot adevărul. Trebuie să acţionăm ca oameni politici, conştienţi de răspunderea lor. Du-te, Nonoggi, şi tăcere ! Tăcere !

— Şi fata dumitale, domnule Mancafede ? întrebă doamna Camuzzi. Dacă vă ia foc casa, o să iasă de-acolo ?

— Dar ce vă trece prin minte ? răspunse el jignit. Sînt nouă ani de cînd nu mai iese... Vai, vai ! şi, din nou prăbuşit cu totul, îşi astupă urechile.

O jerbă de scîntei ţîşni în fund din întuneric ; se auzi un trosnet, poporul scoase un strigăt. Micuţii cizmarului Malagodi, înghesuiţi sus, la fereastra lor, aplaudară ; chiar şi pe stradă, spaima fu străbătută de un fior plăcut de încîntare.

— Ia spune, Pomponia, strigă slujnica Felicetta, nu-i așa că-i mai frumos decît focul de artificii de la serbarea Constituției ?

— Îți arăt eu ție foc de artificii ! — și brutarul o ciupi, de-o făcu să scoată un țipăt. Stăpînul ei arde în flăcări, iar ea se distrează. Dar consiliul comunal va trebui să-mi restituie arenda, dacă mă lasă să ard. Avocatul ! El poartă răspunderea față de mine, el, care a votat împotriva pompei cu aburi !

— Jos cu avocatul ! strigă cineva. A pierdut găleata. Găleata e a lui don Taddeo !

Bărbierul Bonometti fu singurul de altă părere :

— Trăiască avocatul ! Nu dați crezare calomniatorilor ! E un om mare, avocatul !

Dar de îndată ce strigase, trebui s-o ia din loc. Cei din mulțime îl împingeau fiecare mai departe, iar el repeta, singur și deznădăjduit :

— Trăiască avocatul !

— Jos cu avocatul ! strigară oamenii unul în ceafa celuilalt, mereu mai departe pe Corso, pînă la locul incendiului.

Nevasta lui Pipistrelli scanda împreună cu doamna Nonoggi și doamna Acquistapace :

— Jos avocatul !

— Don Taddeo a prezis : asta e pedeapsa lui Dumnezeu, fiindcă i-ați chemat pe comedianți aici ! — și nevasta lui Pipistrelli își agită cîrja pe deasupra mulțimii.

Oamenii murmurară :

— Don Taddeo a prezis-o.

Dar cineva strigă :

— Uite unul dintre ei !

Și cu un urlet ascuțit, nevasta sacristanului se năpusti asupra tenorului Gennari, care se strecu-

rase aproape pînă la hotel. Femeia îi vîri cîrja sub haină şi se lăsă tîrîtă de el.

— Puneţi mîna pe el ! Pedeapsa lui Dumnezeu! Puneţi mîna pe el !

Cîteva mîini îl şi înhăţară.

— Daţi-mi drumul ! strigă Nello. Locuiesc la hotel !

— O să te aruncăm înăuntru, ca să-ţi fie cald, mititelule frumos ! — şi femeile, cu feţele schimonosite luminate de vîlvătaia roşie, îl ridicară de la pămînt. Deodată zburară urlînd cît colo : apăruse baritonul Gaddi şi distribuia lovituri. Repede şi sigur, îşi scoase prietenul la loc liber.

— Mai avem nevoie de unul la pompă, îi explică el locotenentului Cantinelli care, cu subordonaţii săi Fontana şi Capaci, bara drumul mulţimii spre locul incendiului. Nevasta lui Pipistrelli, doamna Nonoggi şi doamna Acquistapace încercară să ia cu asalt forţa armată, dar o găsiră de neclintit. De departe îi strigară hotelierului, care rătăcea cu capul în mîini prin curtea casei lui în flăcări :

— Hei ! Malandrini ! ai ce ţi se cuvine. De ce găzduieşti pe duşmanii lui Dumnezeu ? Acuma pune-i pe comediani să-ţi plătească ei casa ! Cu siguranţă că ei i-au dat foc. Cel puţin ţi-au fost salvaţi oaspeţii ?

— Vitele le-am scos din grajd, răspunse el.

— Dar oaspeţii !

— Englezul a coborît în fugă cu cîntăreaţa.

— Ah ! mai bine o lăsa să ardă. Dar, firește, n-a avut decît să se miște, şi ea s-a trezit numaidecît. N-o fi fost prea mult loc între ei doi.

— Au fost văzuţi, zise doamna Nonoggi. I-au văzut Felicetta şi Pomponia. Acum trebuie că dorm mai departe altundeva.

Hotelierul împinse cu mîinile de parcă și-ar fi făcut loc.

— Nevastă-mea! strigă el. Găsiți-o pe nevastă-mea!

— Cum? Ți-ai pierdut nevasta?

— Am răscolit toată casa, dar nu-i nicăieri. Mă trezesc, arde, ea nicăieri.

Femeile schimbară priviri pline de curiozitate. Doamna Acquistapace spuse:

— Și-o fi salvat copiii și în grabă a uitat de dumneata. Eu înțeleg asta foarte bine.

— Copiii, gemu Malandrini, sînt aici, ea însă...

— Au, au! Oh, cade peste noi! Fugiți! — și femeile, apărîndu-și cu mîinile ceafa, o zbughiră înapoi, în vreme ce, însoțit de un strigăt prelung al poporului, pridvorul de lemn se prăbuși trosnind și azvîrli de pe pămînt o flacără înaltă.

— Șopronul! strigă cu vocea-i tunătoare farmacistul Acquistapace și-și agită pumnul. Hei, Masetti, Allebardi! Pompa voastră la șopron. Voi, actorii, comandă el, și dumneata, Chiaralunzi, îndreptați-vă furtunul spre acoperiș, fiindcă blestemații ăștia de știuleți de porumb uscați, atîrnați sub streașină, au și început să ardă... Dar voi, ceilalți, salvați-mi șopronul! Altminteri ia foc casa lui Polli, iar orașul s-a dus dracului... Cu toată puterea! Deschideți-l! Forțați-l odată!

Dar în zadar forță și el robinetul furtunului.

— Malandrini, cheia!

— Redați-mi nevasta!

— Dar asta nu mai e glumă! Și tutungiul Polli își deschise cale. Cum? N-am voie? Dar, sigur, ăia au voie să-mi dea foc la casă!

Vociferă atîta, că locotenentul Cantinelli îl lăsă să treacă.

Domnul Giocondi pătrunse o dată cu el.

— Eu i-am făcut asigurarea ! Malandrini, ți-am făcut sau nu asigurarea ? Nu-s nici patru săptămîni, iar acum asta-i recunoștința ta, iei foc.

— Cîtă vreme n-a fost vorba de casa mea, strigă Polli, ci numai de a ta, Malandrini, n-am zis nimic. Am dormit, pînă m-a trezit nevasta. N-am dormit eu chiar și în timpul cutremurului ? Nimeni nu doarme ca mine... !

— De-ai fi plătit măcar o singură primă ! Frumoasă afacere pentru societate ! Au să mă dea afară.

Și domnul Giocondi îl îmbrînci din nou pe Malandrini spre tutungiu.

— Dar se pare că am ajuns tocmai la timp ! strigă Polli. O clipă încă, și țigările mele începeau să fumeze singure. Atîta mai lipsea. Înecați șopronul cu apă ! Spargeți ușa ! Un topor !

Tinerii de la uzina electrică, muncitorii de la fabrica de ciment a domnului Salvatori, care, într-un lanț lung, aduceau apă de la rîu, legănară gălețile în aer : atîta larmă făceau cei doi bătrînei.

— Păstrați-vă sîngele rece, domnilor, spuse avocatul Belotti și se apropie. Prietenul Acquistapace a și luat măsuri ca șopronul să nu se aprindă. Nu vedeți că resturile pridvorului au și fost stinse ? Bravo, Acquistapace ! — și avocatul aplaudă cu vîrful degetelor.

Giocondi și Polli se uitară la el cu mîinile în șolduri, cu chipurile ce le deveneau mereu mai întunecate, dar fără o vorbă.

— Lucrurile merg bine, vă garantez, spuse avocatul și-și duse mîna la piept.

Cei doi izbucniră :

— El garantează ! Avocatul garantează ! Ia priviți-l !

Chicotind cu răutate, își dădură cu cotul.

— Și cu ce garantezi, avocatule ? Îmi plătești un punci negru la cumătrul Achille, dacă îmi arde avutul ?

— De-aia avocatul a votat împotriva pompei cu aburi, interveni domnul Giocondi, fiindcă voia să garanteze personal pentru toate pagubele provocate de incendii. Atît de drag îi e orașul ! Atît de bun cetățean e !

Cei doi se întoarseră brusc. Cu burta scoasă și cu brațele ridicate o porniră clătinîndu-se și strigînd în gura mare prin curte.

— Avocatul ! Un nebun periculos : iată ce a ieșit acum la iveală.

— Avocatul a fost condamnat, iar găleata e a lui don Taddeo ! se strigă departe, pe Corso.

Belotti, tremurînd tot, își duse mîna la scufia roșie, croșetată, care-i acoperea capul pînă la jumătatea urechilor ; ai fi zis că vrea să salute. Își lăsă la timp scufia la locul ei ; se apropie de pompă. Dar Allebardi îi strigă :

— Atenție, avocatule ! și-l stropi peste picioare.

Avocatul, strîngîndu-și haina la piept, de parcă i-ar fi fost frig, se întoarse singur de tot în mijlocul curții. Subprefectul, domnul Fiorio, care tocmai trecea, luă repede brațul însoțitorului său, arendașul impozitelor, și dădu să-l ocolească. Avocatul îi tăie drumul.

— Lucrurile merg bine, domnule subprefect. S-ar crede că am avut presimțiri, fiindcă încă de acum opt zile l-am însărcinat pe amicul Acquistapace să facă un exercițiu de stingere a incendiilor. De aceea și lucrează bravii lui într-un chip strălucit. Focul, se poate spune, e lo-

calizat. E posibil să se mai prăbușească acoperișul : ce ne pasă nouă de acoperiș, nu-i așa, domnule subprefect ?

Fiindcă era lăsat să vorbească singur, gesturile lui deveniră mereu mai largi.

— Și nici acoperișul n-ar fi ars niciodată, dacă măgarul ăsta de Malandrini nu și-ar fi pus la uscat știuleții de porumb tocmai în cămara deschisă de sub streașină. Acuma, desigur, puțin mai lipsește ca focul să pătrundă din cămară în casă. Ce nenorocire, domnule subprefect !

Belotti își pipăi scufia roșie. Subprefectul, stingherit, se uită în jurul său. De pe acoperiș zburară în curte șindrile. Poporul răspunse :

— Jos cu avocatul ! — iar ca fundal vitele mugiră sinistru.

Slujbașul se hotărî ; mina lui era vădit rece ; spuse :

— Noaptea e răcoroasă în acest anotimp, nu găsiți, domnule avocat ? De n-ar răci vîntul de dimineață și mai mult aerul.

La gîndul vîntului, avocatul deveni palid. Orașul ardea ! Cerul era o mare de foc, în care măreția și gloria lui se prefăceau în scrum pentru totdeauna ! Cu picioarele strînse sări pe o bucată de lemn în flăcări.

— Cizmele dumneavoastră de vînătoare sînt excelente pentru așa ceva, zise subprefectul.

Abia acum avocatul băgă de seamă cu ce se îmbrăcase în pripă : doar un pardesiu, și fără guler la cămașă ! Începu să turuie :

— Cum mi-or fi căzut în mînă cizmele astea, pe care nu le-am mai încălțat de trei ani. Sau cît o fi, de cînd binele public nu-mi mai lasă timp să mă duc la vînătoare.

Subprefectul își coborî cu satisfacție privirea spre propria lui îmbrăcăminte ireproșabilă. Își netezi barba, aruncă o privire arendașului vămilor și rosti :

— Probabil că ați presimțit noaptea asta în vis că binele public vă va lăsa în curînd timp să încălțați aceste cizme.

Avocatul își îndreptă îndată spinarea. Cu o voce mai puternică :

— Atunci, domnule Fiorio, voi fi mîndru să aduc binelui public acest ultim serviciu. Noi toți, domnule subprefect, nu sîntem decît mandatari ai poporului, iar dacă poporul ne demite...

— Jos cu avocatul !

Închise o secundă ochii, apoi :

— ...ne vom sluji cel mai bine demnitatea, mulțumindu-i și retrăgîndu-ne.

Avocatul se întoarse și îl părăsi pe subprefect. În aceeași clipă, acoperișul se prăbuși de jur-împrejurul hornului. Fuioare groase de fum porniră să iasă răsucindu-se pe ferestrele catului de sus. Toată lumea își ținu respirația ; deodată o voce stridentă din mulțime, apoi un vălmășag de țipete :

— E cineva înăuntru ! Priviți la fereastră ! Priviți la fereastră ! Cineva arde de viu !

Acum cu toții zăriră ceva alb în fumul ce se răsea.

— Nevastă-mea, ea e ! — și Malandrini, cu brațele ridicate, se azvîrli înainte, de parcă ar fi vrut să zboare. Muncitorii îl opriră.

— Scara arde. Mai întîi să stropim cu furtunul.

— Ersilia ! Vino jos, Ersilia ! strigă hotelierul plîngînd și făcînd semne cu capul.

— Nu e Ersilia! răspunse din spate o voce. Este cîntăreața!

Un minut de încremenire. Cu toții se holbau în sus la chipul din fereastră, care atîrna năuc și neștiutor deasupra capetelor. Deodată femeia tresări, scoase un țipăt; iar în timp ce o auzeau încă țipînd, fu din nou învăluită în fum.

— Domnișoara Italia! strigă farmacistul. Ajutați-mă s-o salvez! — și se repezi, căutînd în juru-i.

De pe Corso se auzi strident ca o fluierătură:

— Romolo!

Deznădăjduit, bătrînul se luă cu mîinile de cap, era buimac. Chiaralunzi și cîntăreții se pregăteau să tragă furtunul spre scară; muncitorii zoreau într-acolo cu găleți de apă. Deodată pe lîngă ei țîșni ceva negru: țîșni sau se tîrî, lumea nu-și dădu seama, fiindcă silueta și dispăruse sus, în fum. Cei din față nu văzură decît că surugiul Masetti căzuse într-o găleată, iar omul declară că-i dăduse brînci don Taddeo.

— Don Taddeo! Ah, don Taddeo! Un strigăt, și tot poporul își ridică privirea spre fereastra învăluită în fum, de la care preotul o smulgea pe cîntăreață. O luă în spinare, se năpusti spre ieșire, o flacără îi tăie drumul. Oamenii se priviră în ochi, într-o liniște prevestitoare de furtună.

— Pe Bachus! exclamară bărbații.

— E pierdut, don Taddeo, ziseră femeile.

Și:

— Dar dacă ajunge vie comedianta, o omor!

— Să ne rugăm! — și corul se porni, crescînd.

Deodată:

— Iată-l! Minune! Minune!

Cu o izbitură puternică, poporul se revărsă peste forța armată în curte. Don Taddeo se prăbușise drept, lipit de zid, chiar lîngă ușa pe unde o scosese pe cîntăreață. Cînd mîinile ce aplaudau năvăliră spre el, închise ochii. Italia, în cămașa ce fîlfîia pe ea, fugea, țipînd cît o ținea gura, în jurul curții. Femeile puseră mîna pe ea.

— Cazi la picioarele lui ! Dacă salvarea ta l-ar fi costat viața pe don Taddeo al meu, ar fi fost vai de tine !

Pe Italia, puterile parcă o părăsiră deodată ; supusă, se lăsă în genunchi în fața preotului. Fără să deschidă ochii, don Taddeo se făcu alb ca varul, cînd buzele ei îi atinseră mîna. Nasul lui lung era alb și tremura ; sub sutana sfîșiată, umerii i se zguduiau. Mîna lui se smuci cu atîta violență, încît buzele ei o pierdură.

— N-ai zice : Isus și Magdalena ? se întrebară femeile, în vreme ce bărbații aplaudau, aproape de tot de fața preotului.

— Dar părintele trebuie să se odihnească, se poate îmbolnăvi. Un sfînt, care se jertfește ! Priviți-l, voi, bărbaților ! Unde-ați fost voi, care aveți umeri largi și beți atîta vin ? Cimabue, tu unde ai fost ? A trebuit să vină un sfînt, altminteri nenorocita asta ar fi fost pierdută... Îngăduie-mi să-ți sărut mîneca, și micuța mea Pina o să se facă sănătoasă !

O împinseră pe Italia la o parte, fiecare voia să-l atingă ; mulțimea femeilor îl cără cu ea ; dar abia cînd vrură să plece cu el : „Acasă, reverendo, trebuie să vă odihniți“ — băgară de seamă că era leșinat. Îl puseră jos, îl frecară, se rugară de el, îl mustrară.

— Ridicați-vă, reverendo, ce să mai stați aici. Se face dimineață, și trebuie să ne țineți predica.

Tăcură, să asculte. Apoi îi amintiră :

— Găleata v-a fost dată, e a dumneavoastră. Avocatul e învins, nimeni nu-l mai ascultă. Dar pe dumneavoastră vă iubesc toți, fiindcă ați salvat-o din foc pe comediantă și sînteți un sfînt.

O pauză. Deodată blînda doamnă Zampieri se apucă de păr. Atunci se porniră cu toatele să țipe și să se zbuciume.

— A murit ! Ce-o să se întîmple cu noi !

— Nu, a deschis ochii, zise, singură, o voce ca de înger ; și o văzură pe Flora Garlinda, primadona, ținîndu-și ochii strălucitori ațintiți asupra lui don Taddeo. Don Taddeo suspină, se uită în juru-i și, străbătut de un fior, mai închise o dată pleoapele. Apoi se ridică și le refuză pe cele ce voiau să-l însoțească :

— Trebuie să mă rog, fiicele mele, trebuie să mă rog foarte mult — și ieși din curte, pe cărarea deschisă de femei.

În față și singur stătea avocatul Belotti. Cînd preotul se apropie, își mișcă mîinile, de parcă ar fi vrut să aplaude. Totodată dădu adînc din cap.

— Așa o fi aplaudat și Iuda Iscarioteanul, spuse brutarul Crepalini, în fruntea unui grup.

Avocatul întoarse spre el fața, de care-i atîrna o lacrimă.

— Pentru un cetățean onest, o faptă frumoasă rămîne o faptă frumoasă, chiar dacă e săvîrșită de un adversar politic.

— Un cetățean onest ? repetă brutarul, iar capul său mare, pe care pîlpîia reflexul focului, se clătină batjocoritor. Noi cu toții sîntem cetățeni onești. Totuși cunoaștem anumite povești

despre niște spălătorii construite pe terenurile ce aparțineau rudelor anumitor văduve.

— Anumite văduve, continuă cizmarul Malagodi, care sînt surorile unor anumiți avocați.

— Așa că, întregi mecanicul Blandini, acele rude au obținut pentru terenul lor un preț uimitor de bun din banii publici.

— Ne mai amintim, zise lăcătușul Fantapiè, de unele întîmplări de la ultimele alegeri...

— Eh! cîte mofturi cu un avocat, strigă în vecinătate, tare de tot, doamna Malagodi. Ca și cînd n-ar exista atîția avocați mititei — pe care i-a făcut el însuși, vînătorul de fuste, seducătorul! Andreina din Pozzo are și ea unul, dar îi pasă cumva bătrînului de el? Se vede ce desfrînat fără Dumnezeu e!

Avocatul ridică umerii; dar oriîncotro se întorcea, din mulțime i se azvîrlea cîte ceva în față.

— De unde s-au scos banii pentru comedianți?... Nu e casa de pe Via Tripoli o rușine pentru oraș? Dar avocatul îi ia apărarea.

— Or fi fetele lui, șopti în spatele avocatului bărbierul Nonoggi, adresîndu-se femeilor, și-și poci mutra, de le făcu să rîdă.

Îndată se și strecură în alt grup, ca să șușotească altceva. Peste o clipă, însă, se găsi lîngă umbrarul, către care se retrăgea avocatul, și spuse cu mîna la gură:

— Atenție, domnule avocat! Lumea n-are gînduri bune cu dumneavoastră; v-o spun, fiindcă ăsta-i adevărul. În ce mă privește: o știți prea bine, domnule avocat...

— Te cunosc, Nonoggi, zise avocatul, îi strînse mîna și pieri în întuneric.

Bărbierul se și afla dincolo, lîngă șopron, la Savezzo, care-l chemase printr-un semn.

— Să-ncepem ? Să spunem că focul...

Savezzo înghiți o gură de aer, de-i pocniră fălcile. Își trecu mîna prin păr ; rosti cu o voce aspră :

— Judec situația, da, acesta e momentul : acționăm !

— Înapoi ! strigă în față farmacistul Acquistapace. Domnilor și doamnelor, înapoi ! Ne e imposibil să manevrăm.

Muncitorii încercară un asalt împotriva mulțimii, cu gălețile de apă pline. Fură respinși cu indignare.

— Clădirea o să ardă, dacă asta vreți ! răcni Acquistapace. Ne aflăm în plină anarhie ? Avocatule, la mine !

— Nu mai există nici un avocat ! răspunse mulțimea.

Farmacistul se uită în zadar după marele său prieten. Mulțimea începu să-i dea ordine :

— Suie-te pe acoperiș și stropește de sus !

— Trebuia să se suie, cînd mai exista un acoperiș. Toate le face de-a-ndoaselea. De ce n-ați dat jos mai întîi știuleții de porumb ? Salvați măcar paturile !

Și se repeziră înainte. Croitorul Chiaralunzi îi primi cu un șuvoi de apă. Restul pridvorului de lemn se prăbuși, împroșcînd scîntei. Lumea se buluci cu strigăte de disperare în fumul des.

— Sfîrșitul lumii ! gemu, luînd-o la fugă, Malandrini. Unde e nevastă-mea ? Sînt ruinat !

— Malandrini, zise avocatul și se arătă în umbrar, fii bărbat ! Crede-mă, sînt necazuri și mai mari decît al dumitale.

— Ah, nu mai pot ! și se lovi cu pumnii în pîntece, își înfipse unghiile în capul rotund și chel. Mi-a ars și scufia. Am să ajung să cerșesc.

Avocatul îl trase sub umbrar.

— Uită-te aici, domnule Malandrini : pe masă sînt culcați copiii dumitale și dorm. Dacă într-adevăr nu mai au mamă, ceea ce nu vreau să cred, mîngîie-i dumneata. Va fi și pentru dumneata o mîngîiere. Căci e o alinare ca în nenorocire să fii bun.

Hotelierul suspina lîngă masă.

— Asta nu-i totul... avocatule, vreau să-ți spun ceva îngrozitor. Nevastă-mea... a fugit cu toți banii.

— Cum ? Ce spui dumneata, Malandrini ? Doar nu...

Avocatul se întrerupse, deoarece afară se învălmășeau niște voci.

— Focul e pus, vă spun eu... Hotelierul e un pungaș... Focul a fost pus sub scara de lemn spre pridvor. Masetti a observat de mult. L-au amenințat să nu vorbească. Vor să se păstreze tăcerea, fiindcă sînt compromise persoane suspuse... Ah ! Poporul urmează să fie înșelat !

Malandrini hohoti :

— Fiindcă toate hîrtiile mele de valoare erau cusute în camizolul ei de lînă. N-am vrut să le păstrez nicăieri altundeva. O femeie, nu-i așa, e lucrul cel mai sigur pe care-l are un bărbat, mai sigur decît o casă de fier. Acum, ce să mai crezi !

Avocatul dădu să vorbească, dar peste vălmășagul de zgomote, domnul Giocondi strigă de-afară :

— Ah ! Malandrini, brigand ce ești, așadar de aia ai făcut asigurarea și n-ai plătit încă nici o primă ! Dar arată-te numai, și ai s-o sfîrșești

rău ! Unde ești ? Malandrini ! A fugit, incendiatorul !

Hotelierul își îndreptă spinarea.

— Cum ? Ăla vorbește despre mine ?

— Să-i lăsăm să pălăvrăgească, zise cu amărăciune avocatul. Ăsta-i poporul.

— Ei, aș, Malandrini ! spuse cineva. Suspecți sînt cu totul alți oameni.

Și vocea nevestei lui Pipistrelli :

— Comedianții ! Don Taddeo a prezis nenorocirea ! Acuma ăștia au aprins orașul.

— Ești o babă rea !

— Da' ce, n-are dreptate ? Cine altul ar fi putut să fure, în vreme ce casa ardea, dacă nu comediantul care locuiește acolo !

— O știm de mult ; toată lumea vorbește.

— Cu totul alți oameni ! Ce știți voi despre marile secrete. Există lucruri... Da' cine-i dușmanul lui don Taddeo și vrea să se răzbune ? Cine a împiedicat cumpărarea pompei cu aburi ?

— Ar trebui să cunoașteți mîndria avocatului. Don Taddeo i-a sfărîmat puterea, asta îl face în stare de orice. Mai bine să piară orașul, decît dominația lui !

— Ah ! Avocatul, un mișel !... Dacă te gîndești... Toți domnii sînt niște mișei ! Ar trebui să-i trimitem pe toți la galere !

Strigătul femeilor acoperi din nou celelate voci.

— Comediantul ! Ăla frumos ! O să-l vedem cu un lanț gros în jurul gîtului !

— Fiindcă nu v-a luat în seamă ! Avocatul e făptașul, avocatul !

— Poate că l-o fi ajutat comediantul ?

Avocatul, sub umbrar, sălță din umeri.

— Iată poporul ! Pe dumneata, pe Gennari, pe mine, nu mai știe pe cine să-l învinuiască.

Dar hotelierul se trase la o parte, cu capul pieziș, îndepărtîndu-se de el pas cu pas. Avocatul privi în juru-i : Malandrini plecase. În întunericul pustiu al umbrarului se zvîrcoleau lumini ca niște șerpi roșii. Printre frunze apărea cînd și cînd un chip cu ochii holbați, învăpăiat sălbatic, ca o mască infernală. Pentru prima dată în noaptea aceasta, avocatul scoase un suspin. Se încovoie și-și acoperi ochii.

Afară se auzi o izbitură puternică ; o femeie începu să urle, fiindcă celelalte dăduseră peste ea.

— Comediantul ! strigau femeile. Ce fac carabinierii ? Îl lasă să ne aprindă și nouă casele ?

Nello Gennari și fusese smuls de la pompă, înconjurat și azvîrlit pe o masă. Femeile stivuiră în jurul lui scaunele, pe care el însuși le salvase din casă. Gaddi, Chiaralunzi și bătrînul Acquistapace fură nevoiți să asalteze baricada, ca să-l scoată de-acolo pe Gennari. Năucit, acesta văzu cum chipurile cele mai blînde ale orașului se aruncă asupra lui, revărsînd un potop de ură. Nina Zampieri aplaudă cu mîinile ei gingaș curbate, ce păreau făurite numai pentru a atinge coardele harpei ; aplauda, fiindcă el căzuse și se rănise. Ersilia și Mina Paradisi, care se păruiseră de dragul lui, strigau acum laolaltă, acuzîndu-l :

— El e ! A fost văzut. A fugit de la hotel cu o clipă mai înainte de a începe să ardă. Toată lumea l-a văzut fugind pe poarta orașului !

— Fontana ! Capaci ! Arestați-l ! Cantinelli, dă-le ordin !

Soldații fură îmbrînciți înainte. Atunci avocatul ieși în fața mulțimii și-și duse mîna la scufia roșie.

— Domnilor, un moment ! Doamnelor, comiteți o greșeală ! Îndreptă mîna, cu un gest de implorare, spre toate capetele acelea care urlau și fluierau, spre toate trupurile acelea pornite la asalt. Îmi îndeplinesc datoria, o, doamnelor, și vă fac un serviciu...

— Ține-ți gura ! Tu și partidul tău la galere ! Și mulțimea se porni să fluiere.

— ...împiedicîndu-vă să comiteți o nedreptate. Căci acest tînăr e nevinovat, credeți-mă, nevinovat. Îi cunosc viața și știu ce treburi avea dincolo de poarta orașului... Să le spun ? îi șopti lui Nello.

— Nu !

— Ești în mare pericol. Ai trezit bănuielile poporului.

— Pentru Dumnezeu, tăceți !

— Ești un tînăr viteaz... Nu-mi e îngăduit să vă spun mai mult, doamnelor, gîfîi el trudnic, decît că domnul acesta e nevinovat. Nu vă mai gîndiți oare la vocea, cu care v-a mișcat de atîtea ori ? O asemenea voce nu minte. Eu, avocatul Belotti... Se ridică în vîrful picioarelor, înălță mîna și deschise ochii, cît putu de mult :... vă garantez pentru el.

Dintr-o dată, toate brațele începură să gesticuleze numai împotriva lui. Fluierăturile îl asurzeau. Nu mai înțelegea vocile, care se luau la întrecere. Bărbații își făcură drum printre femei. În fruntea lor apăru pe neașteptate, cocoțat pe un scaun, Savezzo, masiv, arătînd cu un gest de oțel spre avocat și avînd imprimată pe față forța amenințătoare și întunecată a întregii mulțimi.

— Sînt aici, ca să exprim ceea ce gîndiți cu toții ! strigă el cu voce de stentor. În cazul de

față, un suspect garantează pentru alți suspecți !

— Ai dreptate ! Așa e !

— Avocatul nu merită mai multă crezare decît comediantul ! Tot un comediant e și el !

— Bine !

— De prea multă vreme înșală el poporul !

— De prea multă vreme !

Cu stînga, Savezzo bătea tactul pentru corul de voci. Apoi, izbindu-se cu pumnul în pieptul împins înainte, ca un scut :

— Concetățeni, vă voi spune numele inamicului public, iar dacă nu e el, atunci în locul lui să mă osîndiți pe mine !

— Spune-l !

— Este avocatul Belotti — și, zicînd acestea, Savezzo sări de pe scaun în mijlocul vălmășagului și al urletelor, își arătă în toate părțile gura-i neagră căscată și, în fruntea tuturor, porni la atac.

Avocatul fusese înconjurat de Acquistapace, Gaddi și Chiaralunzi. Îl țineau de brațe, iar el își arăta mulțimii palmele desfăcute, ca și cînd ar fi vrut să le dovedească tuturor că sînt curate. Totuși, lumea striga :

— Spălătoria ! Pompa cu aburi ! Alegerile ! La galere cu el ! Dați cu el de pămînt ! Ah ! și pe muncitori i-a aițiat, să îndrepte spre noi furtunul. Vai de tine, cînd te-om înhăța precum se cuvine !

Pe lîngă toată larma, vitele mugeau, iar clopotele continuau să bată ca de furtună.

— Ce nebun slut, strigară niște voci de femei, cu scufia lui de noapte roșie !

Avocatul își mișca aprig buzele, fără ca mulțimea să-l audă. I se umflau vinele.

— Sînt prietenul vostru ! îl auziră gîfiind cei ce-l ţineau de braţe. Dar o să vedeţi că sînt bărbat şi puternic chiar împotriva voastră. Voi şti să lupt.

— Nu-i aţiţa, avocatule ! şopti Acquistapace. Fă-o pentru mine ! M-aş împotrivi tuturor oştilor inamice din lume mai curînd decît poporului !

— Sînt oameni buni, domnule avocat, zise croitorul Chiaralunzi. Drace, în clipa asta au înnebunit. Trebuie să avem răbdare.

În locul unde Savezzo se străduia să-şi facă drum, izbucniră strigăte puternice.

— Ce-a avut el de vorbit cu Malandrini sub umbrar ? Malandrini, spune ! A vrut să-ţi cumpere terenul, ca să poată cere preţ dublu, atunci cînd se va construi aici abatorul oraşului. Fiindcă asta vrea el ! Şi de-asta a dat foc hotelului !

— La galere ! La galere !

Avocatul gîfii :

— Am să vă ţin minte ! O să ajungeţi să mă cunoaşteţi ! Ah ! pînă şi tu Scarpetta, pe care te-am hrănit ? Cum ? Giocondi, ai inima să ridici pumnul contra mea ?

Tăcu, fiindcă undeva, mai în spate, gesticula şi Polli. Simţea că mîna lui Acquistapace slăbeşte strînsoarea braţului său. Nu mai existau prieteni. Cu o atitudine de martir mîndru, contemplă rînd pe rînd fiecare dintre cele o sută de chipuri, palide în lumina zorilor, pînă în fund, unde cele din urmă se contopeau în reflexul, ce se stingea, al incendiului. Şi Jole Capitani, unde era ea ? Iubire şi glorie, unde erau ele ? Totul fusese înghiţit de toanele despotice ale poporului. Avocatul fu cuprins de indignare. „Aţi fi avut nevoie de o domnie bizuită pe teroare !“

În apropiere, fratele său Galileo repeta strigătul mulțimii :

— La galere ! Papapap, se-nțelege, la galere, unde altminteri cu bufonul ? ! Voia să se umfle-n pene, voia să facă pe omul mare, iar asta-l duce acum la galere.

De jos, dintre picioarele mulțimii, răzbătea cînd și cînd un tînguit sugrumat :

— Totul nu-i decît o calomnie ! Avocatul e un...

— Cum ? Un om mare spui ? Ah ! ai s-o vezi tu ! — și bărbierul Bonometti primea noi lovituri de picior.

Se tînguia încă mai tare — în vreme ce în mijlocul grupului de femei, pe care mulțimea îl împingea spre ușa închisă a șopronului, văduva Pastecaldi hohotea :

— Avocatul la galere. Așa o s-o sfîrșească : întotdeauna m-am temut de asta.

— Mîngîiați-vă, spuse slujnica Felicetta. Fratele dumneavoastră nu-i singurul. Comediantul se duce și el la galere. Fiindcă acuma știm că ei doi au dat foc împreună la casă.

— Așa-i ! strigară femeile. Avocatul și comediantul s-au ciocnit, în timp ce amîndoi voiau să se ducă la Italia. În gelozia lor, au azvîrlit unul în altul cu luminările ; iar cînd a luat foc, a picat Ersilia Malandrini. Atunci cei doi s-au legat să tăinuiască totul și să dispară. Probabil că pe Ersilia au omorît-o, săraca.

— Au omorît-o ! Pentru o muiere păcătoasă cum e comedianta, bărbații sînt în stare de orice.

— La galere amîndoi ! — și o ultimă izbitură îi azvîrli de lîngă tenor și avocat pe apărătorii lor.

Mîinile dușmanilor îi înhățară; toate femeile țipară într-un glas. Se izbiră buluc în ușa șopronului, care se deschise, se rostogoliră una peste alta în fîn și, de sub fustele date peste cap, se porniră să răcnească... Deodată amuțiră. În întunericul șopronului se produse mișcare, se auziră chemări surde, urmă o liniște buimacă. Mulțimea se opri și-și îndreptă privirile într-acolo. Primele figuri încremenite apărură în ușă, iar între ele, în cămașă, doamna Malandrini. În spatele ei se arătă, încurcat, baronul Torroni.

Izbucni un hohot de rîs; mai întîi fură niște chicoteli zgomotoase, între care oamenii se opreau și reflectau, apoi valuri neîntrerupte, rostogolindu-se încolo și-ncoace peste curte, pe Corso, pînă departe în piață. Cei din urmă se tăvăliră de rîs pe caldarîm.

— Nevasta lui Malandrini a... ah! asta-i afară din cale, casa lui arde, iar ea și baronul se distrează.

Oamenii continuară să rîdă, în vreme ce privitorii din primele rînduri de lîngă șopron se porniră să aplaude perechea. Doamna Malandrini se repezi, strigînd mînioasă la bărbatul ei:

— Ce faci? Lași casa noastră să ardă, iar pe mine mă încui în șopron?

— Nevastă! — și, cu un țipăt răgușit, hotelierul se anină de umerii ei. Hîrtiile? Le ai? gîfîi el.

— Dar cum, cine altul să le aibă?

Auzind acestea, Malandrini întoarse o față nespus de fericită spre mulțime.

— Încă mai trăim, sughiță el. Mai sîntem aici.

— E și baronul, i se răspunse.

— Dumnealui se afla întîmplător aici, zise femeia.

Baronul declară scurt că simțise miros de ars și intrase în șopron să vadă ce e.

— Tu, însă, m-ai îmbrîncit pe mine, nevasta ta, înăuntru și m-ai încuiat!

— Așa-i! Îți pierduseși capul, sărmane Malandrini! strigă mulțimea, cutremurîndu-se de rîs.

Hotelierul se apucă de chelie. Femeia îl ocăra mai departe, pentru că o lăsase tot timpul ăsta în cămașă împreună cu un bărbat.

— Puteam eu să ies la iveală și să arăt orașului întreg ceea ce numai ție îți e îngăduit să vezi? Dă-mi haina ta, și fuga în casă, să căutăm de-ale îmbrăcămintei!

Mulțimea se desfăcu în două șiruri, ca la trecerea lui don Taddeo, sfîntul, și o aplaudă în drumul ei. Deodată mai mulți strigară într-un glas:

— Dar comedianta! Atunci nu pe ea o vizita baronul, cînd venea la hotel!

— Precum se pare — în ce-l privește pe baron — Italia e nevinovată.

— Cum, numai pe baron? Și nu cumva avocatul doar s-a lăudat cu ea?

— Cîntăreața e o fată cinstită!

— Cum ne mai calomniază bărbații! strigă mama Paradisi.

— Noi, fetele, sîntem, zău, vrednice de plîns, remarcă Felicetta și Pomponia. Cîntăreața, am spus-o totdeauna, e tot atît de cinstită ca și noi.

— Cine mai poftește să susțină, spuse doamna Zampieri, apăsînd cu blîndețe pe cuvinte, că fata asta i-a permis ceva ce nu se cade?

— Cine mai poftește să susțină? repetă mulțimea.

Domnii Polli, Giocondi și Cantinelli se uitară unul la altul, gînditori, și tăcură.

— A meritat să fie salvată din foc de un sfînt! strigă doamna Nonoggi.

— Unde s-o fi ascuns? Dacă dăm de ea, vrem s-o răsplătim.

— Iat-o! — și slujnicele Fania și Nană o traseră afară de sub umbrar, unde tînărul Severino Salvatori o învelise cu pardesiul lui. Mulțimea îl lăudă pentru gestul său. Italia, roșie și buimăcită, cum era, fu îmbrățișată cu dragoste de femei.

— Are picioarele înghețate, săracuța.

Cîteva începură să-i frece picioarele.

— Cine s-ar fi gîndit că și artistele sînt cinstite, se adresă bătrînul frînghier Fierabelli lăcătușului Fantapiè. Careva care are un fiu, ar putea să i-l dea de bărbat.

Croitorul Coccola strigă:

— Și Polli, care refuză să-l lase pe fecioru-său s-o ia pe corista aia blondă!

— Nu-i drept din partea dumitale, ziseră bărbații.

Și femeile:

— În felul ăsta ne jignești pe toate.

Tutungiul vru s-o șteargă, dar puseră mîna pe el.

— Ia uite-i, cum se mai iubesc! — și mulțimea îi trase afară din spatele șopronului pe Olindo și pe blondă, și-i conduse pe amîndoi în fața tatălui.

Polli roși; se repezi la fiu-său. Mulțimea îl trase înapoi; el se zbătu.

— Vreți să spuneți că și asta e cinstită?

— De ce nu?

— Dar dacă eu însumi am...

Strigătul femeilor îi acoperi vocea.

— Ah ! știm noi bine de ce nu vrea : fata e săracă.

Şi din toate părţile :

— Pentru 'mneavoastră, noi cei săraci nu sîntem destul de buni. Jos cu bogaţii !

— Fetele n-ar trebui întrebate de bani, zise sfătos domnul Giocondi, cu gîndul la propriile sale fiice. Uită-te numai la inima lor !

— Dă-le binecuvîntarea ! urlă poporul, iar pentru că în fund se şi porniseră fluierături prevestitoare de rău, Polli se decise.

— Mai bine mi-ar fi ars casa, bombăni el. Cum noaptea asta nu poate trece fără o nenorocire...

Cînd însă dădu să le unească mîinile, tutungiul îl pişcă pe fecioru-său atît de tare de braţ, că acesta sări într-un picior. Blonda cea voinică îşi făcea vînt cu evantaiul, năucită.

— Ce familie simpatică ! strigă poporul şi aplaudă.

— Toată lumea afară ! ordonă farmacistul Acquistapace oamenilor săi. Hornul o să se prăbuşească în casă.

Gaddi, însă, îl trase pe Nello după uşă.

— Nello, eşti în pericol.

— Ştiu, dar astăzi m-am aflat în unul şi mai mare, te obişnuieşti cu aşa ceva.

— Glumeşti, Nello, fără să ştii despre ce e vorba. Am luat firul bănuielilor formulate împotriva ta ; le-am descoperit sursa... Cei mai mulţi şi le-au însuşit de la un vînzător al negustorului Mancafede, iar vînzătorul le-a primit de la patronul său. Negustorul însă se afla în faţa domului cu doamna Camuzzi... Cum Nello tresări :

Așadar e adevărat. Mă gîndeam eu : ura unei femei. Ascultă, Nello, fugi ! Fugi numaidecît !

— În dimineața asta, cînd plecați și voi.

— Nu-i destul de repede. Pînă-ntr-o oră, cînd plecăm noi, femeia asta o să scornească împotriva ta ceva nou. Ceea ce a cutezat pînă acum nu-ți dovedește că nu se va opri pînă cînd n-are să te nimicească ? Cu brațul pe după umerii tînărului : După părerea mea, ești pierdut, prietene.

Nello plecă fruntea.

— Poate că sînt. Totuși, Virginio — și el strînse mîna prietenului său — nu pot da urmare sfatului tău. Eu îmi urmez doar destinul, și destinul meu se numește Alba ! Oh ! niciodată nu se va numi altfel... Tu nu știi... Cu strîngeri de mînă mai fierbinți, plin de o fericire febrilă : Asta a fost ultima noapte fără ea : peste cîteva ore sîntem uniți pentru totdeauna. Cînd voi ceilalți părăsiți orașul, eu mai întîrzii, mă ascund. N-au să vă însoțească mulți, orașul va fi pradă tulburării. Atunci alerg la ea, trăsura stă pregătită în spatele unor tufișuri, ea mă așteaptă în trăsură, îmi face semn : eu vin, vin și, o, Virginio, orice s-ar spune, nu trăim degeaba — o am lîngă mine, e cu mine, oriîncotro ne-ar duce viața... Și chiar dacă... Își azvîrli capul pe spate, întinse încet mîna și surîse cu seninătate... chiar dacă ne-ar duce spre moarte, cu ea !

O pauză ; aplauzele și hohotele de rîs ale mulțimii.

— Așadar nu vrei să fugi ? întrebă încă o dată Gaddi.

Nello rîdea și el și bătea din palme.

— Știi că ești bine ! Să fug — cînd mă aflu totuși sub protecția sfinților mei. Doamna Ca-

muzzi n-are decît să primească sfaturile iadului însuși — ce putere are ea împotriva Albei!

Îl împinse pe prietenul său afară, în lumina zorilor.

— Și uită-te și tu, dacă mai are cineva pe-aici vreun gînd de nimicire. Oamenii nu pot fi multă vreme răi, viața e prea bună. Pe avocat voiau să-l trimită la galere. Acum ei rîd, și avocatul rîde cu ei!

Într-adevăr, avocatul umbla de colo-colo, lăsînd lumea să vadă că rîde. Surorii lui, doamna Pastecaldi, îi șopti:

— Te rog, Artemisia, lasă plînsul! Mă compromite. O personalitate publică trebuie să fie voioasă. Cîtă vreme se rîde, nimic nu e pierdut.

— Avocatul la galere? — și nepoata sa Amelia, în rochia ei albă de muselină, își ațintì ochii consternată spre cer.

— Sst! Sst! făcu avocatul și opri cu mîna sughițurile văduvei Pastecaldi. Cel puțin mi-ai adus peruca? spuse el în șoaptă. Tocmai aseară ți-ai găsit să mi-o iei, ca s-o piepteni... Slavă Domnului, iat-o. Se ghemui în spatele unei femei dintre rubedeniile sale, ca să-și scoată scufia roșie. Toate astea n-ar fi dat poate peste mine, dacă n-aș fi avut blestemata asta de scufie. Istoria universală e plină de asemenea întîmplări cu consecințe grave... Mă și simt mai bine — și, cu peruca pe cap, ieși din nou la vedere.

Sora lui scoase de sub șorț și pălăria cafenie de pai; avocatul o flutură îndată, cu o reverență, spre Flora Garlinda, care se apropia.

— Sînteți o fată vitează, v-ați coafat!

— Ați avut un insucces, avocatule? Ați fost fluierat? Cum o să vă răzbunați?

— Făcîndu-mi datoria, răspunse avocatul şi-şi repezi cu noblețe palma deschisă în jos. La zîmbetul ei ironic : Poporul acesta vi se pare puțin cam îndărătnic, puțin cam neînfrînat. Dar dacă ar fi plin de umilință, n-aș putea fi mandatarul său, fiindcă l-aș disprețui — şi nici stăpînul său, fiindcă stăpînul e încă mai vrednic de dispreț decît sluga, de pe urma căreia trage foloase... Totuşi, nu ! strigă el către un cerc de tîrgoveți, în mijlocul căruia domnii Salvatori, Mancafede şi Torroni îl aprobau pe locotenentul Cantinelli, hotărît să sporească forța armată. Totuşi, nu, domnilor ! Cu cît mai puțin se face uz de putere în lumea asta, cu atît mai bine !

— Treaba dumneavoastră, zise Flora Garlinda. Eu venisem numai ca să vă ajut să vă răzbunați.

— Cum ?

— Fiindcă vă sînt datoare un contraserviciu pentru articolul din *Clopotul poporului*. Veți vedea că nimeni care-mi ia partea nu iese păgubit... Haideți puțin mai la o parte... Ați fost învinuit că ați dat foc acestei case. Ce-ați spune — primadona îşi aplecă pieziş capul ; în buzunarele mantalei sale de ploaie de o culoare murdară îşi desfăcea şi-şi strîngea pumnii — dacă v-aş numi pe adevăratul incendiator ? Cum el doar clămpănea din gură, ea vorbi, făcînd ca fiecare sunet în parte să zboare în aer, uşor şi clar : Este don Taddeo, sfîntul.

Avocatul făcu un salt înapoi. O privi cum strînge calm buzele, ca şi cum totul s-ar fi decis — iar atunci începu să-şi zvîrcolească sălbatic corpul, smucindu-şi în toate părțile gîtul ; ochii îi ieşiră din orbite, gemu de mai multe ori din fundul rărunchilor. În cele din urmă îşi şterse sudoarea ; expiră aerul cu un şuierat.

— Ar fi inutil. Cine m-ar crede... De altfel, nici eu nu cred.

Ea îl lăsă să-şi vină pe deplin în fire. Ochii ei aruncau scîntei.

— El este, don Taddeo, repetă cu un zîmbet, care o făcea frumoasă.

Avocatul se aprinse :

— Dar de unde ştiţi ? Aţi văzut ceva ?

— Nu mai mult decît dumneavoastră. Nu mai mult decît au putut să vadă toţi, aici în curtea plină de oameni, cînd don Taddeo a salvat-o pe Italia şi a leşinat.

— De unde a reieşit că e un erou ; căci trebuie să spunem adevărul : e un erou, preotul acesta, iar dacă n-ar fi un duşman al statului, l-aş numi un bun cetăţean — din toate astea aţi tras aşadar concluzia dumneavoastră că ar fi comis o ticăloşie ordinară ? Vreţi să glumiţi, domnişoară.

— Am dovezile mele. Dar cea mai importantă o găsesc în aceea că fapta i s-ar potrivi... Nu vă lăsaţi cuprins de indignare, domnule avocat ! I s-ar potrivi mult mai bine ca dumneavoastră. De cînd l-am văzut încovoindu-se şi chinuindu-se, învins cum era, acolo, în spatele clopotniţei lui, atunci, după bătălia voastră din piaţă, de-atunci îl cunosc ; iar dacă acum am schimba împreună numai cîteva cuvinte despre incendiu, Italia şi celelalte, sînt sigură că ne-am înţelege.

— Ah ! Ah !

Avocatul se dădu un pas înapoi, îşi umflă pieptul şi rîse profund, liniştitor.

— Acum înţeleg totul. Am uitat într-adevăr că sînteţi o artistă. Îi scoase mîinile din buzunare, să i le sărute. O mare artistă !

— Voia dumneavoastră, încheie Flora Garlinda şi ridică din umeri.

— Puneți mîna pe ei ! strigară cu toții, și mai mulți căzură, lovindu-se rău, fiindcă brigadierul Capaci dăduse în fugă peste ei.

Îi văzură din spate picioarele lungi zburînd prin aer, dar Coletto, ucenicul cofetarului și dispăruse după colț.

— I-ai luat salamul ? strigă Malandrini jandarmului, care se întorcea.

Mîinile lui Capaci erau goale, băieții jubilau, iar bătrînul Zecchini propuse tovarășilor săi de chef să cerceteze pivnița hotelierului.

— Cine știe dacă focul n-o fi făcut din vinul lui coniac.

— Nonoggi, nevastă-ta are în partea de jos un cearșaf, iar în partea de sus un prosop : se pare că afacerile merg prost.

Abia acum mulțimea descoperi cum arăta fiecare.

— Ce frică am mai tras !

— Gina, ce-ai fi făcut, dacă ar fi ars orașul ?

— Dă urechea-ncoa : aș fi fugit la Renzo.

— N-ai decît să șoptești, am auzit totuși ; și ne-am fi întîlnit la jumătatea drumului, Gina.

— Doctorul Ranucci ! Nebunul ăsta bătrîn și-a înciuiat nevasta în casă și a ieșit să vadă ce s-a întîmplat. Dar Galileo Belotti i-a strigat doamnei la fereastră că arde orașul. Acuma femeia s-a pornit să strige. O să-i spunem bătrînului că e un bărbat la ea !

— Ah ! ce viteji au fost bărbații noștri ! Masetti ! Chiaralunzi ! ne-ați salvat pe toți. Ție însă ți-au scăpat casa, Malandrini. De ce te văicărești ? Ți s-au udat oleacă paturile, asta-i tot ; dar nevastă-ta nu era în pat, dormea în șopron !

— Dormea în şopron !

— Şi te mai zgîrceşti cu vinul ? Norocosule ! Bărbaţii noştri au asudat pentru tine !

— Bărbatu-meu asudă cel mai mult dintre toţi, spuse soţia baritonului Gaddi şi arătă poporului mînecile cămăşii lui.

— Trebuie spus că şi cîntăreţii au fost nişte viteji ; chiar şi ăla tînăr, care a pus focul împreună cu avocatul. De ce nu se află încă la închisoare ?

— Nu vorbi nerozii ! spuse croitorul Chiaralunzi. Cînd a căzut pridvorul, era gata să mă zdrobească : domnul acesta m-a smuls la o parte.

— Nu, a fost Virginio, spuse Nello.

— Pleacă poştalionul ! strigă Masetti, dar fu redus la tăcere.

Avea de gînd să-i ia cu el pe artişti goi, de vreme ce le arsese totul ? Sau era atît de necredincios, încît nu voia mai întîi să asculte liturghia de mulţumire pentru salvarea oraşului ?

— Dar nu toţi artiştii sînt oameni atît de buni, adăugă croitorul. Căruţa pompei noastre se împotmolise odată în mijlocul lemnăriei aprinse, nu eram oameni destui. „Să mai pună cineva mîna !“ am strigat eu, iar ăla stătea acolo, dar credeţi că s-a mişcat ?

Mulţimea îl privi cu dezaprobare pe dirijor, care, ţinînd strîns sub braţ un sul mare, se muta de pe un picior pe altul. Croitorul se făcuse vînăt.

— O fi el un maestro, iar eu doar un suflător la cornul-tenor, aici, însă, ne aflăm ca să salvăm oraşul, iar cel ce nu vrea să dea o mînă de ajutor, nu e un om bun.

Dirijorul se făcuse şi el trandafiriu. Ridică braţul liber, dar îl puse numaidecît cu grijă pe sul. Întorcînd spatele :

— Ce ştiţi voi ? Lăsaţi-mă să trec !

În urma lui, bărbierul Nonoggi îi şopti :

— Vedeţi cum croitorul aţiţă poporul împotriva dumneavoastră ? Ar vrea să vă alunge din oraş, fiindcă tare ar mai dori să devină el însuşi maestro. Tenorul, care e amantul nevesti-si, are de gînd să-i dea o mînă de ajutor în chestia asta.

— Ce puteam să fac ? se adresă dirijorul celor din jur. Ca să trag căruţa unei pompe, trebuia să las să-mi ardă misa şi opera ? Căci astea de aici sînt compoziţiile mele şi nu puteam să le las din mînă. În definitiv, cum o ştiţi cu toţii, era posibil să ardă oraşul întreg.

— E un om rău — şi Chiaralunzi pufni atît de puternic, că mustaţa lui lungă săltă în aer. Nu se gîndeşte decît la el şi la muzica lui. Sîntem destul de buni, ca să i-o interpretăm, pe urmă n-avem decît să ardem, dacă ne place.

Blandini şi Allebardi declarară că au deschis şi ei ochii şi că n-au nici un chef să cînte în dimineaţa asta misa dirijorului.

— Daţi-mi dreptate, domnule Mancafede ! strigă maestro şi-şi trecu mîna prin păr, de-i zburâ pălăria. Şi dumneavoastră v-aţi făcut griji în privinţa depozitului, care oricum nu-i partitura unei opere. Trebuia s-o las să se prăpădească ? Ştiu ce sînt dator oraşului şi acestui popor, care a simţit muzica la fel cu mine, pe care îl iubesc, de la care primesc ce am mai bun. Dar nu-i mulţumesc mai bine prin compoziţii decît salvînd o casă ? Ce înseamnă o casă, care arde, faţă de patria noastră Italia, faţă de omenirea care aşteaptă operele mele !

Negustorul Mancafede zîmbi cu modestie, în timp ce ceilalţi bombăneau.

— Cu toate astea, declară Polli, nu omenirea îţi plăteşte cele o sută cincizeci de lire, ci noi.

Dirijorul îşi dădu ochii peste cap. Apoi îl măsură în tăcere pe croitor, care continua să instige. De-o parte, avocatul se întrebă cu mirare : „Ce se petrece astăzi cu noi ? Cum se face că aceşti doi oameni cumsecade se urăsc ?“

— Domnilor, vă aduc la cunoştinţă că e gata cafeaua, strigă cumătrul Achille, împingîndu-şi burta prin mulţime. În noaptea asta n-a dormit nimeni, am crezut deci că aduc un serviciu onoratului public făcînd cafeaua extratare. Se postă la mijloc : Toată lumea la cafeneaua „La Progres“.

Dar cine se mai găsea de faţă dorea să vadă cum se prăvale hornul ; acesta se înălţa liber şi nesprijinit din acoperişul deschis şi se înclina mereu mai mult şi mai mult. Toţi aşteptau înghesuiţi la ieşirea din curte ; numai Coletto şi ai lui îndrăzniseră să se apropie şi azvîrleau cu pietre în coş. Hotelierul se aruncă asupra lor, dar i se strigă :

— Eh ! Malandrini ! Tot o să cadă, fie că-i baţi, fie că nu. Din vina ta ne-a fost frică toată noaptea, acuma vrem să ne distrăm.

— Şi nevastă-ta s-a distrat.

Se aţîţară unul pe altul să alerge mai în faţă şi să arunce cu pietre. Deodată :

— Cade ! Hoho ! Fugiţi !

*

În timp ce hornul trosnea şi pîrîia, căzînd în casă, toată lumea se risipi, plecînd de-acolo, cu rîsete şi strigăte. Numai Malandrini rămase să rătăcească prin curtea lui pustie, astupîndu-şi urechile şi

văicărindu-se. Avocatul Belotti se mai afla acolo și încercă să-l consoleze ; și deși era inutil, nu-l părăsi, lăsîndu-l și pe prietenul său Acquistapace să plece cu oamenii lui.

„Sărmanul prieten, se vede după figura lui că nu s-ar mai arăta cu plăcere alături de mine. Cîteodată, să spunem adevărul, viața e grea."

În această clipă, avocatul tresări :

„Iată-l pe Camuzzi !"

Făcîndu-se că nu l-a văzut, se porni să scormonească prin ruine. Cînd vru să se strecoare în casă, secretarul comunal îi strigă :

— Bună dimineața, domnule avocat !

Avocatul ieși la vedere șovăind. Secretarul comunal purta pardesiul cel nou, ghete lustruite și mirosea a colonie. Avocatul își scutură surtucul murdar, încercă să-l încheie, dar nu mai găsi nici un nasture.

— Dumneata, aici, domnule Camuzzi, rosti el.

— Da, m-am sculat puțin mai devreme. Lumea povestește o istorie, n-ai putea, domnule avocat, să-mi spui ce s-a întîmplat la drept vorbind ?

— Ai dormit ? întrebă avocatul și rămase cu gura căscată.

— Fiindcă, după cum văd, aici doar s-a prăbușit un acoperiș, am făcut probabil bine că nu mi-am petrecut noaptea printre gură-cască și palavragii. N-ar fi timpul să ne gîndim la gustarea de dimineață ?

Se întoarse să plece.

— Ai putut să dormi ! repetă avocatul uimit.

— Poate că n-aș fi dormit, declară secretarul comunal, dacă aș fi crezut că e într-adevăr un incendiu.

— Cum ? N-ai crezut ? Dar au bătut clopotele ! Cerul era roșu !

— Mi-a spus soția, cînd m-a trezit. Dar, obișnuit cum sînt cu exagerările acestui popor — căci acest popor, o știi tot atît de bine ca și mine, trăiește din exagerări, fantasmagorii și larmă, pricinuind numai necazuri omului sobru și iubitor de ordine. Chiar și acum sînt convins că zelul bunurilor cetățeni a făcut casei lui Malandrini mai mult rău decît focul !

— Eh ! Eh ! — și avocatul dădu din umeri și din mîini, croncănind neputincios. Așadar, domnule Camuzzi, dumneata negi existența soarelui ! O negi după cheful dumitale ! Eu am să-ți răspund doar că nu se poate contesta realitatea unui incendiu, mai ales cînd există cineva care l-a pus.

Secretarul comunal ridică din umeri.

— Mi s-a vorbit și despre asta. Printre mai mulți alții, mi s-a pomenit ca incendiator chiar de dumneata.

Avocatul începu să chicotească cu o voioșie prefăcută. Trase cu ochiul spre chipul însoțitorului său.

— Văd că mă socotești nevinovat, mii de mulțumiri. Voi mărturisi că la vederea dumitale, adineauri, am fost îngrijorat. Deosebirea dintre temperamentele noastre, domnule Camuzzi, a făcut ca uneori să fim adversari în viața publică. Firește, asta încă nu-mi dă dreptul să mă îndoiesc de luciditatea gîndirii dumitale... Vrei să afli lucrul cel mai absurd, pe care l-a inventat o fantezie aprinsă astă-noapte ?

— Noaptea poeților, spuse secretarul comunal.

— Că eu însumi, avocatul Belotti, care de treizeci de ani își dedică întreaga activitate, geniul și ambiția sa binelui acestui oraș, l-am incendiat într-o bună noapte — iată un lucru pe care încă

îl consider de o logică pură și riguroasă. Dar că don Taddeo îl va fi aprins... Ai auzit bine : don Taddeo !

Rîse atît de zgomotos, că mai mulți locatari de pe Corso ieșiră în prag. Secretarul comunal se mulțumi să rînjească disprețuitor.

— Ar trebui, remarcă el, să ne fie rușine de vagabondul, care probabil că a pus focul — dacă a fost pus și dacă a existat într-adevăr un foc. Ne-ar socoti pe toți niște smintiți.

— Ce spiritual ești dumneata, domnule Camuzzi ! Dar dintr-o dată avocatul oftă adînc. Toate astea nu înseamnă însă că eu mă gîndesc să mă sustrag răspunderilor ce-mi revin. Poporul are dreptate, oh, cîtă dreptate, atunci cînd îmi cere socoteală pntru respingrea achiziționării pompei cu aburi. Își apăsă mîinile pe piept și înclină capul. Să nu crezi în fatum și în invidia zeilor ? Ai în față un bărbat, care s-a ridicat în serviciul poporului mai sus decît cei mai mulți și pe care un pas greșit l-a doborît la pămînt. Poporul, însă, departe de a-l compătimi, îi pune piciorul pe piept. Și totuși acest popor compătimește adesea niște nedemni. Mă urăște cumva numai pentru că ne-am iubit prea mult și pentru că eu n-am fost o dată la înălțimea cerută de el ?

Avocatul stătu locului. Cum secretarul comunal îi lăsă întrebarea fără răspuns, porni mai departe.

— În orice caz, poporul are dreptate. Am comis o neglijență de neiertat atunci cînd, econom de dragul unor lucruri mai mari, am respins pompa cu aburi. Pe umerii mei apasă nu numai ruina casei lui Malandrini, ci și nesiguranța, în care am lăsat orașul, lipsa de apărare a acestui popor, care a avut încredere în mine !

Secretarul comunal clătină din cap. Zîmbind, întinse mîna spre avocat.

— Îţi faci gînduri degeaba. De unde ştii că dacă ar fi existat pompa cu aburi, pe care am respins-o şi eu, pagubele ar fi fost mai mici ? Eu nu cred, iar strigătele poporului mi-o dovedesc. De altfel, eu sînt de acord cu maxima care spune că lucrurile îşi au în ele însele măsura, chiar şi focul. Nu avem nevoie să acţionăm prea mult, nici măcar împotriva focului.

Avocatul lovi cu palma în aer şi-l întrerupse.

— Sorgintea răului e aceasta : că am vrut prea furtunos progresul, pentru a mai putea reflecta asupra conservării celor existente. Dar spiritul majorităţii e orientat mai ales spre conservare. Şi astfel, din vina mea, poporul s-a împărţit în două, astfel, prin mine, vai a izbucnit războiul civil.

— Uite-l pe avocat ! Îndrăzneşte să se arate. Jos cu el ! — şi la cafeneaua „La sfîntul Agapitus" toată lumea se ridică în picioare.

La marginea pieţei, avocatul îşi luă de la ochi mîna, cu care şi-i umbrise, iar însoţitorul său văzu că-i curg lacrimile.

— Nu nenorocirea e pedeapsa mea, ci căinţa, gemu Belotti.

Adversarii săi strigau de-a valma, în vreme ce la cafeneaua „La Progres" domnea o liniştea de moarte. Domnii nu se întorceau spre scandalagii ; bătrînul Acquistapace ţinea capul plecat.

— Prietenii mei, înşelaţi şi atraşi de mine, sînt acum copleşiţi de frică, şi din cauza aceasta mă urăsc. Observă, domnule Camuzzi, împrejurarea ciudată că pot să mai stau de vorbă numai cu dumneata, care ai fost întotdeauna adversarul meu. Ai curaj !

— Eh ! făcu secretarul comunal. Fiindcă nu cred în viaţa publică, nu mi-e greu să fac ce-mi place. Totuşi — îşi fixă mai bine pince-nez-ul în faţa ochilor pe jumătate închişi — n-ar fi acesta momentul potrivit pentru dumneata, să te întrebi de ce ai vrut atîtea, de ce te-ai străduit şi ai activat ? Ce-ţi mai rămîne din toate astea, de vreme ce acum eşti obligat să dispari în întunericul vieţii particulare ?

Vru să-şi continue drumul, satisfăcut de întrebarea pusă. Avocatul însă rămase încremenit în mijlocul pieţei ; îşi scoase pălăria şi aruncă o privire resemnată de jur-împrejurul pieţei, care de o parte făcea zarvă, de alta tăcea.

— Ce-mi mai rămîne ? răspunse el. Nu vreau să vorbesc despre realizările, care probabil rămîn Dar rămîne iubirea. Alţii, care m-au cunoscut, vor iubi oraşul aşa cum l-am iubit eu. Şi la urma urmelor, pentru un bărbat, ca şi pentru un popor, e un lucru mai onorabil să vrea binele şi să se prăbuşească la jumătatea drumului, decît să continue a trăi, fără vină, fiindcă n-a făptuit nimic.

Ocoliră fîntîna ; porumbeii îşi luară zborul.

— Zboară şi se coboară din nou, zise secretarul comunal. Acesta e progresul omenesc. Ora, cînd, împreună cu mine, ai respins pompa cu aburi, a fost, avocatule, ora dumitale cea mai înţeleaptă.

— Ah ! nu mă apăr. Am respins-o din motive diferite. Pentru dumneata, domnule Camuzzi, o pompă cu aburi era ceva venit prea repede şi prea nou, eu însă o depăşisem cu mult, cu mult...

— Totuna.

— Totuna, repetă avocatul şi întinse mîna. Ne-am întîlnit măcar o dată — cînd am comis aceeaşi greşeală. Haide să fim prieteni !

Cu paşi tirşiiţi, începu să urce uliţa în trepte. Secretarul comunal se întoarse spre cafeneaua „La Progres". De peste drum, bătrîna Ermenegilda venea din casa parohială. Se opri la oarecare distanţă de masa domnilor.

— Bună ziua, doamnă, strigă cumătrul Achille. Doreşte don Taddeo ceva întăritor? Şi cum se simte acest om sfînt?

— Da, cum se simte? întrebară domnii.

Chipul surd al bătrînei rămase nemişcat sub bonetă; ea întrebă:

— Domnul Giocondi este aici?

— Ce s-a întîmplat? întrebă domnul Giocondi.

Ea îl privi cu ochii ei calmi şi pătrunzători.

— Veniţi cu mine, domnule, spuse. Reverendo vrea să vă vorbească.

— Cum? — şi domnul Giocondi îşi duse degetele la piept. Nu te înşeli? Eu sînt domnul Giocondi.

— Pe dumneavoastră vă caut. Revernedo are să vă spună ceva. Ce anume, e treaba dumnealui.

Domnul Giocondi lăsă obrajii să-i atîrne, de parcă ar fi mîncat ceva, şi-şi plimbă privirea de la unul la altul. Cu toţii înălţară din umeri muţi. Atunci, domnul Giocondi se ridică să plece.

— Bine, fie. Asta-i numai pentru că n-am fost de atîţia ani la spovadă...

— Respectele mele lui don Taddeo, ştii dumneata, i se adresă cumătrul Achille, iar ceilalţi strigară după el:

— Şi ale mele, ştii tu.

După aceea îşi dreseră glasurile şi-şi clătiră paharele. Locotenentul Cantinelli îşi luă îndrăzneala să spună:

— Ciudată poveste!

Iar negustorul Mancafede, în şoaptă:

— Ce-o fi vrînd ?

— Eh ! făcu Polli, dar tuşi repede.

Secretarul comunal îşi ştergea pince-nez-ul ; spuse calm :

— Vrea probabil să afle cît va obţine Malandrini de la societatea de asigurări. Cum se ştie, preoţii sînt curioşi.

Ceilalţi tăceau, înspăimîntaţi. Dincolo, zarva încetase ; tînărul Savezzo veni cu mîinile în buzunare.

— Ce s-a întîmplat ? întrebă el, fără a-şi scoate pălăria.

Domnii Salvatori şi Polli făcură numaidecît loc şi traseră un scaun între ei.

— Şi noi ne întrebăm fără nici un rezultat, domnule Savezzo. Ce treabă are don Taddeo cu Giocondi ?

— Un sfînt cu un agent de asigurări !

— Chestiunea e simplă, declară Savezzo, apucă scaunul şi-l izbi pe caldarîm. Don Taddeo vrea să facă o asigurare pe viaţă, fiindcă a văzut de ce e capabil avocatul.

Domnii aprobară ţepeni ; numai Camuzzi îşi legănă capul, în vreme ce farmacistul ţinea ochii plecaţi. Cumătrul Achille îşi învîrti limba în gură.

— Pînă acolo am ajuns aşadar cu avocatul ?

— Avocatul ! şi domnul Salvatori rîse acru. Ştiţi dumneavoastră că omul ăsta a făgăduit muncitorilor mei un spor de salariu, dacă vor fi de partea libertăţii ?

— Plăteşte deci libertatea ! spuse Savezzo.

Negustorul Mancafede se văită :

— Partidul dumitale nu mai cumpără de la mine nu mai văd venind nici un ţăran, sînt ruinat, şi totuşi n-am avut niciodată nici în clin, nici în mînecă cu avocatul.

— Ca şi mine, afirmă cumătrul Achille. Avocatul ne-a ruinat pe toţi. Dumneata, domnule Savezzo, eşti altfel de om, l-ai ajutat pe prietenul Giovaccone să facă o clientelă a naibii.

Locotenentul Cantinelli zise :

— Numai avocatul a instigat partidele la războiul civil. Pe noi, militarii, războiul civil ne poate costa, ori aşa, ori aşa, funcţia ; la Milano, carabinierii au fost azvîrliţi în închisoare ; iar eu am o soţie.

— Avocatul are s-o consoleze, spuse Savezzo.

Polli izbi deodată cu pumnul între pahare. Vinele gîtului i se umflară ; rosti sugrumat :

— Acuma am o noră ! Şi ce fel de noră !

— Şi i-o datorezi politicii avocatului, spuse Savezzo.

— Comedianţii îşi fac bagajele şi se feresc să treacă pe-aici ; ştiu, desigur, că le-aş sparge capetele. Dar în locul lor, am să-i trag o ciomăgeală avocatului ! Am să-l silesc să se însoare el cu blonda aia voinică !

Camuzzi remarcă sec :

— Ar fi fost mai simplu pentru dumneata să fi rămas astă-noapte în pat, n-ai mai fi avut nici o noră. De altfel, dacă aţi fi dormit liniştiţi cu toţii, ca mine...

— Ei, cum ! bombăni domnul Salvatori. Nu poţi dormi, cînd prin oraş colindă un bandit, care promite muncitorilor un salariu mai mare. Cînd astă-noapte au început să bată clopotele de incendiu — întrebaţi-o pe soţia mea dacă primul meu cuvînt n-a fost : ce-o mai fi pus la cale avocatul.

— Aşa-i ! şi cu toţii strigară într-un glas : Sîntem în mîinile unui tîlhar.

— Cine să ne scape ! se văicări Mancafede.

— Am şi fost salvaţi ! spuse locotenentul şi se înclină spre Savezzo.

Bătrînul Acquistapace îşi îndreptă pe neaşteptate spatele, scoase de sub masă pumnul strîns. Dar cînd cu toţii îi priviră gura, şi-o închise la loc şi-şi înclină capul. Numai secretarul comunal, aflat lîngă el, înţelese ceea ce murmură :

— Doi fii la Universitate... Vremurile s-au schimbat... Trebuie să trăim...

— Acesta e un fapt incontestabil, domnule Savezzo, declară cumătrul Achille, anume că dumneata eşti singurul care ne poate salva.

Tăcere plină de spaimă ; dar Savezzo îşi propti pumnii în şolduri şi-şi lăsă timp.

— Aţi meritat mînia poporului. Aţi fost de partea avocatului, iar pentru asta trebuie să suportaţi consecinţele, atît în afaceri, cît şi în politică. Adio, mă duc să spun poporului că sînteţi conştienţi de prăbuşirea dumneavoastră şi că vă temeţi de ea.

Se ridică, dar domnii Salvatori şi Polli îl apucară de braţe.

— O vorbă, Savezzo ! Să ne-nţelegem ! Ce te costă să asculţi o vorbă. Avocatul ne-a înşelat, ne-a ameninţat, ne-a constrîns prin frică să risipim banul poporului şi să trăim pe picior de război cu don Taddeo şi pătura de mijloc.

— De cîte ori — şi locotenentul îşi duse mîna la inimă — nu l-am ocărît între noi pe avocat !

— Dacă n-ar fi fost avocatul, strigă cumătrul Achille, nimeni nu ne-ar fi împiedicat să punem treburile publice în mîinile dumitale, domnule Savezzo.

Şi toţi laolaltă :

— Cine a intrigat împotriva dumitale ? Cine ţi-a luat titlul de avocat şi te-a şters de pe listă

la alegerile comunale ? Oare eu ? Oare eu ?... Dar eu voi fi acela care te voi pune pe listă... Cu atît mai mult eu, eu, fiindcă am subminat în taină simpatiile de care se bucura avocatul.. Ascultă-mă, am făcut încă şi mai mult ! — şi negustorul Mancafede, aplecat peste masă, îşi arătă ochii apoşi, rugători. Am fost pe ascuns la primar. L-am rugat să te aducă în consiliul comunal, iar, atunci cînd vîrsta îl va obliga să se retragă, să-l facă succesorul său nu pe avocat, ci pe domnul Savezzo, marele nostru bărbat.

— Pe bărbatul nostru de stat, salvatorul oraşului ! strigă domnul Salvatori şi-şi agită cu înflăcărare braţul.

— Un artist, adăugă cumătrul Achille, care cîntă atît de bine din creion !

— Ah ! făcură cu toţii, în vreme ce Savezzo stătea acolo şi se uita teribil de saşiu la nas.

— Ce ne ceri ? întrebă domnul Salvatori. Sîntem gata să-l sacrificăm pe avocat — şi Polli confirmă.

— Pe Bachus, oare nu ne-a sacrificat şi el ?

— Îl dăm pe mîna voastră ! strigă în falset Mancafede. Am fost cel dintîi care am cerut-o. Îl trimitem la galere, aşa cum vrea poporul !

— Aşa şi e drept, dacă a dat foc casei lui Malandrini, fu de părere cumătrul Achille. Numai că trebuie să avem martori.

— E treaba dumneavoastră să-i găsiţi, dădu de înţeles Savezzo. Înlăturaţi-l pe avocat, şi voi fi generos cu dumneavoastră.

— Avem martori cîţi vrem, strigară cu toţii.

Negustorul se apucă de pieptul surtucului de lînă şi se zgudui.

— Eu ! Eu am văzut. Şi fiica mea, ea, care, cum ştie întreg oraşul, vede şi aude totul, fiica mea spune că e avocatul.

Camuzzi îl apăsă pe umeri, făcîndu-l să se aşeze la loc.

— Are să-ţi vină rău îndată, e lesne de prevăzut. Fiica dumitale ar trebui şi ea să-şi schimbe dieta, atunci poate că s-ar vindeca de anumite lucruri.

— Cum ? dumneata, Camuzzi, vrei să conteşti spusele Evangelinei ?

Pe dată, cu toţii îl luară la rost.

— Încă nimeni — şi negustorul îşi repezi degetul spre secretarul comunal — nimeni n-a cutezat s-o facă, şi nici dumneata ; iar asta are să-ţi aducă o nenorocire !

Camuzzi rămase calm şi doar clipi ; în jurul lui se iscase furtuna.

— Ai să vezi cum o să-l dăm pradă pierzării pe avocat ! Cine e amicul lui şi nu al domnului Savezzo, acela trebuie să cadă. Fereşte-te, domnule Camuzzi !

Secretarul comunal făcu un gest de negaţie.

— N-o să se întîmple nimic din toate astea. Vedeţi-vă de treabă, eu cunosc oraşul şi nu cred că aici se va întîmpla vreodată ceva.

În zarva iscată, cumătrul Achille strigă deodată :

— Domnul Giocondi ! Nu vedeţi că s-a întors ?

Cu toţii se înghesuiră în jurul lui, fiecare cu gestul său pe jumătate schiţat. Cum domnul Giocondi nu făcu decît să ia loc cu un suspin ceremonios :

— Ei, ce spune don Taddeo ?

— Trebuie să-l arestez îndată pe avocat ? întrebă locotenentul.

— Fără glumă, Giocondi ! Ce s-a întîmplat ?

— Nimic, spuse domnul Giocondi, mişcă într-o doară un umăr şi se uită în gol. Nimic. A înnebunit.

— Cum ? Despre cine vorbeşti ?

— Vorbesc despre don Taddeo. A înnebunit, vrea să plătească societății mele pagubele lui Malandrini.

Cu toții se așezară, muți, numai Savezzo nu. După un răstimp, Polli spuse, încreținduși fruntea :

— Se-nțelege, e un sfînt.

Donmul Giocondi continuă :

— Spune că el e vinovat de toate... Ei da, ce vreți de la mine, repet ce am auzit. Avocatul e nevinovat, spune don Taddeo, iar el vrea să plătească.

Un strigăt sălbatic de bucurie : și farmacistul Acquistapace începu să țopăie cu piciorul său de lemn în jurul mesei.

— N-o să plătească, spuse șoväind domnul Salvatori.

— Și totuși a și vrut să-mi vîre în mînă hîrtiile. Am avut de furcă pînă să-l fac să înțeleagă că mai întîi trebuie ca societatea să se decidă dacă și în ce formă vrea să accepte cele douăzeci de mii de lire. Căci asta-i tot ce are.

Savezzo, cu brațele încrucișate, făcu un pas spre domnul Giocondi.

— Ce spui dumneata, nu e adevărat ! Vrei să înșeli poporul ! Veniți încoace ! — strigă el peste piață — aici e un spion al avocatului !

Bărbierul Nonogii se și apropie în fugă. În urma lui, întreaga cafenea „La sfîntul Agapitus“ se puse în mișcare. Dar domnul Giocondi începu să facă gălăgie, roșu de indignare :

— Eu, un spion al avocatului ? Sînt inspector al societății „Ajutorul mutual“, iar cînd cineva îmi propune să plătească pentru societate, atunci știu eu ce am de făcut.

— Știe el ce are de făcut ! urlă farmacistul. Iar avocatul rămîne un bărbat mare !

— Și de ce vrea să plătească ? întrebă bărbierul.

Brutarul Crepalini, în fruntea grupului care murmura, repetă poruncitor :

— Și de ce vrea să plătească ?

— Ah, asta... și domnul Giocondi ridică sprîncenele, umerii și brațele, asta-i altă căciulă. Cînd am intrat, s-a ridicat de pe scaunul de rugăciune și abia se ținea pe picioare. O fi fost vizitat de ceilalți sfinți. De unde să știu, eu sînt inspector al societății „Ajutorul mutual".

— Don Taddeo n-a spus că avocatul e nevinovat !

Savezzo îi vîrî bătrînelului amîndoi pumnii în fața ochilor. Domnul Giocondi îi împinse la o parte.

— Ba a spus chiar că el e mai păcătos decît avocatul. Tot orașul e păcătos, dar cel mai păcătos rămîne el. Și nu mai vrea nici un război civil, de aceea preferă să plătească douăzeci de mii de lire. De altfel, el însuși va lămuri totul numaidecît în predica lui, așa că lăsați-mă în pace și duceți-vă la dracu !... La dracu ! gîfîi el spre bărbații care-l înghesuiau.

— Don Taddeo trebuie să plătească, iar avocatul să rămînă la putere ! strigară oamenii într-un glas, peste capete, spre piața ce se umplea.

— Sîntem trădați ! se tînguí brutarul ; și un murmur de spaimă se răspîndi în juru-i.

— Don Taddeo trebuie să plătească o sută de mii de lire, fiindcă l-am renegat pe avocat... Dar, ce, don Taddeo : noi toți trebuie să plătim. Avocatul o să ne înfometeze, din răzbunare.

— Unde-i don Taddeo ? țipă strident o femeie, în mijlocul îmbulzelii. Îl țin prizonier !

— Asta-i puțin cam tare, spuseră bărbații, făcînd mulțimea să se retragă spre ziduri.

Lîngă clopotniță, se înălță o voce :

— Avocatul e la subprefectură ; a fost văzut acolo !

Iar peste drum, la primărie, altă voce :

— Guvernul lucrează mînă în mînă cu el ; au telegrafiat și îndată va fi aici un regiment de soldați.

— Sîntem pierduți !

— Ce, pierduți ! Sus, la subprefectură !

— Nu, la don Taddeo, să-l eliberăm !

Mulțimea se agita în toate părțile. Împungînd cu fruntea, Savezzo își făcea drum prin mijlocul ei.

— Minciuni ! urla el aspru și articulînd greu cuvintele. Toate-s minciuni ! Am să vi-l aduc pe don Taddeo, ca să auziți adevărul. La galere cu avocatul ! Sau la galere cu mine însumi !

Dar în fața domului dădu înapoi : don Taddeo apăru pe Corso. Femeile îl înconjurară numaidecît, se agățară de el :

— Sfîntul nostru ! Cine vrea să ni-l ia, e un om mort !

Poporul se buluci în întîmpinarea lui, cu brațele ridicate :

— Vorbește, don Taddeo !

El însă, cu un surîs chinuit, cu pleoapele roșii, care-i tremurau, se feri în zigzag de cei ce-l asaltau ; pînă și mîinile lui palide, nesigure, de care se sprijineau atîția ce căutau ajutor, păreau că imploră.

— Vorbește, don Taddeo !

Preotul deschise buzele, își trecu limba peste ele, omușorul i se puse în mișcare, dar nimeni nu auzi nimic... Acum ajunsese sus, pe scara domului, îl priveau cu toții ; cineva începu să aplaude, dar încetă numaidecît. Preotul dispăruse.

— A spus ceva ? Ce s-a întîmplat ?

— Ne-a spus o taină, căci se întîmplă lucruri îngrozitoare.

— N-a auzit nimeni. Nimeni nu va auzi niciodată nimic. Bărbatul ăsta sfînt va muri.

— Are să ne salveze. Are să predice. Veniți cu toții în dom !

— Cu toții în dom !

Se revărsară în biserică, șuvoiul mulțimii gîlgîi pe ușă. Tropăitul, murmurul, strigătele ei fură înghițite ; ultimele pîrîiașe ale poporului dispăruseră — iar la cafeneaua „La sfîntul Agapitus", tînărul Savezzo stătea pe caldarîmul pustiu, cu bărbia plecată pe brațele încrucișate... Brusc întinse mîna, smulse de pe masă o sticlă și o azvîrli într-acolo. Apoi se trînti greoi pe un scaun. Prietenul Giovaccone se strecură afară din dughęana lui întunecoasă, se ploconi pieziș, își scărpină coapsele și ceru banii pentru lichior ; dar Savezzo nu-și luă pumnul de la tîmplă. Prietenul Giovaccone îi atinse genunchiul : cu un pocnet, Savezzo fu în picioare ; scormoni prin buzunare, scoase degetele goale, îl îmbrînci la o parte pe prietenul Giovaccone și pătrunse zgomotos, dintr-un salt, în dom.

Cei de la cafeneaua „La Progres" continuau să se uite unii la alții, împietriți. Farmacistul scoase un nou urlet de bucurie și tropăia din picioare. Polli luă cuvîntul :

— N-are nici un rost să facem pe aiuriții. Chestia e încotro o luăm acum.

— Pe naiba, mergem la predică, opină domnul Giocondi. Probabli că don Taddeo va vorbi despre „Ajutorul mutual".

Domnul Salvatori se exprimă, privind în gol :

— Hotărît, avocatul e mai puternic decît s-ar fi putut crede. Ce-o mai fi urzind acum !

— Dacă am şti ! spuse locotenentul. Pentru forţa armată e greu să treacă la acţiune, mai înainte de a cunoaşte deznodămîntul.

Negustorul Mancafede se văicări pentru el însuşi :

— M-am săturat. Mă încui în casă şi vă las să ardeţi oraşul, sau să-l bombardaţi, cum poftiţi.

— În orice caz — şi Polli se scărpină în cap — se pare că ne-am cam grăbit. Poate că Savezzo nu-i decît un fanfaron.

Secretarul comunal îşi contemplă zîmbind unghiile.

— Nu v-am prezis eu că nu se va întîmpla nimic ? Acum vă propun, domnilor, să mergem în dom. Căci, la urma urmelor, singura realitate sigură e religia.

— De fapt, declară cumătrul Achille, lucrul cel mai înţelept ar fi să ne găsim acolo unde se află toată lumea.

Polli propuse :

— Să nu ne aşezăm chiar aşa să ne vadă mulţimea, iar dacă don Taddeo învinge, vom fi fost totuşi acolo.

— Serviciul de siguranţă reclamă, de altfel, prezenţa mea, conchise locotenentul, şi toată lumea se puse în mişcare.

Farmacistul vru să plece, ca să-l informeze pe avocat de întorsătura lucrurilor ; trebuiră să intervină cu toţii, ca să-l reţină.

— Eşti un om fără conştiinţă, dacă vrei să-ţi divulgi prietenii.

La dom, îl înhăţară pe negustor, care era cît p-aci s-o şteargă.

— Nu-i frumos, Mancafede, într-o clipă ca asta !

În vîrful picioarelor, îşi făcură loc prin mulţimea de oameni din pronaos. Înăuntru domnea o linişte înspăimîntătoare, se auzea numai vocea de la altarul principal :

— Foc ! Totul va arde !

Vocea trecu peste toate capetele aplecate de furtuna ei. Ecoul cădea izbindu-se de coloane şi lovea la rîndu-i mulţimea spăsită.

— Nu numai casa lui Malandrini va arde ; vor arde şi casa lui Polli şi toate casele de pe Corso ! Piaţa va arde, şi nimeni nu va mai şti încotro să se refugieze !

Mulţimea dîrdîia. Urechile tresăreau la fiecare nou cuvînt înfricoşător. Polli îşi răsuci sălbatic gîtul : „Te pomeneşti că are dreptate, şi la mine arde !“

— Căci oraşul acesta a fost cel pentru care a vărsat lacrimi Isus, cînd a plîns Ierusalimul ! Nici o piatră, vă zic vouă, nu va rămîne peste cealaltă. Vai vouă ! primăria se şi prăbuşeşte, iar eu văd cum vă ucide : pe tine, Fierabelli, pe tine Coccola, pe voi, femeilor aici de faţă — dar ţineţi copilul, ţineţi-l !

Un fior prelung. În capela Torroni, unul dintre micii Druso căzuse de pe coapsa îngerului trîmbiţaş şi scîncea. Mama băiatului se precipită într-acolo, tînguindu-se, prin mulţime.

— Chestia devine serioasă, murmură sub balconul corului cumătrul Achille. Nu m-a numit şi pe mine ?

— În dom ! strigă don Taddeo, iar vocea lui se frînse. Cu toţii în dom ! Nu mai există nici un alt acoperiş care să vă apere de ploaia de foc. Poate că Dumnezeu o va opri, dacă vă rugaţi. Nu, Dumnezeu vă numără : e printre voi un om drept, unul singur ? Aceasta e clipa supremă...

Ochii preotului se plimbară de la un om la altul ; pe toţi îi apucă fierbinţeala, nimeni nu mai respira. Buzele lui se deschiseră din nou ; de pe ele nu porni încă nici un sunet, dar o femeie scoase un strigăt slab : doamna Zampieri leşinase — şi altele începură să ţipe, una în spatele ei, cealaltă dincolo, apoi se porniră pe ţipete toate, cu ochii daţi peste cap, cu palma la gură, de-a latul şi de-a lungul naosului, pînă în faţă, la picioarele preotului. El îşi lăsă încet capul pe piept şi spuse cu vocea pe jumătate stinsă :

— Nici unul. Să cadă focul.

O prăbuşire : cu toţii căzuseră în genunchi. Cefele încovoiate zvîcneau, de parcă ar fi aşteptat o lovitură. Mulţimea gemea, ca un muribund în somnolenţa lui agitată.

— O singură casă rămîne în picioare ! porunci cu voce tăioasă don Taddeo. Din tot oraşul, una singură : casa de pe Via Tripoli !

— Cum ? se întrebară oamenii şi-şi îndreptară spinarea. Cîteva femei chicotiră. Tinerii se uitară unul la altul. În capela Cipolla, se produse învălmăşeală ; cofetarul Serafini îşi vîrî capul după monumentul funerar al bunei principese Ginevra şi spuse :

— Sînteţi aici. Astă-seară vin la voi şi nu mai plec — fiindcă sînteţi singurele care veţi supravieţui.

Theo şi Lauretta protestară.

— Sîntem la fel ca toată lumea, iar dacă don Taddeo îi face să piară pe toţi ceilalţi, nu e drept să rămînem numai noi singure.

Şi sughiţară înlăcrimate în batistă, în vreme ce mama Farinaggi, fără să-i pese de doamnele de acolo din bănci, se închina, iar voinica Raffaella răspundea cu chii ei sulemeniţi privirii doamnei Camuzzi, arătîndu-i mai mult dispreţ şi superioritate decît îi arăta aceea ei.

Negustorul Mancafede îşi luă mîinile de pe cap, peste care şi le pusese în chip de acoperiş, şi se ridică din poziţia lui ghemuită.

— Cum ? Ah ! ce glumă proastă. Mă făcuse să cred cu adevărat că mi se prăbuşise casa, că fiica mea e moartă şi că acum mi-a venit mie rîndul.

— Cine ştie cum or fi arătînd acum treburile pe-afară, comentă Camuzzi. Se întîmplă atît de puţine lucruri, încît în cele din urmă trebuie să intervină Dumnezeu însuşi, ca să se întîmple ceva.

Don Taddeo dădu din mîini ca după muşte ; pe obraz îi apăru pete roşii, strigă :

— Rămînc în picioare, iar sufletele voastre blestemate locuiesc în ea !

— Frumoasă distracţie ! spuseră slujnicele Fania şi Nană, şi, cu toate că erau din ce în ce mai tare înghesuite în perete, plîngeau cu sughiţuri.

Ici şi colo, cîte cineva strănuta zgomotos în batistă. Don Taddeo se întrerupse ; faţa îi păli cu totul — după care vorbi cu blîndeţe, încît cuvintele lui păreau nişte sunete de clopot emise unul cîte unul :

— Dar acolo, pe cer stă scris : orașul piere prin viciile sale. Isus a plîns pentru el, dar el n-a auzit. Sunetele tremurară pînă departe, în colțurile întunecate ; iar cînd cu toții își plecară pleoapele, don Taddeo și le plecă și el pe ale lui. Mai încet, în tăcerea apăsătoare : — Căci toate viciile — și orașul le are pe toate — sînt unul singur. Ele vin de acolo, că noi nu-l iubim pe Dumnezeu. Porunca supremă spune că trebuie să-l iubim pe Dumnezeu și pe aproapele nostru. Dar noi nu i-am iubit : de aceea am ajuns la pierzanie. Și cu o blîndețe pătrunzătoare, către toate punctele, unde se auzea cîte un sughiț de plîns : — Căci noi nu-l iubim nici pe Dumnezeu, dacă nu ne iubim aproapele. Dar asta nu-i drept. Nu e destul să iubim un spirit, care se numește Dumnezeu. Iubiți-i pe oameni, atunci îl iubiți pe Dumnezeu ! O privi pe doamna Acquistapace, din prima bancă. Fii bună și îngăduitoare față de bărbatul tău, și îl iubești pe Dumnezeu, chiar dacă nu te spovedești în fiece săptămînă.

În fața băncilor ocupate de doamnele din burghezie, chiar la picioarele sale, se ghemuiau, înapoia scaunelor lor de rugăciune din paie, cei din pătura de jos. Don Taddeo își coborî ochii spre ei.

— Nu-l urî pe băcanul Serafini, se adresă el nevestei micului funcționar vamal Cigogna de la poarta orașului ; dacă ți-a dat lipsă la cîntar, gîndește-te că are șase copii... Vorbește-o de bine pe Rina, îi spuse el Elenei, lucrătoarea cizmarului Malagodi, deși ea te-a bîrfit. Iar spre nevasta lui Pipistrelli : Nu-i prigoni pe păcătoși ! Nu trebuie să-i prigonim nici pe artiști, nici pe avocat, căci ce sîntem noi înșine ! Dacă orașul arde, cine e cel

ce n-ar purta și el vina, prin aceea că a chemat focul aici datorită păcatelor sale.

Don Taddeo suspină și-și închise pleoapele.

— Ce spune ăsta ? Ce vrea ăsta ? — iar bărbații din spațiul dintre bănci și coloane își pierdură calmul. Te sufoci aici, iar el se adresează numai femeilor.

— Spune că trebuie să-l iubim pe avocat, declară croitorul Coccola, iar lăcătușul Fantapiè :

— Asta ar mai lipsi.

— Spune că acela ce-l urăște pe avocat e vinovat și el de pîrjolul de la Malandrini.

— Trebuie să admitem, declară patronul hotelului „La Logodnicii" că Malandrini face parte din partidul avocatului. Să fie adevărat că unul dintre ai noștri...

— Tu însuți, Gigoletti, oi fi făcut-o, căci cui îi merg strună afacerile, de cînd a ars „Luna" ?

— Dacă te gîndești bine, toți, toți sînt suspecți.

— E-ngrozitor !

— Nu se-aude nimic, zicea în fund, sub balconul corului, domnul Ciocondi. Vorbește despre „Ajutorul mutual" ?

— Pe locul meu — și Polli se ridică în vîrful picioarelor — stă nevasta fierarului. Pătura de mijloc ne ia băncile din biserică, atunci să ni se lase cel puțin lojile.

— Cu toții sînteți vinovați, repetă don Taddeo, se retrase spre altar și-și desfăcu mîinile. Atunci însă dădu cu ochii de un chip : în mijlocul oamenilor mărunți de la picioarele sale, un chip, pe care trebuia să-l cunoască și totuși nu-l cunoștea. Avea niște ochi care cercetau și porunceau, liniștiți și fermi. Încercă în zadar să se uite în altă parte ; acești ochi îl chemau înapoi, ca aceia ai unui sfînt familiar, care veghease ani mulți dea-

supra scaunului său de rugăciune, știa totul despre dînsul, se confundase cu sufletul lui, încît părea fratele lui și avea drepturi mari asupra sa. Îl trecu un fior, spuse repede : Nu ! Dumneata n-ai nici o vină ! Ce știi dumneata ? Unul singur a fost destul de știutor, ca să păcătuiască.

Respiră adînc, între cuvinte, fără să vrea. Pieptul îi clocoti, de parcă ar fi fost gata să se spargă :

— Căci numai unul singur nu i-a iubit pe oameni, îl iubea pe Dumnezeu întru spirit, iar asta însemnează că făcea din spirit Dumnezeul său, iar prin spirit, adică Dumnezeul său, devenise mîndru și singuratic. Pedeapsa lui a stat în aceea că totuși ceva l-a legat de oameni : lucrul cel mai josnic. Tăgăduise iubirea, de aceea trebuia să cadă pradă patimii cărnii ; trebuia să se urască pe sine, care se prăbușise de la înălțimea spiritului, și lumea, care îl ispitise ; trebuia să cheme asupra ei și asupra lui focul ; trebuia să-l aprindă cu propria-i mînă...

— Nu se înțelege ce spune don Taddeo, probabil că se simte foarte rău — și doamna Salvatori se aplecă din banca ei spre mama Paradisi. Nici o mirare, după ce s-a sacrificat pentru comediantă.

— Se spune că predică de la altar, fiindcă e plin de arsuri și nu are puterea să se suie în amvon.

— Și totuși, mai înainte ca ei să plece, vrea să arate că și comedianții sînt creștini. Căci acum se adresează numai primadonei, de parcă pe noi toți ne-ar fi uitat.

Privirile femeilor se ațintiră, mișcate, spre marele coc de aur de acolo, din față, acoperit de pălăria de pîslă albă, deformată.

— I se adresează ei ! Cum îi vorbește ! Are picături de sudoare pe frunte. Cîntăreața trebuie să

fie o femeie de mari merite. N-am să mai cred niciodată că o artistă nu e o femeie cumsecade. Ce sfînt, don Taddeo ! Ne învață să-i cunoaștem pe oameni și să fim drepți cu ei. Cum mai suferă omul acesta din cauza păcatelor noastre ! Priviți-i ochii ! Se sting...

— Cum ? întrebă don Taddeo, aplecat înainte, atras de acei ochi luminoși, neînduplecați. Trebuie să spun mai multe ? Atunci, totul ?

Îi clănțăniră dinții, scoase un geamăt. Nevasta lui Pipistrelli turuia, cu capul în cartea ei de rugăciuni. Femeile vorbeau în șoaptă una cu alta, de jur-împrejur. Don Taddeo se apucă de piept ; se smulse de piept, își smulse din el :

— Da, eu sînt acela, eu am făcut-o !

În clipa aceea, pleoapele, care nu tremuraseră niciodată, se mișcară. Ochii aceia înfricoșători și mîntuitori se coborîră. Don Taddeo dădu din brațe, căutînd parcă să se prindă de ceva.

— Se clătină ! Cade ! Vai ! Sfîntul moare.

Toată lumea sări în picioare, un imbold fierbinte îi azvîrli pe toți în față. Mai înainte de a ajunge la el, don Taddeo se smuci de lîngă altar. Stiharul îi căzu în urmă.

— Priviți-i sutana găurită de foc !

Fețe plînse, mîini împreunate a rugă se îndreptară spre el. Preotul întinse brațele peste mulțime.

— Pace ! strigă el deodată cu o voce răsunătoare. Jertfa a fost adusă, să facem pace. Lăsați gîlceava ! Nu mai întrebați de incendiator ! S-a spovedit și a plecat. Un necunoscut. Nu învinuiți pe nimeni ! Fapta lui nu-i aparține ; noi înșine... și don Taddeo se bătu în piept — am făptuit-o ! Căci n-am avut destulă iubire. Ne-am urît unii pe alții, ne-am dușmănit ; fiecare socotea că drep-

tatea e de partea lui, şi din cauza asta am ajuns un oraş al nedreptăţii, care trebuia să ardă. Mă învinuiesc...

Cu mîna ridicată

— ... de războiul civil, în care am azvîrlit oraşul, de trufia spirituală, care m-a dus la pierzare — şi vreau să mă pocăiesc. Aduceţi-l pe avocat, ca să-i predau cheia găleţii. Avocatul e un mare cetăţean... Don Taddeo se întrerupse, înghiţi în sec, dar îşi desfăcu braţele : ... pe care l-am făcut să sufere pe nedrept.

Din înghesuiala poporului strîns lîngă altar se ridicară mîini, voci rostiră :

— Dar, reverendo !

— Pe care l-am făcut să sufere pe nedrept ! strigă don Taddeo încă o dată, pe un ton înalt şi tremurător. Nimeni n-a făcut pentru voi mai mult decît el.

— Dumneavoastră ! Dumneavoastră ! i se răspunse.

Îşi lungi şi mai mult gîtul, de parcă ar fi fugit de vocile acelea de jos.

— Iubiţi-l ! Fiţi buni ! Buni !

Atunci se auzi un trosnet, de parcă s-ar fi prăbuşit bolta bisericii. Naosul răsună de un bocănit, în mijlocul unui strigăt puternic. Femeile fură văzute fugind, iar pe dale se zări un fel de ghemotoc. Cu toţii se împinseră de lîngă altarul principal ; un cap se apropie rostogolindu-se şi se opri înaintea lui don Taddeo : capul de piatră al unei femei.

Mulţimea mută încremeni într-un semicerc larg. Cu părul său de femeie împletit în cosiţe, capul şedea acolo şi-l privea pe don Taddeo, care la rîndu-i se uita la el. Preotul era la fel de alb ca şi capul, iar mîinile şi le ţinea cu degetele răsfirate.

Deodată își acoperi fața cu ele și se retrase. Mulțimea abia mai apucă să vadă o cută a sutanei lui fluturînd în despicătura draperiei din spatele altarului.

— Ce s-a întîmplat ? A fost diavolul, fugiți !... Nu, nu ! a zburat din capela Cipolla. E capul bunei principese Ginevra.

Fugiră într-acolo. Băieții se ghemuiseră pe mormîntul principesei. Ca să-l vadă pe don Taddeo, se cățăraseră pe capul statuii — și ce gît subțire avea Ginevra ! Cînd capul se frînsese, se prăvăliseră peste Fania și Nană, peste fetele de pe Via Tripoli, și cu ele grămadă peste grilajul capelei, care se deschisese și măturase de pe trepte o grămadă de oameni. Cîțiva încă se mai dădeau de-a rostogolul.

— Ia priviți-l pe Savezzo ! Și-a pierdut gheata și o caută printre picioarele celorlalți. Ce caraghios ești ! Da, gheata ta s-a ales cu o gaură, și nu-ți folosește la nimic că ne stupești ca un motan.

Femeile se porniră pe rîs. Savezzo își încălțase gheata și tropăia.

— Nu vedeți că e iarăși o intrigă a avocatului ? A vrut să mă omoare, fiindcă l-am doborît.

Bărbații schimbară priviri. Bătrînul frînghier Fierabelli declară șovăind :

— Eh ! Avocatul doar n-o fi un ucigaș.

— Nu-l mai vorbiți de rău pe avocat, spuse cu hotărîre doama Zampieri. Asta-i voia lui don Taddeo.

— Asta-i voia lui don Taddeo ! repetară femeile.

— Ce, don Taddeo ! E bolnav și aiurează.

Savezzo fu numaidecît încercuit și se pomeni în fața ochilor cu niște degete ascuțite și încovoiate.

— Nici o vorbă împotriva sfîntului, altminteri eşti un om mort !

— Pace ! Pace ! strigă frînghierul. Don Taddeo iese cu potirul.

Femeile se îngrămădiră repede la mijloc.

— Ce frumos e totuşi în odăjdii !

Ele văzură însă că preotului îi căzuse părul pe frunte şi o şuviţă ascuţită îi ajunsese pînă la nas. Ochiul stîng abia i se mai zărea, faţa îi părea strîmbată. Femeile şoptiră :

— Cum s-a mai chinuit ! A plîns pentru noi.

Bărbierul Nonoggi îşi făcu loc, răsucindu-se, prin mulţime.

— Nu v-am spus eu de la început — hai ? — că avocatul o să ajungă iarăşi sus ? Cine vrea să se bucure de hatîrul dumnealui — şi se strîmbă la brutarul Crepalini — să mi se adreseze mie, amicul său. Dînd de croitorul Chiaralunzi : Repede sus ! Unde ţi-s gîndurile ? Maestro nu te mai aşteaptă decît pe dumneata.

— Aşteaptă-n zadar, răspunse croitorul, eu nu-i cînt misa.

Bărbierul se sperie. Interveni bătrînul Zecchini :

— Fă-o pentru mine, Chiaralunzi ! Mă omor după muzică, e sora vinului.

Cu toţii stăruiră pe lîngă croitor.

— Nu-i vorba de maestro, pe care-l urăşti ; e vorba de înălţarea noastră sufletească, ce naiba !

Femeile avură alt argument :

— E vorba de don Taddeo. Vrei să-l jigneşti ?

Şi, în vreme ce dirijorul făcea mut semne sălbatice din balconul corului, femeile îl împinseră pe croitor din spate, pînă pe scara în spirală. Stătură de pază, pînă cînd ajunse sus.

— Mereu dumneata !

Dirijorul respira precipitat, își duse mîna la inimă.

— Prevăd : din cauza dumitale, misa mea o să cadă. Dar atunci — ah ! Cînd te am în fața mea, simt de ce aș fi în stare.

Învățătorul Zampieri, așezat la orgă, văzu în oglinda lui chipul descompus al lui Dorlenghi, văpăi în ochii săi albaștri și se întoarse uimit. Muzicanții își lăsară jos instrumentele. Bătrînul mic slujbaș Dotti spuse :

— Fiți rezonabil, maestro. Cîntăm în onoarea lui Dumnezeu.

— Și onoarea mea ? pufni dirijorul.

Fetele de școală din clasele mai mari aflate în cor își dădură coate și chicotiră.

Croitorul nu rosti o vorbă, dar cînd își încercă instrumentul, suflă atît de vîrtos în corn, încît toată lumea tresări. Cei de jos își aruncară ochii spre cor și rîseră.

— Liniște, don Taddeo se roagă, își mărturisește păcatele..., ca și cînd ar avea vreunul, omul ăsta sfînt.

— Signora Eufemia, cămașa de ministrant e prea mare pentru băiețelul dumitale.

— Da, dar el leagănă cățuia cu tămîie mai dibaci decît al matale.

— La ce te-ai gîndit, Scarpetta, în timpul mărturisirii păcatelor ? Eu mi-am adus aminte că avocatul i-a făcut rost fratelui meu de postul de copist la subprefectură.

Bătrînul Corvi cel gras bombăni :

— Oare ultima faptă bună a avocatului să fie că mi-a dat locul de la bascula publică ?

Lăcătușul Fantapiè clătină din cap.

— Trebuie să recunoaștem că în aste patru săptămîni din urmă nu ne-am purtat întotdeauna

cum se cuvine. Am crezut cu adevărat că avocatul a pus focul. N-am fost de părerea asta cu toţii, şi n-a fost avocatul de partea libertăţii şi a comedianţilor ? Da' dacă spune don Taddeo că e altul şi că el îl cunoaşte...

— Trebuie să fie englezul, fiindcă a şters-o de cum s-a crăpat de ziuă.

— Spui prostii, Coccola : un englez ! Se zice că în curtea lui Malandrini a dormit un vagabond, care-a dispărut.

— De ce nu-şi trimite Cantinelli carabinierii să-l caute ? Ce face guvernul ? Război civil şi foc : ah ! se poate zice că am ajuns în impas, din pricina păcatelor noastre.

În faţă, don Taddeo invoca ajutorul lui Dumnezeu. De trei ori strigă după ajutor împotriva nenorocirii ignoranţei : „Nu te-am cunoscut, o, Doamne, fiindcă n-am cunoscut iubirea ; şi, ah, cum mă învinuiesc în faţa ta cei ce suspină, fiindcă nu le-am dezvăluit fiinţa ta !"... De trei ori strigă după ajutor împotriva nenorocirii vinii. De trei ori strigă după ajutor împotriva nenorocirii pedepsei — strigă lungind cuvintele, cu voce nazală şi tremurătoare ; ultimul său sunet rătăcea încă, o biată notă disonantă, pornită în căutare, cînd orga începu să vuiască, asemeni geamătului a mii de oameni. Cîntecul corului se porni numaidecît, ca un hohot de plîns, iar toate instrumentele începură să se tînguie cu patimă.

— Se cîntă *Kirie*. M-auzi, signora Eufemia ? Ah, ah, vreau doar să-ţi mărturisesc că micul dumitale Carluccio e mai drăguţ decît Lino al meu. De-asta am spus că îi e prea mare cămaşa de ministrant.

— Ah, ah ! se auzea prin toate băncile.

Poporul din capele se cutremura.

Don Taddeo, însă, reduse la tăcere toate sunetele mizeriei omenești. Vocea lui se înălță cu o cutezanță unică :

— *Gloria in excelsis !* [1]

Iar corul îi răspunse :

— *Gloria in excelsis !*

Trăsăturile de arcuș pe viori ridicau trepte spre înălțimi, goarnele răsunau furtunos și solemn. Orga vuia ca vîntul.

Cînd se făcu din nou liniște, lăcătușul Fantapiè se închină.

— Mi se pare că Dumnezeu vrea să-l aducem înapoi pe avocat.

— Nu zic nu, răspunse băcanul Serafini, dar Crepalini o să vrea ?

Căci brutarul se tot frămînta.

— Eh ! Coccola, eh ! Malagodi, vi se pare atît de ușor să-l rechemați pe inamicul public ? Don Taddeo : ah ! lui don Taddeo îi dă mîna să vorbească, nu-i pasă de afaceri. Noi însă... Avocatul o să se răzbune ! Ție, Scarpetta, îți retrage lucrările de la primărie, iar mie, cine știe, nu-mi mai reînnoiește monopolul.

— Ce fericire pentru toată lumea ! strigau tinerii cu legături de gît multicolore, iar brutarul, roșu cum e cireașa pînă în albul ochilor, bombănea zadarnic împotriva poporului, care se felicita.

Domnul Giocondi își luă inima în dinți și se arătă la vedere.

— De cînd avocatul nu mai are un cuvînt de spus, pîinea dumitale, Crepalini, s-a făcut și mai mică. Dacă ai fi dumneata la putere, am muri de foame ! — și domnul Giocondi clipi din ochi spre popor, care-i dădu dreptate. Se întoarse, cu burta scoasă, spre domnii de sub cor.

[1] Slavă întru cei de sus ! *(Lat.)*

— Curaj ! spuse el. Vă scot pe toți din încurcătură și-l salvez pe avocat. De cînd am vorbit eu cu don Taddeo, lucrurile merg strună. Activitatea unui inspector de asigurări e cea mai bună școală pentru diplomați.

Savezzo era acolo și spuse printre dinți :

— Și dumneavoastră credeți că avocatul n-o să afle că v-ați lepădat cu toții de el ? O să afle, v-o jur.

— Nu-i răspunde ! șopti domnul Giocondi la urechea farmacistului, care era gata să și izbucnească. Trebuie să fim prudenți în situația noastră confuză.

Și cu toții se retraseră de lîngă Savezzo. Acesta auzi pe cineva tușind și se văzu lîngă banca în care ședea în genunchi doamna Camuzzi. Voalul de dantelă al acesteia îi stătea la distanță în jurul capului ; nimeni nu putea s-o vadă că vorbește.

— Treburile noastre merg prost, cum se pare... Privește-l pe don Taddeo ! Se roagă pentru mîntuirea noastră ; să ne rugăm și noi.

Doamna Camuzzi se aplecă și mai adînc ; degetele ei atingeau delicat mărgelele mătăniilor. Savezzo scrîșni.

— Trebuie să recunosc, tenorul mi-a scăpat, iar avocatul, pe care l-am ucis, se întoarce, ca o stafie.

Ea rămase îndelung mută ; își ridica și-și cobora capul, ca oamenii ce se roagă. Apoi, în șoaptă :

— Așază-te în genunchi. Iar cînd urechea lui fu aproape de tot : De tenor am eu grijă, poate fi liniștit. Crede că în seara asta va comite un păcat mare și va seduce o fată făgăduită Domnului. Eu, însă, îl voi împiedica să păcătuiască și o voi salva pe Alba. Lasă-mă să mă rog ! După un răstimp, cu un suspin : Simt că sfîntul Agapitus

mă ascultă. Dumneata nu ştii că a mai salvat odată o fecioară căzută în mîna unui seducător, făcîndu-l prin rugăciunea lui pe acela să fie în neputinţă de a se mai arăta primejdios pentru o femeie ? Auzindu-l pe Savezzo că pufneşte : Dacă ai fi credincios ! Atunci ai avea şi succes... Pe avocat îl las în seamă dumitale. N-ai încercat cumva să-l combaţi pe don Taddeo ? Ar fi şi inutil. E bolnav, iar oamenii îl venerează ca pe un sfînt, ceea ce-l face să fie încă şi mai slab. Trebuie să renunţi la el şi să treci de partea avocatului.

— A cui ?

— A avocatului. Trebuie să te duci numaidecît la el, fiindcă altminteri ţi-o iau alţii înainte — şi i se oferă. Spune-i că acum, cînd îţi cunoaşte puterea, nu mai vrei s-o foloseşti împotriva lui. Oferă-te să-i aduci partidul dumitale şi să conduci împreună cu el.

— Niciodată, spuse Savezzo cu voce tare.

Ea lăsă să treacă un timp. Apoi :

— Va fi foarte fericit să poată merge cu dumneata mînă în mînă ; iar cum le readuci pacea, cu toţii te vor primi bine. În felul ăsta cîştigi timp, ca să poţi pune la cale ceva nou, care să ne scape definitiv de avocat.

Doamna Camuzzi se aplecă şi mai dinc.

— *Libera nos a malo !* [1]

— Niciodată ! repetă el. Îl urăsc prea mult. Prea mult a trebuit să mă prefac. În oraş nu e loc decît pentru unul dintre noi. Dacă el se întoarce, am pierdut totul... Dar nu se va întoarce. Voi interzice poporului să-l recheme. Voi folosi forţa, voi...

[1] Mîntuieşte-ne de cel rău ! *(Lat.)*

— Liniște ! — și doamna Camuzzi se întoarse către doamna Acquistapace. Nu găsești că n-ar trebui să se vorbească, în timp ce don Taddeo se roagă ?

Don Taddeo se aplecă și își împreună mîinile, umil ca și acela pe care-l slujea, a cărui viață pămîntească o evocau gesturile sale. Păși din partea stîngă a altarului spre cea dreaptă. „Truda lui a fost și mai grea", gîndi el ; iar în timp ce îl învăluia fumul de tămîie din cățuile micilor Nonoggi și Coccola : „Dar înfăptuirile sale erau pline de mireasmă. Ale sale erau pline de mireasmă."

— A sosit clipa supremă ! — și Savezzo îi apucă de braț pe lăcătușul Fantapiè și pe cizmarul Malagodi. Don Taddeo va citi epistola, acum e timpul să alegem. Vreți să preluați puterea, sau să-l rechemați pe tiran ?

— Eh ! uiți că mai există și oamenii de rînd, spuse cizmarul.

— Și don Taddeo, adăugă Fantapiè. Druso, Scarpetta, cei doi Serafini, toți au spus la fel.

— Fără don Taddeo nu există nici un partid al păturii de mijloc, căci cum am obține fără el sprijinul poporului ?

Subprefectul se afla în apropiere, Savezzo făcu un pas spre el. Îndată, domnul Fiorio dispăru în spatele unei coloane, iar Savezzo simți o adiere rece în creștetul capului : întocmai la fel — cîte ore trecuseră de-atunci ? — subprefectul îl lăsase să cadă pe avocat !

Toți cei cărora le întinse mîna o vîrîră pe-a lor în buzunar. Ridicară din umeri.

— Întreabă poporul dacă te vrea în locul avocatului. Întreabă poporul.

Împungînd cu fruntea, Savezzo se repezi în capela Torroni, pe treptele căreia lumea sta grămadă, exalînd un puternic miros de ceapă. Oamenii formau piramide pînă la altar, îngenuncheau amestecîndu-și picioarele, purtau copii pe umeri, iar în brațele încrucișate ale unui tînăr stătea aninată o fată, pentru care nu mai era loc pe podea.

— Aici sînt ! Aici e cel ce v-a eliberat ! — și Savezzo încercă să-și agite brațele, dar cei pe care-i atinse i le izbiră în jos. În loc de brațe, începu să-și rostogolească ochii.

— Avocatul a fost doborît ! Acum e momentul să cunoașteți libertatea !

— Lasă-ne în pace ! Nu vezi că ne calci pe picioare ?

— Eu nu sînt un domn, sînt unul de-al vostru : ia priviți ! și începu să țopăie într-un picior, ca să-i smulgă pe ceilalți din nepăsare. Ghetele mele sînt găurite. Și uite !

Le întinse degetele butucănoase cu unghii rupte. Îi răspunseră :

— Bine, bine, gheata și mîinile. Dar mutra ta nu ne place.

Tînărul care ținea fata în brațe zise :

— Te gîndești prea mult la tine însuți, ca să-ți fie dragă libertatea.

— Don Taddeo nu ține cu tine, ține cu avocatul, strigă o femeie, iar alta :

— Avocatul e mai vesel decît tine, îi sînt dragi femeile și poporul.

Lîngă altarul din capelă, un tînăr cu legătură de gît multicoloră ținea brațele la piept, ca să nu răpească din spațiul vecinilor. De-acolo de sus îl privi pe Savezzo în ochi.

— Avocatului îi e dragă libertatea, asta se simte. Dumneata, domnule Savezzo, vrei să fii admirat

și ai fi fost gata să umbli pe sîrmă din vîrful clopotniței pînă la primărie, dacă așa l-ai fi putut învinge pe avocat.

De pretutindeni se auziră murmure de aprobare. Cineva, purtînd un bandaj uriaș peste fălci, zise :

— Avocatul e un om mare.

Acolo, în colț, unul încercă să aplaude. Dirijorul, de sus de la cor, auzi. „Ah, da, știam eu, firește, că muzica mea e frumoasă" — și continuă să mînuiască bagheta ușurel de tot, cu capul culcat pe umăr, cu un zîmbet reținut. „Iar acest *graduale* e atît de frumos, fiindcă l-am creat în noaptea aceea, cînd Flora Garlinda a fost atît de rea și m-a făcut atît de nefericit. Ce bine că am avut noaptea aceea de nesomn ! Atunci s-a văzut că tot ce pătimisem din cauza ei se potrivea cu acest «progres întru viața spirituală», iar cînd am terminat eram sigur că o cucerisem și de bucurie am scris imediat acest «Aleluia» al meu."

Mînuind bagheta, se uită la don Taddeo. Îi zvîcni inima. „Acest «Aleluia» al meu ! Urmează chiar acum ! Să mai trăiesc doar aceste clipe !" Și bagheta tremură.

— Aleluia ! cîntă don Taddeo.

Dirijorul mai aruncă tuturor o privire fugară. În vreme ce cobora încet mîna, fața i se lumină irezistibil de un surîs de fericire febrilă... Deodată tresări. „Cornul-tenor ! Știam eu." Se făcu brusc alb, aidoma coloanei din spatele lui, avea ochii tulburi și-și lungi gîtul.

— Ai intrat greșit, Chiaralunzi ! Se-nțelege, nu se putea să nu intri greșit !

— A făcut-o cu intenție, ca să vă strice succesul, șuieră bărbierul Nonoggi pe deasupra clarinetului, în vreme ce croitorul, roșu gotcă la față, își coborî instrumentul de la gură.

— Cum ? Îndrăzneşti să te întrerupi ? Am fost nedrept cu dumneata ? Atunci poftim — şi dirijorul sări, cu braţele ridicate, de pe podium — ia dumneata bagheta, ai să dirijezi mai bine, îmi cunoşti muzica mai bine decît mine.

Unul după altul îşi puseră instrumentele jos, cîntecul corului amuţi. Orga singură duse „Aleluia" pînă la capăt, şi numai Nina Zampieri mai lăsă să cadă cîteva note de harpă, ca nişte stropi pe timp de furtună. Croitorul îşi răsturnase scaunul ; cei doi stăteau faţă în faţă. Dirijorului îi ieşiseră ochii din cap, obrajii i se învineţiseră. Îşi duse mîna la gît. Răguşit de tot :

— Crezi că te pricepi oarecum la muzică, fiindcă nevasta dumitale se culcă cu un tenor.

Toţi instrumentiştii săriră în picioare. Blandini. Allebardi şi tînărul Mandolini nu fură destui, ca să-l ţină pe croitor. Frumosul Alfò i se agăţă de coapse, în vreme ce Nonoggi şi bătrînul mic slujbaş Dotti o luară la fugă pe scara în spirală. Corul se înghesui în perete. Cineva strigă :

— Ajutor !

— Ce tot tropăiţi acolo sus ? întrebă cineva din biserică. Ce s-a întîmplat ?

Învăţătorul Zampieri se aplecă peste balustradă.

— Maestro nu se simte bine. E o operă atît de grea, şi a compus-o însuşi dumnealui.

— Linişte acum ; Pipistrelli e pe punctul să aprindă lumînările.

Don Taddeo se înapoie în partea stîngă a altarului principal.

— Ce încovoiat merge ! remarcă mama Paradisi.

Doamna Zampieri adăugă :

— Ai crede că suie un munte.

Pe treptele capelei Cipolla, îngenuncheate în îngrămădeală, cu ochii mari cît cepele şi luminaţi

de reflexul lumînărilor, slujnicele Fania și Nană își apăsau pe piept mîinile mici și negre.

— Vezi crucea? Don Taddeo poartă crucea. Poartă crucea pentru noi.

Acum ardeau toate lumînările și-și amestecau flăcările în scînteierea fondului auriu al absidei. Căţuile micilor Druso și Coccola se legănau mai sus, fumul de tămîie devenea mai dens, iar din norul acesta răsunau cuvintele *Evangheliei*.

Blandini, Allebardi și tînărul Mandolini îl împinseră pe croitor pînă jos. Chiaralunzi întrebă gîfiind de nevastă-sa; ea însă era undeva departe, în îngrămădeală, nefericitul trebui să rămînă în pronaos. I se mai auzeau numai paşii inegali încolo și-ncoace, oamenii se întrebau ce-o fi avînd — iar în clipa aceea o melodie se înalță ca dintr-un singur piept eliberat, avîntată și plină de încredere.

— *Credo!* Dar e o bucată strălucită!

— E din *Sărmana Tonietta*, afirmă Polli.

— Ia te uită tînărul ăsta, nu l-aș fi crezut în stare.

Iar cînd bucata se termină, în șoaptă, lungind gîtul:

— Bravo maestro! — în vreme ce don Taddeo, sclipind și scînteind în odăjdiile sale brodate, se înclina cu umilință deasupra altarului, iar mîinile sale se înălțau mai sus, pipăind.

— Vino, duhule sfînt!

Își spălă mîinile, murmurînd. Îndemnul:

— *Orate, fratres!* [1]

Un strigăt înalt al corului:

— *Sanctus! Sanctus! Sanctus!* [2]

---

[1] Rugați-vă, fraților! *(Lat.)*

[2] Sfînt! Sfînt! Sfînt! *(Lat.)*

Şi liniştea emoţionată a aşteptării. Femeile mai şuşotiră iute între ele ; printre bărbaţi trecu un ultim val de rumoare... Sunetul clopoţeilor.

Cu un vuiet puternic, toată lumea lunecă de pe bănci, de pe ieşituri de zid şi trepte. Se auziră cîrjile bătrînei Nonoggi pocnind, cînd ea se lăsă în genunchi. Doamna Giocondi, care sforăia, primi cîte un ghiont de la fiicele ei şi îngenunche repede. Toate frunţile se plecară adînc, numai don Taddeo înălţă potirul strălucitor. Micul disc alb de deasupra acestuia privi peste întregul popor, ca ochiul stins al lui Dumnezeu, iar lîngă el, într-o lungă tăcere, ochii preotului se înceţoşară de oboseală şi mîhnire.

— Şi pe noi păcătoşii, spuse el cu voce slabă ; făcînd o sforţare, cu braţele ca întinse pe cruce, larg deschise spre popor : *Pax Domini !* [1] — iar în timp ce cu toţii îşi dregeau glasurile, împingeau la o parte scaunele şi se înghesuiau spre ieşire, corul răspunse la rugăciunea lui.

— Ci ne mîntuieşte de cel rău !

Farmacistul Asquitapace fu împins pe uşă printre cei dîntîi.

— Ce ai ? Ce-ai găsit de plîns ? îl întrebă Polli.

— Ah ! ce frumos au cîntat *Agnus Dei !* [2] Ce mişcătoare şi înălţătoare a fost misa ! De-atîta vreme n-am mai fost în şandramaua asta.

Şi cum nevastă-sa apăru într-un val azvîrlit pe uşă, o îmbrăţişă şi-i trînti, pe obrazul stîng şi pe cel drept, două pupături zgomotoase. Ea rămase înlemnită.

---

[1] Pacea lui Dumnezeu ! (Lat.)

[2] Mielul lui Dumnezeu ! (Lat.)

— Nu-i vorba de asta, zise Polli. E vorba despre avocat. Trebuie să-l aducem.

Se îndreptă spre Malagodi, frînghier și Scarpetta.

— N-am dreptate, domnilor ? A sosit momentul să facem pace. E mai bine pentru afaceri... și în definitiv oameni sîntem.

— Eh ! nu zic nu, replicară ei. Căci din pricina războiului civil, țăranii n-au mai venit la oraș, astăzi, duminica. Asta vă atinge pe voi, foarte bine ; dar ne atinge și pe noi.

Cumătrul Achille îi strînse în fața domului și pe prietenii lui Crepalini, cu brutarul între ei.

— Ah ! dumneavoastră credeți că avocatul o să se răzbune ? Nu-l cunoașteți ! Avocatul e un gentleman cu inima cea mai nobilă.

— Garantez pentru prietenul meu, spuse farmacistul, că are să-ți reînnoiască monopolul.

Totuși brutarul se scărpină în cap și se strecură încet în mulțimea care îl felicita pe dirijor. Acesta se rezema de dom, își apăsa palmele fierbinți pe zid și surîdea tulburat. „Așadar i-am înălțat sufletește, gîndea el. Le-am limpezit pasiunile ; ei simt pacea. Dar eu a trebuit să sufăr, atunci cînd mi-am creat misa, să sufăr pentru Flora Garlinda."

Cum el nu spunea nimic, grupul de oameni se risipi. Deodată, cu fața radiind o îndurare luminoasă, cavaliere Giordano îi întinse mîna împodobită de inel :

— Maestro, am pentru dumneata o veste bună ; mi-a sosit încă de aseară cu poșta, dar am vrut să aștept succesul misei dumitale, ca să-ți pot dubla fericirea, maestro... Cu un gest ușor și fericit, de parcă ar fi mînuit o baghetă magică : ești dirijorul secund al societății Mondi-Berlendi, iar în stagiunea de toamnă vei merge la Veneția.

Zîmbetul dirijorului îngheță. Cavaliere le făcu semn celor din preajmă să se apropie, pentru a fi martori.

— Cum ? Asta-i o distincție pe deplin meritată. Căci maestro Dorlenghi al nostru nu e numai un talent, e și un talent simpatic.

Se auziră aprobări. Doamna Camuzzi o atinse cu cotul pe mama Paradisi.

— Ah ! signora Aida, chiar mai adineauri constatam că niciodată nu ne-au venit gînduri atît de pioase ca în timpul misei maestrului, iar acum ne părăsește.

— E foarte firesc, zise Flora Garlinda. Îi apăruseră dintr-o dată mari cearcăne sub ochii care-i rămăseseră gravi ca moartea, deși își ridicase de pe dinți buzele a zîmbet. Apucă mîna moale a dirijorului și i-o scutură puternic. Era lesne de prevăzut că ne-o va lua înainte, nouă celorlalți. Eu, pe care o lași în urmă, îți ofer serviciile mele, maestro. Trebuie să știi că ți-am dat o mînă de ajutor. Căci i-am vorbit despre societatea Mondi-Berlendi micuței Rina, îți amintești, maestro, ibovnica dumitale, slujnica Rina, care a intervenit pentru dumneata pe lîngă cavaliere Giordano.

Cîțiva chicotiră. Bătrînul Zecchini pufni. Dirijorul se răsuci brusc și plecă ; îi mai văzură ceafa zvîcnind violent, cînd dădu colțul pe lîngă zid. Cavaliere Giordano se luă după el, cu mîinile întinse.

— Dragă Dorlenghi, cum se poate ca o părere greșită a acestor oameni cumsecade... Te asigur că numai talentul dumitale neobișnuit...

— Lăsați, cavaliere, nu-i altceva decît fericirea asta neașteptată, la care nervii mei nu rezistă. Și după toate astea... Începu deodată să se zvîrcolească, își duse palma la frunte, gemu sălbatic :

...eu v-am compromis și v-am pus viața în primejdie, dumneavoastră, binefăcătorului meu !

Cavaliere ciuli urechile.

— Cum adică, dragul meu ? Explică-te.

Cu pumnii la tîmple, dirijorul continua să facă :

— Oh ! Oh !

Dinspre piață se auzea un iureș de strigăte.:

— Vrem pace ! Îl vrem pe avocat ! — și mereu urletul lui Savezzo :

— Dacă-l chemați, am să fac să-i simțiți cei dintîi răzbunarea !

Cavaliere își roti ochii, neliniștit.

— De ce am a mă teme ? Hai, vorbește.

— Croitorul...

Dirijorul duse palma la gură și rosti cuvintele printre degete :

— Îmi ieșisem din fire, n-am mai știut cum să răspund la jignirile sale... Atunci i-am spus că dumneavoastră îl înșelați cu nevasta lui.

Bătrînul tenor rîse cu un behăit.

— Ei ! și dacă ar fi fost adevărat ?

— Dar croitorul e furios, s-ar putea să vă omoare.

Fața bătrînului se descompuse ; el întinse mîna, ca pentru a se apăra.

— Nu e adevărat ! Jur că nu e adevărat. Se poate să fi încercat. Nu neg că...

— Îl vrem pe avocat ! Aduceți-l, domnilor ! Ține-ți gura, intrigantule !

Dirijorul și cavaliere Giordano se învîrteau unul în jurul celuilalt, frîngîndu-și mîinile.

— Ah ! tinerii ăștia ! se tînguia bătrînul. Își pierd numaidecît capul. Pasiunile ! Sîngele fierbinte ! Frumoasă treabă !

— Ce-am făcut ! gemea dirijorul.

Bătrînul se opri locului, capul i se bălăbănea de mînie.

— Dar trebuia să-mi porți recunoștință pentru binefacerile mele ! Ceea ce ai săvîrșit dumneata, e ceva josnic și ordinar ! Îndată se frînse, cu fața schimonosită a plîns. O să mă omoare. Unde să mă ascund acum ? Ah ! știam eu că am s-o sfîrșesc aici : într-un oraș cu mai puțin de o sută de mii de locuitori și înconjurat de mister. Blestemata aceea de nevăzută mă va ucide cu mîna croitorului !

Deodată, cu genunchii încovoiați, o luă la fugă pe Corso, fugea și totuși nu se urnea din loc. La colț apăru doamna Camuzzi.

— Cavaliere ! Îl apucă de mînă, șopti : Nu într-acolo. Croitorul e în partea aceea. Cum el dădea din mîini, gemînd : Piața e plină de lume ; acolo vă veți afla în cea mai mare siguranță. Bine că plecați din oraș chiar astăzi.

— N-am să mai plec niciodată de-aici.

— Trebuie luate măsuri. Aș putea să vă ascund la mine, dar cum croitorul știe unde locuiți...

— Salvați-mă !

Bătrînul se agăță de brațul ei. Ea nu făcu decît să-și legene capul.

Polli și Acquistapace se desprinseră din mulțimea numeroasă, agitată, care-și tălăzuia pasiunile prin piață.

— Toți sînt de aceeași părere ; hai la avocat.

Dar Savezzo se răsti :

— Inutil ! E arestat, merge la galere.

Savezzo își smulse de la piept un teanc de hîrtii murdare, își umezi degetul :

— Asta-i mărturia lui ! A recunoscut că el a pus focul

Mulțimea dădu înapoi — și deodată își luă avînt.

— Dă-ni-le să le vedem ! Hai !

— E un fals ! bubui vocea farmacistului, care înșfăcă hîrtiile. Le ridică deasupra capului. Ticălosul ăsta a plastografiat. Iată cine e ticălosul. Acuma știți pe cine trebuie să trimiteți la galere. Întinse mîna spre urletul poporului, bocăni cu piciorul de lemn și strigă de i se umflară vinele : Lăsați-l ! Nu puneți mîna pe el ! Ah ! admirați bunătatea avocatului. Îi iartă pe toți cei care au întreprins ceva împotriva lui ; îl iartă chiar și pe acesta și-i dă hîrtiile înapoi.

Și cu un gest măreț, bătrînul înapoie hîrtiile lui Savezzo, care își privea chiorîș nasul. Poporul aplaudă.

— Bravo ! Adu-l pe avocat !

— Croitorul, spuse doamna Camuzzi, n-a auzit de la maestro numele dumneavoastră, nu-i așa, cavaliere ? A auzit numai că la nevastă-sa e un tenor. Dar aici sînteți doi tenori. Trimiteți-l pe celălalt acolo !... Cum el o privea fără să înțeleagă : Da, trimiteți-l pe celălalt să-i ceară scuze nevestei croitorului în numele dumneavoastră. Să fixeze el o întîlnire în locul dumneavoastră, să procedeze așa cum va socoti că e bine ; noi, însă, îl vom vesti într-un fel pe croitor. Ah ! omul ăsta n-o să se întrebe prea mult cum stau lucrurile, o să-și piardă firea...

— Dar acesta ar fi un asasinat, zise cavaliere Giordano și se trase un pas înapoi.

Doamna Camuzzi ridică din umeri :

— Vă dau un sfat, fiindcă mi-l cereți. Nu aveți impresia că în spatele tuturor acestor oameni, acolo, pe ulița Luciei găinăreasa, se află croitorul și se uită încoace ? Ce ochi mai are !

— Ajutor ! Fac precum spuneți.

— Curaj, cavaliere ! Mă duc să-l domolesc. Ah ! a plecat. Unde-o fi fost ? Dar dumneavoastră sînteți acum prevenit.

Negustorul Mancafede alergă după Acquistapace și Polli.

— N-o să vă duceți fără mine ! Nu-s eu cel mai devotat partizan al avocatului, care nu s-a îndoit de el nici o clipă ?

Domnul Giocondi se apropie și el, legănîndu-se.

— Și eu ? Căci, să fim drepți, fără tratativele mele cu don Taddeo avocatul n-ar mai fi ajuns niciodată din nou la suprafață.

Ceilalți îi explicară că talentele lui diplomatice sînt în clipa aceea mai folositoare în piață, pentru a menține dispoziția favorabilă a poporului.

Înainte de a pătrunde pe ulița în trepte, Savezzo le mai tăie o dată drumul. Se izbea orbește cu pumnii și, dînd să vorbească, împroșca stropi de salivă.

— Lașilor ! Lași jalnici ! urlă el. De două ori trădători, care vă dați la o parte în primejdie, și pe urmă, cînd se-ntoarce roata, vă tîrîți înapoi. Eu : ah ! eu mă prăbușesc. Dar mă prăbușesc disprețuindu-vă.

Izbindu-se în piept, de-i bubui, făcu calea întoarsă.

Cei trei începură să urce în tăcere... Negustorul se răsuci spre farmacist :

— Trebuia să-i fi răspuns. De ce nu l-ai pus jos ?

După un răstimp, Polli oftă :

— Se pare că ne-am pierdut capul și am vorbit unele lucruri, pe care totuși nu le-am fi făcut

niciodată. Eu, cel puţin, pot spune despre mine că aş fi stat lîngă avocat chiar în impas.

Farmacistul rămase mut şi lăsă capul în jos.

— ...În odaia avocatului, nepoata lui stă la fereastră, constată Mancafede.

Tutungiul spuse :

— Trebuie că şi-a căutat mîngîiere în sînul familiei. Îndată însă va vedea că mai există şi prieteni.

Şi încă de departe începu să fluiere într-acolo. Tînăra Amelia se întoarse spre odaie.

— Avocatule, vin trei domni !

Avocatului îi tresăltară umerii, în pat. Ţinea ochii închişi. Văduva Pastecaldi se uită afară.

— Slavă Domnului, sînt prieteni.

— Ce, prieteni — şi Galileo Belotti ridică din sprîncene pînă la marginea frunţii. Nu mai există prieteni. Vor să spună avocatului că va ajunge la galere.

— Eşti un om fără Dumnezeu. Nu vezi că avocatul e bolnav ? Ai face mai bine dacă te-ai duce la ceilalţi oameni nemernici din piaţă. N-ar face mai bine, doctore ?

Doctorul Capitani, care cerceta oala de noapte a avocatului, fu de acord.

— Ai face mai bine, ai face mai bine, papapap. Dar dacă piaţa nu mai are nici un haz fără avocat ? Şi Galileo se rostogoli bubuind prin odaie.

— Galileo, strigă de jos, chiar lîngă casă, vocea tutungiului. Spune-i avocatului că am venit să-l arestăm.

Văduva Pastecaldi, cu pumnul la obraz, scoase un strigăt, ca o fetiţă.

— Ce-am spus eu — şi Galileo îşi umflă pieptul.

Avocatul tresări ; doctorul îl sprijini repede.

— Chiar și soarta cea mai crudă mă va găsi tare, zise avocatul și descrise un arc de cerc cu mîna, care-i tremura. Dar nu mă simt un om pierdut, căci... Își regăsi vocea : ...cred în justețea poporului.

În clipa aceea, ușa zbură din clanță. Polli strigă spre cei dinăuntru :

— Bună ziua la toată lumea. E acasă marele nostru bărbat ?

Dar numaidecît amuți și făcu un pas înapoi.

— Signora Artemisia, șopti farmacistul, ce se-ntîmplă ? Avocatul nu se uită la noi, îi e foarte rău ? Cum ea nu făcu decît să ridice mîinile împreunate : Atunci va trebui să spunem poporului că nu-l poate avea în mijlocul lui. Căci poporul dorește să-l vadă întorcîndu-se la el.

— Cum ? Nu vreți să-l arestați ? întrebă Galileo.

— Ce naiba ! Nu-nțelegeți că a fost o glumă ? zise Polli. Poporul te cheamă, avocatule.

— Iată-mă-s ! spuse avocatul și-și scoase picioarele de sub plapumă. Îl împinse încolo pe doctor — dar pe urmă rămase în izmene pe marginea patului și nu reuși să se ridice.

Soră-sa se repezi lîngă el.

— Ai să te distrugi, avocatule. Gloria te ucide.

— Ce, glorie ! — și Galileo Belotti declară celor trei domni : A făcut prea multe băi calde, avocatul. Întotdeauna, tocmai cînd vrei să iei masa, el are nevoie de toată bucătăria pentru apa lui fierbinte. Și-apoi, se înțelege, de patru săptămîni nu mai vezi în biroul lui decît combinezoane de damă...

Sora celor doi Belotti se jelui :

— Ți-am spus mereu, avocatule, că atunci cînd ai să ajungi la putere, n-ai să poți respinge femeile și ele au să te distrugă. Acuma așa s-a și întîmplat.

— Căci avocatul, încheie Galileo, a avut azi-dimineață în baie un atac de dambla.

Avocatul fu într-o sclipă pe picioare, bătu aerul cu palmele.

— Ce nerozii ! Atac de dambla, un bărbat ca mine ! Spune dumneata, doctore, că sînt sănătos tun !

— A fost doar o ușoară slăbiciune, decise doctorul ; căci, avocatule, ceea ce văd aici arată de parcă ai fi eliminat din nou mai mult zahăr !

Farmacistul se apropie șontîcăind anevoie ; luă mîna avocatului.

— Bietul meu prieten, ai pătimit. Noi, poporul, ți-am pricinuit suferințele. Acum, însă, vrem să te avem din nou printre noi și să-ți mulțumim. Vino !

— Vin, mă și simt mai bine. Hainele mele ! Ah ! poporul mă cheamă. Dumneata, doctore, vrei să fiu bolnav ; dar poporul mă vrea sănătos, iar el e mai puternic decît dumneata, sînt sănătos.

Îi îmbrățișă pe prieten, pe sora lui și pe doctor.

— Fața dumitale e de pe acum mai puțin cenușie, constată doctorul Capitani. Ochii și-au și recăpătat strălucirea. Te las așadar poporului, dacă îmi promiți că în viitor ai să iei ceea ce am să-ți dau.

— Mai mult decît atît ! Iau și ceea ce nu-mi dai ! — și avocatul îl bătu pe burtă, îl sărută zgomotos pe obrajii bucălați și bălai. Ce simpatic ești, doctore ! Ah, ce fericiți sîntem noi toți. Eu am știut, firește, că lucrurile vor lua această întorsătură. Niciodată nu mi-am pierdut credința în dreptatea poporului.

— Nu pantalonii ăștia ! strigă Polli. E o zi mare ; avocatul trebuie să se îmbrace ca la nuntă.

— Unde-i ai pe cei noi ? întrebă văduva Pastecaldi. Ia priviți-l pe Galileo : i-a găsit.

Galileo vorbi zgomotos :

— Dacă e cineva care cunoaşte lucrurile avocatului, apoi acela sînt eu.

Sora lor îi legă avocatului cravata. Mancafede spuse :

— Cînd ţi-am vîndut-o, cine ar fi spus că ai s-o porţi la o serbare ca asta ! Căci noi cu toţii am învins. Don Taddeo ne-a cerut iertare.

— Nu-i adevărat, spuse farmacistul. Ne-a sfătuit să încheiem pace. Dumnezeu l-a făcut rezonabil : astfel a recunoscut acum, avocatule, că eşti un bărbat de mari merite.

— Şi că el e unul, spuse avocatul, asta o ştiu de azi-noapte.

Îşi îmbrăcă haina, pe care i-o ţinu doctorul, şi-şi luă pălăria.

— Să mergem ! Artemisia, hai !

Ea îşi duse mîna la laibărul ei ţărănesc.

— Cum aş putea... Cînd m-ar vedea alături, poporul ar rîde de tine.

El răspunse :

— Fii liniştită, poporul nu va cere ca eu să fiu altceva decît este el însuşi.

— Avocatul la galere ? spuse la fereastră, din rochia ei albă de muselină, tînăra Amalia, dînd ochii peste cap. Trebuiră să-i tragă un ghiont.

Cînd ieşiră din casă, tocmai răsună o bubuitură, iar acolo, în vale, poporul izbucni în urale.

— Pe Bachus ! exclamă Polli. Au scos şi tunul de la primărie.

— De n-ar provoca vreo nenorocire, spuse avocatul. Va trebui să am grijă.

— Eh ! făcu farmacistul, crezi tu că nu-s de făcut lucruri mai importante ? Don Taddeo vrea să-ţi predea cheia de la încăperea unde e găleata.

Cum avocatul rămase cu gura căscată, Mancafede declară :

— Vezi că-i e teamă de noi.

Avocatul își recăpătă glasul :

— Cum ? Judecata i-a dat lui găleata, și el vrea... Mare prost mai e ! Rîsul i se frînse. Porni mai departe. Voiam să spun că eu n-aș fi făcut așa ceva. Se vede că don Taddeo e un suflet ales.

Pînă la colț nu mai scoase o vorbă, iar acolo, jos, se deschidea piața, plină de rumoare și neagră ; mîini întinse se și avîntară, izbucniră strigăte :

— Iată-l ! Iată-l pe avocat ! Trăiască avocatul !

Se opri pe ultima platformă a scării ; ai săi se retraseră cîteva trepte mai înapoi ; el își scoase pălăria, cu un gest larg, în fața poporului, care-l ovaționa. Umbra primăriei cădea asupra lui, asupra chipului său, pe care-l lăsă pe spate — și cu toate acestea obrajii îi erau luminați puternic de soare. Da, soarele destindea mușchii de pe fața avocatului, îi lumina pielea tăbăcită, făcea să-i salte toate ridurile și răspîndea pînă departe un fel de aureolă.

— Niciodată nu l-am văzut pe avocat astfel ! strigară femeile. Ce frumos e !

Bărbații își spuseră între ei :

— Ar trebui într-adevăr să-l trimitem pe avocat în Parlament, ca să se vadă în capitală ce om mare avem.

— Dragii mei prieteni ! zise avocatul cu glas sugrumat și-și agită mîinile.

Farmacistul o luă înainte.

— Loc, domnilor !

În fața domului, cărarea era deschisă de locotenentul Cantinelli. Cînd păși pe ea, avocatul văzu

venind spre el din partea cealaltă pe un altul : don Taddeo ! Iar de la înălțimea domului atîrna steagul papal ! În aceeași clipă în turn, începu să sune un clopot, și numaidecît, peste drum, bubui o lovitură de tun. Avocatul se răsuci într-acolo : la primărie filfîia tricolorul.

— Trăiască avocatul !

Nu-l lăsau să treacă mai departe, pînă cînd nu strîngea mîinile tuturor, iar el, palid de fericire, aproape că nu mai recunoștea chipurile. Deodată :

— Camuzzi ! Ah ! Cu o privire spre tricolor : Scumpul meu prieten Camuzzi !

— Imnul lui Garibaldi ! strigă farmacistul.

Căci în fața casei sale, dincolo de valurile poporului, fulgerau instrumentele muzicale. Pe deasupra, suit pe un scaun, cumătrul Achille își legăna steagul.

— Imnul lui Garibaldi ! repetă poporul.

Subprefectul, domnul Fiorio, abia avu timp să-l apuce de braț pe maestro. În conjură să interpreteze imnul regal.

Imnul se porni, lumea aplaudă. Avocatul se smulse din mijlocul poporului : vedea venind spre el marea cheie ruginită, pe care don Taddeo o purta întinsă înainte cu ambele mîini. Don Taddeo era palid ca un mort ; nu-și abătea nici o clipă de la avocat ochii injectați. Cînd o femeie se aplecă spre sutana lui s-o sărute, făcu o răsucire rapidă, altminteri, deși toată lumea își retrăgea mîinile din calea lui, călca cu pași mult reținuți, de parcă ar fi vrut să prelungească acest drum, să-l prelungească mereu... Avocatul întinse deodată ambele mîini și începu să se grăbească. Avea o figură plină de respect și aproape că alerga. Astfel se întîlniră, mai înainte ca don Taddeo să ajungă la fîntînă. Preotul continua să țină întinsă cheia, avo-

catul i-o luă cu o reverență. Apoi, amîndoi se retraseră încet unul din fața celuilalt. Poporul aștepta, amuțit. Avocatul tuși ușor, don Taddeo se uita în pămînt. Deodată deschise ochii cu un zîmbet, iar avocatul desfăcu brațele. Ovațiile poporului îi învăluiră ca o furtună, în clipa în care se strînseră la piept. La dom aplauda steagul papii, sclipind galben și roșu, cu faldurile lui grele. Pe deasupra vălmășagului, cumătrul Achille își flutura turbat în văzduhul albastru drapelul alb-roșu-verde. Pipistrelli trăgea acum amîndouă clopotele, le făcu să dănțuiască. Muzica se puse în mișcare, executa bucata în marș forțat, de parcă vuia vîntul, și dădu ocol pieții ; pentru a treia oară bubui tunul. Don Taddeo și avocatul se țineau de mînă.

— Trăiască avocatul ! Trăiască don Taddeo ! Iar în vreme ce fiecare se înclina în partea lui, la mijloc mîinile lor zvîcneau cînd și cînd, de parcă fiecare trecea pe seama celuilalt întreg succesul : întocmai cum făcuseră primadona și tenorul la reprezentația *Sărmanei Tonietta.*

— Trăiască don Taddeo !

Femeile își biruiră sfiala, se azvîrliră asupra lui ; preotul se pomeni cu sărutări zgomotoase pe obraji, stătea acolo cu cîte o pată roșie sub ochi și cu un surîs fugar.

— Trăiască avocatul !

— Scumpi prieteni ! Iată cheia de la găleată ! — și o ridică sus de tot. O avem din nou ; acum vom arăta artiștilor găleata !

— Vom arăta artiștilor găleata ! strigă poporul.

Avocatul duse degetul la gură, trase cu coada ochiului spre preot. Dar don Taddeo își desfăcu și-și strînse mîna, declarînd grăbit că artiștii n-au decît să vină, voia să-i însoțească și el.

— Cum, reverendo ! — și avocatul își făcu de mai multe ori vînt cu pălăria.

— Ce sfînt ! spuse poporul, în vreme ce Gaddi și cavaliere Giordano erau împinși în față.

Avocatul îi prezentă preotului.

— Cavaliere este un bărbat celebru pe tot globul pămîntesc, un bărbat căruia omenirea îi datorează lucruri mari. Domnul Gaddi a lucrat azi-noapte la pompă ca unul de-ai noștri. Fireşte, dumneavoastră, reverendo, care ați făptuit mai mult decît noi toți...

— Păcatele grele, spuse don Taddeo repede și-și apăsă mîna pe piept, cer virtuți mari ; iar de ceea ce mi-am dat seama, e că meritele noastre sînt una cu datoria noastră.

— Sînt de aceeași părere, spuse avocatul. Întotdeauna vom putea făptui numai ceea ce sîntem datori, iar puținul bine, care-mi este îngăduit să-l fac — cu un gest rotund al brațului — acela îmi vine de la popor !

Răsunară aplauze — și presiunea prelungită a mulțimii îi îmboldi pe amîndoi, cu mîinile lor grave, pînă la ușa clopotniței. Nici unul nu vru s-o ia înainte ; își dădură ocol și fură împinși înăuntru așa, rotindu-se. Mulțimea se revărsă după ei. Pe treptele domului se legăna un val al mulțimii. Savezzo se strecură pe trepte și se piti neobservat după draperie. Străbătu, furișîndu-se, pronaosul. Din toate băncile acelea goale din fundul bisericii se ridică o singură figură, albă în penumbră.

— Dumneata aici, domnule Savezzo ? întrebă doamna Camuzzi.

— Fiindcă mi-ați făcut un semn...

— Eu, un semn ?

Vocile ricoșau, lovindu-se de coloane ; doamna Camuzzi șopti :

— Te înșeli... Dar te văd în mantie, și ai o legătură !

— Da. Căci plec ; părăsesc scena înfrîngerii mele. Mai bine să încep între străini o luptă nouă, decît să suport aici triumful nerușinat al vechiului meu dușman. Larma ovațiilor răzbătea surd în liniștea bisericii. Auziți ? — și tînărul scrîșni din dinți. Își azvîrli pălăria pe podea.

— Ridic-o, spuse doamna Camuzzi, ne aflăm în biserică. Fiindcă Dumnezeu însuși e de partea avocatului, n-ai să schimbi dumneata lucrurile.

— Am să le schimb, după ce voi fi învins în altă parte și voi fi devenit un om mare.

— Eu, spuse doamna Camuzzi și suspină ușor, am un bărbat care e și rămîne secretar comunal. Așa că va trebui să-mi sfîrșesc viața în oraș și voi aștepta să văd dacă sfinților le e pe plac să mă asculte.

— Eu mă avînt în lumea largă ! Alte interese și alte pasiuni !

— Crezi ? — cu capul blond aplecat dulce.

— Se va auzi de mine. După ce voi deveni în capitală un mare ziarist, de care se vor teme cu toții, mă voi întoarce, iar avocatul va vedea cine va fi trimis în Parlament. Ah ! ce curățenie am să fac în oraș ! Cum am să mai zdrobesc familiile care dețin puterea ! Văd piața acoperită de cadavre falite.

Avea o privire șașie, sumbră, iar scrîșnetul îi strîmba gura. Afară se auzi un urlet :

— Înapoi ! Pentru numele lui Dumnezeu ! Ne sufocăm !

Cei doi se priviră.

— Se pare, rosti rar doamna Camùzzi, că turnul clopotniței, care e puțin cam strîmt pentru o sărbătoare atît de mare a împăcării generale, te scutește de osteneală, domnule Savezzo, și-i ucide pe toți.

Colțurile gurii îi tremurau ; prin ochi îi trecu un fulger, dar își lăsă numaidecît peste el pleoapele. După o pauză :

— Pleci așadar în același poștalion cu artiștii ?

Savezzo își desfăcu poalele mantiei.

— Plec pe jos, așa cum se cuvine unui cuceritor dur și sărac, și cu aceleași ghete, pe care mi le-a rupt mulțimea vrăjmașă.

— Atunci are să-ți fie cu atît mai ușor să spui cuiva o vorbă în drum... Albei Nardini, la Villascura. Spune-i că tenorul o s-o lase să aștepte, s-a oprit la soția croitorului Chiaralunzi.

Savezzo își strînse mantia peste brațele pe care le încrucișase. O privi scrutător, de jos :

— Cum ați făcut asta ?

— Sfinții ! Sfinții au făcut-o !... Îi va fi înduplecat rugăciunea mea ? Totuna, e vorba de interesele cerului, a cărui logodnică e biata Alba — iar acum, cînd cu toții au fost convertiți la împăcare, nu trebuie să facem și noi un mic bine ?

— Așadar, tenorul ăsta a jignit-o mai profund decît orașul întreg pe mine ? Cum i se adresă o privire sumbră : Oh, lăsați ! Nu știu nimic și fac cum doriți. Ce-mi pasă mie de ce-o ieși de-aici ? Sînt un străin în trecere și las să cadă o vorbă. Din cauza asta n-are decît să se prăbușească orașul !

Își azvîrli pulpana mantiei în jurul corpului, încît îi zbură înapoi de pe celălalt umăr.

— La revedere, cînd voi fi victorios !

Și se îndepărtă, cu pași care răsunară ca în pustiu. Cînd draperia căzu în spatele lui, doamna Camuzzi ridică ușor din umeri.

Afară izbucni un strigăt :

— Savezzo !

Surplusul de oameni, pe care-l revărsa turnul clopotniței, asaltă treptele domului.

— Ia-n priviți maimuța cea slută ! S-ar părea că ăsta-i cel ce ne-a aţiţat la război civil. N-o fi dat el foc hotelului ? Puneți mîna pe el !

Savezzo își ascunse bărbia în mantie. Cu pălăria pe ochi, cu umerii împinși înainte, sări cu zgomot jos, răzbătu prin mulțime, se îndepărtă tropăind.

— Hohoho ! făcură cei dați în lături și-și frecară locurile lovite.

Savezzo dispăru pe ulița primăriei. O femeie spuse :

— Vrea să trăiască și el, săracu', și cine știe pe ce căi aspre pornește.

— Vine domnișoara Italia. Grăbiți-vă, domnișoară, avocatul arată cîntăreților dumneavoastră găleata. De ce n-ați venit mai devreme ?

Italia fusese obligată să-și repare rochia ; toate celelalte îi fuseseră prăpădite de foc și apă.

— Cum ? strigară doamna Druso și slujnica Pomponia, o să părăsiți orașul mai săracă decît ați venit ? Putem îngădui așa ceva, signora Aida ?

— Loc pentru domnișoara Italia ! — și bătrînul Corvi cel gras o luă de mînă și își făcu drum cu ea în turn.

Burta lui împingea în stînga și în dreapta lumea spre perete ; pe fiecare treaptă se auzea :

— Ah ! domnișoara Italia. Abia a scăpat, datorită lui don Taddeo... Mă bucur nespus să vă văd sănătoasă, domnișoară... Don Taddeo e sus, în încăperea cu găleata. Avocatul a și întrebât de dumneavoastră.

Îl auzeau vorbind. Cînd Italia apăru în prag, exclamă :

— Intrați, domnișoară ! Găleata vă așteaptă, de trei sute de ani așteaptă clipa aceasta. Priviți-o, domnișoară, priviți-o bine !

Italia ridică ochii spre locul unde atîrna găleata : erau niște scîndurele fărîmicioase, cu spații între ele, împiedicate să se risipească de niște cercuri din fier — apoi căută, cu îndoială, fețele celorlalți. Don Taddeo, cu mîinile împreunate, privea țintă în gol, pe fereastră. Flora Garlinda își strîmba gura, iar cavaliere Giordano scosese o oglindă de buzunar. În spatele mulțimii îl văzu pe Nello Gennari frămîntîndu-se pe ascuns ca un băiețandru ; Gaddi era obligat să-l țină locului ; atunci Italia își luă inima în dinți.

— Cu găleata asta n-ai putea să scoți apă, zise ea.

— Dar o învățătură ai putea să scoți, replică prompt avocatul. Găleata aceasta, oricît ar părea ea un obiect atît de sărăcăcios, de uzat, ne învață totuși — și avocatul ridică vocea — că trebuie să credem în progresul omenirii ! Își mișcă brațele arcuite, ca și cînd i-ar fi tras înăuntru pe toți cei ce-și întindeau gîturile dincolo de pragul încăperii burdușite. Căci atunci cînd am cucerit-o pentru prima dată, a fost un război mare, îngrozitor, în timpul căruia cei din Adorna au trebuit să lase atîta sînge, încît s-a putut umple cu el găleata. Acum, însă, n-a fost învins nimeni. Am rămas victorioși cu toții, fiindcă fiecare s-a

învins pe sine şi fiecare e hotărît să se lupte cu celălalt numai luîndu-se la întrecere în a face binele ! Aşteptă să se stingă aplauzele. — Dumneata, însă, domnişoară, îmbrăţişează-ţi salvatorul, aşa cum îl îmbrăţişăm cu toţii ; căci el nu te-a salvat numai pe dumneata.

— Unde-i don Taddeo ?

În zadar se scormoni prin mulţime.

De pe scară, cineva strigă :

— E jos, în piaţă !

Dar el tocmai trăgea, sus de tot, zăvorul de la uşa spre platforma clopotniţei. Se strecură afară, ţinu închisă cu amîndouă mîinile uşa, tremura cuprins de o răzvrătire bruscă :

— Duceţi-vă ! De ce mă mai chinuiţi ! Nu vă e destul ce v-am jertfit ?

Nu-l auzi nimeni. Luat de un val al poporului, avocatul ajunse în piaţă. Oricît se poticni, nu-şi pierdu niciodată zîmbetul de fericire, iar cheia de la încăperea cu găleata continua s-o ţină sus, deasupra puhoiului.

— Avocatul să şi-o anine la gît ! ceru poporul şi se căută un şnur.

— S-ar potrivi panglica cu care ţi-ai legat părul, se adresă soţiei sale doctorul Capitani.

Cu obrajii roşii ca focul, ea îşi scoase panglica din păr şi o trecu prin inelul cheii.

Cînd Jole Capitani îi legă panglica la gît, avocatul spuse :

— Se ştie ce gîndesc : toată gloria noastră ar fi zadarnică, fără răsplata femeilor !

Femeile aplaudară. Avocatul sărută mîna doamnei Jole Capitani ; în zarva iscată, îi şopti :

— Dragostea ta mi-a fost reazămul.

Şi el o şi credea, deşi ştia că, în noaptea trecută, cînd îl renegaseră cu toţii, iubita nu fusese mai tare decît ceilalţi. Strînse mîinile, cum se nimerea, iar acolo unde vedea una ezitînd, de parcă ar fi reţinut-o o conştiinţă necurată, o trăgea spre el.

— Eh ! Scarpetta, lucrările pentru primărie n-au ars şi ele azi-noapte... Ei, ce, Malagodi ! astea-s rătăciri omeneşti, iar în fond n-am uitat niciodată că sîntem legaţi unul de altul... Mi se spune, Crepalini, că te temi în privinţa contractului dumitale. Ce închipuire ciudată ! Dimpotrivă, cînd artiştii vor reveni, te rog să-mi reţii un loc modest în loja dumitale, căci aceea care a fost a mea va fi a dumitale.

Cînd ajunse la farmacist :

— Şi tu, amice Romolo ! Aceste lacrimi de bucurie, se poate spune că le-am meritat.

Se îmbrăţişară. Bătrînul războinic bîigui de gîtul prietenului său :

— Poate că am să ajung în iad, dar una o ştiu : n-am să mă mai spînzur niciodată, de vreme ce n-am făcut-o azi-dimineaţă.

Avocatul îl strînse şi mai tare-; cînd îşi scoase apoi batista, se pomeni deodată cu altă pereche de braţe pe după gît, şi-apoi cu alta, şi alta. Pudră ieftină îl împroşca în nas, pene îl gîdilau, voci mici şi ascuţite, nasuri cîrne albe ca făina şi steguleţe multicolore se învîrtejeau în jurul său.

— Eşti cel mai frumos bărbat din oraş, avocatule, cu cheia ta legată de panglica asta albastră... Ce fericită sînt că sînteţi iar sănătos... Niciodată nu-l vom uita pe directorul nostru... Nimeni nu ne mai dă asemenea avansuri...

Avocatul se împotrivea cît putea şi trăgea cu ochiul după Jole Capitani.

— Fiți buni, copii, murmura ei.

Micile coriste izbucniră în rîs, toate odată, și-și luară zborul. Tinerii cu pălării mari și legături de gît multicolore le prinseră în brațe.

— Toată lumea aici ! se strigă de la cafeneaua „La Progres". Plătesc domnii.

— Și aici se plătește ! strigă brutarul la cafeneaua „La sfîntul Agapitus". Crepalini adăugă :

— Dar numai cîte un pahar, iar tu ai mai fost o dată.

În piață se circula mai repede. Toate fețele erau mai luminoase, toate vocile mai puternice. Mama Paradisi și fiicele ei, doamna Camuzzi, doamna Giocondi și fetele se reîntoarseră de acasă pudrate proaspăt. Se spunea :

— Nimeni n-ar crede că am fost toată noaptea în picioare.

— Ce lucru frumos : bună înțelegere și dărnicie ! exclamă domnul Giocondi. Pînă și domnul Salvatori a mărit leafa muncitorilor săi.

— Nici nu mă gîndesc ! strigă domnul Salvatori. Domnul Giocondi vrea să mă bage la apă, fiindcă fabrica lui e acum a mea.

Dar nu-i fu de nici un folos ; lumea îl înconjură, fură aduși acolo muncitorii săi, cei de față îl felicitară și îl lăudară, pînă cînd de mîndrie începu să plîngă, ba chiar își cinsti muncitorii cu vin.

— Și de douăzeci de ani se spune că e un zgîrcit, remarcă, șoptind dulce, doamna Camuzzi. De cîte prejudecăți trebuie să ne lepădăm, bieți ignoranți ce sîntem. În ce mă privește, socotesc că o artistă e o femeie onorabilă ca și mine.

O îmbrățișă pe Italia, și lumea aplaudă. Slujnicele Fania și Nană le strigară tuturor că bietei

artiste îi arsese toată îmbrăcămintea. De jur-împrejur se ridică un val de compătimire; doamna Nonoggi se arătă numaidecît cu o jachetă de iarnă, doamna Acquistapace cu o rochie.

— Îţi urez să-ţi aducă noroc; am purtat-o mai des la biserică decît la teatru.

Mama Paradisi îşi şi scoase acele din noua ei pălărie uriaşă. Îi tremurau mîinile, dar deşi se obiectă că acea pălărie era mîndria oraşului, ea nu renunţă la sacrificiu. Italia trebui mai întîi să-i cadă plîngînd în braţe.

— Ce buni sîntem cu toţii! constată doamna Camuzzi.

— Hei! prietene Giovaccone! — şi cumătrul Achille îşi tăie drum pînă dincolo. Am văzut că nerodul de Savezzo ţi-a deşertat o sticlă de lichior Strega şi sînt sigur că era singura ta sticlă. Într-o prăvălie ca a mea există mai multe; iată una, te scot din încurcătură. Trebuie să fim oameni de înţeles, oraşul ne va hrăni pe amîndoi.

— Toată lumea fericită! — şi domnul Giocondi îşi ciupi soţia de obraz, ceea ce o făcu să schiţeze un zîmbet obosit. Fetele noastre îşi vor găsi soţi, fiindcă don Taddeo, în convorbirea mea memorabilă cu el, mi-a promis că o să le facă rost. Ei, ce spuneţi de tatăl vostru, care nu se gîndeşte decît la voi?

Îşi ţuguie gura, iar Cesira, cu un strigăt de bucurie sugrumat, i se azvîrli cu buzele pe ea. Ochii dezlogoditei Rosina deveniră strălucitori şi înduioşaţi; fata se întrebă: „Oare o fi existînd totuşi o fericire?“

„Toate astea sînt atît de frumoase, fiindcă sîntem fericiţi, Alba şi cu mine“, îşi spuse Nello, colindînd, singur şi neobosit, prin mijlocul po-

porului scăldat în lumina soarelui. Cum mai pluteau toate, ce ușoare ca în vis erau ! Doreai, și dorința ți se împlinea. „Nu știam unde să mă ascund, cînd ceilalți aveau să plece, și iată-l pe cavaliere Giordano, care-mi vorbește de croitor ! Parcă l-a trimis Dumnezeu, sau parcă venea de la Alba însăși. Știam eu că oamenii n-ar putea să rămînă răi, cum au fost azi-noapte ; trebuiau să devină fericiți la fel ca noi. Acuma, cu toții îmi vor binele..."

Și Nello aruncă priviri pline de recunoștință celor două domnișoare Paradisi, care altădată se păruiseră pentru el, iar azi-noapte făcuseră gălăgie, ațițînd lumea împotriva lui, pentru ca acum să-l răcorească drăgăstos cu evantaiele lor. Nina Zampieri, cînd trecea pe lîngă Nello, se agăța mai strîns de brațul logodnicului ei, tînărul Mandolini, și-și pleca ochii, de parcă și-ar fi amintit ca de o faptă rușinoasă de aplauzele cu care întîmpinase în aceeași noapte căderea tînărului cîntăreț.

Bărbierul Bonometti apărea, însă, pretutindeni, privea cu mîndrie din bandajul enorm cu care era legat peste fălci și striga :

— Avocatul e un om mare !

Mulți își întorceau atunci ochii, sau dispăreau. Nello Gennari îl opri.

— Dreptatea dumitale a ieșit la iveală, domnule Bonometti, iar cei care te-au maltratat se tem acum de dumneata. De vreme ce toată lumea se împacă, n-ar trebui și dumneata să-i ierți ?

Nello surîse cu gingășie, reflectînd : „Ce gînd frumos ! Mie mi-o fi venit ? Nu, e Alba, care gîndește prin mine, e Alba !" Adăugă :

— În felul acesta, îi faci un serviciu și avocatului.

— Cel care are dreptate sînteţi dumneavoastră ! — şi Bonometti îşi smulse cîrpa, o azvîrli în aer : Trăiască avocatul !

Împreună cu el strigară mai mulţi, iar avocatul făcu reverenţe. Deodată el se repezi la cele două domnişoare Pernici, care nu strigaseră laolaltă cu ceilalţi şi aveau figuri plouate.

— Cum ? Mai există concetăţene care sînt nemulţumite ? Ştiu, domnişoarelor, că aţi suferit pagube. Aş putea să vă răspund că nu era necesar să vă aventuraţi în aglomeraţie purtînd pe braţe pălăriile dumneavoastră cu pene, dar n-am să vă răspund. Teama a întunecat în mintea dumneavoastră, ca şi în a noastră a tuturor, imaginea stărilor de lucruri. Afară de asta, s-a simţit lipsa unei pompe cu aburi. Acesta e adevărul, pe care n-am să-l neg niciodată : s-a simţit lipsa unei pompe cu aburi. Şi de aceea, domnişoarelor — îşi mişcă braţul pe deasupra cercului de ascultători — de vreme ce don Taddeo îi plăteşte lui Malandrini casa, eu — doamnele mă numesc amicul lor şi probabil că nu s-au înşelat — eu vă plătesc pălăriile.

Toate mîinile se grăbiră să aplaude, şi avocatul, cu pieptul bombat sub marea cheie ruginită, căută mai departe.

— Gaddi ! exclamă el cu braţele larg deschise. Dumneata, care ne-ai întrecut pe toţi azi-noapte în virtuţile cetăţeneşti, vrei într-adevăr să ne părăseşti ? Te pierdem, prietene, cu durere.

— Aşa o fi, replică baritonul, dar ce să-i faci.

— Ei ! şi dacă te-am reţine aici ? Voi discuta cu secretarul nostru comunal ; e amicul meu drag, sînt sigur că îţi va da într-unul din birourile noastre un post de şef de serviciu. Eşti tată

de familie, Gaddi, un bărbat de ispravă. Ei ? Gata cu pribegiile, cu grijile !

Gaddi spuse :

— Propunerea merită să reflectez asupra ei... Şi totuşi, nu. Mulţumesc, domnule avocat. N-aş mai călători cu trenuri locale, iar viitorul mi-ar fi asigurat, e-adevărat. Dar aş mai avea asemenea prieteni ? Şi, oricît de mediocru aş cînta, aş mai simţi cînd şi cînd ca acum lucrurile mari ce se întîmplă în viaţă ?

— Ei ! şi alţii le simt... Deci nu vrei ? Păcat, fiindcă ai fi meritat să devii unul de-ai noştri... Iar cum dădu cu ochii de cavaliere Giordano : Dumneavoastră, cel puţin, cavaliere, ne veţi rămîne pe placa de marmură. Marele dumneavoastră nume nu va mai părăsi niciodată oraşul !

Bătrînul tenor fu cuprins de agitaţie.

— Deci placa mea comemorativă n-a fost respinsă ?

— Respinsă sau nu, consiliul comunal va fi fericit să-şi vadă reparată greşeala. Pe Bachus, nu i-aş mai aproba nici eu altă placă la primărie. Trebuie să acţionez ca un om politic, care se bizuie pe slăbiciunile omeneşti — un bărbat ca dumneavoastră, cavaliere, mă înţelege. Dar — hei, Malandrini !

Hotelierul se apropie.

— Dumneata, Malandrini, căruia don Taddeo îţi reconstruieşte hotelul, n-ai să eziţi să fixezi şi acolo, pe cheltuiala dumitale o placă comemorativă pentru cel mai celebru oaspete al dumitale.

— Dar n-a fost oaspetele meu, protestă Malandrini.

— N-am fost oaspetele său, zise cavaliere Giordano.

Avocatul gesticulă.

— Ei şi ? Un plan mare trebuie oare să eşueze din cauza unor asemenea mărunţişuri ? Posteritatea, cavaliere, vă va admira gloria oriunde va da de ea.

— Nu zic nu, declară Malandrini. Poate că au să vină englezii, să citească inscripţia.

— Ce frumos e geniul dumitale ! Şi bătrînul cîntăreţ căzu de gîtul avocatului.

Dar mulţimea dădu năvală spre uliţa în trepte. Acolo, la colţ, surugiul Masetti, cu faţa roşie, şedea înjurînd pe capra poştalionului.

— Nu se mai pleacă ! Artiştii trebuie să rămînă aici ! porunci poporul.

Avocatul alergă într-acolo ; dădu ordin ca, înainte de plecarea cîntăreţilor, toată lumea să ia gustarea în piaţă. Masetti strigă în zadar că e ora zece ; acum, după ce mai aşteptase şi sfîrşitul liturghiei...

— Jos ! strigă poporul şi-l trase de pe capră.

Mesele cumătrului Achille şi ale prietenului Giovaccone fuseseră împinse de-a curmezişul pieţei, aşa că se uneau sub arcada primăriei. Se întinseră feţe de masă, femeile îşi aduseră vesela. Mama Paradisi îşi cără singură uriaşul castron de supă, băcanul Serafini veni cu cîrnaţi, iar într-o clipită văduva Pastecaldi se întoarse cu faimoasele ei gogoşi fierte în ulei. Bătrînul Zecchini şi tovarăşii săi de chef se ţinură de negustorul Mancafede, pînă cînd acesta oferi din vinul său. Polli încărcase cu ţigări pe nevastă-sa, pe Olindo şi pe nora lui cea blondă.

— Eh ! într-o zi ca asta trebuie firește să-ţi scoţi nevasta din prăvălie şi să tragi obloanele.

Aşezaţi la umbra caselor, cei săraci îşi muiau piinea în untdelemn. Coletto suna clopoţelul căruciorului cu prăjituri, imitîndu-l pe Pipistrelli cînd se roagă ; fetele se roteau în jurul căruciorului, făcîndu-şi vînt cu evantaiul, clipeau şi aşteptau ca vreun curtezan să le ofere ceva.

— Fă-te-ncoace, Corvi ! E de mîncare şi pentru cei ce n-au.

Doamna Zampieri, Nina şi tînărul Mandolini nu mîncau, îşi împărţeau proviziile într-un cerc mare de copii, în vreme ce calfele şi fetele o scoteau pe Lucia găinăreasa de pe uliţa ei.

— Să stea lîngă avoçat ! Lucia găinăreasa lîngă avocat !

Avocatul o primi cu o închinăciune.

— Ei, ce ! A fost o glumă. Lîngă avoçat e locul lui don Taddeo. Unde e don Taddeo ?

— Cum ? strigă Galileo Belotti şi tăie calea scundului copist cocoşat din Spello, care încerca s-o şteargă pe uliţa primăriei. Poate că n-am dreptate ? Dumneata eşti coc... Îşi înghiţi cuvîntul. Dar cu toate astea sîntem egali.

Şi veni la masă braţ la braţ cu cocoşatul.

— Don Taddeo nu e de găsit ! În tot oraşul !

Drace, i se întîmplase ceva. Ei, ce ! Cu siguranţă că dormea, şi trebuia lăsat să doarmă, fiindcă se ostenise mai mult decît toţi ceilalţi. În sănătatea sfîntului !

În locul Luciei găinăreasa, avocatul, radios şi fandosindu-se, o aduse la locul de onoare de sub arcadă pe Jole Capitani, de cealaltă parte îl luă pe cavaliere Giordano. Dar nu fu lăsat să se aşeze.

— Chiaralunzi vrea să plece, fiindcă în preajma lui şade maestro.

Avocatul interveni :

— Doi oameni ca dumneavoastră! Nimeni nu v-ar fi crezut în stare să tulburați această sărbătoare cetățenească. De vreme ce te-ai împăcat cu soția dumitale, Chiaralunzi...

Căci nevastă-sa zîmbea, chiar dacă avea ochii umflați.

Moestro, repetă îndărătnic croitorul, îl calomniase, acum e dușmanul lui. Avocatul afirmă că maestro spusese ce spusese, numai ca să fie spiritual.

— Dumneata, Chiaralunzi, știi bine că e ceva comic atunci cînd o femeie își înșală bărbatul.

Dirijorul întinse mîna.

— Socotește-mă un intrigant, deși n-am fost decît mînios, dar să nu mai crezi niciodată, oh, niciodată că am spus adevărul! Cum aș putea suporta să te fi făcut nefericit, eu, acum, cînd sînt atît de fericit.

Sughița, gata să plîngă; aproape că nu-i mai înțelegeau vorbele. Avocatul se adresă croitorului cu o voce emoționată:

— Te mai poți îndoi?

Chiaralunzi se făcu încet roșu, suflă greu, cuprins de neliniște — și deodată luă mîna celuilalt. Avocatul aplaudă.

— Deci nu vă mai urîți unul pe altul.

— Ne-am urît oare într-adevăr? întrebă dirijorul. A fost ca un fel de ură a altuia, de care te-ai molipsit din întîmplare. Nu te lepezi de ea, fiindcă o ai. Se pare că ura omenească își are rădăcinile în mîndria noastră; cînd ai fost nedrept, devii și mai nedrept. Dar cea mai mare nedreptate ți-o faci ție însuți. Cum aș mai fi putut să-mi scriu opera! Adresîndu-se avocatului: Nici n-ați crede ce bun trebuie să fii, ca să creezi.

— Ei, cui spui dumneata asta! replică avocatul.

În spate, la colțul dinspre ulița în trepte, Flora Garlinda ședea rezemată de spetează scaunului, contempla banchetul, auzea pălăvrăgeala fără nici o noimă, rîsetele încrezătoare, declarațiile de frăție... „Ce jalnică înșelăciune! De parcă ai mai avea ceva în afară de tine însuți. Bunătate? Tot ceea ce e mare e lipsit de bunătate. Don Taddeo s-a înșelat, atunci cînd a renunțat la putere, o să-și dea seama. Pe noi nu ne acceptă nici o comunitate... Totuși inocentului de colo i se netezește drumul, se duce la societatea Mondi-Berlendi, în vreme ce eu voi cînta mai departe în fața sătenilor. A ieșit altfel de cum m-am gîndit. Îmi va fi mai greu decît lui? În ciuda faptului că sînt pregătită pentru așa ceva și deși duc o viață atît de aspră?"

— Ascultă, domnișoară! strigară Zecchini și bețivanii, trebuie să cînți ceva. Uite vin, să prinzi puteri. Vino-ncoace!

— Flora! i se adresă, din partea cealaltă a mesei, Italia și se întoarse, atît cît îi îngăduia vigilența față-de tînărul Severino Salvatori, care voia s-o sărute. Flora, ești chemată!... Ah, n-aude. E o fată care gîndește prea mult, de aia și are riduri ca o babă.

Primadona se uită într-acolo, cu niște ochi straniu de adînci și de ficși, de parcă ceea ce văzuseră se pierduse din nou nunaidecît.

„E așadar simpatic. Și le e simpatic, fiindcă se situează pe aceeași treaptă cu ei, fiindcă le face pe plac, fiindcă inima lui se pune în legătură cu a lor. Dar ca să ajungi mare, trebuie să-ți ții inima în frîu... Astăzi își cedează bătrînului ăluia iubita, și-și primește pentru asta răsplata. Mîine

îşi va vinde oamenilor muzica. Nu! Nu mi-a luat-o înainte; s-ar putea ca astăzi să fie ziua cînd i-a început prăbuşirea. N-are decît să-şi mai păstreze un timp simpatia veselă a uliţelor, mai înainte ca marea artă a pasiunii mele să treacă mai departe."

Cineva îi izbi scaunul. Băieţi, care se tîrau în patru labe pe sub masă, hăpăiau îmbucături ca nişte cîini. Bucătarul îmbrăcat în alb de la „Logodnicii" apăru cu un castron uriaş, şi cu toţii se aruncară asupra lui. Cavaliere Giordano striga după Nello Gennari. Doamna Camuzzi îl reţinu.

— Ghicesc, cavaliere, că sînteţi pe cale să faceţi o prostie. Vreţi să-i spuneţi tînărului că nu mai trebuie să se ducă la croitor.

— Dar s-au împăcat! Sînt salvat, înţelegeţi? salvat — şi bătrînul sări în sus de bucurie. Nevăzuta a fost trasă pe sfoară, n-am să mor încă multă vreme de-aci înainte!

— Am să mă rog pentru dumneavoastră, spuse doamna Camuzzi. Dar croitorul poartă totuşi coarne. Cum? Un bărbat cu experienţa dumneavoastră nu observă legătura? Soţia croitorului şi Gennari se cunosc de multă vreme. Deoarece bătrînul dădu înapoi: Îşi fac pînă şi semne! Cei doi tenori au fost confundaţi, iar bănuiala v-a fost aruncată în circă. E de mirare că oamenii văd în dumneavoastră un cuceritor al femeilor?

Doamna Camuzzi scoase un suspin. Bătrînul îşi tot legăna capul, plin de teamă.

— Nu trebuie să se mai ducă la soţia croitorului, se tînguia el. Dacă devine din nou bănuitor, croitorul mă omoară, fără a mai sta pe gînduri. Ah! ce lucruri încîlcite. Nello!

Doamna Camuzzi îl apucă strîns de mînă.

— Tăceți ! Tăceți odată ! șuieră ea, iar gura ei rămase deschisă și strîmbă pe fața-i mică și palidă.

Cavaliere tăcu deodată și o măsură mijind ochii. Ea îi dădu numaidecît drumul și-și plecă pleoapele.

— Cum mă mai chinuiți, murmură dînsa. De-atîta vreme mă trădez că sînt geloasă pe soția croitorului, iar dumneavoastră, om rău ce sînteți, nu vreți să vedeți nimic.

Cu o tresărire, bătrînul căpătă o expresie de gingășie mărinimoasă.

— Liniștiți-vă, numai dragostea prea mare ce vi-o port a fost de vină că n-am văzut nimic.

Doamna Camuzzi aruncă pe sub gene o privire rapidă în jurul ei. Secretarul comunal gesticula împreună cu avocatul. Polli, brutarul Crepalini, Malagodi, farmacistul, domnii și cei din pătura de mijloc se țineau îmbrățișați pretutindeni, făcînd o gălăgie nemaipomenită.

— Acuma o știți, om crud. Sînteți iubit.

— Scumpă doamnă ! Ce foc simt în vine !

Doamna Camuzzi ridică ochii. Bătrînul tremura.

— Dacă vreți să nu vă mai gîndiți la ceilalți, ci numai la mine... Duceți-vă acasă, vă urmez.

În cîntecul răgușit al chefliilor se înălța, subțire și pătrunzătoare, vocea negustorului Mancafede :

— Beți ! E vinul meu și nu vă costă nimic. Cum nu costă nimic, l-ar bea și madona. Dar paharul ăsta nu i-l dau.

Și vărsă vinul din pahar pe caldarîm. Scobiturile din obraji i se coloraseră în trandafiriu, iar ochii bulbucați de iepure îi sclipeau ca sticla. Bătrînul Zecchini îl bătu pe spate : prezisese oare fiica lui că azi o să se îmbete ziua în amiaza mare ?

— Ei ! Făcu negustorul. Dacă n-a prezis, o vede acum şi aşa prea devreme.

— Dar nenorocirea ? întrebă baritonul Gaddi. Fiica dumitale a prevestit că se va întîmpla o nenorocire, cîtă vreme noi, artiştii, ne vom afla aici. Astăzi plecăm : unde e nenorocirea ? Se va mai întîmpla de-acum încolo ?

— De ce să se mai întîmple ? Nu e destulă nenorocire că a trebuit să vă dau vinul ?

Şi negustorul începu să chicotească. Se îndoi din pîntec şi se făcu vînăt. Cei din jurul lui îşi împinseră scaunele mai aproape.

— Nu te-am mai văzut niciodată aşa, Mancafede !

— Fiţi atenţi ! Vreau să vă spun ceva. Şi după ce trase în piept destul aer : Fiica mea e o... o...

Sughiţul îl împiedică să continue. Cu mîna nesigură, dădu cu tifla spre oblonul închis de la fereastra casei sale. Se auziră murmure îngrozite. Cheflii scoaseră un urlet.

— Linişte acolo ! strigă cineva. Cîntă tenorul.

Nello, suit pe o masă, cu capul lăsat pe spate, cînta spre cerul albastru :

— „Priveşte, iubito, casa noastră-nconjurată de flori..."

Toată lumea se înghesui sub arcada primăriei, în umbra îngustă a copertinelor de pînză ; numai el avea faţa albă, cu micile vîrfuri ascuţite ale genelor desfăcute spre soare, iar cînd notele pasionate îl făceau să clatine capul, părul îi cădea pe frunte, cu străluciri întunecate.

— Mereu aceeaşi *Sărmana Tonietta*, comentă domnul Giocondi. Hotărît, tinerii ăştia nu mai ştiu altceva.

— Nu face nimic — şi Polli îşi mîngîie nora. Cum fata asta intră în familie, o să cînte uneori

seara, împreună cu fonograful, *Sărmana Tonietta* și o să invităm atunci niscai prieteni.

— „Nu știm de umbră, nici de moarte. Cerul nostru e pur și veșnică ne e fericirea", încheie Nello, iar nota lui înaltă se prelungi, se prelungi...

În cele din urmă, cu toții își ținură răsuflarea și se holbară la cîntăreț, aproape cu spaimă : cerul era parcă despicat de chemarea nepieritoare a unui nemuritor, a unui chip de marmură, arzînd de o iubire imensă.

Brusc, tenorul sări de pe masă.

— Ce tînăr de ispravă ! N-o să-l uităm niciodată.

Îi întinseră mîna cu toții. Mama Paradisi se legăna, scoasă din minți ; îl sărută zgomotos pe amîndoi obrajii. Cînd ieși ametit de sub norul negru al pălăriei ei, Gaddi îl trase lîngă poarta haltei de poștă.

— Nello, îmi iau și eu acum rămas bun. Nu mai încerc să te previn... Cum Nello făcu un gest : Știu, ar fi în zadar. De altfel, nici nu am un motiv serios să mă tem în privința ta, dar totuși mi-e teamă. Simt că ai fost prins într-o plasă. Rupe-o ! Hai cu noi ! Nu — știu că nu poți și ar trebui să tac. Dar văd priviri care te fixează, auzul îmi e foarte ascuțit ; am impresia că mă port ca o femeie și sînt ridicol.

— Nu ești ridicol, Virginio, te porți ca un prieten de nădejde. Nimeni dintre oameni nu-mi vrea binele așa cum mi-l vrei tu. Alba : ah ! cu ea e ceva mai mult decît omenesc.

— Adevărul este, spuse Gaddi, că tu ești cel din urmă prieten al tinereții mele. Cîtă vreme te mai văd încă tînăr... Cînd s-a legat prietenia noastră, aproape că și eu mai eram tînăr. Îți mai amintești seara aceea pe țărmul mării, la Sinigaglia ?

Nu aveam ce mînca şi desprindeam scoici de pe stîlpii pontoanelor. Ca nă ne căutăm culcuş pentru noapte, am coborît într-o groapă de nisip şi am găsit acolo o fată, pentru care nu ne-am certat. Au apus vremurile acelea.

Nello rîse, un rîs limpede.

— Da, au apus. Dar vin altele mereu mai frumoase.

— Aşadar, rămîi cu bine — şi Gaddi îl îmbrăţişă îndelung. Adio, frate !

Brutarul Crepalini tocmai îl cicălea pe Corvi cel gras, care mînca mereu. Chiar aşa nu fusese vorba, nu trebuia să înfulece pînă cînd întreg oraşul va da faliment, pentru că şi el dăduse. Bătrînul cel gras clipi calm, declară :

— Mănînc, fiindcă avocatul e un om mare. Destul timp n-am ştiut ce să cred, de partea cui să fiu. Acum, slavă Domnului, am din nou poftă de mîncare. Trăiască avocatul şi trăiască libertatea !

— Căci, întregi farmacistul Acquistapace, avocatul este, şi asta n-o puteţi nega, un om mare, care iubeşte libertatea.

Brutarul lătră :

— Iubeşte libertatea, iubeşte libertatea. Dar mai întîi a trebuit să-i arătăm colţii, ca să-l învăţăm s-o iubească. Libertatea e ceva bun ; de aceea trebuie să băgăm bine de seamă ca nimeni să nu ia din ea prea mult.

— Bravo, avocatule ! strigară cu toţii, căci avocatul se căţără pe masă în soare.

Întinse mîna şi ţinu sprîncenele ridicate, pînă cînd se făcu linişte.

— Concetăţeni ! Artiştii noştri pleacă ! gîfîi el, şi mulţimea se grăbi să aplaude. Repetă cuvintele

şi-şi mişcă încolo şi-ncoace degetul ţeapăn : Pleacă ; dar ei ne părăsesc, lăsîndu-ne altfel de cum ne-au găsit. Am trecut prin evenimente mari — şi se ridică în vîrful picioarelor — prin evenimente mari... Dar mai aşteaptă, Masetti !

Masetti nu mai putea fi ţinut mult pe loc. Zdrăngăna cu vehiculul lui în poarta haltei de poştă şi ameninţa că răstoarnă totul, dacă nu e lăsat să treacă.

— Şi tu, Masetti, strigă avocatul, repezind braţul spre surugiu, mai ai de învăţat că voinţa tuturor este mai respectabilă decît voinţa unui ins, chiar dacă acesta se bizuie pe reguli şi legi !

Se întoarse din nou spre popor :

— Iar în cîteva săptămîni inimile şi ulițele noastre au fost puse în mişcare de mai mult rău şi de mai mult bine decît altădată în ani întregi.

— Aşa e !

— Ce sîntem noi ! Un orăşel. Ce ne-au adus oamenii aceştia ? Puţină muzică. Şi totuşi — avocatul îşi deschise braţele — ne-am însufleţit, am luptat şi am înaintat o bucată în şcoala umanităţii !

Îşi aduse mîinile la piept şi se uită radios la cei ce-l ovaţionau. Apoi, cu mare avînt şi agitîndu-şi mîinile sus de tot în aer :

— De aceea trăiască artiştii şi trăiască oraşul !

Se repeziră cu toţii să-l ajute să se dea jos de pe masă şi cu toţii strigară :

— Trăiască !

În acest timp, mesele erau cărate la locul lor, iar gospodinele îşi salvau vesela, mai înainte ca Masetti să pornească.

— De ce plîngi ? o întrebă Galileo Belotti pe sora lui, văduva Pastecaldi, înghiontind-o cu cotul în coaste. Se mai poate lăuda vreo familie că

are în mijlocul ei un bufon ca noi ? Nici un motiv să plîngi.

Dar el însuşi căscă ochii, ca să nu-l podidească lacrimile.

Masetti poc'ni din bici, iar de pe uliţe se apropiară în grabă cîntăreţii. Hotelierul Malandrini strînse mîinile oaspeţilor săi, domnişoara Italia şi domnul Nello Gennari, şi-i rugă să-l ierte că somnul le fusese tulburat în noaptea trecută. Primadona Flora Garlinda apăru şi ea, cu mîinile în buzunarele mantiei, de pe uliţa Luciei găinăreasa, iar înainte păşea croitorul Chiaralunzi, purtînd sus de tot pe umăr micul ei geamantan, la fel ca la sosirea lor. Cavaliere Giordano îşi lua rămas bun cu un aer generos de la toată lumea, făcînd să fulgere de jur-împrejur briliantul de pe deget. Şi ca adus de o pală de vînt, din toate despicăturile oraşului se adună fluturînd, cu policromia veselă a bluzelor, cu părul vopsit şi feţele fardate, stolul micilor coriste, nişte gîze străine tulburate nu se ştie de unde, care mai sclipiră o dată şi-şi împrăştiară pulberea de-a lungul caselor vechi, ca să fie îndată spulberate, nu se ştie încotro.

Fetele trebuiră să se cţţere în trăsura cu bagaje ; baritonul Gaddi supraveghe, cu o ţinută severă, îmbarcarea, îşi sui familia. Între timp, coristele trebuiră să jure credinţă veşnică tinerilor, care le căraseră bagajele. Renzo, ajutorul bărbierului Bonometti, nu-şi lăsa mica lui bălţată din braţe, voia să rămînă cu ea şi să se facă şi el cîntăreţ ; încercă să dea drumul vocii lui de tenor, dar de emoţie nu reuşi să scoată nici o notă. Prietenii îl consolară ; să însoţească o bucată

de drum trăsura, vor merge și ei ; își aduseră bicicletele.

— Mergem cu toții ! — și poporul îl sili pe Masetti, care voia să-și deschidă drum, să înainteze la pas.

Abia ajuns pe ulița primăriei, Masetti trebui să oprească : tenorul Nello Gennari strigă prietenului său Gaddi că vrea să călătorească și el în trăsura cu bagaje și se dădu jos.

Masetti își îndemnă caii, dar iată că sosea în fugă baronul Torroni, echipat de vînătoare. Voiau să urce și Polli, Acquistapace, negustorul Mancafede și domnul Giocondi. Italia plîngea mereu cu sughițuri.

— Și avocatul ? întrebă ea, făcîndu-și vînt cu batista și suspinînd.

Primadona Flora Garlinda mai întinse o dată mîna, pe fereastră, croitorului Chiaralunzi, care stătea acolo nemișcat și o privea. Croitorul se repezi înainte, cu fața brusc tulburată, dar trăsura se și puse în mișcare, croitorul nu putu să apuce mîna, se poticni. Rîseră cu toții, dar Flora Garlinda luă cu un aer serios de pe pieptul ei o mică roză de pînză prăfuită și o aruncă în pieptul croitorului.

Dirijorul Dorlenghi stătea întors cu spatele și se uita în pămînt. I se ceru să iasă cu toată muzica, dar el începu să dea din mîini :

— Eu să mărșăluiesc în urma acestor cîntăreți amărîți ? Eu, care voi dirija la opera mare din Veneția ? — și deodată îl podidiră lacrimile. Poporul tăcu, îi deschise o potecă de trecere, el plecă.

— Plecarea ! Toată lumea după ei ! — și în clipa în care diligența ieșea pe poarta orașului, ulița primăriei se umplu de lume. Tinerii cu pălării mari și legături de gît multicolore întrecură

în pas alergător poștalionul, făcînd ca muzica sprințară, zbîrnîitoare a mandolinelor lor s-o ia înaintea convoiului. În mijlocul acestuia trepăda calul tînărului Severino Salvatori, docarul ușor se legăna domol între cele două roți înalte și, ah! vibra, pestriț, plin ochi cu mici coriste, pe care — ah! — frumosul domn le lăsase să se urce lîngă el. Fetele ședeau una peste alta, atîrnau de gîtul tînărului Salvatori, care sta ghemuit cu genunchii la gură pe scunda lui capră, îi luau monoclul de la ochi și i-l puneau la loc, fără ca el să-și schimonosească figura de domn elegant. Înaintea lor, Chiaralunzi și prietenii săi suflau să-și spargă obrajii în instrumente și, se înțelege, după ei isca încă mai mare zarvă bărbierul Nonoggi cu taraful său.

Ce figuri asurzite făceau doamnele din încăpătorul landou al hotelierului „La Logodnici“ ! — și totuși declarau cu toatele că vor să meargă pînă la Spello. Eh! lor le era comod, dar de jur-împrejur poporul trebuia să se ferească, deoarece măcelarul Cimabue, mînîndu-și căruța de transportat carne, în care acum își încărcase prietenii, voia s-o ia înaintea tuturor. Băcanul Serafini se adresă nevestei sale :

— Doar nu crezi că ăsta a pornit la drum afară din oraș numai așa, de plăcere. La întoarcere, o să strecoare un vițel. Fiindcă și cei de la vama orașului au plecat.

Ea îi răspunse :

— Atunci am putea să aducem și noi strugurii de la Rufini.

Și alergară, înapoi, să-și ia căruța. Venea mereu lume. Bărbații duceau copiii în brațe, femeile își făceau vînt cu evantaiele, tocurile lor înalte pocăneau, și :

— Bună ziua, soră Ana, îi însoţim pe artişti pînă la Spello. Ce soare frumos !

Iar în urma lor se înălţa un nor de praf. Cei din coadă grăbeau pasul.

— În oraş n-a mai rămas suflet de om ! Ologii au făcut din nou picioare. Ia uitaţi-vă ! Doamna Nonoggi o împinge pe soacră-sa într-o roabă. Trebuie s-o ajutăm.

Ajunseseră în dreptul spălătoriei, cînd din spate se auzi un tropot de copite.

— Se pare că e bălanul ăla mare al fierarului ; dar cine îl încalecă ?... Pe Bachus, avocatul ! Salutare, domnule avocat !

Avocatul răspunse la salut cu pălăria de pai, balansîndu-se pe spinarea lată a bidiviului.

— Permiteţi ? întrebă el poporul.

I se răspunse :

— Dacă permitem ! Dumneata ai alte drepturi decît măcelarul. Înainte, avocatule, trebuie să fii în frunte.

— Avocatul în frunte ! — şi toată lumea se dădu în lături, deschizîndu-i drum.

Cu gura puţin deschisă de efort, dar cu un surîs glorios, avocatul trecu înainte.

— Uite-l şi pe Galileo ! Trăiască măgarul lui Galileo !

— Se-nţelege că trăieşte ! tună Galileo sub pălăria lui de pai în formă de clopot şi, aruncîndu-şi ochii cu un aer grav peste pince-nez-ul albastru, măsura în trapul grăbit al măgăruşului cafeniu urmele avocatului.

— Avocatul e un om mare, declară el. Dar nici noi nu sîntem un papă-lapte.

Pe doamnele din landou, avocatul le salută cu o înclinare, lăsîndu-se pieziş în şa.

— Ce zi frumoasă ! Ce imagine a concordiei, rodniciei și măreției cetățenești ! — și el întinse mîna dreaptă spre depărtări peste oraș, cîmp și popor.

Apoi însă întrebă de tenorul Gennari. Prietenul acestuia din trăsura cu bagaje nu știa nimic de el. Tînărul se dăduse jos din poștalion.

— Dar s-a urcat din nou, declară doamna Camuzzi.

— L-ai văzut dumneata ?

— Toată lumea l-a văzut, nu-i așa, doamnelor ?

Mai înainte de a-și mîna din nou bălanul la trap, avocatul își bombă cu grație pieptul, pentru Jole Capitani. Pe unde trecea, numai strălucire : cînd se arătă Galileo călare pe măgar, copiii aplaudară.

— Dar — Gennari ? strigă avocatul, îndată ce ajunse diligența. Atunci nu-i la tine, Masetti ? Tu nu știi că sîntem răspunzători de oaspeții noștri ?

— Liniștește-te, avocatule — și cavaliere Giordano îi făcu un semn pe fereastră — e vorba mai curînd de un incident vesel.

Îi șopti ceva, avocatul zîmbi pe sub mustață.

— Ah, dumneavoastră, artiștii ! Ar fi trebuit să mă gîndesc. Aventuri galante pînă în ultima clipă ! Dar pe cea mai frumoasă dintre toate — asta e răzbunarea noastră, a cetățenilor orașului — pe cea mai frumoasă n-a văzut-o nimeni dintre voi. Căci ea iese rareori din umbra ei...

Și arătă spre grădina cea întunecată, a cărei răcoare tocmai îi învăluia pe cei ce treceau. Adierea aceea răcoroasă li se lăsa pe umeri, aducea parfumul mort al chiparoșilor străvechi ; înfiorați, oamenii întoarseră capul și tăcură, pînă cînd, după cotul șoselei, ieșiră iar în soare. Atunci avocatul spuse :

— Acolo locuiesc singurii oameni care nu v-au luat în seamă. Dar nu ne iau ei în seamă nici pe noi. Surprinzător, dar există asemenea oameni pentru care orașul nu însemnează nimic : fanatici, cu totul străini de marile preocupări ale omenirii. O grădină strîmtă, apoi moartea : asta-i tot. Și puțin mai departe : Dar e un loc cu aer greu. Pe același petic de pămînt, unde oamenii aștia trăiesc sub vraja mînăstirii, s-au ridicat cîndva locuințele hetairelor, care o slujeau ca preotese pe Venus și uneori chiar își vărsau sîngele pe altarul zeiței.

Trebui să strige la muzicanți, fiindcă lupă ce trecuseră de grădină, Chiaralunzi începu cu ai săi, din toate puterile, o nouă bucată, iar taraful bărbierului nu se lăsă mai prejos. Era marșul nupțial din *Sărmana Tonietta ;* toată lumea se porni să cînte, puțin mai încet și mai nesigur, cîtă vreme înaintară prin colțul învăluit în umbră, apoi din ce în ce mai cu inimă, după ce ieșiră la lumină.

Iar după ce roțile și mandolinele, diligența, avocatul, Galileo și poporul, cele două tarafuri, docarul plin de coriste și poporul, doamnele din landou, căruța măcelarului, trăsura pentru bagaje cu Gaddi și bărbații din cor, cu poporul în jurul lor și în urmă, pînă la cei mici care-i tîrau pe cei și mai mici prin praf, pînă la o pereche ce rămăsese în coadă, pînă la bătrîna Nonoggi din roaba ei, după ce, timp de cîteva respirații încetinite, toți purtaseră pe creștet și umeri umbra Villascurei și se smulseseră din ea în lumină, atunci se mișcă și umbra ; o față se arătă, strălucind.

Alba se ținea de grilaj cu mîna dusă la spate, își strînse mai mult vălul în jurul capului, se aplecă stînd la pîndă... Praful stîrnit de mulțime

plutea încă în aer. O tresărire — fata o porni la fugă. Alerga spre oraș stîngace, de parcă și-ar fi făcut drum prin înghesuială, avea respirația întretăiată, ținea gura deschisă de spaimă, iar mîna i se strîngea mereu, convulsiv, pe piept, între nodurile groase ale vălului.

Deodată, văzu în șanț o tufă de scoruș-de-munte roșie ca sîngele, sări un pas înapoi, îndreptă o privire îngrozită spre praful gol de pe șosea, de parcă în el s-ar fi aflat ceva înfricoșător, apoi se clătină, cu mîinile la ochi, și se lăsă pe o piatră.

Ridică fruntea ; ecoul muzicii răzbătea încoace, stins, amestecat, nesigur, apoi se porni bătaia unui clopot mic de la o capelă din cîmpie. I se părea că toate vocile acelea cîntă, adresîndu-i-se ei ; repetau, ca într-un vis și ca în glumă, propria-i durere. Așa auzise și Piero, cînd o pierduse pe Tonietta, flautele cîntînd undeva, departe în alaiul nupțial ! Iar gîndul acesta o făcu pe Alba să se ridice și, cu capul plecat, s-o pornească spre casă. Oare durerea ei nu era și a lui ? Nu se topeau durerile noastre, ale tuturor, în marea armonie a lumii ?

Amețită, se întoarse din nou și fugi mai departe : în salturi, cu pauze cînd i se tăia respirația, cînd șovăia. O dată se opri și, clătinînd încet din cap, privi în jurul ei. Vîntul mai mirosea încă a fum de la focurile aprinse pe cîmp, frunzișul măslinilor strălucea blînd ca întotdeauna, cerul era albastru — și Alba își frîngea mîinile, ridicîndu-le spre copacii răcoroși.

Înaintea porții orașului se opri în spatele coloanei negre și ascultă, cu batista făcută mototol în gură, ca să nu-i audă nimeni respirația. Nici o voce

la straja vămii, nici un pas pe caldarîm. Își duse mîna la frunte ; nu era oare totul minciună și amăgire ? Dacă va număra pînă la douăzeci și nu se va auzi nimic, avea de gînd să se întoarcă acasă... Răsună cîntecul unui cocoș, Alba intră în oraș.

Se strecură în vîrful picioarelor, înaintă pipăind cascle. O licărire într-o ușă întunecată făcu să-i sară inima. În sfîrșit : piața ; aruncă o privire pînditoare, dar piața, sub o lumină orbitoare, era pustie. O pisică, cocoșîndu-și spinarea în soare, o luă la fugă. Fîntîna picura slab. Ce oboseală, care o făcea să tremure ! Ce grele îi erau picioarele ! Abia mai ajunse pînă la ulița Luciei găinăreasa, că se prăvăli lîngă zid și închise ochii.

Liniștea începu să vibreze și să vuiască, de parcă s-ar fi pornit să bată toate clopotele din oraș ; prin larma aceasta pe care o isca febra ei, își aplecă urechea spre colțul uliței. Soarele îi ardea pleoapele, buzele care-i tremurau ; părăsită de puteri, spatele îi alunecă de lîngă perete, mîinile strîngeau convulsiv nodurile vălului ; Alba aștepta și-și ascuțea auzul.

În orașul pustiu, amuțit de parcă ar fi așteptat împreună cu Alba, se produse o mișcare imperceptibilă : oblonul ferestrei din spatele clopotniței vibră, vibră ușor de tot și se ridică puțin.

Iar la capătul orașului, dincolo de Corso, în odaia lui aerisită de deasupra fierăriei, dirijorul Dorlenghi se consola de lipsa scaunelor, încerca, gemînd, să-și domolească bătăile inimii, gonea mai departe. O singură dată se poticni brusc, de parcă ar fi întîlnit ceva de netrecut, își lăsă buza în jos și-și coborî mîinile... O frază îndărătnică : lovi triumfător în clapele pianului, iar la fiecare bătaie

sălta de pe taburet, cu o smucitură îndrăzneață a capului, de parcă ar fi mers călare și ar fi avut sub copitele calului lumea întreagă.

Din clopotniță, însă, privea don Taddeo. Ședea în rotonda îngustă a turnului și vedea dedesubt numai inelul crenelurilor. De pe acoperișuri nevăzute se repezeau spre el șoimi cafenii ; în jurul lui adia albastrul cerului, iar privirea sa stăruitoare urmărea dincolo de oraș, peste cîmpia vastă, o mică îmbulzeală, un norișor de praf care se tîra încolo. Un fir din praful acesta fusese lumea ! Fusese dor și ură, patimă și cunoaștere, păcat și abdicare. Acum unde era ? Cine o mai recunoștea ? Se îndepărta, pierea. Ce spaimă ! „Încă o dată ! O, Dumnezeule, arată-mi-o încă o dată ! Fă o minune, arată-mi-o !“... Inima lui fu copleșită de o emoție solemnă. Don Taddeo căzu în genunchi ; Dumnezeu trecuse, răsuna ecoul vorbelor sale. „Cum și ea e un fir de praf, ia praful tot lîngă inima ta ! Cum ție nu ți-e îngăduit să iubești un om, iubește-i pe toți oamenii !“

*

Un zgomot pe uliță : Alba își mușcă buzele. Un pas : capul îi căzu pe spate, dădu să se apuce de ceva... Nu, încă să nu moară, să nu moară nerăzbunată ! Pasul lui nevăzut, mai aproape și mai aproape : ce înăbușit și înfricoșător era pasul acesta ! Călca pe inima ei, făcea să-i țîșnească sîngele. Își smulse, crispată, vălul, o sufoca, o tăia — pînă cînd, în sfîrșit, în sfîrșit mîna ei fulgeră izbind pieptul acesta, pe care-l ura.

El căzu în genunchi, chiar lîngă colț, cu o privire înspăimîntată și uluită. Atunci o văzu, iar în timp ce se lăsa în genunchi în fața ei, buzele lui îi schițară, fără a scoate vreun sunet, numele ; apoi

se prăbuși. Se rostogoli pe o parte, încercă să se ridice...

Alba fugise, clătinîndu-se, doar cîțiva pași, apoi se răsuci, întoarse capul.

— Singură ? Singură ? Nu știam că voi fi singură.

Și se repezi spre locul unde zăcea el, îl zgîlțîi.

— Nello ! Ridică-te ! — cu respirația tăiată. Răule, de ce nu te miști ? Și prăvălindu-se, cu o privire aruncată spre pustiul din jur : Eu am făcut-o ?

Se azvîrli cu fața pe pieptul lui, tînguindu-se, tînguindu-se...

În fund, oblonul ferestrei se zgîlțîi violent.

Alba își șterse fața udă de lacrimi pe părul lui, îl sărută pe gură și se întinse lîngă el, trup lîngă trup. În vreme ce mîna ei căuta pe pămînt, îi vorbi :

— Soarele nu ne va mai încălzi niciodată pe noi doi. Ce întuneric s-a și făcut ! Nu mă mai văd în ochii tăi. Găsise cuțitul ; spuse : — Sărmanii de noi, care a trebuit să părăsim viața... și-și înfipse cuțitul în inimă.

Oblonul ferestrei din spatele clopotniței se închise cu un pocnet. De pe cei doi care zăceau acolo, la marginea pieței tăcute, învăluite într-o lumină orbitoare, umbra se retrăgea pas cu pas. Apoi se porni o bătaie de clopot, răsunînd domol, uitată... Cînd însă cele douăsprezece bătăi egale se stinseră, de pe Corso urcă un cîntec subțire, o voce fantomatică, fredonînd o melodie pe care n-o cunoștea nici o făptură omenească ; și micuțul moșneag înaintă în piață, afectat, cu pași mici. Își scoase pălăria și făcu reverențe de jur-împrejur, în fața unei adunări invizibile. Cînd îi zări pe cei doi zăcînd îmbrățișați pe caldarîm, ocoli pe departe și, surizînd strengărește, duse un deget la buze.

NOTĂ

În atenția cititorilor noștri

În textele volumelor *Critice* de Titu Maiorescu (B.P.T. nr. 722, 723) s-au strecurat unele greșeli tipografice.

Vol. I

La pag. XLVI înaintea rîndului 1 de sus se va citi : *„măsura în care, prin legile independenței factorilor sociali"*.

La pag. 415, după rîndul 15 de sus se va citi : *„Gal, unde formele se află descompuse : în loc de"*.

Vol. II

Rîndurile 6—7 de jos de la pag. 240 se vor citi după rîndul 1 de jos de la pag. 239.

Îi rugăm pe cititorii noștri să facă îndreptările cuvenite.

„Biblioteca pentru toți"

Lector : CORNEL SIMIONESCU
Tehnoredactor : ELENA CĂLUGĂRU

Tiraj 60 160 ex. Broșate 57 460 ex. Legate 2700 ex.
Coli tipar 15,25.

Tiparul executat sub comanda nr. 30 088 la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii", Piața Scînteii nr. 1 București
Republica Socialistă România

heinrich mann

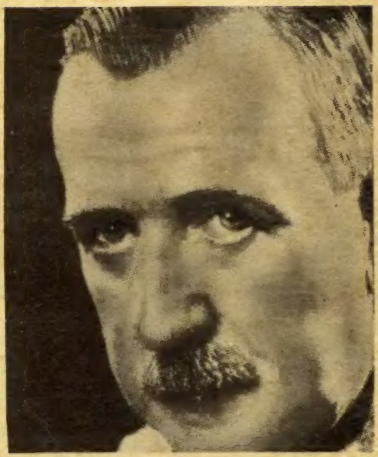

«Valorificînd experienţa fertilă acumulată în Italia, *Orăşelul* încheie şi încununează strălucit prima etapă din cariera literară a lui Heinrich Mann. Scrierile lui de mai tîrziu vor răspunde prin tonul grav solicitărilor unei realităţi tot mai întunecate. El îşi va reaminti mereu cu plăcere de cartea din 1909, nu numai ca de o realizare din vremi mai senine, ci şi ca de una încurajatoare prin optimismul ei. Cititorul de astăzi îi confirmă aprecierea, făcînd constatarea că acest optimism era întru totul îndreptăţit.»

ION ROMAN

editura minerva

Lei 5